

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СМІРНОВ Антон Сергійович

УДК 343.9 (477)

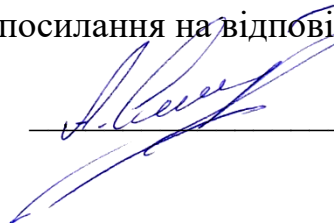
ДИСЕРТАЦІЯ

**ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ
КОРУПЦІЇ У НЕВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право
(081 – Право)

**Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
(доктора наук)**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 А.С. Смірнов

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Смірнов А. С. Теоретико-прикладні засади запобігання корупції в невиробничій сфері України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право (081 – Право). Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2025.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми – сформовано цілісну концепцію теоретико-прикладних засад запобігання корупції в невиробничій сфері в Україні, а також вироблено на цій основі напрями вдосконалення правового забезпечення охорони законності в Україні. У результаті дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій.

Кримінологічна діяльність у невиробничій сфері України це – діяльність уповноважених суб'єктів щодо попередження, виявлення, дослідження, аналізу, прогнозування та усунення причин (детермінант) і умов, які сприяли вчиненню характерного виду кримінальних правопорушень для цієї сфери.

Незважаючи на підвищену увагу з боку вітчизняних науковців до питання проблеми запобігання корупції у сфері послуг, наявні наукові розробки характеризуються оглядом корупційних проявів лише в окремих сферах діяльності. Що в свою чергу свідчить, про відсутність комплексного монографічного дослідження, щодо запобігання корупції в невиробничій сфері України в цілому.

Завдяки аналізу наукових напрацювань щодо запобігання корупції у невиробничій сфері України вбачається, що сучасний стан забезпечення невиробничої сфери від корупційних проявів вимагає поступового переходу сфери послуг в сторону цифровізації та діджиталізації. Що буде сприяти

прозорому та якісному наданню послуг кінцевому споживачу.

Задля всебічності дослідження проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України, доцільно використовувати цілий спектр методологічного різноманіття наукового пізнання, принципів, підходів та методів. Зокрема, серед діалектичних варто виділити принципи загального зв'язку, суперечності, історизму, єдності історичного і логічного. Серед методологічних підходів: системно-структурний та синергетичний. З-посеред загальнонаукових варто обрати методи: порівняння, абстрагування, аналізу та синтезу, моделювання, індукції, дедукції, а також абдукції. Серед спеціально-наукових методів доцільно використовувати: компаративістський та метод правового регулювання.

За результатом дослідження кримінологічної характеристики було встановлено, що вона виступає складовим та системоутворюючим елементом предмету кримінологічної науки. Кримінологічна характеристика корупції в невиробничій сфері України надає можливість встановити особливості та закономірності вчинення кримінальних правопорушень які їй характерні. Вбачається, що дослідження кримінологічної характеристики корупції в невиробничій сфері України може позитивно вплинути на боротьбу з корупцією в цілому, зокрема шляхом розробки ефективної системи запобігання їй. В широкому розумінні кримінологічна характеристика корупції в невиробничій сфері України – це комплексна сукупність кількісно-якісних показників (інформація про рівень, структуру, динаміку, географію, латентність та ціну злочинності), відомості про особистість злочинця, а також особистість жертви, причини (детермінанти) і умови, які сприяли вчиненню характерного виду кримінальних правопорушень для невиробничої сфери України.

За результатом дослідження кримінологічних показників корупції в невиробничій сфері України було встановлено, що ефективне запобігання корупційній злочинності неможливе без встановлення кримінологічних показників, які є передумовою якісної кримінологічної політики. В той же

час, дослідження корупційної злочинності в невиробничій сфері України стає більш складним процесом у зв'язку з високим ступенем латентності, а також широким спектром різноманітних форм прояву, що об'єктивно ускладнює надання об'єктивної оцінки реальним масштабам її поширення. Тому, дослідження теоретичних основ аналізу рівня, структури та динаміки корупційної злочинності в невиробничій сфері України є ключовим чинником у формуванні ефективної системи запобігання та протидії цьому явищу.

Дослідження показників корупційної злочинності в Україні у період 2014-2024 років показало, що обліковані корупційні діяння відображають хвилеподібну тенденцію зниження та підвищення. Відносна стабільність облікованих корупційних кримінальних правопорушень простежується протягом 2014–2016 років. Стрімке зростання до пікової активності облікованих корупційних кримінальних правопорушень відображається у 2021 році і становить 19257 облікованих випадків. У наступному 2022 році відбулося зменшення кількості облікованих випадків на 37,3% і було досягнуто найменшої відмітки за досліджуваний період (112077 облікованих випадків).

Найпоширенішими з-поміж облікованих корупційних кримінальних правопорушень є суспільно небезпечні діяння передбачені ст. 191 КК України (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) – 106853 облікованих випадків. Наступною за поширеністю є ст. 369 КК України (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) – 12182 облікованих випадків. На третьому місці по розповсюдженості виокремлюється ст. 369-2 КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за зловживання впливом – 3099 облікованих випадків. Загалом зазначені вище статті КК України охоплюють більше ніж 60% з усіх досліджуваних корупційних кримінальних правопорушень.

Кількість повідомлень про підозру відповідно корелює із загальною

тенденцією облікованих корупційних кримінальних правопорушень. Згідно чого у 2021 році зареєстровано 8285 повідомлень про підозру у вчинення корупційних кримінальних правопорушень, а у 2022 році – 4985 підозр. Це в свою чергу свідчить про те, що у 2021 році частка підозр серед облікованих кримінальних правопорушень становить 47%, а у 2022 на 1.7 відсоткових пунктів зменшилась і становила 41,3%, що говорить про меншу ефективність діяльності правоохоронних органів у період початку повномасштабного вторгнення.

Досить високий відсоток від загальної кількості облікованих корупційних кримінальних правопорушень становлять суспільно небезпечні діяння вчинені повторно. Всього обліковано 4460 випадків, де найчастіше знову згадується ст. 191 КК України (3448 облікованих випадків), що підтверджує її відносну поширеність у структурі корупційної злочинності. Таким чином 77,3% від усіх облікованих корупційних кримінальних правопорушень припадає на ст. 191 КК України.

Говорячи про корупційні кримінальні правопорушення вчинені групою осіб – таких обліковано 4563 випадки, що в свою чергу свідчить про відносну поширеність організованої корупційної діяльності. Відповідно до цього, найбільша кількість зареєстрованих випадків складає ст. 191 КК України (2925 облікованих випадків), ст. 368 КК України (649 облікованих випадків) та ст. 364 КК України (587 облікованих випадків). Отже, найбільший відсоток припадає на корупційні кримінальні правопорушення передбачені ст. 191 КК України, що становить 64,1% від загальної кількості облікованих, ст. 368 КК України – 14,2% та ст. 364 КК України – 12,9%.

В контексті дослідження географічної поширеності корупційної злочинності в невиробничій сфері України встановлено, що не неї впливає цілий комплекс взаємопов'язаних факторів. Серед яких варто виокремити наступні: економічні (рівень економічного розвитку); соціальні (рівень життя населення); демографічні (кількість і структура населення); містобудівні (високий рівень урбанізації); політичні (рівень політичної стабільності);

організаційно-правові (діяльність органів виконавчої та судової влади). Врахування зазначених вище факторів в межах кримінологічної політики держави сприятиме більш ефективній боротьбі з корупційною злочинністю в невиробничій сфері України.

Географічний показник вчинення корупційних кримінальних правопорушень у невиробничій сфері України свідчить, що розповсюдження даного виду кримінальних правопорушень залежить від рівня соціально-економічного розвитку територіальної одиниці, розгалуженості органів державної влади, місцевого самоврядування та розвитку галузі невиробничого сектору (сфери послуг) тощо. З огляду на це, територіальне поширення корупційної злочинності у невиробничій сфері України протягом 2024 року виглядає наступним чином: Львівська область (8,1%), Вінницька область (7,7%), Дніпропетровська область (7%), Одеська область (6,4%), м. Київ (6,2%), Київська область (6%). Тоді як, загальний рівень протиправних діянь розподілився наступним чином: Донецька область (11,2%), Дніпропетровська область (11%), Київська область (11%), Харківська область (10,7%).

Дослідження ціни корупційної злочинності в невиробничій сфері України надало змогу стверджувати, що у той час, коли держава потерпає від економічних загроз, внутрішні корупційні прояви завдають шкоди її фінансовій стабільності. Ціна корупційних проявів в невиробничій сфері України є багатовимірною і може включати не тільки прямі матеріальні витрати державного бюджету, а й непрямі наслідки – втрата довіри населення до державних органів тощо.

За результатом аналізу латентності корупційної злочинності в невиробничій сфері України було встановлено, що вона має вирішальне значення при побудові ефективної системи її запобігання та протидії, адже саме корупційні прояви перешкоджають сталому розвитку країни та встановленні міжнародних відносин із зарубіжними партнерами.

Ключові слова: невиробнича сфера, сфера послуг, освіта, наука,

медицина, спорт, корупція, корупційна злочинність, корупційне правопорушення, воєнний стан.

SUMMARY

Smirnov A.S. Theoretical and applied principles of preventing corruption in the non-production sphere of Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Sciences in the specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal enforcement law (081 – Law). Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2025.

The dissertation provides a theoretical generalization and a new solution to the scientific problem – a holistic concept of theoretical and applied principles of preventing corruption in the non-production sphere in Ukraine is formed, and the main directions for improving the legal support for the protection of the rule of law in Ukraine are developed on this basis. As a result of the study, a number of conclusions, proposals and recommendations are formulated.

Criminological activity in the non-productive sphere of Ukraine is the activity of authorized entities to prevent, identify, research, analyze, predict and eliminate the causes (determinants) and conditions that contributed to the commission of a characteristic type of criminal offenses for this sphere.

Despite the increased attention of domestic scientists to the issue of preventing corruption in the service sector, existing scientific developments are characterized by an overview of corruption manifestations only in certain areas of activity. Which, in turn, indicates the absence of a comprehensive monographic study on preventing corruption in the non-productive sphere of Ukraine as a whole.

Thanks to the analysis of scientific developments on preventing corruption in the non-productive sphere of Ukraine, it is seen that the current state of ensuring the non-productive sphere from corruption manifestations requires a gradual transition of the service sector towards digitalization and digitization. Which will contribute to transparent and high-quality provision of services to the end consumer.

For the comprehensiveness of the study of the problem of preventing

corruption in the non-production sphere of Ukraine, it is advisable to use a whole spectrum of methodological diversity of scientific knowledge, principles, approaches and methods. In particular, among the dialectical ones, it is worth highlighting the principles of general connection, contradiction, historicism, unity of the historical and logical. Among the methodological approaches: system-structural and synergistic. Among the general scientific methods, it is worth choosing the following methods: comparison, abstraction, analysis and synthesis, modeling, induction, deduction, as well as abduction. Among the special scientific methods, it is advisable to use: comparative and the method of legal regulation.

According to the results of the study of the criminological characteristic, it was established that it acts as a component and system-forming element of the subject of criminological science. The criminological characteristic of corruption in the non-production sphere of Ukraine provides an opportunity to establish the features and patterns of committing criminal offenses that are characteristic of it. It is seen that the study of the criminological characteristics of corruption in the non-productive sphere of Ukraine can have a positive impact on the fight against corruption in general, in particular by developing an effective system for its prevention. In a broad sense, the criminological characteristics of corruption in the non-productive sphere of Ukraine are a complex set of quantitative and qualitative indicators (information on the level, structure, dynamics, geography, latency and price of crime), information about the identity of the criminal, as well as the identity of the victim, the reasons (determinants) and conditions that contributed to the commission of a characteristic type of criminal offenses for the non-productive sphere of Ukraine.

According to the results of the study of criminological indicators of corruption in the non-productive sphere of Ukraine, it was established that effective prevention of corruption crime is impossible without establishing criminological indicators, which are a prerequisite for a high-quality criminological policy. At the same time, the study of corruption crime in the non-production sector of Ukraine is becoming a more complex process due to the high

degree of latency, as well as a wide range of various forms of manifestation, which objectively complicates the provision of an objective assessment of the real scale of its spread. Therefore, the study of the theoretical foundations of the analysis of the level, structure and dynamics of corruption crime in the non-production sector of Ukraine is a key factor in the formation of an effective system of prevention and counteraction to this phenomenon.

A study of corruption crime indicators in Ukraine for the period 2014-2024 showed that recorded corruption acts reflect a wave-like trend of decrease and increase. The relative stability of recorded corruption criminal offenses is observed during 2014-2016. The rapid growth to the peak activity of recorded corruption criminal offenses is reflected in 2021 and amounts to 19,257 recorded cases. In the following 2022, the number of recorded cases decreased by 37.3% and the lowest level for the studied period was reached (112,077 recorded cases).

The most common among recorded corruption criminal offenses are socially dangerous acts provided for in Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine (Embezzlement, embezzlement of property or taking possession of it by abuse of official position) – 106853 recorded cases. The next most common is Art. 369 of the Criminal Code of Ukraine (Offer, promise or provision of an illegal benefit to an official) – 12182 recorded cases. The third most common is Art. 369-2 of the Criminal Code of Ukraine, which establishes criminal liability for abuse of influence – 3099 recorded cases. In total, the above-mentioned articles of the Criminal Code of Ukraine cover more than 60% of all investigated corruption criminal offenses. The number of reports of suspicion accordingly correlates with the general trend of recorded corruption criminal offenses. According to which, in 2021, 8285 reports of suspicion of committing corruption criminal offenses were registered, and in 2022 - 4985 suspicions. This, in turn, indicates that in 2021 the share of suspicions among recorded criminal offenses is 47%, and in 2022 it decreased by 1.7 percentage points and amounted to 41.3%, which indicates a lower efficiency of law enforcement agencies during the period of the beginning of the full-scale invasion. A fairly high percentage of the total number of recorded

corruption criminal offenses are socially dangerous acts committed repeatedly. A total of 4460 cases were recorded, where Article 191 of the Criminal Code of Ukraine is most often mentioned again (3448 recorded cases), which confirms its relative prevalence in the structure of corruption crime. Thus, 77.3% of all recorded corruption criminal offenses fall under Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine.

Speaking of corruption criminal offenses committed by a group of persons, 4,563 such cases were recorded, which in turn indicates the relative prevalence of organized corruption activity. Accordingly, the largest number of registered cases is Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine (2,925 recorded cases), Art. 368 of the Criminal Code of Ukraine (649 recorded cases) and Art. 364 of the Criminal Code of Ukraine (587 recorded cases). Thus, the largest percentage falls on corruption criminal offenses provided for in Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine, which is 64.1% of the total number of recorded cases, Art. 368 of the Criminal Code of Ukraine – 14.2% and Art. 364 of the Criminal Code of Ukraine – 12.9%.

In the context of the study of the geographical spread of corruption crime in the non-productive sphere of Ukraine, it was established that it is influenced by a whole complex of interrelated factors. Among which it is worth highlighting the following: economic (level of economic development); social (standard of living of the population); demographic (number and structure of the population); urban planning (high level of urbanization); political (level of political stability); organizational and legal (activity of executive and judicial bodies). Taking into account the above factors within the framework of the criminological policy of the state will contribute to a more effective fight against corruption crime in the non-productive sphere of Ukraine.

The geographical indicator of the commission of corruption criminal offenses in the non-productive sphere of Ukraine shows that the spread of this type of criminal offenses depends on the level of socio-economic development of the territorial unit, the branching of state authorities, local self-government and the development of the non-productive sector (service sector), etc. In view of this, the

territorial spread of corruption crime in the non-productive sphere of Ukraine during 2024 looks as follows: Lviv region (8.1%), Vinnytsia region (7.7%), Dnipropetrovsk region (7%), Odessa region (6.4%), Kyiv city (6.2%), Kyiv region (6%). While, the overall level of illegal acts was distributed as follows: Donetsk region (11.2%), Dnipropetrovsk region (11%), Kyiv region (11%), Kharkiv region (10.7%).

Research on the cost of corruption crime in the non-productive sphere of Ukraine made it possible to assert that at a time when the state suffers from economic threats, internal corruption manifestations harm its financial stability. The cost of corruption manifestations in the non-productive sphere of Ukraine is multidimensional and may include not only direct material costs to the state budget, but also indirect consequences - loss of public trust in state bodies, etc.

According to the results of the analysis of the latency of corruption crime in the non-productive sphere of Ukraine, it was established that it is of crucial importance in building an effective system of its prevention and counteraction, because it is corruption manifestations that hinder the sustainable development of the country and the establishment of international relations with foreign partners.

Keywords: non-productive sphere, service sector, education, science, medicine, sports, corruption, corruption crime, corruption offense, martial law.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Смірнов А. С. Визначення понятійно-категоріального апарату кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Право та державне управління*. 2024. №2. С. 546–553. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.75>.
2. Смірнов А. С. Поняття кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 493–496. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/119>.
3. Смірнов А. С. Методологія дослідження проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 767–774. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.109>.
4. Смірнов А. С. Огляд окремих економічних категорій в межах кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 746–749. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/178>.
5. Смірнов А. С. Невиробнича сфера як простір для вчинення корупційних кримінальних правопорушень за ст. 210 КК України. *Правові новели*. 2024. № 24. С. 192–200. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.26>.
6. Смірнов А. С. Поняття кримінологічної характеристики корупційної злочинності в невиробничій сфері України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025. № 1. С. 234–240. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.1.33>.
7. Смірнов А. С. Нормативно-правове забезпечення невиробничої сфери України. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 647-653. DOI

<https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.87>.

8. Смірнов А. С., Шаблистий В. В. До питання про запобігання корупції у невиробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 809-815. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.116>.

9. Смірнов А. С. Механізм реалізації кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 317–324. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.46>.

10. Смірнов А. С. Наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 3. С. 296–301. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.3.46>.

11. Смірнов А. С. Невиробнича сфера як об'єкт кримінальних посягань: типологія правопорушень. *Правові новели*. 2025. № 25. С. 257-266. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2025.25.33>.

12. Смірнов А. С. Географія корупційної злочинності в невиробничій сфері України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 5. С. 505-509. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-5/113>.

13. Смірнов А. С. Латентність корупційної злочинності в невиробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2025. № 3. Том 2. С. 431-437. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.58>.

14. Смірнов А. С. Особа корупціонера в невиробничій сфері України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6. С. 317-321. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-6/64>.

15. Смірнов А. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Правова позиція*. 2025. №1 (46). С. 87–91. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-1.16>.

16. Смірнов А. С. Ефективність кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025. № 2. С. 169–174. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.2.25>.

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection, Scopus або включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України:

17. Oliinyk I., Bulavina, O., Romanenko, T., Tatarnikova, A., & **Smirnov, A.** (2024). I Artificial intelligence in developing doctoral students' research competencies. *Revista Eduweb*, 18(3), P. 294–305. DOI <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.03.22>.

18. Sergii Kniaziev, **Anton Smirnov**, Iryna Samokhvalova, Yuriy Tymoshenko & Oleksandr Morhunov. Manipulation of Sports Competitions: Investigation and Prevention. *Pakistan Journal of Criminology Publications*, Vol 16, No 03, July—September 2024, P. 1111-1126. URL: <https://www.pjcriminology.com/publications/manipulation-of-sports-competitions-investigation-and-prevention/>

19. Babikov, O., **Smirnov, A.**, Chernysh, M., Syrovatka, S., & Pylypenko, I. (2024). Use of electronic search systems in the investigation of corruption crimes in Ukraine: opportunities and challenges for human rights. *Amazonia Investiga*, 13(76), P. 236-246. DOI <https://doi.org/10.34069/AI/2024.76.04.19>

20. Loskutov, T., Yunin, O., Verbytskyi, V., Momotenko, T., & **Smirnov, A.** (2023). Methods of information security in the investigation of corruption offences. *Lex Humana* (ISSN 2175-0947), 16(1), P. 328–344. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2908>

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

21. Смірнов А. С. Невиробнича сфера як актуальний напрям державної політики України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. II. С. 298-299.

22. Smirnov, A. (2024). Separate issues of providing the non-manufacturing sphere in Ukraine. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, (May 24, 2024;

Zurich, Switzerland), 88–90. DOI <https://doi.org/10.36074/logos-24.05.2024.019>.

23. Смірнов А. С. Щодо забезпечення невинувиненої сфери в Україні в умовах сьогодення. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 609-610. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-168>.

24. Смірнов А. С. Дискусійні аспекти включення особи злочинця до структури кримінологічної характеристики. International scientific conference “*Theoretical foundations of law, public management and practice of their application*” : conference proceedings (December 25–26, 2024. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 339-341. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-526-6-83>.

25. Смірнов А. С. Актуальні питання кримінологічної характеристики корупційної злочинності. *Права людини та публічне врядування* : матеріали VIII Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 467-470. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-123>.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
Розділ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	
В НЕВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ	28
1.1. Стан дослідження проблеми запобігання корупції	
в невиробничій сфері України	28
1.2. Методологія дослідження проблеми запобігання корупції	
в невиробничій сфері України	64
Висновку до розділу 1	75
Розділ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ	
В НЕВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ	76
2.1. Поняття та правове забезпечення кримінологічної діяльності	
в невиробничій сфері України	76
2.2. Механізм реалізації кримінологічної діяльності	
в невиробничій сфері України	131
Висновку до розділу 2	143
Розділ 3. СТАН КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	
В НЕВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ	
145	
3.1. Кримінологічна характеристика корупції	
в невиробничій сфері України	145
3.2. Окремі кримінологічні показники корупції	
в невиробничій сфері України	183
Висновку до розділу 3	264

Розділ 4. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ	
КОРУПЦІОНЕРА ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ	
КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НЕВИРОБНИЧІЙ	
СФЕРІ УКРАЇНИ 269	
4.1. Особа злочинця-корупціонера в невиробничій сфері України.....	269
4.2. Ефективність кримінологічної діяльності	
в невиробничій сфері України	295
4.3. Інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове	
супроводження кримінологічної діяльності	
в невиробничій сфері України	304
Висновку до розділу 4	322
ВИСНОВКИ	325
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	333
ДОДАТКИ	364

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституційний припис про те, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19), цілком стосується і тих осіб, діяльність яких повністю або частково фінансується із державного чи місцевого бюджетів, включно із представниками громадських організацій. Різниця полягає лише в тому, що особи, уповноважені на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, діють у спосіб, що передбачений законом, а представники громадськості – у спосіб, що не заборонений і законом. По суті уся діяльність вказаних суб'єктів належить до невиробничої сфери, в якій не створюються матеріальні блага, а надаються послуги. Звичайно, будь-які зловживання у сфері охорони здоров'я, освіти та науки, культури, спорту та ін. завжди викликають значний суспільний резонанс, тоді як в умовах війни загрожують національній безпеці держави.

Боротьба зі злочинністю виступає одним із головних векторів діяльності держави. Вона повинна здійснюватися на основі ґрунтовно розробленої політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка є важливим напрямом внутрішньої політики держави. Україна визначила для себе шлях до європейської інтеграції, і національна політика у сфері боротьби зі злочинністю має узгоджуватися з міжнародною політикою, яка формується та реалізується у цій сфері. Безумовно, повинні бути і наукові основи для протидії корупційній злочинності, в тому числі у невиробничій сфері.

У результаті дослідження показників корупційної злочинності в Україні в період 2014–2024 рр. було встановлено, що обліковані корупційні діяння відображають хвилеподібну тенденцію зниження та підвищення. Відносна стабільність облікованих корупційних кримінальних правопорушень простежується протягом 2014–2016 рр. Стрімке зростання до

пікової активності облікованих корупційних кримінальних правопорушень спостерігається у 2021 р., коли було обліковано 19 257 випадків. У наступному, 2022 р. відбулося зменшення кількості облікованих випадків на 37,3 % і було досягнуто найменшої відмітки за досліджуваний період (112 077 облікованих випадків).

Найпоширенішими з-поміж облікованих корупційних кримінальних правопорушень є суспільно небезпечні діяння, передбачені ст. 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) – 106 853 обліковані випадки. Наступними за поширеністю є ті, що передбачені ст. 369 КК України (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) – 12 182 обліковані випадки. На третьому місці за розповсюдженістю – небезпечні діяння, передбачені ст. 369-2 КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за зловживання впливом, – 3099 облікованих випадків. Загалом зазначені вище статті КК України охоплюють більше ніж 60 % усіх досліджуваних корупційних кримінальних правопорушень.

Питання протидії корупційній злочинності, зокрема в невиробничій сфері України, досліджували: А. Андрушко, Д. Анісімов, К. Бабенко, В. Березняк, О. Білик, О. Бондаренко, А. Буравська, М. Буряк, В. Герасименко, О. Гритенко, Н. Діденко, О. Дриголь, Н. Жукова, А. Коваленко, Б. Коваль, М. Кондрашова, І. Копотун, С. Лазаренко, І. Медицький, В. Мельниченко, О. Михайлюк, І. Нестерова, О. Новікова, Н. Овчаренко, Т. Панченко, О. Пищуліна, Р. Резнік, О. Рябчинська, А. Собакарь, В. Сокурено, А. Стаднік, С. Харитонов, О. Хрімль, В. Шаблистий, О. Юнін та інші науковці.

За часів незалежності України були захищені докторські дисертації, присвячені протидії корупції в різних сферах, зокрема таких авторів, як: О. Бондаренко, О. Бусол, І. Войтович, М. Кікалішвілі, М. Мельник, В. Трепак та ін.

Водночас питання невиробничої сфери України та протидії корупції в

ній розглядалися фрагментарно, всі дослідження проводилися до повномасштабного російського вторгнення, що і зумовило вибір теми дисертації та проведення відповідного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.04.2024 № 476; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки, затвердженої наказом МВС України від 21.05.2024 № 326; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки, затвердженої наказом МОН України від 03.02.2022 № 109.

Мета та завдання дослідження. *Метою* роботи є здійснення теоретичного узагальнення та нового вирішення наукової проблеми – формування цілісної концепції теоретико-прикладних засад запобігання корупції в невиробничій сфері в Україні, а також вироблення на цій основі напрямів удосконалення правового забезпечення охорони законності в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- визначити поняття та окреслити правове забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України;
- встановити стан дослідження проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України;
- описати методологію дослідження проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України;
- охарактеризувати механізм реалізації кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України;
- здійснити кримінологічну характеристику корупції в невиробничій

сфері України;

- встановити окремі кримінологічні показники корупції в невиробничій сфері України;

- охарактеризувати особу злочинця-корупціонера в невиробничій сфері України;

- встановити критерії ефективності кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України;

- визначити інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України;

- запропонувати шляхи вдосконалення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності в невиробничій сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері правового забезпечення законності в державі.

Предмет дослідження – теоретико-прикладні засади запобігання корупції в невиробничій сфері України.

Методи дослідження. Задля всебічності дослідження проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України у дисертації використано цілий спектр методологічної різноманітності наукового пізнання, принципів, підходів та методів. Зокрема, поміж діалектичних вибрано принципи загального зв'язку, суперечності, історизму, єдності історичного і логічного. З методологічних підходів використано системно-структурний та синергетичний. З-посеред загальнонаукових методів застосовано такі: порівняння (поглядів, національного та зарубіжного законодавства, зарубіжного досвіду протидії корупції у невиробничій сфері – у всій дисертації), абстрагування – дозволив перейти від абстрактного розуміння протидії корупції загалом до конкретних особливостей запобігання корупції в невиробничій сфері (розділи 2 та 4), аналізу та синтезу – під час вивчення окремих корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень та корупції в невиробничій сфері загалом (розділи 2 та 3), моделювання – під час розробки напрямів удосконалення стратегії й тактики

протидії корупційній злочинності в невиробничій сфері (розділ 4), індукції, дедукції, а також абдукції (для встановлення стану дослідження проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України – підрозділ 1.2). З-поміж спеціально-наукових методів використано: компаративістський (дозволив дослідити програмування стратегії й тактики протидії корупційній злочинності в невиробничій сфері в Україні та за кордоном) та метод правового регулювання (під час визначення правового забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України – підрозділ 1.1).

Нормативною базою дисертації стали норми Конституції України, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, законів України про діяльність антикорупційних органів, базового Закону України «Про запобігання корупції», інших законів та підзаконних нормативно-правових актів України з питань антикорупційної діяльності, а також положення міжнародно-правових договорів, ратифікованих Верховною Радою України.

Інформаційною та емпіричною базою дисертації є результати вивчення: статистичних даних МВС України, Офісу Генерального прокурора щодо виявлених корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень та вручених підозр за їх вчинення, ДСА України щодо кількості засуджених осіб та їх характеристики; матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень; опублікованої слідчої, прокурорської та судової практики, даних неурядових організацій щодо стану протидії корупції в Україні, а також власний досвід антикорупційної діяльності як керівника приватного закладу вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших у вітчизняній кримінологічній науці, в якій, із урахуванням постійних змін антикорупційного законодавства та передового досвіду країн ЄС, запропоновано систему сучасних знань стосовно теоретико-прикладних засад формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності в невиробничій сфері України, зокрема:

уперше:

- сформовано цілісну концепцію теоретико-прикладних засад запобігання корупції в невиробничій сфері в Україні, а також вироблено на цій основі напрями вдосконалення правового забезпечення охорони законності в Україні, основними з яких є розширення прозорості діяльності усіх суб'єктів невиробничої сфери та запровадження декларування їх близьких осіб, запровадження публічного переліку осіб, з якими може виникнути приватний інтерес в особи, уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування;

- сформульовано авторське визначення поняття кримінологічної діяльності у невиробничій сфері України як діяльності уповноважених суб'єктів щодо попередження, виявлення, дослідження, аналізу, прогнозування та усунення причин (детермінант) і умов, які сприяли вчиненню характерного для цієї сфери виду кримінальних правопорушень;

- встановлено, що географічний показник вчинення корупційних кримінальних правопорушень у невиробничій сфері України свідчить, що розповсюдження цього виду кримінальних правопорушень залежить від рівня соціально-економічного розвитку територіальної одиниці, розгалуженості органів державної влади, органів місцевого самоврядування та розвитку галузі невиробничого сектору (сфери послуг) тощо. З огляду на це територіальне поширення корупційної злочинності у невиробничій сфері України протягом 2024 р. має такий вигляд: Львівська область (8,1 %), Вінницька область (7,7 %), Дніпропетровська область (7 %), Одеська область (6,4 %), м. Київ (6,2 %), Київська область (6 %). Тоді як загальний рівень протиправних діянь розподілився так: Донецька область (11,2 %), Дніпропетровська область (11 %), Київська область (11 %), Харківська область (10,7 %);

- доведено, що особі злочинця в невиробничій сфері України притаманні ознаки, які характеризують особу корупційного злочинця. Особа злочинця-корупціонера в невиробничій сфері України – це чоловік вікової

категорії 29–39 або 40–54 роки, має вищу, фахову передвищу, середню або профільну освіту, обіймає керівну посаду з доступом до управлінських рішень, має значний професійний досвід, користується авторитетом серед колег і підлеглих;

– аргументовано, що під ефективністю кримінологічної діяльності в невиробничій сфері варто розуміти результат діяльності уповноважених суб'єктів, які можуть належати до публічної форми власності (державної, комунальної) та непублічної форми власності (неурядові організації), щодо виявлення, попередження та припинення корупційної злочинності в невиробничій сфері України. Критерієм ефективності кримінологічної діяльності в невиробничій сфері виступає співвідношення між поставленими цілями та фактично досягнутими результатами такої діяльності;

– встановлено, що ефективна боротьба з корупцією в невиробничій сфері вимагає симбіозу антикорупційної політики, стратегії та програми – антикорупційна політика формує загальні принципи, за допомогою антикорупційної стратегії конкретизуються цілі та завдання; далі на основі стратегії розробляється антикорупційна програма, яка передбачає вже безпосередньо практичні заходи реалізації;

удосконалено:

– твердження про те, що у той час коли держава потерпає від військової загрози, внутрішні корупційні прояви завдають шкоди її фінансовій стабільності. Ціна корупційних проявів в невиробничій сфері України є багатовимірною і може містити не тільки прямі матеріальні витрати державного бюджету, а й непрямі наслідки – втрату довіри населення до державних органів;

– положення кримінологічної науки про те, що наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України – це діяльність наукових (науково-дослідних, науково-технологічних, науково-технічних, науково-практичних) установ, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування щодо причин (детермінант) і

умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень у сфері освіти, медицини, соціального, пенсійного забезпечення, фізичної культури, туризму, культури, науки, адміністративних і фінансових послуг тощо;

дістало подальшого розвитку:

- положення кримінологічної науки про те, що латентність корупційної злочинності в невиробничій сфері України має вирішальне значення при побудові ефективної системи запобігання та протидії їй, адже саме корупційні прояви перешкоджають сталому розвитку країни та встановленню міжнародних відносин із зарубіжними партнерами;

- доктринальне положення з приводу того, що дослідження корупційної злочинності в невиробничій сфері України стає більш складним процесом у зв'язку з високим ступенем латентності, а також широким спектром різноманітних форм прояву, що об'єктивно ускладнює надання об'єктивної оцінки реальним масштабам її поширення.

Особистий внесок здобувача. Дисертація підготовлена її автором самостійно. В наукових працях, опублікованих у співавторстві, є значний внесок здобувача, зокрема: Oliinyk I., Bulavina O., Romanenko T., Tatarnikova A., Smirnov A. Artificial intelligence in developing doctoral students' research competencies – автор описав особливості дотримання академічної доброчесності докторантами; Kniaziev S., Smirnov A., Samokhvalova I., Tymoshenko Y., Morhunov O. Manipulation of Sports Competitions: Investigation and Prevention – автор дослідив особливості запобігання маніпуляціям у спорті; Babikov O., Smirnov A., Chernysh M., Syrovatka S., Pylypenko I. Use of electronic search systems in the investigation of corruption crimes in Ukraine: opportunities and challenges for human rights – автор дослідив взаємозв'язок корупційних кримінальних правопорушень та порушень прав людини; Loskutov T., Yunin O., Verbytskyi V., Momotenko T., Smirnov A. Methods of information security in the investigation of corruption offences – автор показав важливість інформаційної безпеки під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень; Смірнов А. С., Шаблистий В. В. До питання

про запобігання корупції у невиробничій сфері України – автором проаналізовано наукові напрацювання щодо запобігання корупції у сфері освіти як актуального напрямку кримінологічної діяльності.

Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертаційному дослідженні не використовувалися. Наукові результати та висновки, які виносилися на захист кандидатської дисертації, повторно на захист не виносяться.

Практичне значення одержаних результатів. Результатом практичного впровадження положень дисертації є те, що її висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані в:

- *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення теоретико-прикладних засад формування та реалізації стратегії й тактики протидії корупційній злочинності в невиробничій сфері, шляхів і способів ефективного запобігання проявам корупції в Україні;

- *правотворчій діяльності* – для розробки, вдосконалення та уточнення норм такого документа, як Антикорупційна стратегія, низки інших законодавчих та підзаконних актів, що регулюють питання у сфері антикорупційної діяльності;

- *сфері правозастосування та практичній діяльності* – для вдосконалення та підвищення ефективності функціонування таких антикорупційних органів, як Національне антикорупційне бюро України; Національне агентство з питань запобігання корупції; Спеціалізована антикорупційна прокуратура; Державне бюро розслідувань; Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, а також судової системи України, зокрема Вищого антикорупційного суду;

- *освітньому процесі* – при викладанні таких навчальних дисциплін, як «Кримінологія», «Кримінальне право» тощо, а також під час підготовки лекцій, підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів із кримінологічної науки, антикорупційного процесу, в науково-дослідницькій

роботі студентів.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені дисертантом на таких всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях: «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р.); Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ» (Zurich, Switzerland, May 24, 2024); Theoretical foundations of law, public management and practice of their application (Riga, the Republic of Latvia, December 25–26, 2024); Modern Achievements in Legal Science and Practice (Riga, the Republic of Latvia, March 19–20, 2025); «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 21 березня 2025 р.); «Права людини та публічне врядування» (м. Чернівці, 30 травня 2025 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дисертаційної роботи, висвітлені в 16 статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, 4 статтях, опублікованих у виданнях, які включені до наукометричних баз даних Web of Science Core Collection, Scopus, 5 працях апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступу, чотирьох розділів, що об'єднують 9 підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 378 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 315 сторінок. Список використаних джерел налічує 301 найменування і займає 31 сторінку, 3 додатки викладено на 15-и сторінках.

Розділ 1
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В НЕВИРОБНИЧІЙ
СФЕРІ УКРАЇНИ

1.1. Стан дослідження проблеми запобігання корупції
в невинробничій сфері України

О.О. Василенко зазначає, що корупція є глобальною проблемою сьогодення, проте завдяки ефективній антикорупційній політиці в різних країнах її рівень суттєво відрізняється. Україна за Індексом сприйняття корупції Transparency International у 2022 році посіла 116 місце зі 180 країн світу (на рівні з Алжиром, Анголою, Сальвадором, Монголією, Філіппінами та Замбією), хоча в 2021 році посідала 122 місце, а в 2020 році – 117 місце. Також тенденція до зменшення кількості адміністративних корупційних правопорушень в Україні спостерігається й у звітах про стан протидії корупції за 2020–2022 роки: кількість протоколів про корупційні правопорушення, направлених до суду у звітному періоді (без повторно направлених) в 2022 році склала 6757 протоколів, у 2021 – 14152, а в 2020 – 11994; кількість протоколів, за якими судом було прийнято рішення у 2022 році – 6013 протоколи, у 2021 – 13330, у 2020 – 10853; як наслідок було накладено штраф у 2022 році за 3875 протоколами, у 2021 – 10093, в 2020 – 7150; у 2022 році було закрито 2138 адміністративних справ, в 2021 – 3237, а в 2020 – 3703. Таким чином, можемо погодитись із вченим, що в Україні, попри триваючу повномасштабну війну, спостерігається поступовий прогрес в формуванні та дії режиму запобігання корупції. При цьому, на його думку, значним чином забезпечувальний і превентивний потенціал дії цього режиму знижується з огляду на те, що частина правил, заборон і обмежень антикорупційного характеру по сьогодні не забезпечуються в належній мірі

заходами адміністративної відповідальності. Ба більше, автором наголошується, що на потребі вирішення цієї проблеми наголошено також і в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, якою передбачається комплекс напрямів удосконалення режиму запобігання корупційним і пов'язаним з корупцією правопорушенням [26, с. 15].

Поряд із вищезазначеним, корупція як негативний соціальний чинник суспільного життя є суттєвою перешкодою для розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні, заважає демократичним перетворенням, зводить нанівець важливі реформаторські починання, не сприяє позитивному іміджу України в міжнародних відносинах [192, с. 4].

Також, колектив авторів на чолі з К.А. Бабенко зазначають, що у кримінологічному аспекті корупція характеризується низкою ключових ознак:

1) вона можлива лише у сфері діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування;

2) її суб'єктом може бути тільки особа, наділена владою чи посадовими повноваженнями;

3) корупційні відносини виникають унаслідок зловживання особою, наділеною владою чи посадовими повноваженнями, своїми повноваженнями. Тут вони виступають предметом торгу, у результаті якого суб'єкт одержує певні блага як матеріального, так і нематеріального характеру;

4) корупцію складають лише такі діяння, які вчинені особою, наділеною владою чи посадовими повноваженнями, з метою задоволення корисливих власних інтересів або інших осіб. Неправомірність або й неетичність діянь посадової особи та їх спрямованість на задоволення корисливих інтересів по суті визначають, які саме діяння відносяться до категорії корупційних [192, с. 14].

Отже, після з'ясування поняття та правового забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері, саме підійшов час, оглянути сучасні напрацювання у сфері запобігання корупції в невиробничій

сфері.

Варто погодитись із С.С. Конах, що дослідження питань запобігання корупції в невиробничій сфері, зумовлюються в першу чергу тим, що у сучасному суспільстві сфера послуг є одним з основних напрямків розвитку сучасної економіки, який задовольняє широкий спектр суспільних та індивідуальних потреб та сприяє ефективному розвитку економічних і соціальних відносин. А з переходом економіки України до ринкових методів господарювання сфера послуг стає таким сектором економіки, який поступово нарощує обсяги виробництва [105, с. 48].

Таким чином, серед вітчизняних науковців питання запобігання корупції в невиробничій сфері не є новим. Окремі аспекти кримінологічної діяльності розглядалися щодо різноманітних напрямків надання послуг. Зокрема, надання освітніх, медичних, туристичних послуг тощо.

А.М. Михненко в рамках дослідження щодо запобігання та протидії корупції в Україні здійснив аналіз та навів співвідношення показників вчинення корупційних кримінальних правопорушень за сферами послуг.

Зокрема, автор зазначає, що призначено покарання 98 посадовим і службовим особам інших органів державної влади, 26 особам, які надають публічні послуги, 62 посадовим особам юридичних осіб публічного права, 59 особам, які виконували організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки в юридичних особах приватного права, та 172 посадовим особам юридичних осіб, фізичних осіб, які одержали від них неправомірну вигоду. Серед останніх найбільшу кількість правопорушень учинили посадовці, які працюють у сфері охорони здоров'я – 97, бюджетній сфері – 48, галузі освіти – 27, агропромислового комплексу – 20, транспорту та земельних відносин – по 2 особи, галузі охорони довкілля – 18, паливно-енергетичному комплексу – 5, банківській системі – 2 і фінансово-кредитній системі та на підприємствах оборонно-промислового комплексу – по 1 особі. Разом із тим, автором не виявлено жодного факту адміністративного корупційного правопорушення щодо посадовців, які працюють у сфері

приватизації за досліджуваний ним період [82, с. 158–159].

К.В. Ростовська в рамках докторського дослідження за темою: «Адміністративно-правові основи державної антикорупційної політики в Україні» наводить результати соціологічного опитування, щодо корупційного досвіду населення України у сфері послуг.

Зокрема, авторка зазначає, що за результатом соціологічного опитування проведеного Національним агентством з питань запобігання корупції стверджується, що у 40% дорослого населення України корупційний досвід відсутній. Найбільш корумпованими населення вважає сфери охорони здоров'я, освіти, контакти з органами державної влади та місцевого самоврядування і надання судових послуг. Для бізнесу такими сферами є надання послуг енергетичними компаніями, контакти з органами державної влади та місцевого самоврядування, публічних закупівель і надання судових послуг. Так, 34% опитаних підприємців відмовились відповідати щодо їх корупційного досвіду у відносинах з правоохоронними органами [197, с. 25; 187].

О.В. Шемякін досліджував корупційні прояви у сфері публічних послуг в рамках дисертаційної роботи за темою: «Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Так, автор зазначає, що термін «протидія корупційній злочинності» у широкому розумінні – складне, збірне поняття, в якому відображається теорія і практика специфічної державно-управлінської діяльності та приватних ініціатив, спрямованих на недопущення вчинення корупційних злочинів, усунення їх причин і умов, переривання злочинної діяльності на різних стадіях її розвитку та здійснення, притягнення винних до кримінальної відповідальності і покарання. У вузькому значенні – це кримінально-правова реакція суспільства на вчинені корупційні злочини. Враховуючи це, науковець наголошує, що корупційні злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних

послуг, продукуються складними факторними комплексами, які є виявом найбільш глибоких і гострих деформацій, що протидіють економічному, соціальному і духовному розвитку суспільства, викликають відчуження громадян від цивілізаційної ціннісно-нормативної системи суспільства, деформацію правової свідомості. Фактори діють на макро-, мікрорівні і безпосередньо на рівні особистості. Найбільш криміногенними, на його думку, для вчинення корупційного злочину виявилися економічні та організаційно-управлінські чинники. Соціально-психологічну сутність корупційних злочинів становлять, на думку О.В. Шемякіна, передусім суб'єктивні фактори або внутрішні умови, визначають ставлення особи до зовнішніх впливів. Це такі морально-психологічні якості особи, як егоцентризм, безвідповідальне ставлення до авторитету органів державної влади, професійної діяльності, її корислива спрямованість [280, с. 193–194].

В.М. Трепак на сторінках докторської дисертації за темою: «Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні» наводить ще більш шокуючі статистичні дані стосовно впливу корупції на життя населення.

Так, науковець зазначає, що у гуманітарній діяльності корупція завдає чи не найбільшої шкоди: такі дії позбавляють отримувачів допомоги найнеобхідніших ресурсів, що руйнує їхню гідність та викликає відчай. Автор враховує, що в межах невідкладної допомоги ослаблені економіки отримують кошти та товари у величезних кількостях, наслідки корупції можуть бути особливо відчутними: продукти харчування, вода і предмети медичного призначення можуть бути викрадені для продажу на чорному ринку, а компанії, які надають послуги, можуть вдаватись до підкупу чиновників у сфері закупівель, з метою отримання замовлень. Це може означати, на його думку, що особи, які потребують допомоги, отримують житло неналежної якості або неякісну їжу. Більше того, наголошує науковець, гуманітарна допомога може бути використана для придбання голосів або впливу, тому непоодинокими є випадки, коли потужні місцеві

групи та існуючі корупційні мережі в таких умовах отримують вигоду [245, с. 98].

Поміж цього, В.М. Трепак зазначає, що на підставі таких показників, як рівень дитячої та малюкової смертності, а також відсоток дітей, народжених з низькою масою тіла, в загальній кількості народжених як вихідних даних для оцінки якості надання державних послуг з охорони здоров'я, а також кількості відрахувань студентів як показника для оцінки якості державної освіти, Дж. Ламбсдорф приходить до висновків, що всі ці змінні значно реагують на рівень корупції. Рівень дитячої смертності в країнах з високим рівнем корупції становить приблизно на одну третину вище, ніж в країнах з низьким рівнем корупції; рівень малюкової смертності та частка дітей, народжених з низькою масою тіла, майже вдвічі вищий; а відсоток відрахування студентів з вищих навчальних закладів перевищує в п'ять разів показники країн, не охоплених настільки масштабною корупцією [245, с. 97–98].

Так, О. Царевич приділяла увагу в своїх дослідженнях питанню запобігання корупційних ризиків у сфері надання публічних послуг в цілому, зокрема його зарубіжного досвіду.

На думку авторки в цілому можна зазначити наступні шляхи успішної боротьби з корупцією, в тому числі у сфері надання публічних послуг, вироблені світовим співтовариством:

1) чітке регламентування дій та етичних стандартів діяльності посадових осіб усіх рівнів, в тому числі у сфері надання публічних послуг та відповідальність за їх порушення;

2) відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державних рішень, в тому числі у сфері надання публічних послуг;

3) дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадянського суспільства;

4) свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації [262, с. 45].

В іншій публікації авторка дійшла до висновку, що дотримання критеріїв надання публічних послуг виступає як один із інструментів запобігання корупції. Зокрема, на її думку, якість надання публічних послуг як елемент запобігання корупції має базуватися на критеріях, які повинні бути затверджені на рівні законодавчого органу у вигляді стандартів, у разі порушення яких повинна наставати юридична відповідальність працівників органів публічної адміністрації. До критеріїв оцінювання якості надання публічних послуг як елемент запобігання корупції, на її думку належать належать: результативність, простота (або доступність), терміновість (або своєчасність, строківість, оперативність), зручність, відкритість, мінімальна (справедлива) вартість та доступність її оплати, професійність, повага до особи, рівність тощо [261, с. 54].

О.М. Шимон з цього приводу додає, що окремі напрями європейської інтеграції України з Європейським Союзом, темпи якої прискорюються останнім часом, є передумовами перегляду і вдосконалення вітчизняного законодавства у різних сферах суспільних відносин, а також підставами для підвищення стандартів забезпечення й захисту прав людини. Одним із напрямів таких реформаційних процесів є вдосконалення системи антикорупційного законодавства, в тому числі того, що поширюється на державних службовців. Адже, на її думку, державна служба – це професійне виконання завдань і функцій держави, і саме від її ефективності буде залежати розвиток незалежної, демократичної, правової країни. Задля забезпечення ефективності запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією у системі державної служби, традиційно використовується значна кількість різноманітних засобів, серед яких окреме місце займають обмеження та заборони. При цьому, наголошує автор, з урахуванням специфіки ресурсу кожного із них, вони взаємодоповнюють один одного й лише у сукупності сприяють ефективності запобігання різним проявам корупції, в тому числі й правопорушенням, пов'язаним із корупцією. Сукупність законодавчо визначених обмежень і заборон є тими

антикорупційними механізмами, які спрямовані на запобігання вчиненню адміністративних правопорушень, пов'язаним із корупцією [282, с. 18].

С.О. Шатрава здійснював дослідження запобігання корупції у сфері надання адміністративних послуг органами Національної поліції України. За результатом дослідження автором було запропоновано класифікацію видів надання адміністративних послуг, а також сформовано чіткий та вичерпний, на його думку, перелік заходів, здійснення яких зможе призвести до зменшення прояву корупційних проявів у сфері надання адміністративних послуг досліджуваними суб'єктами.

Так, на думку науковця, з огляду на повноваження органів Національної поліції України у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку надає можливість виокремленню їх груп щодо надання адміністративних послуг:

1) адміністративні послуги, пов'язані з видачею документів дозвільного характеру щодо вогнепальної зброї, боєприпасів, інших предметів та об'єктів дозвільної системи, що працюють з вибуховими матеріалами, піротехнічних майстерень тощо;

2) адміністративні послуги у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху;

3) адміністративні послуги у сфері охоронної діяльності (охорона майна громадян, організацій, а також об'єктів, що підлягають обов'язковій охороні тощо) [279, с. 507].

Також, автор зазначає, що маючи на меті мінімізацію корупційних ризиків у сфері надання адміністративних послуг органами Національної поліції України, необхідно здійснити наступні заходи:

– чітко віднести умови та порядок здійснення адміністративних процедур до відповідних норм законодавчих і нормативних актів;

– спростити процедури надання адміністративних послуг;

– обмежити дискреційні повноваження посадової особи, що надає адміністративні послуги;

- створити інструкції щодо застосування внутрішнього положення і процедур надання послуг та стандартних операційних процедур;
- надати клієнтам повну і зрозумілу інформацію щодо умов надання таких послуг (вебсайт, розміщення повідомлень в інтернеті тощо);
- мінімізувати контакти посадової особи органу поліції з громадянами при наданні адміністративної послуги, зокрема, шляхом впровадження альтернативних шляхів подання чи отримання інформації (поштою, електронною поштою, факсом тощо);
- періодично проводити ротацію кадрів органів поліції;
- повідомити клієнтам повну інформацію про порядок подання скарг;
- забезпечити обов’язковий розгляд скарг на дії посадової особи органу поліції, з інформуванням скаржника щодо результатів такого розгляду;
- переглянути та скоригувати графіки прийому отримувачів адміністративних послуг в залежності від конкретних обставин;
- забезпечити чітке формулювання кваліфікаційних критеріїв до учасників процедури закупівель, а також оприлюднення усього обсягу інформації та документів відповідно до закону, вільний та рівний доступ учасників до такої інформації;
- забезпечити належне документування кожного етапу, усіх прийнятих рішень в межах процедури закупівель, а також будь-яких контактів з учасниками процедури закупівлі, або спроб таких контактів з їх боку, збереження відповідних документів;
- здійснювати заходи щодо збереження та нерозголошення змісту одержаних конкурсних пропозицій до їх офіційного розкриття [279, с. 507].

Поміж цього, окремі питання надання адміністративних послуг підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби регулюються спеціальними нормативно-правовими актами. Зокрема, варто для більш детальної інформації з цього питання варто звертати увагу на постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами

Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання» від 04 червня 2007 року № 795 [172] та постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг» від 26 жовтня 2011 року № 1098 [62]. Зазначеними нормативно-правовими актами законодавець встановлює перелік і порядок надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг і розмір плати за їх надання.

Окремим напрямком запобігання корупції у невиробничій сфері виступає надання освітніх послуг. Корупційні прояви у цій сфері, посягають на основоположні конституційні засади та підривають довіру до державних органів влади, які мають їх забезпечувати і охороняти.

Зокрема, у ст. 23 Конституції України проголошено, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. Згідно зі ст. 53 Конституції України встановлено, що кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства [106].

Якщо вже звертати увагу на законодавче забезпечення освітніх послуг. То, варто звернути свою увагу на спеціальне законодавство. Зокрема, детально описано нормативне регулювання та забезпечення освіти в Україні, Законом України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII.

Зокрема, згідно ст. 3 зазначеного вище закону встановлюється, що Кожен має право на якісну та доступну освіту. Право на освіту включає право здобувати освіту впродовж усього життя, право на доступність освіти, право на безоплатну освіту у випадках і порядку, визначених Конституцією та законами України. В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак. Право особи на освіту може реалізовуватися шляхом її здобуття на різних рівнях освіти, у різних формах і різних видів, у тому числі шляхом здобуття дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та освіти дорослих. Кожен має право на доступ до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів, у тому числі в мережі Інтернет, електронних підручників та інших мультимедійних навчальних ресурсів у порядку, визначеному законодавством. Держава здійснює соціальний захист здобувачів освіти у випадках, визначених законодавством, а також забезпечує рівний доступ до освіти особам із соціально вразливих верств населення. Держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти. Іноземці та особи без громадянства здобувають освіту в Україні відповідно до законодавства та/або міжнародних договорів

України. Особи, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту згідно із Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», а також інші категорії іноземців та осіб без громадянства у передбачених законом та/або міжнародним договором України випадках мають рівне з громадянами України право на освіту. Право на освіту не може бути обмежене законом. Закон може встановлювати особливі умови доступу до певного рівня освіти, спеціальності (професії) [183].

Ба більше, право на освіту закріплено у ст. 26 Загальної декларації прав людини прийнятої і проголошеної резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року.

Зокрема, у декларації зазначено, що кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безоплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей [77].

З цього приводу О.С. Якушина в ході дослідження конституційного права на освіту: теорія та практика реалізації зазначає, що Україна – учасниця основних міжнародних актів у сфері освіти, долучилася до Болонського процесу, який гарантує право на освіту через систему загального рейтингу. Виходячи з положень міжнародних документів, нині у світі прискорилося інтеграція освіти, а це передбачає розроблення заходів щодо встановлення єдиного стандарту освіти міжнародного рівня. Отже, державна політика має запропонувати і запровадити нові освітні програми,

налагодити міжнародне співробітництво на рівні органів освіти [294, с. 14]. Що в свою чергу, зумовлює відповідальність державних органів за дотримання міжнародних нормативно-правових документів, в тому числі, і за допущення корупційних проявів у сфері освітніх послуг.

В той же час, цілком слушно наголошують А.А. Буравська та І.В. Стаднік, що головною перешкодою в реалізації зазначених прав виступає корупція у сфері освіти та науки як порушення вимог академічної доброчесності. Забезпечення гідної реалізації права на освіту, її якості та рівності у доступі до неї можливо лише за умови реальної протидії корупції у цій сфері, під якою слід розуміти діяльність держави, що здійснюється за допомогою системи правових засобів і спрямована на зменшення обсягу поширення корупції, обмеження впливу корупції на сферу освіти та науки, усунення її причин, виявлення, припинення та розслідування будь-яких її проявів, притягнення осіб, винних у вчиненні корупційних правопорушень до юридичної відповідальності, відновлення порушених корупційними діями прав осіб з метою створення вільної від корупції системи освіти і науки. Уявляється, що у сфері освіти та науки особливу роль в системі засобів протидії корупції відіграє саме академічна доброчесність, підтвердженням чого виступають наступні положення [20, с. 89].

Слід звернути увагу наукової спільноти на певну невиразність меж корупційних правопорушень у сфері освіти. Так, автор наголошує, що досить часто вчинення чи невчинення певних дій учителя (викладача) з використанням становища, яке він займає у відповідному навчальному закладі, відбувається не за конкретно визначену неправомірну вигоду та навіть не за її чітко виголошену обіцянку, а на основі досить абстрактного сподівання особи на отримання певної користі за вчинення таких дій у майбутньому. Фактично, йдеться про один з найбільш прихованих, «замаскованих», але й один з найнебезпечніших видів корупції, де практично неможливо піймати правопорушника «на гарячому» та, відповідно, довести наявність в його діях складу правопорушення і притягти винного до

юридичної відповідальності. Такі вчинки притаманні не лише сфері освіти, але тут вони вкорінилися та реалізуються у свій особливий спосіб. При цьому, на думку науковця, організація роботи за принципом «послуга за послугу» набуває нерідко систематичного характеру, де вже ніхто не веде обліку таких «послуг», а визначити в грошовому чи іншому конкретно визначеному еквіваленті розмір неправомірної вимоги, точний момент та спосіб її отримання, практично неможливо. З огляду на це, автор наголошує, що такий метод корупції дає змогу правопорушникам додатково знаходити переконливі аргументи для самовиправдання (крім низької зарплати та ін.), нашаровуючи на неочевидну неправомірність своїх діянь цілі пласти сумнівних, з погляду чистої моралі, доводів, але які, після відповідного ментального опрацювання, здаються їм цілком резонними [230; 245, с. 230].

А.А. Буравська та І.В. Стаднік здійснювали дослідження академічної доброчесності в системі правових засобів протидії корупції у сфері освіти і науки. За результатом якого, авторами було зроблено певні науково вагомі висновки.

Зокрема, автори зазначають, що особливістю академічної доброчесності, як засобу протидії корупції у сфері освіти та науки є інструменти, які вона використовує для протидії порушенням академічної доброчесності. Академічна доброчесність відіграє важливу роль в системі правових засобів протидії корупції, оскільки запобігає таким корупційним правопорушенням у сфері освіти та науки як хабарництво, фальсифікація, фабрикація, необ'єктивне оцінювання та надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання преференцій чи створення перешкод та іншим. Суб'єкти, які зобов'язані дотримуватися правил академічної доброчесності (здобувачі освіти, педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники; батьки здобувачів освіти; фізичні особи, які провадять освітню діяльність та інші особи, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти), і підпадають під дію антикорупційного законодавства в

сфері освіти та науки. Крім того, науковці наголошують, що усунення причин розвитку академічної недоброчесності призводить і до зменшення корупційної складової в освітньо-науковій діяльності. Більше того, принагідно наголошують автори, академічна доброчесність сприяє формуванню високого рівня правової культури, закріпленню базових цінностей та етичних норм у свідомості громадян, що виконує превентивну функцію по відношенню до корупції у сфері освіти та науки та запобігає корупційним практикам. З цього, авторам представляється, що саме такий підхід може стати основою для подальших досліджень в цій сфері, особливо в контексті розробки ефективного механізму забезпечення якості освітньо-наукової діяльності та реалізації заходів щодо впровадження академічної доброчесності на всіх рівнях освіти в усіх навчальних закладах [20, с. 92–93].

Отже, з цього виходить, що академічна доброчесність, може виступати дієвим засобом протидії корупції у сфері освіти та науки. Тоді як, контроль за дотриманням академічної доброчесності, окремо сприяє підвищенню довіри до системи освіти і науки в цілому та закладів освіти і наукових установ зокрема.

Ба більше, слушно зазначає Н.О. Жукова, що на теперішньому етапі розвитку нашої країни корупція є найгострішою соціальною проблемою, адже перешкоджає нам стати на шлях сталого розвитку, є перешкодою на шляху вступу до Європейського Союзу та спричиняє багато інших негативних наслідків. Першоджерело усіх проблем людини, як вважають науковці, криється в її вихованні. Становлення особистості відбувається і в такому середовищі, як сфера освіти. Однак, наголошує авторка, більшість вишів України є корумпованими, і це підтверджують численні факти. Молодь, яка пройшла крізь корумповану систему освіти, у майбутньому користуватиметься принципами корупції, вважатиме її нормальним засобом вирішення справ і навчатиме цьому своїх дітей, створюючи цим своєрідне замкнене коло у державі [75].

О. Пищуліна зауважує, що в сучасному українському суспільстві

корупція сприймається як органічне, природне явище. На «поверхні» проблема визнається, конфлікт проголошується, відбувається пошук раціональних шляхів боротьби з цим злом. Однак на рівні «колективного несвідомого» конфлікту не існує. Майже повна відсутність конструктивних, раціоналістичних метафор в осмисленні корупції свідчить про те, що суспільство не знаходить позитивних ресурсів для боротьби з цим соціально-політичним феноменом. Тобто, принагідно наголошує авторка, у свідомості громадян міцно проросли уявлення, що явище це нормальне: на рівні повсякденного сприйняття критичного ставлення до корупції немає. Нинішні вади системи вищої освіти є однією з найгостріших суспільних проблем, оскільки вкрай негативно впливають на такі соціально активні шари населення, як студентство, інтелектуальна еліта. Та й практично на все суспільство. Тому, на її думку, привернення громадської уваги до цієї проблеми має першочергове значення [160, с. 120].

В.І. Мельниченко наголошує, що одна з найактуальніших проблем України – корупція у вищій освіті. Науковці, викладачі і всі учасники навчального процесу стають заручниками корупційних схем, які, на думку автора, можна подолати завдяки впровадженню таких кроків: систематичне проведення для наочності попередження корупційних правопорушень в навчальних закладах вищої освіти відкритих лекцій, які чітко відображають різні сценарії поведінки в тих чи інших ситуаціях; подолання проблеми пасивності суспільства в питаннях протидії корупції; розробка плану залучення до антикорупційної діяльності населення, що ладне брати активну участь у викритті проблемних моментів (культура повідомлення про вчинення корупційних правопорушень спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції) [136, с. 37].

Поряд із цим, дане питання досліджували такі вчені, як К.А. Бабенко, Н.Г. Діденко, М.В. Кондрашова, С.Ж. Лазаренко, О.Г. Хрімлі на рівні навчально-методичного посібник за темою: «Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія».

Так, автори зазначають, що в Україні корупційна практика в галузі освіти включає хабарі й незаконну плату за вступні (випускні) іспити, академічне шахрайство, затримання зарплат учителів, просування по службі й призначення на посади на основі особистих переваг, стягування з учнів плати за «репетиторство» з метою вивчення програми для складання обов'язкових іспитів, яка повинна вивчатися в класі, незаконні закупівлі підручників, укладання корупційних контрактів тощо. Більше того, науковців зазначають, корупція впливає на систему освіти двояко. По-перше, на їх думку, через тиск, який вона чинить на державні ресурси і, як наслідок, на освітній бюджет, що в більшості країн є основним компонентом державних витрат. Такого роду корупція може викликати зростання цін, падіння ефективності роботи уряду й надання послуг, скорочення інвестицій в освітні послуги. По-друге, корупція впливає на вартість освітніх послуг, їх обсяг та якість. Учні, які здобувають освіту в корумпованих освітніх системах, можуть не отримати навичок, необхідних для того, щоб скористатися наявними можливостями й зробити свій внесок в економічний і соціальний розвиток держави. Крім того, корупція впливає на формування цінностей та етичних норм молоді й здатна підірвати базові цінності цілого покоління. Поряд із цим, автори поділяють прояви корупції в системі освіти на три напрямки: 1) корупція в дошкільних і загальноосвітніх закладах; 2) корупція у вищій школі; 3) корупція в науковій сфері [192, с. 64].

Завдяки підтримці United Nations Office on Drugs and Crime, GRACE та Global resource for Anti-Corruption Education and Youth Empowerment у 2019 році було сформовано серію модулів УНЗ ООН з протидії корупції. Зокрема, 9 модуль стосується глобальних викликів корупції у сфері освіти.

Так, авторами модулю зазначається, що якісна й інклюзивна освіта має важливе значення для процвітання та розширення прав і можливостей суспільства, вона є ключем до рівності й розвитку. Коли корупція проникає до сфери освіти, вона руйнує можливості цього сектору сприяти досягненню зазначених цілей. Корупція в освіті може мати далекосяжні наслідки для

суспільства – вона робить знання непотрібними, призводить до хибного застосування людських навичок в економіці, посилює соціальну нерівність і плекає ще більшу корупцію. Цей модуль має ціллю розкрити прояви, причини і наслідки корупції в сфері освіти. У цьому модулі, наголошують автори, міститься огляд, на основі прикладів, узятих із досвіду різних країн, різноманітних корупційних діянь, як-от обман, хабарництво і сексуальна корупція, що трапляються в державних і приватних школах і університетах. Причини корупції є складними й залежать від контексту, отже на їх думку, певні чинники, що мають особливе значення для галузі освіти, розглядаються у пріоритетному порядку. У цьому модулі розкривається вплив корупційної практики на якість освіти та її ширші наслідки для суспільства. Результати дії корупції у сфері освіти є різноманітними, далекосяжними і важко усуваються. Саме тому, на думку фахівців, з чим ми не можемо не погодитись, слід віддавати перевагу превентивним заходам, спрямованим на посилення прозорості й підзвітності [204, с. 7].

О.О. Дриголь зосереджувала свою увагу на дослідження причин виникнення та шляхів подолання корупції у сфері вищої освіти.

Так, авторка зазначає, що подолати корупцію у закладах вищої освіти можуть допомогти певні дії, а саме:

1) реформування системи вищої освіти задля покращення якості навчання серед студентів;

2) впровадження системи антикорупційного виховання в освітньому процесі. Це, на думку авторки, допоможе формувати у молодого покоління нульове толерантне ставлення до корупції та підвищити етичні стандарти серед студентів та викладачів. Щодо здійснення антикорупційного виховання, на думку науковця, можна покращити наступними способами:

1) шляхом включення тем, спецкурсів та окремих дисциплін антикорупційної спрямованості в освітні програми, реалізовані вузом;

2) шляхом неформального антикорупційного виховання у вільний від навчального процесу час (заходи агітаційного характеру, конференції,

зустрічі з працівниками правоохоронних органів та ін.) Для протидії корупції та реалізації антикорупційного виховання необхідна цілеспрямована антикорупційна політика кожного закладу освіти. Антикорупційна програма повинна передбачати низку антикорупційних заходів, скерованих на:

- 1) запобігання корупції (у тому числі на виявлення та усунення причин корупції);
- 2) виявлення та розслідування корупційних правопорушень;
- 3) мінімізацію та усунення наслідків корупційних правопорушень.

Але, на її думку, програма також має включати норми професійної етики працівників та студентів ЗВО;

3) проведення анонімних соціологічних опитувань освітян з метою розробки плану дій задля подолання корупції та моніторингу суспільної думки щодо освітнього процесу в цілому;

4) підтримання системи професійних стандартів тими, хто очолює установи, які здійснюють освітню діяльність, незалежно від форм власності установи: приватної або державної;

5) до заходів поширення протидії корупції мають бути залучені ЗМІ. Вони мають пропагувати протидію корупції, за раніше складеною державою, інформаційною програмою;

6) модернізації має зазнати нормативно-правова база;

7) має відбутися збільшення прозорості управління фінансовими потоками, адже на її думку, саме перерозподіл, обсяг, спрямування, контроль за доцільним використанням державних коштів часто викликає питання.

8) важливо підтримувати систему професійних стандартів у закладах вищої освіти, незалежно від їх форми власності [66, с. 360–361].

Н. Рожанською та О.В. Вольф на базі Миколаївського центру соціологічних досліджень було здійснено порівняльний аналіз соціальних уявлень студентів та викладачів закладів вищої освіти півдня України. Дослідження є складовим елементом циклу роботи, щодо вирішення питань корупції у вищій освіті.

Як зазначають автори, зроблені з проведеного дослідження висновки

надали їм можливість сформулювати деякі практичні рекомендації. Зокрема, що складовою частиною антикорупційної стратегії закладу вищої освіти, на їх думку, повинно стати антикорупційне виховання як складова правового виховання молоді. Антикорупційне виховання дозволяє розвивати ціннісні орієнтації особистості для формування стійкої громадянської позиції щодо такого явища, як корупція. Однак, наголошують науковців, система антикорупційного виховання в Україні повністю ще не сформована, її відсутність негативно позначається на здійсненні правової реформи і побудові громадянського суспільства, стані законності і правопорядку. Антикорупційне виховання в вузі – це діяльність співробітників вищого навчального закладу по формуванню і підвищенню правової свідомості та правової культури в цілях протидії різним видам корупційних правопорушень та забезпечення процесу духовного формування та антикорупційної стійкості суб'єктів, що беруть участь в освітньому процесі. Тому, у закладі вищої освіти, дослідники рекомендують здійснення антикорупційного виховання наступними способами: 1) шляхом включення тем, спецкурсів та окремих дисциплін антикорупційної спрямованості в освітні програми, реалізовані вузом; 2) шляхом неформального антикорупційного виховання у вільний від навчального процесу час (заходи агітаційного характеру, конференції, зустрічі з працівниками правоохоронних органів та ін.) [196, с. 174–175].

М. Удич та В. Глушко дійшли до висновку, що освіта є невід'ємною частиною розвитку суспільства. Освіта, з одного боку, має вирішальний вплив на розвиток особистості і держави, а з іншого – відображає їх реальний рівень. Тобто, на їх думку, чим вищий соціально-економічний, культурний, політичний рівень розвитку держави – тим вищі будуть вимоги до організації освітнього процесу та якісніші умови його реалізації. І навпаки – соціальна нестабільність, хаотичність реформ, незадовільна ситуація в усіх сферах життєдіяльності суспільства стають причиною зниження результатів освіти та формують умови для розвитку корупції. Проблема корупції в освіті є

серйозним викликом у багатьох країнах світу, адже вона має серйозні наслідки для суспільства. Вона може призводити до втрати довіри до освітньої системи, зниження якості освіти та нерівності в доступі до неї. Крім того, автори переконані, що корупція може стати перешкодою для розвитку інновацій та наукових досліджень, що мають важливе значення для економічного поступу та підвищення конкурентоспроможності країни. Поряд з цим, на думку М. Удич та В. Глушко, для боротьби з корупцією в освіті потрібні комплексні заходи, які включають в себе ефективну систему нагляду за освітнім процесом, зміцнення етичних стандартів, підвищення свідомості громадськості щодо шкідливих наслідків корупції, створення відкритих та прозорих систем вступу до університетів та інших освітніх закладів. Для цього можуть бути використані різні інструменти, такі як відкриті портфоліо, онлайнтести, стандарти оцінювання та інші технології, що сприяють прозорості та об'єктивності в освітньому процесі. Також важливо забезпечити належне фінансування освіти та встановити ефективні механізми контролю за витратами [247, с. 103–105].

О.С. Бондаренко в рамках своїх наукових пошуків розглядала питання корупційних ризиків у вищій освіті, зокрема, їх види, прояви та протидію. Відносячи боротьбу з корупційними проявами в світі освіти до пріоритетних завдань державної влади.

Так, авторка зазначає, що протидія корупції в освіті є важливою для забезпечення рівного доступу до освіти, підвищення якості освіти, зниження рівня бідності та сприяння соціальній стабільності. Для сприяння більш справедливому та рівноправному суспільству вкрай важливо визначити пріоритети зусиль щодо протидії корупції в системах освіти. Виявлення, оцінка та управління корупційними ризиками є важливим аспектом антикорупційних зусиль. Це може включати розробку політики та процедур для запобігання корупції, створення механізмів нагляду та внутрішнього контролю, сприяння прозорості та підзвітності, а також підвищення обізнаності та навчання зацікавлених сторін щодо ризиків та наслідків

корупції [19, с. 235].

Виокремлюють перелік заходів, які можуть нівелювати корупційні ризики у сфері вищої освіти:

1) прозорість і підзвітність: підвищення прозорості в освітніх системах і притягнення окремих осіб до відповідальності за їхні дії може допомогти зменшити корупцію. Це може включати публікацію бюджетів і видатків, розкриття інформації про прийом на роботу, а також створення механізмів звітності та розслідування корупції;

2) зміцнення законодавчої бази: зміцнення правової бази та нормативних актів може допомогти стримати корупцію в освіті. Це може включати закони, які забороняють кумівство та інші форми корупції, а також застосовуються покарання для тих, хто їх порушує;

3) посилення механізмів контролю: створення незалежних механізмів контролю, таких як антикорупційні комісії чи омбудсмени, може допомогти виявити та запобігти корупції в освіті. Ці органи можуть розслідувати скарги, перевіряти навчальні заклади та давати рекомендації щодо підвищення прозорості та підзвітності;

4) посилення професійних стандартів: встановлення чітких професійних стандартів і етичних кодексів поведінки для науково-педагогічних працівників може допомогти зменшити можливості для корупції;

5) посилення участі та залучення: заохочення активної участі та залучення зацікавлених сторін може допомогти забезпечити підзвітність та прозорість навчальних закладів. На думку науковця, застосовуючи ці методи, системи освіти можуть зменшити ризики корупції та сприяти справедливій та рівноправній системі освіти [139; 136, с. 234–235].

В свою чергу О.В. Сковчиляс-Павлів здійснювала дослідження організаційно-правових аспектів протидії корупційним діям у сфері освіти на рівні кандидатської дисертації.

Зокрема, в ході дослідження авторка дійшла до висновків, що під

корупцією у сфері освіти варто розуміти – негативне соціальне явище, що полягає в умисному використанні особою займаною посади в корисливих цілях для особистого збагачення чи збагачення інших осіб у супереч інтересам держави та суспільства. Виходячи із розуміння корупції у сфері освіти, науковець визначили адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії корупційним діям у сфері освіти як цілісну систему правових засобів, що характеризується єдністю взаємозумовлених та взаємозалежних елементів. До органічних складників адміністративно-правового механізму запобігання та протидії корупційним діям у сфері освіти автором зараховано: 1) адміністративно-правові норми, спрямовані на запобігання та протидію корупції; 2) адміністративно-правові відносини, що виникають у процесі антикорупційної діяльності; 3) реалізацію норм адміністративного права щодо запобігання та протидії корупції. До функціональних складових частин механізму адміністративно-правового регулювання віднесено: 1) акти застосування адміністративно-правових норм; 2) правова культура і правова свідомість науково-педагогічних працівників; 3) законність у діяльності науково-педагогічних колективів та їхніх членів [211, с. 178].

Варто також зазначити, що погоджуємось із думкою Т.В. Барановської, з приводу того, що з метою встановлення наукової картини розвитку юридичної науки в сфері запобігання корупційної діяльності, доцільно здійснювати дослідження дисертації суцільним методом без прив'язки за спеціальностями, оскільки інтегрований характер злочинності як феномена, вимагає дослідження у всіх його проявах [11, с. 62].

Поміж того варто нагадати, що невиробнича сфера включає в себе галузі діяльності, які зорієнтовані на надання послуг або задоволення потреб споживачів, а не на виробництво товарів. Це, зокрема, відносить до невиробничої сфери і публічні закупівлі. Оскільки основна мета публічних закупівель полягає в задоволенні потреб споживачів (громадян, суспільства, держави).

З цього приводу А.Л. Кривенко писав, що державні закупівлі як засіб

державного регулювання економіки забезпечують розвиток і функціонування всіх сфер економіки країни. За допомогою державних закупівель держава задовольняє свої потреби в тих чи інших товарах, роботах чи послугах, забезпечує і фінансує бюджетні та позабюджетні державні заклади. Проте, наголошує автор, незважаючи на досить ефективну систему правового регулювання державних закупівель і детально вибудовану систему державного контролю в даній сфері, викоринити корупцію в держзакупівлях не вдалося жодній державі. Корупція в системі держзакупівель призводить до колосальних втрат для будь-якої країни, причому не тільки фінансових [112, с. 104].

Поряд із цим, К.М. Юсова та О.В. Акімова відштовхуючись від теорій раціонального вибору та трансакційних витрат, сформували авторські характерні ознаки корупції у сфері публічних закупівель. Отже, ними на їх думку, є використання службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей державних службовців, які полягають у порушенні врегульованої законодавством процедури придбання на конкурентній основі замовником товарів, робіт і послуг за публічні кошти; реалізація неправомірної вигоди, тобто особистих інтересів як виконавців, так і замовників у сфері публічних закупівель у різних формах без законних на те підстав; зниження ефективності використання публічних коштів та їх надмірна витрата через відсутність відкритої конкуренції між постачальниками товарів/виконавцями робіт і послуг [292, с. 41].

Зокрема, О.П. Тараненко здійснювала дослідження державно-управлінських механізмів запобігання корупції у сфері публічних закупівель.

У роботі авторка запропоновано вирішення актуального наукового завдання, що полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні комплексного механізму запобігання корупції у сфері публічних закупівель та розробці практичних рекомендацій щодо його застосування в діяльності суб'єктів публічних закупівель з урахуванням вітчизняного і світового досвіду. Побудувала алгоритм виявлення, оцінки та усунення корупційних

ризиків у сфері публічних закупівель. Обґрунтувала, що результатом упровадження вказаного алгоритму є професіоналізація суб'єктів антикорупційної політики, безперешкодне викриття злочинця-корупціонера, безпечне оприлюднення інформації про корупційне правопорушення тощо. Зазначила, що алгоритм є практичним відображенням ефективного функціонування, взаємодії та отримання результату від упровадження комплексного механізму запобігання корупції у сфері публічних закупівель, зокрема нормативно-правового, функціонально-організаційного (інституційного), мотиваційного, ресурсного, інформаційно-комунікативного та ін. Довела неможливість мінімізації масштабів корупції в окремо взятій сфері публічних закупівель без застосування комплексних системних підходів до впровадження державних антикорупційних механізмів у всіх сферах діяльності держави та суспільства. Акцентувала увагу на тому, що лише за наявності політичної волі держава зможе перейти в активну фазу запобігання корупції та боротьби з нею. У сфері публічних закупівель цьому сприятиме цілісність впровадження науково обґрунтованих десяти першочергових заходів, які покладено в основу комплексного механізму запобігання корупції у цій сфері [240, с. 2–3].

Ба більше, авторка зазначає, що попри все електронізація публічних послуг в Україні, хоч і поволі, але здійснюється. Адже, на думку науковця, успішне майбутнє не тільки нашої держави, а й усіх без винятку країн світу, за ІТ рішеннями, новітніми процесами і технологіями, які, беззаперечно, є антикорупційними запобіжниками та синонімом успішності згортання корупції в будь-якій сфері діяльності суспільства та держави, зокрема і в публічних закупівлях. Саме тому серед пріоритетних стратегічних напрямів розвитку нашої держави, мають бути піднесені в ранг державної стратегії питання електронізації, цифровізації та діджиталізації процесів публічної служби, фінансів та закупівель, удосконалення роботи електронних ресурсів (реєстри, бази даних, модулі, сайти тощо) з урахуванням упровадження світових інформаційних технологій [240, с. 139].

Продовжуючи зазначимо, що згідно зі ст. 49 Конституції України проголошено, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя [106].

Проте, корупційні прояви у сфері охорони здоров'я нівелюють зазначені вище законодавчі принципи, чим підривають довіру громадян до працівників закладів охорони здоров'я та до державних органів, які зобов'язані корупцію діяння попереджати.

Слушно з цього приводу зазначає М.В. Буряк, що проблемна ситуація полягає в тому, що наразі Конституції положення залишаються просто задекларованим правом, яке за роки незалежності України все звужується, як в частині одержання безоплатної медичної допомоги, так і в частині скорочення лікувальних і реабілітаційних установ охорони здоров'я. Високий рівень злочинності, корупція у сфері охорони здоров'я, різноманітні оборудки у фармацевтичній галузі, зростання кількості випадків, пов'язаних із незаконною трансплантацією людських органів, проведення медичних експериментів та випробування нових ліків без згоди пацієнта вносять свій вклад у стрімке погіршення стану здоров'я населення. Моніторинг розвитку корупції у різних галузях життя, дозволяє на думку науковця стверджувати, що корупція в медичній галузі посідає чільне місце, оскільки саме сфера охорони здоров'я займає провідне місце за зверненнями громадян. Поміж цього, авторка пропонує, що у сучасних умовах корупцію у сфері медицини можна поділити на такі основні рівні:

- перший: від пацієнта до лікаря чи іншого медичного працівника;
- другий: в середині лікарні – від працівників медичних установ до керівництва лікарні;
- третій: на рівні держави з приводу державних закупівель медикаментів;
- четвертий: в середині корумпованості системи загалом [21, с. 43; 13, с. 32].

В підтвердження зазначених вище слів Т.П. Попченко зазначає, що корупційні діяння та інші форми корупційної поведінки в цій сфері за ступенем суспільної небезпеки і тяжкості заподіюваних наслідків перевершують подібні діяння в інших суспільно-економічних сферах, оскільки вони не тільки дискредитують усю сферу охорони здоров'я, сприяючи зниженню авторитету її співробітників і формуванню негативної громадської думки стосовно медичного обслуговування населення, але й негативно впливають на головні цінності людини – життя і здоров'я, захист яких є одним із пріоритетних обов'язків будь-якої держави [161, с. 5].

Разом із тим, авторкою в рамках дисертаційного дослідження за темою: «Розвиток державно-управлінських механізмів протидії виникненню корупції у сфері охорони здоров'я в Україні» сформовано ряд концептуальних положень, які мають значення для кримінологічного забезпечення невиробничої сфери України.

Зокрема, науковцем систематизовано та узагальнено корупційні діяння у сфері охорони здоров'я:

- 1) за рівнем виникнення (верхівкова, низова);
- 2) проявами у сферах діяльності (система охорони здоров'я; підприємницька діяльність у сфері охорони здоров'я, макроекономіка);
- 3) за взаємодією регулюючих органів, постачальників медичних послуг та їхніх споживачів (нецільове використання, розтрата, розкрадання бюджетних коштів; корупція у сфері державних закупівель;
- 4) у системі кадрового забезпечення медичної галузі, системі

постачань лікарських засобів, медичних установах тощо);

5) за проявами корупційних діянь (хабарі, нецільове використання державних коштів, зловживання у сфері клінічних випробувань, акредитації та ліцензування тощо);

6) в окрему групу автором виділені корупційні дії, що безпосередньо згідно з антикорупційним законодавством України не є корупцією, але їх наявність, з одного боку, сприяє її існуванню, а з другого – можливі при поширеній корупції в країні (індукований попит, повзуча приватизація тощо) [161, с. 197].

Ба більше, науковцем обґрунтовано основні напрями розвитку державно-управлінських механізмів протидії виникненню та поширенню корупції у сфері охорони здоров'я в Україні. Доведено, що розгляд корупції як системного поліпатогенного соціально-політичного явища вимагає такого ж підходу у питаннях напрямів розробки дієвих антикорупційних механізмів: поєднання заходів протидії виникненню корупції із заходами боротьби, забезпеченням невідворотності й своєчасності покарання. Важливим антикорупційним державно-управлінським механізмом може стати: по-перше, проведення експертизи всіх законодавчих актів щодо прокорупціогенності, насамперед тих, які регулюють владні, соціальні та економічні відносини як в цілому в країні, так і у сфері охорони здоров'я; по-друге, в антикорупційному законодавстві розширити коло суб'єктів корупційних діянь, включивши в нього працівників сфери охорони здоров'я; по-третє, значну частину функцій, що виконуються державними органами, делегувати недержавному сектору [161, с. 198].

Б.В. Коваль зосереджував свою увагу на дослідженні актуальних напрямів удосконалення антикорупційної політики у сфері охорони здоров'я України.

Так, автор наголошує, що антикорупційна політика у сфері охорони здоров'я закріплена у положеннях антикорупційного законодавства, ґрунтується на відповідних принципах та реалізується завдяки передбаченим

у законодавстві механізмам протидії корупції. При цьому, на його думку, протидію корупційним проявам у цій сфері необхідно розглядати як складову загальнодержавної політики попередження корупції. Водночас він відзначає пріоритетні напрями антикорупційної діяльності держави з урахуванням найбільш небезпечних загроз сфері охорони здоров'я. Тому, науковець наголошує, що протидія та запобігання корупції у сфері охорони здоров'я повинні відбуватися паралельно з удосконаленням інституційних та нормативних механізмів антикорупційної політики держави загалом з урахуванням проблем, що підвищують корупційні ризики в сфері охорони здоров'я. А основні зусилля антикорупційної політики у сфері охорони здоров'я варто, на його думку, спрямувати на забезпечення гарантій дотримання основних засад функціонування правової держави та на формування громадянського суспільства з високим рівнем правової культури і правої свідомості. Зокрема, антикорупційна політика у сфері охорони здоров'я має зосереджуватися на чіткій координації діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування як між собою, так і з медичними установами, сприяти оновленню антикорупційного законодавства із залученням громадськості до обговорення проєктів законів, гарантувати права уповноважених осіб з питань запобігання корупції в медичних установах, забезпечувати охорону та захист викривачів корупції тощо [100, с. 230].

О.М. Резнік та Н.М. Овчаренко здійснювали дослідження досвіду подолання корупції у сфері медицини для України на прикладі провідних країн світу: США, Японії та Німеччини.

За результатом дослідження автори дійшли висновку, що Україні варто максимально використати механізми протидії корупції в досліджуваних країнах (стандартизація лікування; активне громадянське суспільство; інформаційні компанії; створення належного контролюючого органу; реформування системи оплати праці медичних працівників), що на їх думку зможе знизити рівень корупції в Україні, виявити головні чинники

породження даного явища та створити умови, що не загрожують суспільному розвитку та забезпечують гарантії надання якісних та доступних медичних послуг в країні. Тому, наголошують науковці, медична сфера має бути налагодженою шляхом здійснення реформ, які виявляться своєчасними та дієвими. Ще однією запорукою успіху реформування є чітких розподіл прав та обов'язків між пацієнтом та лікарем, що проявлятиметься у вільному виборі лікаря, до якого буде цілковита довіра, впевненість у професіоналізмі та встановлення рівносторонньої відповідальності за своє здоров'я [149, с. 239–240].

В.М. Пашков розглядав окремі питання корупційних проявів в сфері охорони здоров'я в рамках дисертаційного дослідження за темою: «Проблеми господарсько-правового забезпечення відносин в сфері охорони здоров'я».

Так, автор зазначає, що частка залучених грошових коштів за рахунок оплатних медичних послуг, а саме добровільних пожертвувань, добровільного медичного страхування або через лікарняні каси в загальному обсязі фінансування незначна. Основна частина витрат приватних осіб за надання медичних послуг у державних та комунальних лікувально-профілактичних закладах має також тіньовий характер у вигляді неофіційних гонорарів медичному персоналу, оплати з власної кишені вартості ліків, харчування, білизни тощо [157, с. 309]. Поміж цього, на погляд науковця, для застосування такого господарсько-правового механізму державного регулювання щодо надання медичної допомоги, як державне замовлення, необхідно: визначити обсяг безоплатної медичної допомоги та забезпечити адекватне обрахування оплатних медичних послуг по кожному державному та комунальному лікувально-профілактичному закладу; встановити можливості кожного державного та комунального лікувально-профілактичного закладу, що необхідні для реалізації державного замовлення; визначити незалежні органи контролю за виконанням державного замовлення; при невиконанні державного замовлення в повному

обсязі забезпечити повернення державних коштів [157, с. 310–311].

А.М. Маркіна в рамках дисертаційного дослідження за темою: «Адміністративно-правове регулювання надання медичних послуг в Україні» пропонує оновлення сучасного законодавства, що на її думку, буде сприяти кримінологічній політиці держави у сфері охорони здоров'я.

Так, авторка зазначає, що з метою посилення контролю за наданням послуг у сфері охорони здоров'я, вкрай важливим є прийняття Медичного кодексу України, який зможе визначити реальні політичні та соціально-економічні процеси, які впливають на розвиток охорони здоров'я у країні, і закріпить основні вимоги до процедурних аспектів надання медичних послуг. Зокрема, на думку А.М. Маркіної цим нормативно-правовим актом має бути врегульовано: правовий статус закладу охорони здоров'я, що надає медичні послуги, як публічного суб'єкта договірного права, передбачивши надання статусу державного службовця персоналу адміністрації закладу комунальної та державної форми власності; наявні корупційні схеми сертифікації та ліцензування медичних засобів, які в кінцевому рахунку через фармацевтичних представників потрапляють до пацієнтів (або унеможливорюється постачання необхідних препаратів (зарубіжних, наприклад) споживачу через бюрократизацію існуючих процедур): 1) процедура виправлення та попередження вчинення помилок при здійсненні такої діяльності; 2) створення уніфікованих вимог до особи, яка бажає отримати ліцензію; 3) відповідальність за дотримання норм постачання, зберігання та провізёрства лікарських засобів; 4) моніторинг і контроль щодо строків придатності препаратів; 5) запровадження перевірок щодо виробника продукції та умов її виготовлення тощо; правовий статус надавачів медичних послуг, їх кваліфікація та компетенція, зокрема морально-правові основи професійної діяльності; правовий статус пацієнта та його законного представника; умови надання медичних послуг, підстави та порядок підписання договору; типовий договір надання медичних послуг з його істотними умовами та необхідними блоками інформаційного

наповнення; процедуру оплати медичних послуг з передбаченням механізмів покриття збитків; різновиди медичних помилок, які впливають на якість, достатність, доступність і допустимість медичного обслуговування; інформаційну адміністративну діяльність закладів охорони здоров'я, зокрема запровадження електронного медичного обслуговування (запис до лікаря в режимі он-лайн, консультування тощо); основи обов'язкового (для юридичних осіб) та добровільного медичного страхування (для фізичних осіб); упровадження інноваційних технологій; відповідальність у сфері надання медичних послуг: 1) адміністрації закладу охорони здоров'я за неналежне управління закладом і неврегулювання організаційних аспектів надання медичних послуг; 2) працівників закладу охорони здоров'я – як лікарів, так і допоміжного персоналу, у разі здійснення ними медичної помилки; 3) осіб, які організовують забезпечення медичного закладу різноманітними ресурсами, що в результаті впливають на якість надання медичних послуг працівниками закладу охорони здоров'я, зокрема фармацевтичних фірм і дистриб'юторів лікарських засобів за пропаганду конкретного препарату лікарю, який отримує відсоток від його призначення; 4) відповідальність пацієнта у випадку порушення обумовлених зобов'язань; 5) медичних лабораторій (клініко-діагностичних) за розголошення відомостей про стан здоров'я споживача надаваної ними послуги (пацієнта), на основі визначення права на таємницю про стан здоров'я як абсолютного, що кореспондує обов'язок всіх інших осіб, яким стало відомо вищезазначену інформацію, утримуватися від її поширення [131, с. 162–163].

Як можемо зрозуміти, наразі наявна підвищена увага, серед вітчизняних науковців, щодо дослідження окремих питань кримінологічної діяльності та вдосконалення правового забезпечення у сфері охорони здоров'я та надання освітніх послуг. Поміж цього, досить незначна кількість досліджень, щодо запобігання корупції у сфері культури, туризму, транспорту, торгівля тощо.

Так, О.Б. Чорномаз у рамках дисертаційної роботи за темою:

«Адміністративно-правове регулювання правовідносин у сфері пасажирських перевезень на залізничному транспорті», розглядає запобігання вчиненню правопорушень на транспорті, як складовий елемент адміністративно-правового регулювання відносин у сфері пасажирських перевезень.

Зокрема, науковець зазначає, що адміністративно-правове регулювання правовідносин у сфері пасажирських перевезень на залізничному транспорті становлять сукупність норм, прийомів і способів, за допомогою яких держава впливає на суспільні відносини у зазначеній сфері з метою всебічного забезпечення правопорядку, запобігання та припинення правопорушень, притягнення винних до відповідальності та інших способів провадження в життя державної політики у галузі пасажирських залізничних перевезень. Механізм адміністративно-правового регулювання правовідносин у сфері пасажирських перевезень – це комплекс заходів, засобів і способів адміністративно-правового регулювання пасажирськими перевезеннями на залізничному транспорті в Україні, обумовлений рівнем розвитку правовідносин у державі, правовою зрілістю суспільства, ступенем розвитку правової свідомості та правової культури громадян [265, с. 159–160].

А.В. Андрушко та І.А. Нестерова здійснювали дослідження злочинності у сфері туристичного бізнесу, а саме її кримінологічну характеристику та запобігання.

Так, автори зазначають, що з кожним роком туристична галузь у світовому господарстві займає дедалі вагомніше місце і, за прогнозами експертів, у майбутньому стане двигуном світової економіки. В багатьох країнах вже сьогодні туризм став однією з провідних галузей економіки, серйозним джерелом наповнення бюджету. В той же час в Україні, яка має об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку як внутрішнього, так і міжнародного туризму, туристичний потенціал використовується неефективно [1, с. 4].

На сьогодні діяльність у сфері туризму, в першу чергу регулюється Законом України «Про туризм» від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР.

Зокрема, законодавцем передбачено державну політику та державне регулювання в галузі туризму.

Згідно ст. 6 зазначеного вище закону встановлено, що держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом: визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму; визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони; спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму; визначення основ безпеки туризму; нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян); ліцензування в галузі туризму, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу; встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу; організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму; визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму; участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму. Державне регулювання в галузі туризму здійснюється іншими способами, визначеними законом. Основними цілями державного регулювання в галузі туризму є: забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав; безпека туризму, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, прав та законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд; збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, врахування державних і громадських інтересів при плануванні та забудові

територій; створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності. Основними пріоритетними напрямками державної політики в галузі туризму є: удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму; забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць; розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму; розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку; створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання; забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб [189].

Враховуючи це, А.В. Андрушко та І.А. Нестерова зазначають, що запобігання злочинності у сфері туристичного бізнесу необхідно розглядати як багаторівневу систему державних та громадських заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію причин та умов указаної злочинності на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. Враховуючи це, на думку авторів, заходи загальносоціального запобігання злочинності у сфері туристичного бізнесу мають стратегічне значення. Сказане насамперед науковці відносять запобігання торгівлі людьми та корупції, пов'язаної з оформленням віз. Серед найважливіших заходів загально-соціального характеру, що їх першочергово необхідно здійснити, авторами класифіковано на: соціально-економічні (реальне підвищення добробуту населення, підвищення рівня оплати праці, протидія бідності та безробіттю тощо); культурно-виховні (підвищення культурного рівня, свідомості та відповідальності громадян, формування моральної позиції, орієнтованої на загальнолюдські цінності тощо); правові

(вдосконалення нормативно-правових актів, розвиток правової свідомості громадян тощо); організаційно-управлінські (лібералізація візового режиму з розвиненими країнами світу, проведення дієвої реформи судової влади, ефективна протидія корупції тощо) [1, с. 163].

В свою чергу, спеціально-кримінологічне запобігання злочинності у сфері туристичного бізнесу, на думку А.В. Андрушко та І.А. Нестерова, полягає в цілеспрямованій діяльності державних органів, громадських організацій, соціальних груп та окремих громадян, спрямованій на усунення причин та умов указаної злочинності, а також недопущення вчинення розглядуваних злочинів на різних стадіях протиправної поведінки [1, с. 163].

В.Г. Герасименко та О.Л. Михайлюк торкалися окремих питань попередження правопорушень в туристичній сфері, в рамках дослідження державного регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції.

Зокрема, зазначені вище автори наголошують, що макроекономічне регулювання стимулює науково-технічний прогрес, сприяє структурним змінам сегментів сфери туризму, раціональному використанню ресурсів. Держава забезпечує свободу економічної діяльності, відповідальність останніх за результати своєї господарської діяльності, а також функціонування багатьох інститутів ринкової економіки. Формування та реалізація механізму макроекономічного регулювання сфери туризму визначаються дією багатьох екзогенних та ендегенних детермінант. Чинне законодавство України не містить цілісного механізму регулювання ринкових економічних відносин. Ба більше зазначають науковці, що деякі засоби такого регулювання та відповідні механізми їх застосування врегульовано в окремих законах України, але системного органічного механізму, що був би ефективним й мінімізував можливості зловживати правом та корупційних дій, сьогодні не існує. Через це, на їх думку, особливої уваги вимагає поліпшення законодавства щодо забезпечення захисту конкуренції у підприємницькій діяльності в середовищі малого й

середнього підприємництва, що одержало найбільше поширення у сфері туризму. Між тим, принагідно зауважують автори, Конституція України фіксує обов'язок держави щодо забезпечення захисту конкуренції у підприємницькій діяльності лише у ст. 42 про право на підприємницьку діяльність та захист прав споживачів [257, с. 19].

Таким чином, за результатом дослідження даного підрозділу було встановлено, що не дивлячись на підвищену увагу з боку вітчизняних науковців до питання проблеми запобігання корупції у сфері послуг, наявні наукові розробки характеризуються оглядом корупційних проявів лише в окремих сферах діяльності. Що в свою чергу свідчить, про відсутність комплексного монографічного дослідження, щодо запобігання корупції в невиробничій сфері України в цілому.

Окрім цього, завдяки аналізу наукових напрацювань щодо запобігання корупції у невиробничій сфері України, цілком логічним вбачається висновок, що сучасний стан забезпечення невиробничої сфери від корупційних проявів вимагає поступового переходу сфери послуг в сторону цифровізації та діджиталізації. Що буде сприяти прозорому та якісному наданню послуг кінцевому споживачу.

1.2. Методологія дослідження проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України

Свого часу В.В. Голіна писав, що наукові знання досягаються тільки за умови, якщо вивчення, дослідження будь-яких об'єктів і явищ проводиться відповідно до вимог теорії пізнання, тобто науки про природу пізнання, його сутність і закономірність. Вихідною точкою цієї теорії є методологія – вчення про шляхи і засоби, за допомогою яких вирішуються завдання наукового пізнання [118, с. 15].

З цього, варто погодитись із К.В. Ростовською, що наукові дослідження

у сфері антикорупційної політики дозволяють оперативно виявляти реакцію суспільства на законодавчі ініціативи у цій сфері, створювати найбільш дієві алгоритми боротьби із корупцією, розробляти нові та удосконалювати існуючі методи протидії цьому негативному явищу, прогнозувати їх наслідки та ефективно запозичувати іноземний досвід. Вирішення проблем ефективної антикорупційної політики значною мірою залежить від того, наскільки правильно і глибоко розуміється сутність такої політики. З'ясування сутності антикорупційної політики є надзвичайно важливим як у теоретичному, так і в практичному плані [197, с. 52–53].

Водночас погоджуємось із С.С. Конах, що в умовах ринкової економіки послуга виступає як товар і займає важливе місце як в економіці, так і в житті людини в цілому. На думку науковця це пов'язано з ускладненням виробництва, насиченням ринку новими товарами, з швидким зростанням науково-технічного прогресу. Все це неможливо без існування інформаційних, фінансових, освітніх, туристично-рекреаційних, страхових видів послуг [105, с. 47–48] та ефективної державної політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Все це зумовлює необхідність та підвищує актуальність проведення наукових досліджень у сфері запобігання корупції, тим паче в такій малодослідженій галузі, як невиробнича сфера України.

Згідно з економічним словником Й.С. Завадського, Т.В. Осовської та О.О. Юшкевич метод (англ. method) – спосіб досягнення якої-небудь мети, вирішення конкретного завдання або ж сукупність прийомів освоєння дійсності. Звідси методичний – здійснюваний за певним планом, дуже послідовний, систематичний [76, с. 184]. За М.В. Цвіком та О.В. Петришиним метод – це спосіб пізнання, формулювання наукових гіпотез, перевірки доказовості висновків за допомогою різних конкретних засобів та прийомів [78, с. 26].

Науковий метод (англ. scientific method) – відомий метод дослідження, що включає в себе такі підпроцеси, як спостереження, аналіз і

синтез [76, с. 196–197]. Проте, окремо слід наголосити, що науковий метод не варто ототожнювати з методикою.

Зокрема, окремі науковці наголошують, що метод наукового дослідження слід відрізнити від методики, яка може застосовуватися у будь-якій (необов'язково науковій) діяльності. На їх переконання методика розуміється як сукупність практичних способів ефективного здійснення будь-якої діяльності, зокрема, технічних засобів збирання, зберігання, систематизації та узагальнення інформації в процесі наукового дослідження – складання плану дослідження, вивчення літератури, архівних матеріалів, юридичної практики, їх конспектування і фіксація та ін. Наприклад, наголошує О.В. Петришин, методика проведення слідчих дій входить до складу предмета дослідження криміналістики як прикладної юридичної дисципліни [78, с. 27].

Від слова «метод» (англ. method) в подальшому утворилося слово «методологія» (англ. methodology). Де «ology» суфікс «-ологія» похідне від грецького слова «logos» – знання або вчення [51, с. 14].

Так, методологія (англ. methodology) – вчення про науковий метод пізнання й перетворення світу, його філософська, теоретична основа. Сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [76, с. 185]. На думку, М.В. Цвіка та О.В. Петришина під методологією розуміється як теоретична основа та способи організації пізнавального процесу, що характеризують пізнання з погляду його загальних форм, можливостей пізнавальних засобів та механізмів, які зумовлюють логічну послідовність наукового дослідження. Методологія відображає певний кут зору на предметне поле дослідження, який висвітлює увесь процес досягнення наукового результату, передбачає використання відповідних засобів, прийомів та способів пізнання [78, с. 25].

П.М. Рабінович під методологією розуміє: а) систему підходів і методів, способів і засобів наукового дослідження, а також б) вчення, теорія про їх використання в пізнанні державно-правових закономірностей. До

складу цієї методології на його думку, входять:

- філософсько-світоглядні підходи (матеріалістичний чи ідеалістичний, діалектичний, метафізичний та ін., визнання чи заперечення об'єктивних соціальних, у тому числі державно-правових, закономірностей і можливостей їх пізнання, здобуття об'єктивно істинних знань щодо них);

- загальнонаукові методи, тобто такі, які використовуються в усіх або у більшості наук (структурний, функціональний методи, сходження від абстрактного до конкретного, формально-логічні процедури: аналіз, синтез і ін.);

- групові методи, тобто такі, котрі застосовуються лише у певній групі наук, наприклад зазначає науковець, тільки у суспільствознавстві (метод конкретно-соціологічного дослідження);

- спеціальні методи, тобто такі, котрі прийняті для дослідження предмета лише юридичної науки (способи уясування (тлумачення) норм права, своєрідні методи узагальнення юридичної практики);

- дослідницькі методи автор розподіляє дещо умовно на емпіричні (способи виявлення, фіксування, збирання, систематизації інформації про державно-правові явища) і теоретичні (способи пояснення, тлумачення зібраних даних, побудови понять, концепцій, прогнозів і ін.) [194, с. 181].

В свою чергу власне визначення методології дослідження запропонувала К.В. Ростовська на сторінках докторської дисертації за темою: «Адміністративно-правові основи державної антикорупційної політики в Україні».

Так, на думку автора, методологія дослідження є багатограним поняттям, що вміщує в собі світоглядне вчення, завдяки якому здійснюється пізнання державної антикорупційної політики, а також конкретні методи дослідження, завдяки яким вирішуються дослідницькі завдання щодо розроблення цілісної теоретико-прикладної концепції державної антикорупційної політики та визначення її сутності, розвитку та удосконалення правового регулювання [197, с. 67].

А. Крижановський запропонував власне бачення кримінологічної методології в ході дослідження методологічних та методичних засад кримінологічного обслуговування діяльності територіальних органів Національної поліції України.

Зокрема, автор зазначає, що у кримінології методологія – це сукупність прийомів, способів, шляхів і засобів, що використовуються для аналізу і оцінки інформації про злочинність, про особистість злочинця з метою створення ефективних заходів запобігання злочинам і профілактиці злочинності [113, с. 126].

Таким чином, перш ніж перейти до дослідження практики використання кримінологічної методології в межах наукових досліджень вітчизняних фахівців. Варто, в першу чергу поглянути на її кримінологічні методи.

Так, С.А. Шалгунова зазначає, що для збирання і оброблення кримінологічної інформації практикується застосування різних методів. Серед них виділяють наступні основні методи:

1. Соціологічний (анкетування, інтерв'ювання, вивчення документів, експеримент, метод експертних оцінок тощо). Вони, наголошує автор, дають змогу глибше пізнати соціальний аспект явищ, процес їх детермінації, зібрати емпіричний матеріал, що характеризує як стан і динаміку злочинності в цілому, так і окремих її видів, предметніше з'ясувати чинники злочинності та розробити заходи боротьби з нею.

2. Статистичний метод, дозволяє дослідити масив злочинів і за допомогою отриманих показників встановити закономірності і взаємозалежності їх розвитку, перейти від випадкового й одиничного до стійкого і закономірного, побачити якісні ознаки досліджуваного явища.

3. Історико-порівняльний допомагає вивчити тенденції розвитку злочинності, зміни її стану і структури за той чи інший період, без чого неможливо розробити ефективні заходи протидії їй.

4. Психологічні (наприклад, соціометрії, тестування) слугують для

вивчення співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в поведінці злочинця, процесу формування антисоціальних властивостей особи, виникнення злочинного наміру, мотивації злочинів тощо.

5. Системний аналіз надає змогу розглядати злочинність як феномен, для якого характерні певні зв'язки між складовими елементами, з одного боку, а з другого – між злочинністю та іншими соціальними явищами і процесами, які впливають на неї.

6. Математичний метод – за допомогою цього методу піддаються математичному аналізу статистичні закономірності [115, с. 35].

Запропонований вище С.А. Шалгуновою перелік методів, які можуть бути використані під час проведення кримінологічних досліджень узгоджується із усталеною кримінологічною практикою. Зокрема, цієї класифікації дотримуються І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська, О.В. Лисодєд, С.Ю. Лукашевич, В.Ф. Оболенцев, О.Ю. Шостко, О.Ю. Юрченко, Б.М. Головкін, А.С. Лукаш тощо [118, с. 15].

Як можемо зрозуміти, в ході кримінологічних досліджень варто використовувати не тільки, безпосередньо кримінологічні методи, а в тому числі і загальнонаукові методи. Це, зокрема, дозволить більш широко поглянути на предмет досліджуваного питання, і більш якісно описати кримінологічні явища.

А.І. Грабченко, В.О. Федорович, Я.М. Гаращенко загальнонаукові методи дослідження поділяють на три великі групи: методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимір, експеримент, моніторинг); методи теоретичного дослідження (сходження від абстрактного до конкретного, ідеалізація, уявний експеримент, формалізація, аксіоматичний метод або дедуктивно-аксіоматичний); загальні методи, використовувані як на емпіричному, так і на теоретичному рівні дослідження (абстрагування й конкретизація, аналіз, синтез, індукція, дедукція, абдукція, моделювання, аналогія, історичний і логічний методи, метод графів). Крім вищезгаданих загальнонаукових методів дослідження науковці виділяються й спеціальні

методи. До них належать: морфологічний аналіз, синектика, метод Монте-Карло, метод найменших квадратів, тестування, моніторинг і т.д. [49, с. 16].

Окрім цього, під час наукового дослідження варто застосовувати методологічні підходи, зокрема це системно-структурний підхід та синергетичний підхід.

Так, до основних принципів системного підходу дослідження Я.М. Гаращенко відносить:

- підхід до досліджуваної проблеми як до цілого і уявлення, що впливають звідси, про середовище системи і її елементів;
- поняття системи конкретизується через поняття «зв'язки»; серед різних типів зв'язків особливе місце займають системоутворювальні зв'язки;
- стійкі зв'язки утворюють структуру системи, тобто забезпечують її впорядкованість; спрямованість цієї впорядкованості характеризує організацію системи;
- структура, у свою чергу, може характеризуватися як по горизонталі (зв'язки між однотипними компонентами системи), так і по вертикалі; вертикальна структура припускає виділення різних рівнів системи і наявність ієрархії цих рівнів;
- зв'язок між різними рівнями реалізується за допомогою керування [51, с. 33–34].

В свою чергу синергетика, на переконання зазначеного вище автора, намагається відповісти на запитання, як утворилися всі ті макросистеми, у яких ми живемо. Вона змінила уявлення про світ, про народження матерії, походження і еволюцію Всесвіту, Землі, життя на землі, про природу і еволюцію людини. З погляду синергетики, багатоваріативність, розмаїтість шляхів, випадковість, навіть хаотичність (безладдя), альтернативи є конструктивними складовими механізмів самоорганізації складних систем. Концепція самоорганізації виділяє універсальні закономірності для всіх явищ, де превалюють неврівноваженість, нелінійність (багатоваріантність), флуктуації (випадкові зміни, відхилення) і біфуркації (від лат. *furcatus* –

розділений; переломна точка в розвитку системи). Область синергетики, таким чином, на переконання автора, охоплює всі явища, у яких яким-небудь образом присутні асиметрія, антиномії [51, с. 35].

Окремі науковців, наголошують, щодо необхідності використання під час наукових досліджень методології наукового пізнання. Зокрема, про це наголошували у своїх роботах В.І. Зацерковний, І.В. Тішаєв, В.К. Демидов та С.А. Мушнікова.

Так, зазначені вище науковці наголошують, що до діалектичних принципів пізнання слід віднести:

1) принцип загального зв'язку впливає з основного положення філософії про матеріальну єдність навколишнього світу, де існує безліч зв'язків між предметами та явищами, які можуть виявлятися як безпосередньо, так і опосередковано;

2) принцип загального розвитку. Безперервно виникає щось нове в усіх явищах природи та суспільства, в духовному житті людини. Перебіг багатьох процесів відбувається від простого до складного, від нижчого до вищого, за висхідною лінією;

3) принцип діалектичної суперечності ґрунтується на законі єдності та боротьби протилежностей, який полягає в тому, що між різними сторонами предмета чи явища є не тільки протилежності й взаємні винятки, а між ними існує і єдність;

4) принцип діалектичного заперечення базується на загальному законі заперечення, і має в необхідності додержання наступності під час переходу від старого до нового, від попереднього до наступного. При цьому заперечення попереднього є не абсолютним, а лише відносним, чим і забезпечується спіралеподібний розвиток процесів і явищ у природі та суспільстві;

5) принцип історизму передбачає активне застосування порівняльно-історичного методу – сукупність пізнавальних засобів, процедур, які дозволяють виявити схожість і відмінність між явищами, що вивчаються;

6) принцип єдності історичного і логічного заснований на переконанні, що структура об'єкта є продуктом його еволюції і відбиває її основні етапи;

7) принцип системності дає змогу визначити стратегію наукового дослідження. Будь-який предмет повинен розглядатись як упорядкована єдність відносно самостійних частин або сторін (підсистем, елементів), кожна з яких виконує певні функції в житті цього предмета;

8) принцип єдності аналізу і синтезу;

9) принцип сходження від абстрактного до конкретного доповнює і конкретизує розглянутий вище принцип єдності аналізу і синтезу, оскільки абстрагування є вид аналізу, при якому виділяються сторони предмета, які в дійсності самостійно не існують [83, с. 56–57; 145, с. 191].

В ході еволюції та запозичення слова методологія, у сфері кримінологічної науки було сформовано такі поняття, як: «методологія дослідження кримінологічної діяльності» та «методологія дослідження кримінологічних засад».

Так, І.І. Войтович в рамках докторської дисертації за темою: «Кримінологічні засади протидії корупції у сфері воєнної безпеки» запропонував науковій спільноті власне авторське розуміння методології дослідження кримінологічних засад протидії корупції у сфері воєнної безпеки.

Зокрема, на думку автора, під методологією дослідження кримінологічних засад протидії корупції у сфері воєнної безпеки слід розуміти наведену сукупність принципів (об'єктивності, всебічності й повноти, історизму, комплексності, детермінізму, розвитку, єдності теоретичного та емпіричного, а також теорії та практики), підходів (комплексного, системного та синергетичного) і методів пізнання (загального філософського діалектичного методу; загальнонаукових методів: формально-логічних методів аналізу та синтезу, індукції та дедукції, а також абстрагування, системно-структурного, історичного та порівняльного методів; конкретно-наукових методів дослідження, серед яких базовими є

спеціальні методи юридичної науки (формально-правовий, формально-догматичний, компаративістський метод, метод кримінологічного моделювання) поряд із методами інших наук, зокрема, соціології (метод опитування, вивчення документів) та статистики (групування, узагальнення показників тощо)), а також історико-правовий порівняльний метод, яка, на думку автора, є найоптимальнішою для розв'язання визначених вище дослідницьких завдань, оскільки забезпечує отримання достовірних та науково-обґрунтованих висновків про предмет дослідження, а також формування пропозицій за для забезпечення підвищення ефективності механізму протидії корупційній злочинності у сфері воєнної безпеки в Україні [41, с. 84–85].

С.І. Спільник приділяв увагу методології дослідження кримінологічної діяльності в рамках дисертаційного дослідження за темою: «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України».

Зокрема, методологічним інструментарієм проведення дослідження стали: 1) універсальні гносеологічні принципи (всебічності і повноти, об'єктивності, історизму, єдності теорії й практики); б) положення наукових теорій, зокрема правоохоронної діяльності, професійної діяльності, запобіжної діяльності тощо; 3) методологічні підходи, а саме: синергетичний, діалектичний, системний, комплексний, аксіологічний; 4) загальнонаукові й конкретно-наукові методи пізнання. Серед загальних методів дослідження у дисертації автором використано методи аналізу та синтезу, що дозволили з'ясувати суттєві ознаки досліджуваних категорій, серед яких кримінологічна діяльність, суб'єктний склад Державної кримінально-виконавчої служби України тощо, а також здійснити їх поділ на частини та види; методи індукції та дедукції – дозволили зробити висновки про сутність кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та сформулювати уявлення про кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України на основі судження про окремі її елементи; за

допомогою історико-правового методу з'ясовано стан наукових досліджень кримінологічної діяльності загалом та кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України зокрема; системно-структурний метод став основою пізнання внутрішньої будови кримінологічної діяльності ДКВС як складного правового явища та дозволив з'ясувати зв'язки між окремими її елементами (розділи 3 та 4); функціональний метод використано при з'ясуванні основних напрямів здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, тобто її функцій. До спеціально-наукових методів пізнання віднесено формально-догматичний метод – надав можливість сформулювати дефініцію поняття кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України та з'ясувати її характерні риси; порівняльний метод – при визначенні спільного, схожого та відмінного кримінологічної діяльності ДКВС з подібною діяльністю інших суб'єктів, наділених державно-владними повноваженнями, а також кримінологічної діяльності з суміжними поняттями, серед яких правоохоронна діяльність, запобіжна діяльність тощо; за допомогою компаративістського методу (методу порівняльного правознавства) співставлено кримінологічну діяльність, що здійснюється пенітенціарними установами та органами в Україні та деяких європейських державах; при підготовці рекомендацій та пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства з питань здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, використано метод правового моделювання; при вивченні емпіричної бази досліджено використано соціологічні методи [236, с. 355–356].

Н.В. Сидоренко в ході написання докторської дисертації за темою: «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України» було визначено методологію дослідження кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України – до теоретичного інструментарію дослідження кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України слід віднести:

1) принципи наукового пізнання (всебічність, повнота, об'єктивність, історизм); 2) наукові парадигми (соціального натуралізму, антропологічна); 3) синергетичний, діалектичний, системний, комплексний підходи; 4) загальнонаукові (аналіз та синтез, індукції та дедукції, системно-структурний методи) й спеціально-наукові методи пізнання (формально-догматичний, соціологічний, порівняльний, компаративістський, правового моделювання) [206, с. 384–385].

Отже, задля всебічності дослідження проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України, доцільно використовувати цілий спектр методологічного різноманіття наукового пізнання, принципів, підходів та методів. Зокрема, серед діалектичних варто виділити принципи загального зв'язку, суперечності, історизму, єдності історичного і логічного. Серед методологічних підходів: системно-структурний та синергетичний. З-посеред загальнонаукових варто обрати методи: порівняння, абстрагування, аналізу та синтезу, моделювання, індукції, дедукції, а також абдукції. Серед спеціально-наукових методів доцільно використовувати: компаративістський та метод правового регулювання.

Висновку до розділу 1

Отже, в ході дослідження концептуальних засад проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України можна зробити наступні висновки. Кримінологічна діяльність у невиробничій сфері України це – діяльність уповноважених суб'єктів щодо попередження, виявлення, дослідження, аналізу, прогнозування та усунення причин (детермінант) і умов, які сприяли вчиненню характерного виду кримінальних правопорушень для цієї сфери.

Не дивлячись на підвищену увагу з боку вітчизняних науковців до питання проблеми запобігання корупції у сфері послуг, наявні наукові розробки характеризуються оглядом корупційних проявів лише в окремих сферах діяльності. Що в свою чергу свідчить, про відсутність комплексного монографічного дослідження, щодо запобігання корупції в невиробничій сфері України в цілому.

Завдяки аналізу наукових напрацювань щодо запобігання корупції у невиробничій сфері України вбачається, що сучасний стан забезпечення невиробничої сфери від корупційних проявів вимагає поступового переходу сфери послуг в сторону цифровізації та діджиталізації. Що буде сприяти прозорому та якісному наданню послуг кінцевому споживачу.

Задля всебічності дослідження проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України, доцільно використовувати цілий спектр методологічного різноманіття наукового пізнання, принципів, підходів та методів. Зокрема, серед діалектичних варто виділити принципи загального зв'язку, суперечності, історизму, єдності історичного і логічного. Серед методологічних підходів: системно-структурний та синергетичний. З-посеред загальнонаукових варто обрати методи: порівняння, абстрагування, аналізу та синтезу, моделювання, індукції, дедукції, а також абдукції. Серед спеціально-наукових методів доцільно використовувати: компаративістський та метод правового регулювання.

Розділ 2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В НЕВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

2.1. Поняття та правове забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України

Як наголошує О.Б. Моргулець сфера послуг сьогодні – це одна з найперспективніших галузей економіки, що швидко розвивається. Вона охоплює торгівлю і транспорт, фінанси і страхування, комунальне господарство, освітні та медичні установи, шоу-бізнес тощо. У розвинутих країнах сфера послуг є найбільшим сектором економіки. У ній працює в середньому 65-75% зайнятого населення, на неї припадає 50% обсягів капіталовкладень, 63-74% валового внутрішнього продукту (ВВП). Активно розвивається сфера послуг виробничо-комерційна система і в Україні (частка послуг у ВВП перевищує 40%), де працює понад 55% зайнятих в економіці людей [143, с. 7].

Деякі вчені пояснюють привабливість сфери послуг в Україні, зокрема:

- 1) скороченням державного фінансування, переходом надання послуг на платну основу, появою багатьох нових видів послуг (фінансово-кредитних і консалтингових, аудиторських, брокерських, трастових та ін.);
- 2) привабливістю ринку послуг для підприємців, оскільки надання окремих видів послуг практично не потребують значного стартового капіталу;
- 3) посиленням конкуренції між підприємствами сфери послуг [104, с. 161].

Все це, робить сьогодні сферу послуг, особливо привабливою для вчинення кримінальних правопорушень, особливо корупційних проявів.

Проте в сучасному світі в цілому не тільки в Україні, корупція поширюється у всіх сферах життя суспільства: політиці, економіці,

суспільних відносинах. Крім того, О. Царевич наголошує, що з огляду на зрослі розміри прояви і масштаби поширення корупційних дій, що підривають як економічний потенціал держави, так і довіру громадян до органів державної влади, дозріла реальна необхідність прийняття невідкладних і дієвих заходів по боротьбі з цими негативними явищами. У сучасному світі корупція виходить за межі кордонів окремих держав і лише акумуляцією спільних зусиль можна їй протидіяти. У зв'язку з цим, переконана авторка, багато держав, що входять в Організацію об'єднаних націй (ООН) і Раду Європи, обговорили і прийняли ряд міжнародних конвенцій, які сприяють боротьбі з корупцією посадових осіб органів влади. До таких документів правниця відносить зокрема: Конвенцію Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» 1990 року (ратифіковану Україною 17 грудня 1997 року) (Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом», 1990 року), Конвенцію Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію 1999 року (ратифіковану в Україні 18 листопада 2006 року) (Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, 2007 року), Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року (ратифіковану Україною 4 лютого 2004 року) (Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 року), Конвенцію ООН проти корупції 2003 року (ратифіковану Україною 18 листопада 2006 року) (Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, 2006 року) тощо [262, с. 42].

Забезпечення законності у невиробничій сфері України в першу чергу охороняється Конституцією України, а також законами та підзаконними нормативно-правовими актами.

Так згідно зі ст. 41 Конституції України проголошено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Громадяни для

задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі [106].

Більше того згідно із ст. 42 Основного Закону України держава повинна захищати права споживачів, здійснювати контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяти діяльності громадських організацій споживачів [106].

З цього виходить, що невиробнича сфера в Україні є невід'ємним елементом господарювання приватного та публічного права. Тому, так чи інакше, всі громадяни України можуть вступати в суспільні відносини в сфері послуг. Це є правом кожної людини, що забезпечується Основним Законом України.

Так, у ст. 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [106].

Разом із тим, дослідження правового явища вимагає огляду основоположних понять, які зможуть відкрити завісу процесу та історії його

створення, а також з'ясування сутності.

В наукових та правозастосовних колах невиробничу сферу також прийнято позначати, ще як сферу послуг, сферу обслуговування, сферу нематеріального виробництва тощо. Всі зазначені визначення взаємопов'язані, проте потребують певного уточнення та співвідношення між собою.

З цього приводу вдало зазначають С. Панчишин та І. Грабинська, що формування вітчизняної терміносистеми фундаментальної економічної науки в останні два-три десятиліття відбувається непослідовно і суперечливо, що зумовлено наявністю протилежних підходів до тлумачення змісту, складників, методології, філософії та базових категорій цієї науки. Полярність поглядів економістів-аналітиків уповільнила становлення її основного потоку, висновки і твердження якого поділяє більшість науковців-дослідників, які використовують усталену термінологію. Лише наявність мейнстриму та цілісної системи взаємоузгоджених термінів та категорій дає змогу однозначно сформулювати головні постулати та методологію цієї науки, уникати та розв'язувати теоретичні суперечності і одночасно підвищувати рівень її викладання [156, с. 113].

Ба більше, автори продовжують, що вітчизняна економічна терміносистема складається уже кілька століть, як і такі ж терміносистеми інших країн (за спостереженням С. Панчишина та І. Грабинської, окремі науковці ведуть відлік цієї системи ще з часів Анахарсія). Поряд з цим, ними наголошується, що упродовж радянського періоду відбулась певна затримка в розвитку економічної термінології. З відновленням державної незалежності і ринковою трансформацією економіки велика кількість термінів і категорій влилась у вітчизняну економічну терміносистему через переклади англomовної літератури, головно американської, а також досліджень українських учених. Інтеграція та диференціація наукового знання також збагачують термінами фундаментальну економічну науку [156, с. 113].

Тому, спробуємо провести співвідношення понять «невиробнича

сфера», «сфера послуг», «сфера обслуговування», ««сфера нематеріального виробництва»», «ринок послуг» та «невиробничі послуги» з урахуванням сучасного стану наукових досліджень. Задля цього, необхідно виокремити спільні, та за наявності, відмінні риси зазначених вище дефініцій.

На початку зазначимо, що під сферою розуміють – 1) область дії, межі поширення чогось; 2) громадське оточення, обстановка, середовище; 3) коло осіб, об'єднаних суспільними інтересами) – економічними, науковими тощо [242, с. 239], 4) сукупність умов, середовище, в якому щось відбувається; 5) район дії, межа поширення чого-небудь [239, с. 685].

Далі, згідно з економічним словником за редакцією Й.С. Завадського, Т.В. Осовської та О.О. Юшкевич, невиробнича сфера (англ.non-production sphere) – галузь діяльності людей, результатом якої є різні послуги, що задовольняють потреби суспільства та окремих його членів і пов'язані зі створенням доданої вартості. До невиробничої сфери відносять житлово-комунальне господарство та побутове обслуговування, пасажирський транспорт; зв'язок; охорону здоров'я, фізичну культуру та соціальне забезпечення; освіту, культуру та мистецтво; кредитування та державне страхування; державний апарат з його органами; громадські організації тощо [76, с. 199]. Згідно Словника економіста та підприємця за редакцією А.М. Туренко, І.А. Дмитрієва, О.С. Іванілов, І.Ю. Шевченко невиробнича сфера – це умовна назва галузей і видів діяльності, що не відносяться до матеріального виробництва [213, с. 201].

Згідно з Тлумачним словником економіста за редакцією С.М. Гончарова невиробнича сфера – сукупність галузей народного господарства та видів діяльності людей, що надають необхідні послуги суспільству та окремим його членам і безпосередньо не пов'язані зі створенням матеріальних благ (зв'язок, транспорт, житлово-комунальне господарство, охорона здоров'я, освіта, культура тощо) [242, с. 193].

Як можемо побачити, невиробнича сфера в Україні виступає галуззю діяльності у вигляді надання послуг з метою забезпечення потреб населення.

При цьому, продуктом такої діяльності виступають різноманітні послуги.

Разом із тим, перелік послуг які можуть надаватись в рамках невиробничої сфери, в залежності від запропонованих дефініцій можуть мати відмінності.

Один із найширших переліків галузей народного господарства та видів людської діяльності в невиробничій сфері надано у Економічному словнику-довіднику за редакцією С.В. Мочерного.

У першу чергу автори виходять із того, що невиробнича сфера – це сукупність галузей народного господарства і видів діяльності, де виробляються різноманітні нематеріальні послуги для задоволення соціальних, духовних потреб людей і суспільства в цілому. Ці потреби необхідні для всебічного розвитку особи, збереження і зміцнення здоров'я людей. До невиробничої сфери належать житлово-комунальне і побутове обслуговування населення; пасажирських транспорт, зв'язок, охорона здоров'я, фізична культура і соціальне забезпечення, освіта, культура, мистецтво, наука і наукове обслуговування, управління, громадські організації. Більше того, автори зазначають, що розвиток невиробничої сфери залежить від рівня продуктивності праці у матеріальному виробництві, характеру відносин власності, економічної політики держави та інших факторів. У розвинутих країнах світу частка невиробничої сфери досягає величезних розмірів (понад 60%) і тенденція до її зростання зберігається [68, с. 221].

Далі варто також виходити з того, що послуга – це діяльність, яка здійснюється для задоволення потреб або інших зручностей наданих будь-кому [57]. Ба більше, послугу можна розглядати, як результат діяльності у певних сферах життя людини, що здійснюється певним виробником на замовлення. Так, С.С. Конах наголошує, що у послуги як продукту суттєвим є те, що вона не накопичується, не транспортується, не існує окремо від виробників. Замовник споживає послугу в момент її надання [105, с. 46].

І.А. Сікірницька та С.С. Кучерук зазначають, що послуги є результатом

різнорідної діяльності, що здійснюється виробником на замовлення будь-яких споживачів (окремих громадян підприємств, організацій, підприємців). Специфіка послуг як продукції полягає в тому, що послуги не накопичуються, не транспортуються, не існують окремо від виробників, тобто вони споживаються, в основному, в момент їх надання [210, с. 164].

Окремі автори послугу визначають як нематеріальний товар. Зокрема, про це пише А. Вітренко в науковій роботі за темою: «Сутність нематеріальної послуги як особливої теоретичної категорії в системі сучасної постіндустріальної економіки».

На думку зазначеного вище науковця, послуга – особливий нематеріальний товар, який включається в процес виробництва та обігу у формі певної продуктивної та корисної дії виробника, щодо перетворення власних та залучених ресурсів споживача у вигляді самої людини, її власності, правочинів, інформаційних масивів з метою задоволення унікальної потреби (зазвичай, нематеріальної) споживача [40, с. 46]. Більше того, в результаті проведеного автором дослідження, ним було сформовано багато дискусійних питань, зокрема, проблема нематеріальності деяких видів послуг, наприклад говорить науковець, послуг з охорони здоров'я, адже на його думку, що може бути більш матеріальним для людини аніж вона сама? Проблема матеріальності послуги та притаманних їй матеріальних елементів, які застосовуються в процесі виробництва послуги. Проблема інтеграції послуги в матеріальне виробництво товарів. Проблема визначення характерних ознак послуги як економічної категорії, та залучення специфічних ресурсів споживача послуги, без яких виробництво послуги не є можливим тощо [40, с. 48].

Отже, розглянувши визначення послуг, зрозумівши їх сутність та зміст, можна перейти до розгляду поняття «сфера послуг».

О.Б. Моргулець зазначає, що сфера послуг представляє собою сукупність галузей, підгалузей і видів діяльності, функціональне призначення яких у системі суспільного виробництва виражається у виробництві й

реалізації послуг і духовних благ для населення [143, с. 10]. Ба більше, автор наголошує, що сфера послуг як система подібна до системи виробництва в промисловості: в обох випадках є певні затрати – ресурси, і є операційний процес, в результаті якого підприємство отримує готовий продукт – товар або послугу. А отже, зосереджує увагу науковець, система управління у сфері послуг мало чим відрізняється від системи управління виробництвом товарної продукції, хоча і має свої особливості [143, с. 107].

Відповідно до Тлумачного словника економіста за редакцією С.М. Гончарова «сфера послуг» – інфраструктура, що охоплює ті галузі народного господарства, які надають в основному послуги споживачам (пасажирських транспорт, зв'язок, побутове обслуговування, освіта, охорона здоров'я, телебачення, пансіонати тощо) [242, с. 239].

Згідно з Економічним словником-довідником за редакцією С.В. Мочерного «сфера послуг» – сукупність галузей народного господарства, які безпосередньо обслуговують населення. Одна група галузей надає матеріальні послуги (громадське харчування, житлово-комунальне господарство, різні види побутового обслуговування та ін.). Друга група включає галузі, що забезпечують людей переважно духовними та іншими нематеріальними благами (освіта, охорона здоров'я, культура, мистецтво тощо). Особливість праці у сфері послуг полягає в тому, що вона має безпосередній вплив на людину як об'єкт її застосування. Процес виробництва багатьох послуг збігається з процесом їх споживання [68, с. 319].

Поняття «сфера послуг» широко розповсюджене серед економістів та знаходиться в їх полі зору, як економічна категорія. Зокрема, С.С. Конах в рамках свої наукових робіт досліджував теоретичні підходи до визначення сутності поняття «сфера послуг».

З цього приводу автор зазначає, що сфера послуг складається з матеріальних і нематеріальних послуг (або соціально-культурних). Класифікація вітчизняних послуг почалась у 1970-х роках з послуг

виробництва й охопила понад 1 500 видів послуг. Проте, робить акцент науковець, вона не є вичерпною, тому що не містить нових видів послуг. Матеріальними послугами С.С. Конах називає діяльність підприємств і організацій, які задовольняють матеріальні потреби споживача. До таких відносить: побудування будинку; комунальні послуги – водопостачання, тепlopостачання; торгівля і громадське харчування – ринки, магазини, кафе, ресторани; службою побуту – перукарні, хімчистки, ательє, пральні [105, с. 46]. Враховуючи це, науковець під сферою послуг уявляє систему, елементи якої служать сприянню різної діяльності, з одного боку, і задоволенню потреб населення – з іншого; та в даний час охоплює всі напрямки життєдіяльності людини, надаючи безпосередній вплив на соціально-економічний розвиток суспільства [105, с. 48].

Більше цього, Д.В. Саїнчук зазначає, що зростання наукового інтересу до вивчення сфери послуг викликано тим, що сфера послуг досягла випереджаючих темпів розвитку і на сучасному етапі є одним із визначальних факторів та критеріїв оцінки переходу суспільства на новий щабель цивілізаційного розвитку, а питання формування ефективних механізмів функціонування сфери послуг стає вирішальним фактором прискорення суспільного прогресу. Сфера послуг перетворюється у вагомий виробник наукових знань. Зміни відбуваються у самій структурі послуг. На центральне місце виходять інтелектуальні послуги, тобто ті, наголошує автор, що залежать від розвитку людини як мірила економічного розвитку. Провідні країни світу мають стратегічну мету – розвиток економіки знань, основою якої є не матеріальна, а інтелектуальна складова. Також науковець принагідно зауважує, що розвиток нових інформаційно-комунікаційних технологій, головним чином Інтернету, змінює організацію бізнесу, тому що, на його думку, він сильно прив'язаний до програмного забезпечення, яке вимагає постійного вдосконалювання в міру свого розвитку. Збільшується інтерес до інновацій у сфері послуг, усувається історична перевага інноваційної політики з галузі промисловості у сферу послуг [203].

В Усвою чергу в Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14 грудня 2021 року № 1953-IX законодавець використовує поняття «допоміжні послуги».

Так, згідно з п. 12 ст. 1 зазначеного закону «допоміжні послуги» – послуги, пов’язані з фінансовими послугами та/або із здійсненням діяльності з надання фінансових послуг, які не належать до посередницьких послуг, а саме:

а) послуги із врегулювання простроченої заборгованості споживачів, які надаються колекторською компанією;

б) послуги із збирання, оброблення, зберігання, захисту та використання інформації про виконання особами грошових зобов’язань, які надаються бюро кредитних історій;

в) послуги, які надаються на підставі ліцензії на здійснення операцій з готівкою відповідно до Закону України «Про Національний банк України»;

г) інформаційні послуги на ринках капіталу та організованих товарних ринках, а також інші послуги, надання яких потребує авторизації відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»;

г) актуарні послуги, надання яких потребує авторизації відповідно до Закону України «Про страхування»;

д) послуги, що є допоміжними до платіжних послуг відповідно до Закону України «Про платіжні послуги»;

е) послуги, визначені як допоміжні спеціальними законами [190].

Окрім цього, в Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14 грудня 2021 року № 1953-IX зустрічаються також такі види послуг, як фінансові та інформаційні.

Так, згідно з п. 64 ст. 1 зазначеного вище закону «фінансова послуга» – операція або декілька операцій, пов’язаних однією правовою метою, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги [190].

Дещо інше визначення фінансової послуги було запропоновано в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року № 2664-III, який наразі вже втратив чинність.

Так, згідно з п. 5 ч. 1 ст. 1 зазначеного закону було встановлено, що фінансова послуга – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [190].

Поряд із цим, в досліджуваному нормативно-правовому акті було передбачено визначення посередницьких послуг, на відміну від тексту його наступника (мається на увазі Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14 грудня 2021 року № 1953-IX).

Так, згідно з п. 29 ч. 1 ст. 1 було встановлено, що посередницькі послуги на ринках фінансових послуг – діяльність юридичних осіб чи фізичних осіб – підприємців, якщо інше не передбачено законом, що включає консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу з підготовки, укладення та виконання (супроводження) договорів про надання фінансових послуг, інші послуги, визначені законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг [190].

З цього питання принагідно наголошує С. Панчишин, що у вітчизняній фаховій літературі дедалі частіше застосовують термін «ринок фінансових послуг», щоб позначити індустрію, сектор чи навіть ринки фінансових послуг загалом, що, на його думку, є помилковим. Таке трактування, зауважує автор, не узгоджується із базовим визначенням ринків фінансових послуг і вступає у методологічний дисонанс із положеннями фундаментальної економічної науки, і зокрема із базовими визначеннями ринку та ринкового механізму [156, с. 109].

Як було вже зазначено, класифікація послуг у невиробничій сфері може

бути досить розгалужена. В неї, зокрема, входять й адміністративні послуги, які надаються в рамках публічно-правового поля суб'єктами владних повноважень.

Згідно з Великою українською енциклопедією за редакцією А.М. Киридон, адміністративна послуга визначається як результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону [27, с. 11].

На думку О.В. Левченко, під адміністративною послугою можна розглядати форму сервісної діяльності органів та посадових осіб публічної адміністрації, яка здійснюється у визначеному законом порядку, спрямована на забезпечення умов для належної реалізації суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, виконання обов'язків особи, що здійснюється за заявою такої особи, результатом якої є прийняття адміністративного акту. Разом із тим, автор зазначає, що адміністративну послугу можна визначити й у широкому розумінні, як інститут адміністративного права, який регулює правовідносини, що виникають на підставі ініціативи приватної особи щодо реалізації її суб'єктивних прав чи виконання нею обов'язків у межах адміністративної процедури здійснення відповідних владних повноважень суб'єктом надання такої послуги, результатом якої є прийняття адміністративного акту [124, с. 149].

Поряд з цим, Г.М. Писаренко зазначає, що адміністративні послуги – це та частина публічних послуг, які надаються органами виконавчої влади та місцевого самоврядування і надання яких пов'язане з реалізацією владних повноважень. Прикметник «адміністративні», на думку автора, вказує на суб'єкта, який надає послуги (адміністрацію) та владну (адміністративну) природу діяльності щодо надання цих послуг [159, с. 162].

Декілька визначень адміністративних послуг розміщено на сторінках нормативно-правових актів, які регулювали або регулюють адміністративно-

правову діяльність, зокрема, у сфері послуг.

Так, згідно з наразі вже нечинним Тимчасовим порядком надання адміністративних послуг затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо упорядкування адміністративних послуг» від 17 липня 2009 року № 737, адміністративна послуга визначалась як послуга, яка є результатом здійснення суб'єктом повноважень щодо прийняття згідно з нормативно-правовими актами на звернення фізичної або юридичної особи адміністративного акта, спрямованого на реалізацію та захист її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків (отримання дозволу (ліцензії), сертифіката, посвідчення та інших документів, реєстрація тощо) [178].

Щодо чинних законодавчих актів, то визначення адміністративна послуга законодавцем надано в ст. 1 Закону України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 року № 5203-VI.

Зокрема, під адміністративними послугами варто розуміти – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону [178].

З аналізу окресленого вище матеріалу можна зрозуміти, що поняття «невиробнича сфера» логічно співвідноситься і ототожнюється з поняттям «сфера послуг». Проте, ці поняття не можуть бути використані як синоніми для позначення одного і того ж самого економічного явища. Адже, «невиробнича сфера» є більш широким поняттям, і може включати галузі діяльності, які не орієнтовані на дання послуг безпосередньо споживачам (наприклад, проведення досліджень та розробка новітніх технологій, які можуть спонукати створення нових виробів чи послуг або сприяння іншим галузям промисловості), тоді як «сфера послуг» зосереджується на забезпеченні сервісу, який відповідає потребам споживачів. Тому, ці поняття є взаємопов'язаними, однак не абсолютно ідентичними.

Наступним розглянемо визначення «сфери обслуговування». Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови за редакцією В.Т. Бусела під обслуговуванням розуміється виконання роботи, функцій, пов'язаних із задоволенням чийх-небудь запитів, потреб [28, с. 819], тобто саме процес надання послуг [44, с. 6].

О.Г. Корнус під сферою обслуговування пропонує розуміти – цілісну складну динамічну систему, для якої характерна компонентна, управлінська та територіальна структура, функціональне призначення яких спрямоване на задоволення матеріальних та духовних потреб населення [44, с. 6]. Поряд із цим, автор наголошує, що розвинена сфера обслуговування – це обов'язкова складова сучасного суспільства і важлива передумова його поступального розвитку. Без сфери обслуговування неможливий сам процес виробництва. Вона заощаджує витрати робочого часу населення на задоволення власних потреб і збільшує вільний час людей. Висока частка сфери обслуговування – ознака значного соціально-економічного розвитку регіону чи країни [44, с. 4].

С.О. Почтарьов у рамках дослідження державного регулювання діяльності сфери обслуговування, виділив деякі особливості еволюції сфери обслуговування в умовах становлення ринкової економіки.

Зокрема, науковець зазначає, що особливістю розвитку сфери обслуговування в період формування ринкової економіки є збільшення частки послуг, які надають населенню за оплату, а також розвиток комерційного сектора у цій сфері. Разом із тим, автор наголошує, що сфера обслуговування має низку особливостей, які обмежують ринкове саморегулювання у виробництві товарів. По-перше, у її складі є ринки, попит на яких настільки великий і ціна рівноваги визначена так високо, що стає недоступною для більшості членів суспільства (наприклад, ринок житла в Україні). По-друге, ціновий механізм регулювання для деяких видів послуг не спрацьовує. Також, автор зауважує, що специфіка механізму функціонування ринку послуг і розвитку сфери обслуговування в Україні у трансформаційний період зумовлює особливості їхнього державного

регулювання, яке передбачає регулювання підприємницької діяльності суб'єктів ринку, що надають платні послуги населенню, і державну підтримку розвитку некомерційного сектора сфери обслуговування [162, с. 127–128].

Отже, якщо порівнювати «сферу обслуговування» та «невиробничу сферу», то вбачається її більша подібність до поняття «сфери послуг», аніж до «невиробничої сфери». Знову ж таки, невиробнича сфера є більш широким поняттям за своєю сутністю, і може включати більший радіус діяльності, передбачаючи не тільки сферу обслуговування, а й інші види невиробничої діяльності. Якщо ж казати про співвідношення понять «сфера обслуговування» та «сфера послуг», варто відмітити, що перше є складовою частиною другого. Це вбачається з того, що сфера послуг уособлює в собі весь спектр можливих видів послуг, тоді як сфера обслуговування базується безпосередньо в наданні так званих «обслуговуючих» послуг (туризм, готельно-ресторанний бізнес тощо).

З приводу соціально-культурної сфери І.А. Сікірницька та С.С. Кучерук зазначають, що до соціально-культурного комплексу входять освіта, культура і мистецтво. Освіта забезпечує загальний розвиток населення і підготовку спеціалістів для галузей народного господарства. Культура і мистецтво представлені театрами, бібліотеками, музеями, клубами, палацами культури. До закладів оздоровчого комплексу належать поліклініки, лабораторії, диспансери, пансіонати, будинки відпочинку, аптеки. Матеріально-побутовий комплекс представлений: житлово-комунальним господарством, яке охоплює електрифікацію, водопостачання, теплопостачання; службою побуту – перукарні, хімчистки, ательє, пральні; торгівлею і громадським харчуванням – ринки, магазини, кафе, ресторани [210, с. 164].

Ба більше, Д.В. Саїнчук зазначає, що за останні десятиліття Україна втратила велику частину свого потенціалу. Вона не змогла перетворити свої ресурси в потужний соціально-економічний, інтелектуально-інноваційний,

культурно-духовний потенціали. Сучасна фінансово-економічна криза показала, що структура нашої економіки, де переважають третій та четвертий технологічні уклади, високе спрацювання устаткування, відсутність інноваційного виробництва, не відповідає сучасним вимогам сталого розвитку. Це доводить, на його думку, необхідність перебудови виробничо-технологічної структури економіки як умови підвищення її конкурентоспроможності. Отже, робить висновок науковець, основою для розбудови економіки України на довгострокову перспективу є розвиток людського потенціалу. Відставання у розвитку України від провідних країн світу, пов'язано з малими темпами розвитку економіки знань. Причин багато, але основні з них, на його думку такі: мала кількість інвестицій в інформаційні та телекомунікаційні технології, невелика доля даних послуг у структурі сфери послуг, а також низький ріст сукупної факторної продуктивності (яка може розглядатися як непрямий показник розвитку технологій і ефективності інновацій), не відіграють ключової ролі галузі, пов'язані з наданням ринкових послуг, низька інноваційна діяльність. Автор переконаний, що саме в цих видах діяльності потрібно нарощування темпів росту продуктивності для того, щоб уникнути збільшення розриву, і лише випереджальний розвиток економіки знань в Україні дозволить досягти наукового, а не ресурсного розвитку [203].

Тому варто погодитись із С.П. Кучин, що соціально-культурну сферу доцільно розглядати як сукупність суб'єктів національної економіки, які в процесі суспільного відтворення забезпечують суспільство продукцією, здатною задовольняти соціально-культурні потреби в громадській і творчій діяльності, спілкуванні, отриманні знань, фізичній та психологічній захищеності, духовному вдосконаленню людини, що потребує посиленого контролю та регламентації з боку органів державної влади та місцевого самоврядування. Більше того, автор зазначає, що синонімом терміна «соціально-культурна сфера» є термін «соціальна сфера». Вона, автором розглядається, як сфера суспільної діяльності, що спрямована на задоволення

нагальних соціальних потреб людини та її фізичний розвиток; як сфера життєдіяльності суспільства, в якій реалізується соціальна політика держави, спрямована на розподіл матеріальних і духовних благ, забезпечуючи прогрес усіх аспектів суспільного життя та покращення життєдіяльності кожної людини [123, с. 59].

Проте, якщо брати визначення соціальної сфери, яке запропонував В.О. Ананьїн, згідно якого соціальна сфера є історично сформована, відносно стала система зв'язків між різними елементами суспільства як цілого: окремими індивідами й соціальними спільнотами, класами, соціальними групами тощо. Більше того, автор зазначає, що соціальна сфера суспільного життя завжди має конкретно-історичний характер і охоплює всю сукупність різноманітних соціальних зв'язків і відносин, що існують і розвиваються в межах певного суспільства [231, с. 88]. То з цього виходить, що соціальна сфера є ширшим поняттям за соціально-культурну сферу, і може уособлювати в собі більший перелік соціальних відносин, зокрема, політичні, економічні, міжнаціональні, соціально-екологічні тощо. Тоді як, «соціально-культурна сфера» звужується лише до культурних проявів у суспільстві. Ба більше, можна стверджувати, що «соціально-культурна сфера» є складовою частиною «невиробничої сфери».

Наступним визначенням, яке потребує нашої уваги, а також співвідношення до попередньо розглянутих понять, є «невиробничі послуги» та «ринок послуг».

Згідно Тлумачного словника економіста за редакцією С.М. Гончарова, невиробничі або нематеріальні послуги – послуги, що надаються населенню підприємствами, організаціями та установами невиробничої сфери. Це установи освіти, охорони здоров'я, культури, мистецтва, зв'язку тощо [242, с. 193].

З цього питання слушно зазначає Р.Р. Шульга, що сутність послуги можна розглядаючи її (послугу) в двох аспектах як економічну та правову категорію. Причому послугу як економічну категорію слід розглядати як

єдність процесу та результату праці, а в правовому розумінні як певний вид суспільних відносин, економічні сутність яких полягає в наданні послуг (здійсненні дій (діяльності), що спрямовані на створення або зміну стану блага) та як об'єкт цих відносин – певне благо, що досягається в результаті здійснення таких дій (діяльності) і має властивості товару. Звідси, на думку автора, оскільки послуга володіє всіма властивостями товару, вона може бути предметом економічного обороту, і отже об'єктом торгівлі. Таки чином, на його думку, коли відносини з приводу надання послуг ведуть до встановлення юридичних прав та обов'язків і, у зв'язку з цим, попадають у поле зору господарсько-правового регулювання, і можна говорити про відносини, предметом яких є послуга як особливий, специфічний різновид товару, і використовувати при цьому термін «торгівля послугами» [290, с. 979].

Ба більше, на погляд О. Мельничук, ринок послуг становить понад дві третини світової економіки, тож послуги розповсюджуються як всередині країни походження, так і за її кордонами, що сприяє технологічному прогресу та збільшенню мобільності населення. Авторка наголошує, що останніми роками країни, що розвиваються, розглядають торгівлю послугами як засіб для подолання внутрішнього дефіциту поставок і для диверсифікації та збільшення експорту. Будь-яка країна може скористатися торговим потенціалом послуг, але не кожна може стати центром послуг в різних секторах [138, с. 115]. Тому, на думку авторки, ринок послуг значною мірою є прискорювачем світового виробництва, науково-технічного прогресу та всієї міжнародних економічних відносин. А модель світового господарства, яка формується під впливом сучасних інформаційно-технологічних та глобалізаційних тенденцій, часто називають «економікою послуг» [138, с. 124].

Поряд із цим, з метою отримання вичерпної інформації щодо поняття «ринок», яка може задовольнити нас в рамках предмету нашого дослідження, звернемось до Економічного словника-довідника за редакцією

С.В. Мочерного.

Так, згідно із зазначеним вище словником «ринок» – це система товарно-грошових відносин, що виникають між покупцем і продавцем, яка включає механізм вільного ціноутворення, вільне підприємництво, що здійснюється на основі економічної самостійності, рівноправності та конкуренції суб'єктів господарювання у боротьбі за споживача. Функціонування ринку підпорядковується законом товарного виробництва – закону вартості, попиту і пропозиції та закону конкуренції. Саме на основі дії цих законів формується ринкова ціна, яка врівноважує попит і пропозицію, регулює обсяг і асортимент вироблюваних товарів, впливає на розвиток виробництва і є основним регулятором господарської діяльності. Через ринкову ціну виробник і покупці дізнаються про попит на ті чи інші товари, технологічні можливості виробників. Тим самим ринок виступає як регулятор господарської діяльності. Економічна конкуренція на ринку між товаровиробниками в кінцевому підсумку стимулює підвищення ефективності виробництва ціною банкрутств збиткових і технічно відсталих підприємств [68, с. 281].

Поміж цього К.Й. Пугачевська зазначає, що ринок послуг складається з окремих ринків, кожен з яких функціонує і розвивається з певними особливостями. За її спостереженням, дослідники сфери послуг розробили значну кількість класифікацій, в яких використані такі критерії, як: відчутність, характер попиту, обсяг послуг, складність, рівень кваліфікації, трудомісткість, економічна та соціальна орієнтація, ступінь контактності зі споживачем [193, с. 53].

І.А. Сікірницька та С.С. Кучерук наголошують, що ринок послуг – це сукупність динамічних у часі і локалізованих у просторі соціально-економічних відносин, що формуються і реалізуються в процесі задоволення платоспроможного попиту реальних і потенційних споживачів пропозицією послуг, забезпечують пропорційність їх відтворення. Разом із тим, автори зазначають, що досить часто міжнародні економічні організації розглядають

галузеву структуру національних господарств як співвідношення трьох секторів економіки. До первинного сектора науковці відносять галузі, які дають людині «первинну» (створену природою) продукцію. Це сільське і лісове господарство, рибальство, добувні галузі промисловості. До вторинного сектора входять індустріальні галузі. До третинного сектора – галузі сфери послуг. Україна в свою чергу, за думкою зазначених авторів, має показники держави, що знаходиться на індустріальній стадії розвитку. Третинний сектор економіки України значно нижчий, ніж у провідних постіндустріальних країнах світу (США, Японія, країни Західної Європи) [210, с. 164].

М.П. Талавиця та О.В. Пащенко зазначають, що ринок послуг являє собою систему економічних відносин між продавцями та покупцями з приводу руху послуг, які задовольняють споживчий та інвестиційний попит макроекономічних суб'єктів [129, с. 77].

Ба більше, Л.С. Співак в рамках дисертаційного дослідження за темою: «Формування ринку послуг в трансформаційній економіці» пропонує власне бачення сутності поняття «ринок послуг» та його ознак.

Так, на думку авторки, ринок сфери послуг є, з одного боку, органічною складовою всієї ринкової економіки, а з іншого – виступає як відокремлена самостійна система, в якій ціна на послуги формується не тільки на основі загальних ринкових важелів (співвідношення попиту та пропозиції), а й специфічних чинників, що властиві лише ринку послуг: індивідуальній адресній корисності, маркетинговій інформації, якісних характеристик виробника послуг тощо. Серед особливостей ринку послуг науковець виділяє:

- а) високу швидкість обороту капіталу внаслідок більш короткого виробничого циклу;
- б) територіальну сегментацію і локальність;
- в) високу диференційованість продукту в одній і тій же галузі;
- д) індивідуальність і нестандартність наданих послуг і технологій в

багатьох галузях сфери послуг;

є) високу невизначеність результату при наданні послуг, наявність асиметрії маркетингової інформації;

ж) високу чуттєвість до ринкової кон'юнктури в зв'язку з неможливістю транспортувати та накопичувати послуги, особливостями самого процесу надання послуг, що зумовлений особистим контактом виробника та споживача [232, с. 172].

Поміж цього, правниця наполягає, що становлення ринку послуг в трансформаційній економіці передбачає формування ринкового середовища: наявність економічної свободи підприємництва й вибору, реалізації особистого інтересу як головного мотиву поведінки, вільного доступу до економічних ресурсів, інформації та ринків збуту, вільного входу і виходу з галузі. На формування ціни послуги мають вплив економічні і неекономічні чинники. Ціноутворення у сфері послуг пов'язано з відмінностями товару-послуги за фізичними якостями, рівню обслуговування; чутливістю до економічної кон'юнктури, сезонності, впливу реклами, моди, широкою ємністю ринку; географічному розміщенню, асиметричністю інформації чи суб'єктивному (нестандартному) сприйняттю клієнтом цінностей [232, с. 174].

Як можемо побачити, ринок послуг, як механізм обміну послугами та взаємодії між постачальниками та споживачами, є більш широким поняття по відношенню до невиробничих послуг, які виступають визначеним видом послуг. Зокрема, ринок послуг включає не тільки невиробничі послуги, а й інші види послуг. Крім того, логічним висновком є те, що ринок послуг включає в себе й невиробничу сферу. Щодо поняття «невиробничі послуги», то воно не може виступати взаємозамінним по відношенню до поняття «невиробнича сфера». Останнє виступає, як галузі економіки, а перше, як визначені послуги, які можуть бути надані в рамках цих галузей.

Поряд із вищезазначеним варто також звернути свою увагу на класифікації видів послуг, які можуть надаватися в невиробничій сфері.

Одним із міжнародних нормативно-правових актів, який регулює питання надання послуг, виступає Генеральна угода з торгівлі послугами (General agreement on trading in services).

За текстом Митної енциклопедії під редакцією І.Г. Бережнюка, починаючи з 1947 року, міжнародна торгівля товарами була регульована згідно з положеннями Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, тоді як багатостороннє міжнародно-правове регулювання торгівлі послугами не існувало до проведення VIII (Уругвайського) раунду переговорів. Зокрема, в рамках цього раунду було укладено Генеральну угоду з торгівлі послугами, чия мета була аналогічна меті попередника [141, с. 150].

Наразі Генеральна угода з торгівлі послугами від 15 квітня 1994 року Світової організації торгівлі стосується до заходів країн-членів, зокрема і України, що впливають на торгівлю послугами.

Так, до загальних зобов'язань Генеральної угоди з торгівлі послугами від 15 квітня 1994 року відносяться:

1) режим найбільшого сприяння (щодо будь-якого заходу, який охоплюється цією Угодою, кожний член повинен надати негайно і безумовно для послуг і постачальників послуг будь-якого іншого члена режим, не менш сприятливий, аніж той, який він надає для таких самих послуг або постачальників послуг будь-якої іншої країни);

2) прозорість (кожний член повинен оперативно і, за винятком надзвичайних обставин, найпізніше напередодні набрання чинності публікувати інформацію про всі відповідні заходи загального застосування, які мають стосунок до цієї Угоди або торкаються її дії. Також слід публікувати міжнародні угоди, учасником яких є член, що торкаються або мають відношення до торгівлі послугами);

3) внутрішнє регулювання (у секторах, де прийняті конкретні обставини, кожний член повинен забезпечити, щоб усі заходи загального застосування, що впливають на торгівлю, здійснювалися розумно, об'єктивно і неупереджено);

4) визнання (з метою виконання, цілком або частково, своїх стандартів або критеріїв щодо дозволів, ліцензування або сертифікації постачальників послуг, а також відповідно до умов пункту 3, член може визнати отримані знання або досвід, виконані вимоги або ліцензії чи сертифікати, видані в певній країні. Таке визнання кваліфікації, яке може бути досягнуте шляхом гармонізації або у інший спосіб, може ґрунтуватися на угоді або домовленості з країною, про яку йдеться, або може бути отримано автономно);

5) монополії і виключні постачальники послуг (кожний член повинен забезпечити, щоб будь-який монопольний постачальник послуг на його території при монопольній поставці послуги на відповідному ринку не діяв у спосіб, що є несумісний із зобов'язаннями цього члена, статтею II та конкретними зобов'язаннями);

6) ділова практика (члени визнають, що певні види ділової практики постачальників послуг, за винятком тих, що підпадають під статтю VIII, можуть стримувати конкуренцію і таким чином обмежувати торгівлю послугами);

7) надзвичайні захисні заходи (мають бути проведені багатосторонні переговори з питань надзвичайних захисних заходів, оснований на принципі недискримінації. Результати таких переговорів повинні набрати чинності не пізніше, ніж через три роки від дня набрання чинності) [43].

В.І. Золотарьова в своїй публікації «Економічна сутність, класифікація та основні види продуктів сфери послуг» на основі аналізу положень Генеральної угоди про торгівлю послугами Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 року виділяє дванадцять секторів послуг.

Зокрема, до них науковець відносить: 1) ділові послуги; 2) послуги у сфері зв'язку й аудіовізуальні послуги; 3) будівельні та пов'язані з ними інженерні послуги; 4) дистриб'юторські послуги; 5) послуги у сфері освіти; 6) послуги, пов'язані з захистом навколишнього середовища; 7) фінансові послуги; 8) послуги у сфері охорони здоров'я і соціального забезпечення;

9) туризм і послуги, пов'язані з подорожами, послуги з організації дозвілля, культурних і спортивних заходів (крім аудіовізуальних послуг); 10) транспортні послуги; 11) інші послуги [84, с. 105].

Поряд із цим, у ст. 1 Генеральної угоди про торгівлю послугами Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 року передбачено, що послуги включають будь-який вид послуг у будь-якому секторі за винятком послуг, що постачаються при виконанні функцій державної влади. В свою чергу, послуга, що надається при виконанні функцій державної влади означає будь-яку послугу, яка надається не на комерційній основі і не за умовами конкуренції з одним або декількома постачальниками послуг [43].

Окрему увагу привертають додатки до 1 Генеральної угоди про торгівлю послугами Світової організації торгівлі від 15 квітня 1994 року. Зокрема, у додатку щодо фінансових послуг, досить широко розкрито питання її надання.

Так фінансовою послугою є будь-яка послуга фінансового характеру, яку пропонує постачальник фінансових послуг будь-якої країни-члена. Фінансові послуги включають всі страхові послуги, а також послуги, пов'язані зі страхуванням, банківські та інші фінансові послуги (крім страхових). Фінансові послуги включають такі види послуг: страхові послуги, та ті, що пов'язані із страхуванням; банківські та інші фінансові послуги (за винятком страхування) [43].

С.О. Почтарьов, зазначаючи, що державна політика у сфері обслуговування має забезпечувати умови для вільної, здорової конкуренції, а також відкрити нові простори для технічного і технологічного прогресу, наголошує, що основним завданням державного регулювання сфери обслуговування є досягнення бажаних результатів у збільшенні потужності інфраструктурних мереж сфери обслуговування, поліпшення її територіальної організації та, найголовніше, підвищення якості обслуговування населення. Враховуючи це, автор пропонує наступну класифікацію основних послуг у невиробничій сфері:

- побутові та житлово-комунальні послуги;
- послуги пасажирського транспорту та зв'язку;
- послуги культури та деякі послуги установ освіти;
- послуги охорони здоров'я та фізичної культури і спорту;
- правові, фінансові послуги;
- санаторно-курортні послуги;
- туристично-екскурсійні послуги;
- послуги дитячих дошкільних закладів та ін. [162, с. 127–128].

Поміж цього, В.І. Золотарьова здійснила досить ґрунтовний аналіз сучасних поглядів вітчизняних та закордонних науковців на визначення поняття «послуги».

Так, авторка зазначає, що серед основних параметрів, що характеризують послугу, а також набули поширення у різних визначеннях даної категорії, які були розроблені вітчизняними та зарубіжними науковцями, можна виділити такі:

1) послуга як процес, певного роду діяльність, що пов'язано з характером споживання послуг: послуги споживаються в процесі їх надання;

2) за її специфічними особливостями, які розглядаються в якості парадигми маркетингу послуг, але їх перелік не є постійним і може включати від однієї до восьми характеристик, водночас «нематеріальність» і «незбережність» використовуються найбільш часто;

3) за метою та підсумком її надання, як мета послуги розглядається задоволення потреби, а як підсумок її надання – результат, який не має матеріального прояву, пов'язаний зі зміною стану клієнта або приналежної йому власності (товару);

4) за об'єктами впливу – об'єктами впливу послуги виступають людина, суспільство загалом, товари;

5) за видом впливу на об'єкт: вплив на об'єкт здійснює як жива, так і матеріалізована праця;

6) за сферою застосування: від невиробничої сфери до різних галузей

суспільного господарства, в тому числі в матеріальному виробництві [84, с. 104].

Окремої уваги заслуговує класифікація послуг запропонована Р.В. Яковенком та Ю.Р. Тютюник. Яка була зроблена на основі узагальнення позицій окреслених в підручнику під редакцією В.В. Апогтія, у працях В.Е. Гордіна та М.Д. Сущинського.

Зокрема, автори зазначають, що найпоширенішими критеріями до класифікації послуг, з чим ми саме і згодні, є:

1. Призначення «послуги»:
 - товар як об'єкт комерційної діяльності (платні послуги);
 - дія, що спрямована на користь споживача (безоплатні послуги).
2. Склад послуг:
 - прості (одиничні) послуги, які надаються шляхом однорідної діяльності (транспортні, освітні, ветеринарні послуги);
 - складні послуги, що складаються з комплексу одиничних послуг і мають додаткову цінність для споживача (туристичні послуги, які включають транспорт, проживання, екскурсії, харчування тощо).
3. Місце послуги у суспільному виробництві:
 - послуги, спрямовані на виробниче споживання (транспортне перевезення вантажів, інжиніринг тощо);
 - послуги, спрямовані на особисте споживання (туризм, готельний сервіс тощо).
4. Роль у суспільстві та економічній інфраструктурі:
 - послуги, які задовольняють споживчі потреби населення (побутові, медичні послуги тощо);
 - послуги, які мають інфраструктурний характер (фінансові, торгово-посередницькі послуги тощо).
5. Масовість клієнтури:
 - індивідуальні послуги (індивідуальне шиття одягу, взуття тощо);
 - групові послуги (надаються групі споживачів одночасно,

наприклад, зазначають автори, інформаційно-консультативні послуги).

- масові послуги (послуги громадського харчування, зв'язку тощо).

6. Матеріаломісткість послуг:

– матеріальні послуги, які зазвичай мають фізичний характер (інженерно-технічні, житлово-комунальні послуги);

– нематеріальні послуги, які передбачають виконання інтелектуальних дій (інформаційно-консультаційні, освітні послуги);

7. Характер витрат праці:

– послуги, що потребують висококваліфікованої праці (експертні, наукові послуги тощо);

– послуги, які не потребують висококваліфікованої праці (пральні, хімчистки тощо).

8. Комплексність надання послуг:

– основні послуги (стоматологічні, продаж квитків тощо);

– супутні послуги, які доповнюють набір основних (доставка товарів до дверей тощо);

– допоміжні послуги, які сприяють сервісному наданню основної і супутньої послуг (дегустація товарів у магазині тощо);

– комплексні послуги, що включають набір групових послуг (торгівельні, побутові послуги тощо).

9. Зв'язок із процесом виробництва:

– послуги, що продовжують процес виробництва (ремонт житла, технічне обслуговування транспортних засобів);

– послуги, що забезпечують нормальне функціонування виробництва (транспортно-експедиторські, торговельні послуги тощо);

– послуги, не пов'язані з процесом виробництва (культурні, санаторно-курортні послуги тощо).

10. Призначення послуг:

– виробничі послуги (лізинг, інжиніринг тощо);

– розподільчі послуги (торговельні, транспортні послуги тощо);

- професійні послуги (банківські, фінансові, консалтингові послуги тощо);
- споживчі або масові послуги (послуги, пов'язані з домашнім господарством, відпочинком тощо);
- суспільні послуги (телебачення, освіта, культура тощо).

11. Соціальний статус клієнтури:

- послуги для малозахищених верств населення (послуги дошкільного виховання, прокатні послуги тощо);
- послуги для працюючого населення (побутові, соціально-культурні послуги тощо);
- елітні послуги (послуги грального бізнесу, екзотичний туризм тощо).

12. Вид обслуговування:

- повне обслуговування виробником послуг (медичне обслуговування, надане як в стаціонарних, так і виїзних умовах);
- часткове самообслуговування (в бібліотеках, освітніх закладах тощо);
- повне самообслуговування (автозаправки, банкомати тощо).

13. Рівень добровільності послуг:

- добровільні послуги – це послуги, які придбані на конкурентному ринку;
- мериторні послуги – це послуги, які корисні, але неусвідомлені споживачем, тому їх надають державні структури безкоштовно (обов'язкова вакцинація дітей, середня освіта, соціальна реклама);
- нав'язані послуги – це послуги, які регламентуються нормами права, вказівками посадових осіб та традиційними соціальними інститутами (ліцензування господарської діяльності, нотаріальні послуги, обов'язкове страхування).

14. Віддаленість між виробником і споживачем послуг:

- послуги, які передбачають територіальне віддалення виробника і

споживача та надаються за допомогою транспортних засобів (доставка їжі додому);

- послуги, які об'єднують виробництво і споживання на місці виробництва (послуги громадського харчування);

- послуги, які об'єднують виробництво і споживання на місці споживання (прибирання квартир, догляд за дітьми);

15. Періодичність надання:

- послуги, які надаються один раз у житті (похоронні послуги, деякі медичні послуги);

- послуги, які надаються рідко (вища освіта, пластична хірургія);

- періодичні послуги (туристичні, оздоровчі послуги);

- систематичні (флюорографічне обстеження, стоматологічні послуги);

- регулярні (послуги пасажирського транспорту, торгівлі, громадського харчування);

- постійні послуги (послуги з водопостачання та електропостачання).

16. Рівень комерціалізації послуг:

- платні послуги;

- безоплатні послуги [293, с. 77–78].

Окрім цього, галузі невиробничої сфери діяльності, законодавцем було запропоновано у Загальному Класифікаторі «Галузі народного господарства України» від 24 січня 1994 року № 21, затвердженого наказом Міністерства статистики України. Проте, цей класифікатор вже втратив чинність на підставі наказу Державного комітету статистики України від 20 серпня 2009 року № 332 «Про визначення таким, що втратив чинність, наказу Міністерства статистики України від 24.01.94 № 21».

Так, відповідно до Класифікатора було зазначено, що до галузі невиробничої сфери діяльності відносяться:

- 1) житлово-комунальне господарство;

- 2) невиробничі види побутового обслуговування населення;

- 3) охорона здоров'я, фізична культура і соціальне забезпечення;
- 4) освіта;
- 5) культура та мистецтво;
- 6) наука і наукове обслуговування;
- 7) фінанси, кредит, страхування і пенсійне забезпечення;
- 8) управління;
- 9) об'єднання громадян [79].

Поміж цього, серед невиробничої сфери в рамках збиральних галузей було виокремлено:

- 1) господарське управління житловим господарством;
- 2) господарське управління комунальним господарством;
- 3) господарське управління підприємствами та організаціями побутового обслуговування;
- 4) господарське управління закладами і організаціями охорони здоров'я, фізичної культури та соціального забезпечення;
- 5) господарське управління мистецтвом [79].

Продовжуючи дослідження, варто зазначити, що невиробнича сфера є актуальним напрямком дослідження багатьох галузей знань. Зокрема, на теренах менеджменту було сформовано спеціальність за шифром 7.050203 «Менеджмент у невиробничій сфері».

Як зазначають науковці, зокрема Т.В. Дергачова та П.В. Круш термін «менеджмент» в Україні почали використовувати на початку 90-х років ХХ ст., що було зумовлено падінням командно-адміністративної економічної системи і початком інтеграції країни у світовий економічний простір. Феномен менеджменту викликав зацікавлення представників багатьох наук і професій. Нині у світі існує понад п'ятдесят визначень поняття «менеджмент». В його основі лежить англійське дієслово «to manage» – керувати, яке походить від латинського «manus» – рука. Парадигми менеджменту дають різнобічне трактування цього поняття і його ролі у виробничо-господарській діяльності [153, с. 8].

На думку Т.П. Остапчука, у вузькому розумінні менеджмент – це процес планування, організації, керування та контролю ресурсів організації для результативного та ефективного досягнення її цілей [140, с. 10].

У широкому розумінні О.О. Гуторова під менеджментом пропонує розуміти – одночасно систему наукових знань, мистецтва та досвіду, втілених у діяльності професійних управлінців для досягнення цілей організації шляхом використання праці, інтелекту та мотивів поведінки інших людей [54, с. 13].

В.М. Стомат та А.С. Полторак зауважують, що «менеджмент» можна розглядати в шести напрямках, і в кожному разі мати різне його визначення.

Так на думку зазначених вище науковців термін «менеджмент» можна розглядати в шести підходах до його розуміння:

1) Менеджмент як функція. Перш за все менеджмент розглядається як особливий вид людської діяльності, спрямований на досягнення визначеної мети або цілей організації;

2) Менеджмент як процес – відображає прагнення теоретиків і практиків менеджменту інтегрувати всі види діяльності пов'язані з управлінням у єдиний безперервний ланцюг;

3) Менеджмент – це орган або апарат управління сучасними організаціями, його завдання – ефективно використовувати і координувати всі ресурси для досягнення мети;

4) Менеджмент – це категорія людей, які управляють організацією. Вони забезпечують умови для продуктивної та ефективної праці зайнятих в організації працівників та одержання результатів, що відповідають поставленій меті;

5) Менеджмент як мистецтво управління – це процес ефективного використання теоретичних знань у практичній діяльності, сукупність прикладів, зразків, еталонів кваліфікованого вирішення управлінських проблем в різних ситуаціях;

6) Менеджмент як наука про свій предмет і методи його вивчення,

свої специфічні проблеми і підходи до їх розв'язання. Наукову основу цієї дисципліни складає вся сума знань про управління, накопичена практикою людської цивілізації і сконцентрована у вигляді концепцій, теорій, способів, систем управління. Менеджмент як наука пояснює природу управлінської праці, встановлює причинно-наслідкові зв'язки, виявляє фактори та умови, за яких спільна праця людей є більш ефективною. Наука управління розробляє свою теорію, змістом якої є закони, закономірності, функції, принципи та методи управлінської діяльності [153, с. 3–4].

Згідно з Економічним словником Й.С. Завадського, Т.В. Осовської та О.О. Юшкевич менеджмент (*англ. vanadgement*) – вид управління; діяльність, спрямована на перетворення вихідної ситуації в бажану; сукупність принципів, методів, засобів і форм управління виробництвом з метою підвищення його ефективності та збільшення прибутку. Вміння добиватися поставлених цілей, використовуючи працю, інтелект, мотиви поведінки інших людей. Менеджмент – функція, вид діяльності з керівництва людьми в різних організаціях, а також галузь людських знань, які допомагають здійснити цю функцію [76, с. 180].

Разом із тим варто зазначити, що термін «менеджмент» варто розмежовувати від поняття «управління», адже хоча на думку окремих науковців вони і схожі, але відмінні за своєю суттю.

Так на думку Т.В. Лазоренко «управління» – це цілеспрямована дія на об'єкт з метою змінити його стан або поведінку у зв'язку зі зміною обставин. Управляти можна технічними системами, комп'ютерними мережами, автомобілем, конвеєром, літаком, людьми тощо, а «менеджмент» є різновидом управління, який стосується лише управління людьми (працівниками, колективами працівників, групами, організацією тощо) [153, с. 8].

Поряд із цим Т.П. Остапчук зазначає, що терміни «управління» та «менеджмент» пов'язані між собою. Так «управління» – це цілеспрямована дія на об'єкт із метою зміни його стану або поведінки. Управляти можна

технікою, технологією, ресурсами тощо. «Менеджмент» є складовим елементом управління, під яким розуміють цілеспрямовану дію на колективи працівників або окремих виконавців із метою досягнення поставлених цілей [140, с. 7].

Водночас, на зламі 1995 року в українських закладах освіти було акредитовано спеціальність «Менеджмент у невиробничій сфері».

Так, наказом Міністерства освіти України від 10 листопада 1995 року № 310 «Про підсумки акредитації закладів освіти України» спеціальність «Менеджмент у невиробничій сфері» було акредитовано у багатьох закладах освіти України, зокрема: Херсонському економіко-правовому інституті, Українському вільному інституті менеджменту і бізнесу, Миколаївській філії Київського інституту «Слов'янський університет», Українському-Фінансовому інституті менеджменту і бізнесу, Національній академії управління тощо [185]. Назви закладів освіти надано згідно зазначеного вище наказу.

Поміж цього, наразі в багатьох закладах освіти України сформовано окрему навчальну дисципліну «Менеджмент у невиробничій сфері», зокрема: Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова, Національному університеті «Одеська політехніка», Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка», Київському міжнародному університеті, Київському національному торговельно-економічному університеті тощо.

Метою курсу є формування цілісної системи знань про способи, методи форми організації виробництва та реалізації послуг у ринковому середовищі; вивчення інструментарію і методів аналізу процесів організації та управління діяльністю в сфері обслуговування, оцінки і оптимізації її основних параметрів; формування знань і умінь з розроблення і організування виконання планів, програм, конкурентних стратегій на ринку послуг. Процес вивчення дисципліни спрямований на формування таких компетентностей: здатність проведення самостійних економічних досліджень, вміння адекватно описувати, аналізувати, критично оцінювати та застосовувати отримані

результати, здатність на основі вміння адаптувати до потреб дизайнерської діяльності особливості управління підприємствами сфери послуг; розуміння організаційно-управлінських процесів на підприємствах в сфері дизайну на основі уявлення про організацію системи управління на малих та середніх підприємствах [153].

Зазначене в першу чергу свідчить про те, що держава зацікавлена в спеціалістах, які зможуть якісно здійснювати організацію та керування у невиробничій сфері, що підтверджує тезу про клієнтоорієнтовану політику держави на етапі сучасного розвитку економіки.

Якщо звернути свою увагу на нормативно-правові акти, які так чи інакше регулюють питання господарської діяльності, цивільних права та відносин, можемо зазначити наступні тези щодо використання слова «невиробничий» у законодавстві України.

У Цивільному кодексі України від 16 лютого 2003 року № 435-IV у ч. 1 ст. 788 зазначено, що предметом договору прокату є рухома річ, яка використовується для задоволення побутових невиробничих потреб. Предмет договору прокату може використовуватися для виробничих потреб, якщо це встановлено договором [263].

У ст. 261 Господарського кодексу України від 16 лютого 2003 року № 436-IV зазначено, що до сфери матеріального виробництва належать галузі, які визначаються видами діяльності, що створюють, відновлюють або знаходять матеріальні блага (продукцію, енергію, природні ресурси), а також продовжують виробництво у сфері обігу (реалізації) шляхом переміщення, зберігання, сортування, пакування продукції чи інших видів діяльності. Усі інші види діяльності у своїй сукупності становлять сферу нематеріального виробництва (невиробничу сферу) [52].

Разом із тим, невиробнича сфера може виступати напрямком соціального інвестування, як форми інвестування інноваційної діяльності.

Так згідно із ст. 326 Господарського кодексу України від 16 лютого 2003 року № 436-IV встановлено, що інвестиціями у сфері господарювання

визнаються довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту. З цього, формами інвестування інноваційної діяльності є:

- державне (комунальне) інвестування, що здійснюється органами державної влади або органами місцевого самоврядування за рахунок бюджетних коштів та інших коштів відповідно до закону;

- комерційне інвестування, що здійснюється суб'єктами господарювання за рахунок власних або позичкових коштів з метою розвитку бази підприємництва;

- соціальне інвестування, що здійснюється в об'єкти соціальної сфери та інших невиробничих сфер;

- іноземне інвестування, що здійснюється іноземними юридичними особами або іноземцями, а також іншими державами;

- спільне інвестування, що здійснюється суб'єктами України разом з іноземними юридичними особами чи іноземцями [52].

Як можна побачити, поняття «невиробнича сфера» не розкривається у зазначених вище нормативно-правових актах. Проте, регулювання окремих аспектів діяльності суспільства та держави у цій сфері здійснюється. Поряд із цим, варто відзначити, що законодавець здійснює ототожнення поняття «сфера нематеріального виробництва» з «невиробничою сферою».

Ба більше, варто зазначити, що важливим аспектом забезпечення функціонування невиробничої сфери в Україні виступає державне регулювання.

Адже, з розвитком виробництва, підвищенням його суспільного характеру відбуваються істотні зміни й у ринкових відносинах, впроваджуються елементи його регулювання державою [68, с. 282].

Як зазначає Г.С. Третяк, державне регулювання економіки – це вплив держави на діяльність суб'єктів господарювання та ринкову кон'юнктуру з метою забезпечення нормальних умов функціонування ринкового механізму.

Це – складний процес, до якого належить процедура розробки економічної політики, обґрунтування її положень, вибір засобів та методів її проведення [246, с. 6]. Це – комплекс заходів держави, спрямованих на скерування поведінки суб'єктів господарювання в напрямі, необхідному для досягнення поставлених органами державної влади цілей. Іншими словами – це створення приблизно однакових стартових умов для формування, становлення і розвитку індивідуума незалежно від його соціального походження і майнового стану (доступ до середньої, вищої освіти, медичного забезпечення, юридичного захисту), а також забезпечити функціонування непривабливих для приватного капіталу галузей, які, проте, потрібні суспільству [246, с. 17].

Поряд із цим, державне регулювання економіки визначають як сукупність заходів державного впливу на об'єкти і процеси з метою певного спрямування господарської діяльності суб'єктів національної економіки, узгодження їхніх інтересів і дій для реалізації певних цілей [60, с. 3].

Р.А. Крамченко зазначає, що державне регулювання розвитку сфери послуг – це створення умов для використання системи стимулів з метою прискорення, посилення, поліпшення розвитку сфери послуг регіону за допомогою застосування низки різноманітних форм і методів стимулювання [111, с. 189].

Доцільно також зазначити, що питання державного регулювання досить жваво оговорюється в наукових колах. Зокрема, деякі науковці формують напрями вдосконалення державного регулювання у сфері послуг.

Так, М.А. Гладкий наголошує, що для підтримки розвитку сфери послуг необхідним є вирішення комплексу складних завдань:

- 1) формування сприятливих умов для підприємницької діяльності в секторі послуг, створення економічного та правового середовища, яке б забезпечувало стимулювання ділової активності населення (закріплення правових гарантів, які забезпечують свободу, захист та підтримку приватного бізнесу та недержавних форм підприємництва; врахування думки

підприємницьких кіл при підготовці та ухваленні законодавчих актів та постанов; формування ринкової інфраструктури, яка забезпечуватиме підприємницьку діяльність);

2) створення реальних можливостей кожному підприємству для початку самостійної підприємницької діяльності у сфері послуг, доступу до виробничих, матеріально-технічних та фінансових ресурсів (спрощення порядку реєстрації підприємств сфери послуг; подальший розвиток комерційної системи інформаційного забезпечення підприємницької діяльності);

3) кадрового забезпечення розвитку підприємницької діяльності у сфері послуг (формування мережі бізнес-шкіл, навчально-ділових центрів на їх базі; створення та організація діяльності Ради з соціальної адаптації та підготовки кадрів для сфери послуг; організація вивчення та використання досвіду діяльності існуючих структур підтримки підприємництва у інших регіонах; розробка плану заходів з надання державної підтримки молодіжного підприємництва у сфері послуг);

4) здійснення заходів у галузі інвестиційної політики, направлених на підтримку підприємництва у сфері послуг регіону (раціональний перерозподіл інвестиційних ресурсів регіону, враховуючи пріоритетність розвитку сектора послуг; відтворення та розвиток сфери колективного підприємництва та взаємодопомоги: виробничих, позичково-ощадних, ощадно-збутових та інших товариств) [47, с. 17].

З цим також погоджується і С.П. Кучин, зазначаючи, що розвиток різних послуг значною мірою залежить від впливу держави. Виділення бюджетних коштів сприяє розвитку послуг медичного обслуговування, освіти, культури. Однак ці послуги мають обмежений розвиток у зв'язку з незначними ресурсами, що нині на них виділяються в Україні. Сфера культури більшою мірою захищена від іноземного впливу, оскільки проникнення іноземних послуг до цієї сфери може вчинити негативний вплив на її суверенітет і державну безпеку. Тому, зауважує автор, сфера

послуг потребує посиленого контролю й регламентації з боку органів влади та місцевого самоврядування [122].

Отже, можемо принагідно зауважити, що державне регулювання невиробничої сфери є обов'язковим елементом економічно стабільної та розвиненої держави. Попри це, корупція все більш проникає в усі сфери життєдіяльності людини. Корупція подібно вірусу, заражає слабкі ділянки суспільства, що призводить до руйнування економічної та політичної стабільності держави. Корупційні прояви руйнують довіру до державних органів влади та спонукають до зниження соціально-економічної стабільності в країні.

Досліджуючи концептуальні засади проблеми запобігання корупційним проявам у невиробничій сфері України, варто також звернути свою увагу на визначенні поняття корупція.

Варто погодитись із В.М. Трепак, що корупція є складним феноменом, одним з елементів соціальної дійсності, вплив якого поширюється на переважну більшість населення практично в усіх країнах світу, девальвуючи систему соціальних цінностей і пріоритетів, потреб та інтересів, практично всіх сфер суспільного життя та форм суспільної свідомості. Як і будь-яке складне явище, корупція не має єдиного, універсального визначення. У науковій, навчальній та публіцистичній літературі існує методологічна різноманітність підходів до розуміння корупції, відповідно, наявні різні трактування. Тому, на думку автора, на сучасному етапі розвитку досліджень із цієї проблематики досить складно сформулювати єдине визначення [244, с. 182]. Разом із тим, В.М. Трепак, усвідомлюючи неповноту та не претендуючи на вичерпність запропонованої дефініції, наголошує, що корупцію можна визначити як соціальне, системне явище, що полягає в неправомірному використанні особами, які мають владні чи управлінські повноваження, власного становища, статусу, авторитету в особистих або корпоративних інтересах, що призводить до розкладання, деградації влади та соціального управління [244, с. 192].

Згідно зі Словником економіста та підприємця А. М. Туренко, І. А. Дмитрієва, О. С. Іванілова, І. Ю. Шевченко «корупція» – це використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей [213, с. 170].

У великій українській енциклопедії за редакцією А.М. Киридонна запропоновано наступне визначення корупції. Корупція (лат. *corruptio* – псування, розбещування, підкуп), суспільне явище, що полягає у використанні державними посадовими особами, політичними і громадськими діячами своїх службових прав з метою особистого збагачення на шкоду державі й суспільству [27, с. 78].

Окремо визначення корупції законодавцем надано в Законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Зокрема, визначення розміщено у ч. 1 ст. 1 «Визначення термінів» Розділу 1 «Загальні положення».

Так, корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [166].

Поміж цього, дослідження корупції є важливим елементом в сфері кримінології. Оскільки корупція впливає не тільки на правову систему та

посягає на суспільні відносини, але поряд з цим має соціальні та економічні наслідки. Корупція знаходиться в полі зору кримінологів, як один із видів протиправної діяльності, що потребує аналізу її причин і форм та формування методів боротьби з її проявами.

Згідно з великою українською енциклопедією «кримінологія» – наука про злочинність, її причини, особистість злочинця і заходи запобігання злочинності [27, с. 79]. Майже ідентичне визначення кримінології запропоновано у Великому тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією В.Т. Бусел, як – наука, що вивчає злочинність, її причини, особу злочинця, а також розробляє заходи попередження злочинності [28, с. 587].

Л.С. Сміян та Ю.В. Нікітін зазначають, що визначення «кримінологія» часто пов'язують з її предметом і фактично зводять до перерахування його складових частин. Водночас, на їх думку, такий підхід є недостатнім, тому що при всій важливості предмета визначення науки повинно мати повну її характеристику, вказуючи в даному випадку на місце цієї науки в загальній системі знань, на найбільш важливі підходи до предмета дослідження, на кінцеву мету й завдання досліджуваних пошуків [117, с. 11].

Водночас Ю.В. Нікітін, С.Ф. Денисов, Є.Л. Стрельцов зазначають, що, вбачаючи на соціально-правове значення кримінологічної науки, її (кримінологію) можна розглядати як в широкому, так і у вузькому значенні цього слова. Якщо розглядати її в широкому розумінні, то кордони кримінології поширюються на всі сфери життєдіяльності людини де вона може вчинити злочин. Бо, припускають автори, мабуть нема такої соціальної сфери, яка б своїми умовами не стимулювала або навпаки не стримувала кримінальні процеси. З іншого боку, кордони кримінології дещо обмежені. Це пов'язано з тим, на їх думку, що кримінологія не вивчає суспільство в цілому, а тільки ті причини та умови, які детермінували злочинність, вплинули на криміналізацію суспільних відносин. Звідси науковці наголошують, що кримінологія являє собою науку яка не тільки уособлює систему знань про злочинність, але і систему пізнання злочинності, що і

сприяє визначенню та запровадженню системи заходів запобігання злочинності [119, с. 10].

Відповідно до цього, на думку Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова, кримінологія може бути визначена як соціально-правова наука про закономірності та тенденції злочинності, причини та умови злочинності, особу злочинця, як певного соціального типу, механізми вчинення злочинів, та розробку системи заходів запобігання та протидії злочинності. У цьому визначенні, на їх думку, наголошується, що, по-перше, кримінологія як і будь-яка наука виявляє закономірності досліджуваних нею явищ і на цій підставі вирішує питання, які позитивно впливають на них; по-друге, кримінологія є однією з суспільних наук, галуззю суспільствознавства. У системі суспільних наук вона розташовується на межі соціології та правознавства [119, с. 10].

Як можемо побачити, кримінологія як наука формує знання про злочинність, її причини, наслідки та попередження. Проте, у сфері практичної кримінологічної діяльності ці знання стають основою для конкретних заходів, які цілеспрямовані на вирішення відповідних ситуативних завдань, які виникають в межах суспільних відносин (становлять суспільну небезпеку).

З цього приводу Ю.М. Канібер зазначає, що філософія і психологія визначають діяльність як специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання і творче перетворення навколишнього світу та підпорядкований певним мотивам і меті, має відповідний предмет (або об'єкт), структуру (дії та операції), засоби здійснення. Тому, автор переконаний, що виходячи з наукового тлумачення поняття людської діяльності, визначення кримінологічної діяльності можливо сформулювати наступним чином. У широкому, найбільш повному розумінні, кримінологічна діяльність – це система різноманітних за формою і напрямками дій громадян та колективних суб'єктів суспільного життя, що спрямовані на досягнення двоєдиної мети – надбання наукового знання про злочинність та інші, безпосередньо пов'язані

з нею об'єкти, що охоплюються кримінологічним інтересом, і спираючись на ці знання ефективно впливати на злочинність засобами запобігання, знижуючи інтенсивність процесів детермінації, змінюючи якісні і кількісні показники злочинності до компромісно прийнятного суспільством стану. У вузькому, більш практичному, розумінні кримінологічна діяльність – це система дій переважно спеціалізованих суб'єктів, яка підпорядкована меті протидії злочинності профілактичними засобами, засобами запобігання злочинності [92, с. 153–154].

В.М. Дрьомін зазначає, що кримінологічна діяльність – особливий вид професійної спеціалізації, тобто діяльність, яка спрямована на вивчення, аналіз, прогнозування і запобігання злочинності та криміногенних соціальних процесів і явищ [67, с. 378].

Отже, можемо погодитись, що кримінологічна діяльність повинна здійснюватися з метою підвищення ефективності протидії правопорушенням. А досягнення цієї мети передбачає об'єднання зусиль суб'єктів кримінологічної діяльності, усунення дублювання в роботі, узгодженість їхніх дій стосовно своєчасного виявлення, припинення, розслідування й запобігання кримінальним правопорушенням, подолання причин та умов, які сприяють їхньому здійсненню [98, с. 144].

Поряд із тим, варто враховувати те, що кримінологічна діяльності уповноважених суб'єктів запобігання злочинності здійснюється в межах кримінологічної політики держави.

А.В. Коваленко з цього приводу зазначає, що кримінологічна політика держави в діяльності поліції є елементом внутрішньої політики держави, яка виражається у відповідних нормативних актах. Це конкретна діяльність держави, усіх гілок влади й державних органів щодо протидії криміногенним явищам, які існують у суспільстві та створюють передумови підвищення рівня злочинності серед населення. Тоді як, на його думку, кримінологічна діяльність держави в діяльності поліції є вольовою дією складною за своїм характером, вона є безперервною та сталою діяльністю держави щодо

протидії кримінальним фактам. Тому, автор принагідно зауважує, що без розвитку й ефективного виконання кримінологічної політики держави ефективна діяльність поліції неможлива [98, с. 114].

На думку В.В.Голіни, кримінологічну політику можна вважати своєрідною ідеологією, під впливом якої, з одного боку, розробляються форми, завдання, зміст, принципи діяльності держави у сфері нерепресивного наряду боротьби зі злочинністю, а з другого – використовується найбільш обґрунтована з соціально-політичних позицій наявна або розробляється відповідно до неї нова теорія запобігання злочинності. Тобто, продовжує автор, кримінологічна політика – це складова частина державної внутрішньої соціально-економічної політики, яка на основі Конституції України, теорії кримінології та інтегрованих нею знань визначає методологічні засади та шляхи, якими керується держава при здійсненні нерепресивної. Протидії злочинності та її проявам. Тим самим, на його думку, кримінологічна політика виступає як єдність:

1) державної концепції протидії злочинності, що виражається у відповідних директивних актах (законах, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, планах, програмах);

2) наукової кримінологічної теорії загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання злочинності, яка є панівною у сучасній українській кримінології;

3) особливого виду діяльності держави, її органів, громадськості, спрямованої на ефективне здійснення загального концептуального замислу протидії злочинності як соціального явища, притаманного суспільству, і як окремим її різновидам і проявам [48, с. 8-9; 49, с. 184].

Поряд із цим, на думку О.С. Іщука, кримінологічна політика включає нейтралізацію об'єктивних і суб'єктивних чинників, що обумовлюють наявність злочинності в суспільстві, усунення недоліків та упущень в діючій системі профілактики, нейтралізацію дії причин і умов, досягнення цілей у процесі виконання покарання, ресоціалізації осіб, звільнених з місць

позбавлення волі. Формування кримінологічної політики на думку автора – це комплекс органічно взаємозалежних масштабних досліджень ситуації в країні, окремих регіонах з одночасним встановленням закономірностей економічного і соціального розвитку, його особливостей, кримінологічних закономірностей, характерних для даного періоду протидії злочинності, а також визначення механізму її реалізації в діяльності правоохоронних органів у формі керівних настанов. А реалізація кримінологічної політики – це втілення в життя розроблених і закріплених у законах і підзаконних актах цілей і завдань, концептуальних положень політики у сфері протидії злочинності через діяльність правоохоронних органів та інших органів, до компетенції яких входить боротьба зі злочинністю [86, с. 11–12].

Як можемо зрозуміти, кримінологічна діяльність знаходиться в безпосередній залежності від кримінологічної політики держави. Тобто, кримінологічна діяльність виступає певним інструментом реалізації кримінологічної політики. Тоді як, формування цілей та стратегій кримінологічної політики, прямопропорційно впливає на протидію суспільно небезпечним проявам (вчиненню кримінальних правопорушень).

Таким чином, задля найбільш ґрунтовного дослідження питання кримінологічної діяльності в невиробничій сфері, потрібно в першу чергу, розглянути вже наявні наукові напрацювання, щодо визначення кримінологічної діяльності в залежності від суб'єкту та сфери її здійснення.

Зокрема, А.Є. Фоменко в рамках своїх наукових досліджень приділяв увагу особливостям кримінологічної діяльності Національної поліції України. Зокрема, автор сформував власне визначення цієї діяльності та охарактеризував відповідні її риси.

Так, на думку зазначеного вище автора, кримінологічна діяльність Національної поліції – різновид діяльності, що являє собою сукупність правомірних дій поліцейських, які мають знання й навички їх застосування в галузі права загалом та кримінології зокрема, що здійснюються правовими засобами й методами з використанням актуальних кримінологічних

технологій в освітній, науковій та практичних формах із метою протидії кримінальним правопорушенням, а також пов'язаним із ними негативним для суспільства явищам, усунення детермінантів учинення кримінальних правопорушень, з'ясування особи кримінального проступку та злочину, жертви кримінального правопорушення, визначення осіб, які потребують особливого захисту з боку держави та/або реабілітації [253, с. 12].

До характерних рис такої діяльності, на думку автора, слід віднести:

- 1) вона є видом поліцейської правозастосовної діяльності, якій притаманні унормованість, системність, організованість та професійність;
- 2) вона являє собою сукупність активних дій уповноважених суб'єктів (службових та посадових осіб органів поліції), які володіють знаннями й навичками в галузі права та спеціальними кримінологічними знаннями;
- 3) вона здійснюється дозволеними законодавством правовими засобами й методами з використанням актуальних кримінологічних технологій (методик), а також наукових методів пізнання;
- 4) можливими формами такої діяльності є освітня, наукова та практична, при цьому наукова кримінологічна діяльність виконує забезпечувальну функцію щодо такого роду практичної діяльності;
- 5) за своїм інтелектуальним змістом вона може бути організаційною (управлінською), пізнавально-пошуковою, комунікативною;
- 6) її загальною метою є протидія кримінальним правопорушенням (їх виявлення, припинення, запобігання), а також пов'язаним із ними негативним для суспільства явищам (зловживання правом тощо), усунення детермінантів учинення кримінальних правопорушень, з'ясування особи кримінального проступку та злочину, жертви кримінального правопорушення, визначення осіб, які потребують особливого захисту з боку держави та/або реабілітації;
- 7) кожна з форм такої діяльності в межах визначеної мети спрямована на вирішення окремого завдання, а саме: а) кримінологічна освітня діяльність – підготовка фахівців зі спеціальними кримінологічними знаннями й навичками; б) кримінологічна наукова діяльність – пошук шляхів вирішення актуальних теоретико-прикладних кримінологічних проблем; в) кримінологічна

практична діяльність – зменшення кількості вчинюваних кримінальних правопорушень, усунення їх причин та умов, ужиття належних заходів щодо осіб, які схильні до вчинення правопорушень або вже їх учинили, а також щодо потенційних та реальних жертв; 8) вона може здійснюватися як самостійний вид поліцейської діяльності, так і паралельно з іншими її видами [253, с. 13].

О.С. Іщук сформував власне бачення кримінологічної діяльності через призму дослідження теоретико-методичних та практичних засад кримінологічної діяльності органів прокуратури України.

Так, вищезазначених автор зазначає, що кримінологічна діяльність органів прокуратури – це інтегрована в єдину систему протидії злочинності сукупність функціональних елементів (засобів, форм і видів діяльності), за допомогою яких суб'єкт впливає на фактори злочинності, досягаючи тим самим результативного виконання визначених для органів прокуратури завдань і функцій. Її складають правозастосовна, юрисдикційна, правоустановча, правороз'яснювальна, правонаділяюча і наглядова діяльність, інтегративним фактором для яких є цільова спрямованість на комплексне забезпечення безпеки в соціумі [86, с. 21].

Поряд із цим, на погляд В. Юрчишина, кримінологічна діяльність прокурора у досудовому провадженні – це спеціальна наглядова діяльність, спрямована на своєчасне виявлення органами досудового розслідування причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, та вжиття обґрунтованих процесуальних і непроцесуальних заходів, спрямованих на їх усунення з метою мінімізації криміногенного впливу [291, с. 99]. Таким чином, на думку науковця, існують три форми участі прокуратури в попередженні злочинів:

- попередження злочинів засобами нагляду за додержанням та правильним застосування законів;
- попередження злочинів засобами правової пропаганди;
- попередження злочинів засобами кримінально-процесуальної діяльності [291, с. 101].

П.С. Єспринцев дійшов до висновку, що кримінологічна діяльність прокуратури – це організований, систематичний нагляд за станом законності органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень, виконанням кримінальних покарань та постпенітенціарного впливу на осіб звільнених з місць позбавлення та обмеження волі, а також за станом злочинності у суспільстві й соціальних групах, рівнем злочинних проявів, детермінантами, особою злочинця та заходами запобігання, з метою їх оцінки й підвищення ефективності контролю за злочинністю й прогнозуванням криміногенної ситуації. Більше того, автором встановлено, що така діяльність прокуратури полягає в кримінологічній концепції загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання у поєднанні з визначеними законом функціями прокуратури та їх компетенцією. Враховуючи це, при здійсненні загальносоціального запобігання організованої злочинності, на думку автора, варто зосереджувати зусилля на здійсненні заходів правового, організаційно-управлінського й виховного характеру. Що також на його думку, стосується спеціально-кримінологічного аспекту, тобто перспективності нагляду за додержанням і виконанням законів насамперед у діяльності органів, які провадять оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, а також в процесі нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень, виконанням кримінальних покарань та постпенітенціарного впливу на осіб звільнених з місць позбавлення та обмеження волі [72, с. 400].

О.Г. Кальман у свою чергу досліджував більш вузький напрямок кримінологічної діяльності прокуратури, а саме кримінологічну діяльність прокурора на стадії досудового слідства.

Зокрема, О.Г. Кальман зазначає, що зміст кримінологічної діяльності прокурора на стадії досудового слідства становлять дії прокурора, пов'язані з реалізацією його повноважень, згідно Кримінального процесуального кодексу України: участь прокурора у виконанні слідчих дій, спрямованих на

виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; надання вказівок слідчому чи органу дізнання про виконання слідчих дій, спрямованих на виявлення й усунення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; повернення кримінального провадження слідчому або органу дізнання для проведення додаткового розслідування чи дізнання у зв'язку з невиявленням причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; відкликання не достатньо необґрунтованого подання слідчого або органу дізнання [191, с. 84–85].

С.І. Спільник розглядав кримінологічну діяльність в рамках дослідження теоретико-прикладних засад кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Так, автор зазначає, що обсяг кримінологічної діяльності наповнюють запобіжні, наглядові, контрольні та управлінські заходи, метою яких є виявлення детермінант вчинення злочинів та їх усунення. Під поняттям кримінологічна діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України науковець пропонує розуміти сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що вживаються суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях по відношенню до засуджених осіб та персоналу органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби України задля усунення, ослаблення, нейтралізації чинників, що спричиняють кримінальні правопорушення, перешкоджання здійснення злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності, правового виховання осіб, схильних до вчинення кримінальних проступків та злочинів [236, с. 138–139].

Ба більше, на думку автора, зазначене вище дає підстави для формулювання наступних теоретичних положень, що мають методологічне значення для розкриття змісту розглянутого поняття:

1) являє собою сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, контрольного, організаційного, управлінського, наглядового, методичного, інформаційного та освітнього характеру, що спрямовані на окремі групи та конкретних осіб;

2) має ознаки правоохоронної (реалізує правоохоронну функцію держави) та є різновидом юридичної правозастосовної діяльності, що здійснюється правовими засобами і методами з використанням кримінологічних технологій;

3) реалізується суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях;

4) об'єктом її впливу є засуджені особи та персонал органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України;

5) є професійною діяльністю, оскільки її здійснення забезпечується фахівцями, які володіють спеціальними кримінологічними знаннями і навиками у сфері виконання покарань, а також мають досвід у цій сфері;

6) можливими формами її здійснення є практична, наукова та освітня діяльність;

7) її завданнями є усунення, ослаблення, нейтралізація чинників, що спричиняють кримінальні правопорушення, перешкоджання здійснення злочинного наміру, припинення розпочатої злочинної діяльності, а кінцевою метою – створення безпечних умов співіснування засуджених та персоналу [236, с. 138].

В. Давиденко свого часу здійснювала дослідження кримінологічної діяльності суб'єктів кримінального судочинства. Так, авторка зазначає, що кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства – поняття умовне і має розглядатися у широкому та вузькому значеннях. У широкому сенсі дане поняття охоплює всю роботу учасників кримінального процесу, проведену ними з метою попередження злочинів, вияву та усунення причин і умов розслідуваного злочину, правового виховання громадян тощо. У

вужькому значенні – це діяльність суб'єктів кримінального судочинства щодо виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочину [55, с. 111].

Окремі питання кримінологічної діяльності розглядала Н.С. Сидоренко, в рамках дослідження теоретико-прикладних засад кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України.

Так, авторка зазначає, під поняттям кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України: 1) у широкому значенні: це складова правоохоронної діяльності, що являє собою сукупність процесуальних, організаційних, управлінських, наглядових, контрольних, інформаційних, аналітичних, експертних, превентивних заходів, що вживаються суб'єктами уповноваженими на виявлення, попередження, припинення, розкриття, розслідування кримінальних правопорушень, а також судових розгляд кримінальних проваджень з метою виявлення причин і умов вчинення кримінальних правопорушень, їх усунення, з'ясування особи кримінального проступку та злочину, а також жертви кримінального правопорушення; 2) у вузькому розумінні: це діяльність сторони кримінального провадження з боку обвинувачення (слідчого, дізнавача, керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання, прокурора), а також суду та державних судово-експертних установ, яка здійснюється в ході здійснення такого провадження з метою виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, їх усунення та мінімізації криміногенного впливу; 3) у буквальному розумінні: це врегульована кримінально-процесуальними нормами діяльність суду з виявлення причин і умов вчинення кримінальних правопорушень та ухвалення відповідного рішення для їх усунення під час розгляду кримінального провадження [206, с. 385].

Водночас авторкою доведено, що кримінологічна діяльність органів кримінального судочинства України здійснює такі функції: 1) запобіжну (усунення, ослаблення та нейтралізація детермінант злочинності загалом та конкретних видів злочинів зокрема, утримання осіб від вчинення злочинів);

2) виховну (вплив на волю та свідомість правопорушників, а також суб'єктів, які схильні до вчинення правопорушення з метою формування у них правомірної, правослухняної поведінки і як наслідок – високого рівня правосвідомості); 3) правозахисну (припинення порушень прав людини, усунення загроз та перешкод в реалізації людиною своїх прав, відновлення порушених прав); 4) правоохоронну (забезпечення режиму законності та правопорядку, припинення поточних порушень публічного порядку, стримування потенційних кримінальних правопорушень, відновлення публічного порядку після того, як він був порушений, корегування поведінки, яка породжує порушення публічного порядку); 5) інформаційно-аналітичну (накопичення, узагальнення та аналіз інформації з проблем протидії злочинності, вивчення причин та умов, що сприяють проявам злочинності, а також осіб, від яких слід очікувати вчинення кримінальних правопорушень, прогнозування тенденцій і процесів у сфері протидії злочинності, інформування органів влади та громадськості про стан криміногенної ситуації, підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів) [206, с. 385–386].

В.М. Дрьомін, зі свого боку, запропонував власне бачення сутності кримінологічної діяльності, з урахуванням специфіки роботи такого суб'єкта, як Державне бюро розслідувань. Кримінологічну діяльність Державного бюро розслідувань автор трактує з положень Закону України «Про державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VIII.

Так, автор зазначає, що кримінологічна діяльність Державного бюро розслідувань, відповідно до покладених на нього завдань та у межах своєї компетенції, полягає у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, внесенні відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України, здійсненні інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, та вжиття заходів до їх усунення [67, с. 377],

використанні гласних і негласних штатних та позаштатних працівників на підставах та в порядку, встановлених законом, дотримуючись умов добровільності і конфіденційності цих відносин, матеріально і морально заохоченні осіб, які надають допомогу в запобіганні, виявленні, припиненні і розслідуванні кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань [165].

Окремої уваги заслуговують висновки, які отримала Н.Є. Філіпенко під час дослідження кримінологічної діяльності судово-експертних установ України.

Так, науковець зазначає, що кримінологічна діяльність є пов'язаною з виявленням, усуненням, послабленням і нейтралізацією причин та умов злочинності в цілому чи окремих її видів і конкретних кримінальних правопорушень, розробленням заходів попередження та усунення недоліків формування та функціонування суспільних відносин, прогнозуванням подальшого розвитку криміногенної ситуації, їх припиненням та запобіганням, а також утриманням і відверненням від переходу на злочинний шлях та забезпеченням ресоціалізації осіб, з тих чи інших причин схильних або до первинного, або до повторного чи рецидивного вчинення злочинів. Тож, на її думку, об'єктами кримінологічної діяльності експертних служб є безпосередньо не об'єкти дослідження, а відомості, інформація, факти й обставини, що походять від об'єктів дослідження і свідчать про особливості розвитку кримінального правопорушення [252, с. 183]. При цьому, авторка наголошує, що кримінологічна діяльність судово-експертних установ не має обмежуватися лише експертною профілактикою на рівні окремого кримінального провадження. Тому, на думку авторки, доцільним є здійснення узагальнення та систематизації відповідної інформації щодо причин та умов вчинення правопорушень, що має забезпечити перехід експертної профілактики (превенції) на більш високий методологічний рівень, спрямований на попередження правопорушень певної категорії, в певному регіоні тощо [252, с. 327].

Ба більше, зазначеною вище авторкою, запропоновано твердження, що кримінологічна діяльність повинна передбачати характерні для неї певні етапи (стадії) функціонування в рамках кримінологічної політики держави.

Зокрема, Н.Є. Філіпенко зазначає, що кримінологічна діяльність судово-експертних установ має свої етапи (стадії), які передбачають: попереднє вивчення матеріалів (об'єктів), направлених на експертизу в межах кримінального провадження; виявлення (встановлення) під час експертного дослідження обставин, що мають значення для профілактики та запобігання кримінальним правопорушенням; формування інформаційно-аналітичних баз даних криміналістичної та судово-експертної інформації, яка має кримінологічне значення та може бути використана для профілактики правопорушень у майбутньому; формування рекомендацій профілактичного спрямування (конкретні заходи, спрямовані на усунення умов та причин вчинення окремого виду кримінальних правопорушень) для правоохоронних органів та інших суб'єктів, задіяних у процесі протидії злочинності; обмін кримінологічно-значущою інформацією (механізм вчинення кримінального правопорушення, психологічний портрет імовірного злочинця, обставини, які обумовили вчинення конкретного кримінального правопорушення чи сприяли йому), отриманою за результатами експертних і криміналістичних досліджень зі спеціальними суб'єктами кримінологічної діяльності; здійснення у межах міжнародного співробітництва обміну напрацюваннями (експертною, криміналістичною інформацією) щодо профілактики окремих кримінальних правопорушень, серед іншого і таких, які мають транснаціональний або транскордонний характер; організація та здійснення контролю за реалізацією профілактичних рекомендацій спеціальними суб'єктами кримінологічної діяльності; удосконалення здійснення кримінологічного прогнозування трансформації злочинності та окремих видів кримінальних правопорушень [252, с. 339–340].

У свою чергу, О.П. Шайтуро здійснювала наукові розробки у малодослідженій сфері кримінологічної діяльності органів місцевого

самоврядування, зокрема, в рамках дисертаційного дослідження за темою: «Кримінологічні засади діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності».

Так, автор зазначає, що під кримінологічною діяльністю органів місцевого самоврядування варто розуміти виявлення осіб, від яких, відповідно до об'єктивно встановлених даних, можна очікувати вчинення злочинів чи інших правопорушень, та здійсненню стосовно такої категорії осіб, а також того соціального мікросередовища, що їх оточує, позитивного коригуючого впливу. Поряд із цим, автором з'ясовано, що кримінологічна діяльність органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності реалізується на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях:

1) загальносоціальний рівень кримінологічної діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності спрямовує свій вплив на підтримку загальносоціальних факторів, що реалізують можливість усебічного розвитку суспільства та створення відповідних умов для розвитку людини та громадянина. Цей рівень, на думку науковця, має власну особисту систему будови, яку утворюють суб'єкти здійснення кримінологічної діяльності, об'єкти, стосовно яких буде реалізовуватись ця діяльність, і сукупність заходів такої діяльності;

2) кримінологічна діяльність органів самоврядування на спеціально-кримінологічному рівні протидії злочинності полягає в діях, спрямованих на конкретні криміногенні явища, а також процеси, фактори, причини й умови, що їх обумовлюють, і мають на меті усунути, нейтралізувати або послабити чи стримати вищезазначене. Змістовною основою даного різновиду діяльності органів місцевого самоврядування є комплексна (цільова) програма протидії злочинності в регіоні;

3) під протидією злочинності на індивідуальному рівні запропоновано розуміти діяльність державних органів та установ, недержавних організацій, що утворені відповідно до закону, органів

місцевого самоврядування та їх уповноважених представників, щодо виявлення осіб, від яких, відповідно до об'єктивно встановлених даних, можна очікувати вчинення злочинів чи інших правопорушень, та здійсненню стосовно такої категорії осіб, а також того соціального мікросередовища, що їх оточує, позитивного коригуючого впливу [277, с. 25–26].

Варто також зазначити, що кримінологічну діяльність варто класифікувати в залежності від спрямованості такої діяльності. Зокрема, виділяють теоретичну кримінологічну діяльність та практичну кримінологічну діяльність. Зокрема, цієї позиції дотримується Ю.М. Канібер.

Так, зазначений вище автор зазначає, що теоретична кримінологічна діяльність спрямована на створення системи кримінологічного знання, тобто змісту науки кримінології, шляхом обробки і узагальнення кримінологічної інформації. Результат теоретичної діяльності представлені у вигляді систематизованої емпіричної інформації про кримінологічні об'єкти, аналітичних матеріалів, наукових вчень, теорій. Основним узагальнюючим продуктом теоретичної кримінологічної діяльності є кримінологічні характеристики. У свою чергу автор зазначає, що кримінологічна характеристика, як певного ступеню узагальнена наукова інформація про об'єкт дослідження, може розглядатись не тільки по відношенню до окремих груп і видів злочинів, а й до будь-якого об'єкту кримінологічного вчення: території, колективу, явища культури тощо. Результатом теоретичної кримінологічної діяльності є створення умов для ефективного запобіжного впливу на злочинність, майбутніх правопорушників, процеси детермінації злочинності або позитивні зміни якості об'єктів кримінологічного впливу, зміст якого майже повністю охоплюється інтегрованою багаторівневою системною діяльністю – кримінологічною протидією злочинності [92, с. 154].

До практичних форм кримінологічної діяльності, на думку Ю.М. Канібера, можливо віднести:

- 1) ведення кримінологічних обліків, кримінологічної статистики;
- 2) створення і експлуатація автоматизованих систем накопичення і

зберігання кримінологічної інформації;

- 3) кримінологічний аналіз практичного спрямування;
- 4) кримінологічні наукові дослідження «в польових умовах»;
- 5) організаційні форми забезпечення управління профілактичною діяльністю: кримінологічне прогнозування, планування, координація, контроль, розповсюдження передового досвіду запобігання злочинам;
- 6) інформаційний вплив на об'єкти кримінологічної протидії; кримінологічна експертиза;
- 7) різноманітні форми профілактичної правоохоронної діяльності спеціалізованих суб'єктів кримінологічної протидії;
- 8) інші види кримінологічної діяльності у межах загальносоціальної, спеціально-кримінологічної та індивідуальної профілактики злочинів [92, с. 154].

Таким чином, кримінологічна діяльність повинна займати визначне та пріоритетне місце в рамках соціальної політики держави. Тільки в такому випадку, вона буде сприяти забезпеченню основоположних прав і свобод людини, які гарантуються на законодавчому рівні. Кримінологічна діяльність має характеризуватися певними відмінностями, які залежать від сфери її провадження та специфіки реалізації. Тоді, можна буде вести мову, про ефективну кримінологічну політику у сфері запобігання кримінальним правопорушенням.

Враховуючи вищезазначене, під кримінологічною діяльністю у невиробничій сфері України пропонуємо розуміти – діяльність уповноважених суб'єктів щодо попередження, виявлення, дослідження, аналізу, прогнозування та усунення причин (детермінант) і умов, які сприяли вчиненню характерного виду кримінальних правопорушень для цієї сфери.

2.2. Механізм реалізації кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України

Процес оновлення суспільства, утворення нових соціальних елементів способу життя в Україні передбачає зростання потреби в забезпечення його стабільності й керованості, захисті конституційних прав і свобод особи, громадських, державних інститутів від протиправних посягань, здійснення результативного впливу факторів стримання злочинності в період побудови правової держави [23, с. 9].

Так, В.В. Василевич зазначає, що, ґрунтуючись на системі перевірених практикою знань, які є загальним продуктом антикримінальної діяльності суспільства і держави, на основі саме кримінології складається механізм державної діяльності, що активно й цілеспрямовано впливає на нейтралізацію, локалізацію та боротьбу зі злочинністю і саме в цьому проявляється її прикладний характер у виді кримінологічної практики (тобто наголошує автор, практики, заснованої не на аморфних, відірваних від реальності уявленнях, а на комплексній науково обґрунтованій системі знань про злочинність та її запобігання й боротьбу). Отже, робить висновок автор, саме кримінологія, її теоретична складова і практично-прикладний компонент у виді кримінологічної практики надає підґрунтя для формування та розвитку кримінологічної політики як специфічного соціально-правового явища в межах глобальної внутрішньої та зовнішньої політики у сфері боротьби зі злочинністю [25, с. 202].

В окресленому контексті варто погодитись, що протидія злочинності являє собою комплекс засобів, способів і прийомів забезпечення безпеки охоронюваних законом інтересів громадян, суспільства і держави, що полягає в розробці та здійсненні системи цілеспрямованих заходів профілактики, запобігання та припинення злочинів, перешкоджання виникненню причин та умов, що їм сприяють [86, с. 20].

Отже, ефективність кримінологічної діяльності невиробничої сфери України залежить від налагодженого та результативного механізму реалізації такої діяльності, що зумовлює актуальність таких досліджень.

Соціально-політичні та економічні перетворення, а також кримінальна ситуація в нашій країні, що різко ускладнилася, швидко призвели до істотної трансформації системи кримінальної юстиції, зміни пріоритетів у питаннях забезпечення кримінологічної безпеки. Особливо це стосується реагування на ускладнення кримінологічної обстановки, а також дій у надзвичайних ситуаціях, у тому числі пов'язаних із зовнішньою агресією з боку «сусіда», щодо України. Це знайшло своє відображення в офіційній позиції держави, виражений у низці виданих останнім часом правових актів. У них, зокрема, наголошується, що пріоритет у досягненні цілей протидії злочинності й усуненні зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України належить її правоохоронним органам, які повинні мати відповідні сили та засоби, здатні виконувати спеціальні завдання. Такі кардинальні зміни у функціонуванні системи кримінальної юстиції, в характері та змісті завдань і функцій її суб'єктів, вимагають не менш істотних перетворень і в їхній системній організаційній структурі, а також в організації кримінологічної діяльності у сфері протидії злочинності. До системи протидії злочинності висуваються нові вимоги, що й обумовлює необхідність її постійного вдосконалення [252, с. 5].

Разом із тим боротьба зі злочинністю завжди була і залишається однією із стратегічно важливих функцій держави. Для України, яка перебуває у стані становлення економічної та політичної структур, вона здатна спричинити суттєві негативні наслідки, які можуть кардинально вплинути на процеси розбудови держави. Це обумовлює здійснення цієї діяльності на основі ретельно розробленої політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка являє собою один з напрямків внутрішньої політики держави. Одночасно та виходячи з того, як наголошує Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, що Україна обрала для себе європейських вектор розвитку, шлях до будівництва демократичної держави, ця політика повинна узгоджуватися із міжнародною політикою, що формується і реалізується у цій сфері [94, с. 5].

Тому варто погодитись із правниками, що дослідження механізму

формування та забезпечення реалізації кримінологічної політики потребує чітко визначитись у використанні понятійного апарату, який забезпечить найбільш повно і точно окреслити коло тих питань, що будуть використані в подальшому науковому дослідженні й допоможе використати отримані результати для перетворення наукових досягнень у практичну площину. Ідеться про поняття «механізм», «захист», «забезпечення», «охорона», «механізм захисту», «механізм забезпечення», «механізм реалізації кримінологічної політики» тощо [23, с. 76].

Наразі у науковій царині поняття «механізм» досить часто використовується під час трактування тих чи інших правових явищ. Здебільшого зустрічаються такі поняття як: механізм формування та реалізації кримінологічної політики (В.В. Василевич, М.Д. Ждан, М.М. Рудик), механізму реалізації кримінально-виконавчої політики України (Ю.В. Кернякевич-Танасійчук), механізм реалізації кримінальної відповідальності (І.В. Драганов, І.І. Митрофанов), механізм реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань (К.В. Муравйов).

Так, зокрема В.В. Василевич констатує, що механізм формування та реалізації кримінологічної політики – це соціально обумовлена, взаємоузгоджена та нормативно визначена діяльність державних органів, установ і організацій щодо встановлення та впровадження комплексу політико-правових, соціально-економічних, законодавчих і урядових заходів (рішень), спрямованих на виявлення та усунення причин і умов вчинення злочинів, а також боротьбу зі злочинністю. Разом із тим, впровадження механізму формування та реалізації кримінологічної політики на його думку сприяє: створенню на засадах загальної теорії кримінології науково обґрунтованої моделі боротьби зі злочинністю; формуванню, відповідно до криміногенної ситуації, комплексу політико-правових, соціально-економічних, законодавчих і урядових рішень, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов учинення кримінальних правопорушень і

удосконаленню боротьби зі злочинністю; забезпеченню інтеграційних зв'язків взаємодії з кримінально-правовою, кримінальною процесуальною та кримінально-виконавчою політикою; удосконаленню правових інститутів, окремих юридичних норм і практики їх застосування компетентними органами; впровадженню в кримінологічну теорію і практику наукових досягнень, передового вітчизняного та зарубіжного досвіду; визначенню та забезпеченню виконання пріоритетних напрямів стратегічного й тактичного характеру щодо скорочення та нейтралізації злочинності у різних сферах суспільних відносин; сприяння, на державному рівні, діяльності науково-дослідних установ і закладів освіти з підготовки фахівців у сфері кримінологічної практики; створення умов для розвитку інституцій громадянського суспільства у сфері захисту прав людини, кримінологічних центрів, асоціацій тощо; формування суспільної думки щодо неприпустимості злочинної діяльності, а також оперативне реагування держави на обставини, фактори та соціальні відхилення (алкоголізм, наркоманію тощо), що сприяють злочинності [23, с. 98].

Поряд із тим, на думку зазначеного вище науковця, механізм формування та забезпечення реалізації кримінологічної політики охоплює: а) систему державних органів, державних установ і підприємств, органи місцевого самоврядування, службові та посадові особи, об'єднання громадян; б) гарантії здійснення захисту основних прав і свобод; в) юридичні та організаційні складові механізму реалізації; г) процес практичного втілення можливості та необхідності в дійсність; д) умови та фактори правозахисного процесу [23, с. 83].

На думку М.Д. Ждан, механізм реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні необхідно розуміти сукупність статистичних та динамічних кримінологічних та організаційно-правових засобів та заходів, спрямованих на недопущення кримінально протиправних посягань на суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина в частині права на нормальні трудові

взаємовідносини, що здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами реалізації кримінологічної політики. З цього, на переконання автора, випливає, що кримінологічна політика у сфері охорони трудових відносин в Україні реалізується:

1) у практичній діяльності МВС та Національної поліції України – в межах створення єдиної концепції запобігання кримінальним правопорушенням проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. Виокремлення конкретних суспільних відносин надає можливість створити єдиний, уніфікований підхід до виокремлення «ядра» кримінально-протиправної діяльності, спрямованої проти трудових прав громадян, а також інтегрувати відповідні довгострокові кримінологічні стратегії, у т.ч. – загальносоціального характеру;

2) у законотворчій діяльності – розробка заходів, засобів та способів реагування на порушення прав громадян на нормальну працю, запровадження на нормативно-правовому рівні доктринальної моделі боротьби з кримінальними правопорушеннями проти трудових прав громадян, закріплення генеральної лінії концепції роботи суб'єктів реалізації кримінологічної політики;

3) у правозастосовній діяльності – реалізації спеціально уповноваженими суб'єктами заходів забезпечення захисту суспільних відносин в сфері трудових прав громадян шляхом встановлення інтеграційних засад кримінологічної політики в межах її взаємозв'язку та взаємодії із суміжними правовими політиками; організація всебічної взаємодії суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням проти трудових прав громадян; забезпечення виконання пріоритетних напрямів тактичного характеру щодо нейтралізації кримінально протиправної діяльності у сфері виборчих, трудових та інших особистих прав та свобод людини та громадянина [73, с. 187–188].

М.М. Рудик, досліджуючи механізм формування та реалізації кримінологічної політики у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації

автомобільного транспорту, запропонував аргументовані законодавчі пропозиції.

Так, зазначений вище науковець наголошує, що на сьогоднішній день в Україні увесь такий масив нормативно-правових актів, на жаль, не відображає основні принципи та засади актів права ООН та ЄС, а саме, те, що громадянин і його безпека має стати центром державної політики України у сфері БДР. Міжнародний досвід свідчить, що основою системи БДР розвинених країн є національні концепції безпеки руху, що забезпечують системний підхід до вирішення проблем указаної сфери. Використання наявного та практично перевіреного досвіду інших країн для України є найбільш ефективним, швидким та маловитратним шляхом розв'язання проблеми, особливо в умовах сьогоднішньої економічної кризи. У повній мірі такий підхід стосується як реалізації конкретних практичних заходів, так і вироблення принципів та побудови національної системи забезпечення БДР. Основою такої системи має бути принцип спільної відповідальності всіх складових суспільства. Виходячи з цього, автор вважає доречним схвалити Стратегію забезпечення безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту на період до 2030 року, в якій виділити окремі напрями державної політики у сфері БДР та експлуатації автомобільного транспорту [199, с. 9].

Ю.В. Кернякевич-Танасійчук приділяла увагу дослідженню механізму реалізації кримінально-виконавчої політики України в контексті діалектичного зв'язку із механізмом реалізації кримінологічної діяльності.

Зокрема, авторка зазначає, що механізм реалізації кримінально-виконавчої політики можна визначити як систему заходів та засобів, а також суб'єктів, відповідальних за втілення їх у життя, за допомогою яких забезпечується реалізація кримінально-виконавчих правовідносин з метою досягнення цілей та завдань кримінально-виконавчого законодавства. Проте, авторка відзначає, що наявні наразі підходи до системи механізму реалізації кримінально-виконавчої політики не в повному обсязі відповідають реаліям, оскільки не враховують окремі елементи системи. Тому, на її авторську

думку, до арсеналу складових елементів, що формують системне наповнення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики, необхідно віднести:

- об'єкт впливу;
- суб'єкти реалізації кримінально-виконавчої політики;
- мету реалізації кримінально-виконавчої політики;
- засоби досягнення мети реалізації кримінально-виконавчої

політики [94, с. 200–201].

І.В. Драган під час дослідження соціокультурного аспекту ефективності механізму реалізації кримінальної відповідальності встановив, що сутність механізму реалізації кримінальної відповідальності визначають такі поняття, як: «позитивна кримінальна відповідальність» та «негативна (ретроспективна) кримінальна відповідальність». Ба більше, автором зазначено, що на сучасному етапі реформування нормативно-правової бази та практики її застосування доцільно переглянути функції кримінально-правових норм, наслідки юридичної відповідальності, спрямувавши їх на сприяння соціальній адаптації осіб із кримінальними нахилами. Розширення функцій правових норм має сприяти запобіганню можливій протиправній поведінці людини шляхом її трансформації, поглибленню змісту позитивної кримінальної відповідальності. На думку автора, визначений підхід посилює виховну функцій механізму реалізації кримінальної відповідальності, яка полягає в суспільній реабілітації, професійній особистісній реалізації правопорушника під час відбування покарання. З метою підвищення ефективності механізму реалізації кримінальної відповідальності правозастосовна діяльність має бути спрямована на повне відновлення соціальної справедливості, відшкодування матеріальної та моральної шкоди потерпілому, суспільству, державі й соціальну реабілітацію правопорушника [65, с. 199].

І.І. Митрофанов на рівні докторської дисертації здійснював дослідження теоретичних засад механізму реалізації кримінальної відповідальності. Тому, дослідження безпосередньо є цікавим в контексті

правового реагування на правопорушення, що говорить про системний зв'язок із механізмом кримінологічної діяльності.

Так на думку І.І. Митрофанова, механізм реалізації кримінальної відповідальності включає чотири групи правничих засобів. Першу групу складають юридичні факти та норми кримінального права, що забезпечують нормативне упорядкування кримінальної відповідальності. До другої групи входять запобіжні, відновлювальні та забезпечувальні правовідносини. Третя група утворюється за рахунок системи кримінально-правових засобів впливу на осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Остання включає індивідуальне кримінально-правове регулювання, що підключається до попередніх груп за необхідності. В той же час реалізація кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення розглядається ним як процес втілення в поведінку суб'єктів регульованих суспільних відносин розпоряджень норми кримінального права (волі законодавця). Для забезпечення ритмічного й ефективного процесу реалізації норми кримінального права існує спеціальний механізм, в якому всі елементи мають бути узгоджені між собою, щоб сама така норма була викладена коректно й однозначно сприймалася правозастосовувачем, а засоби кримінального впливу були ефективні, що дозволило б виконати завдання кримінального права в цілому. У зв'язку з тим, що практика застосування кримінально-правових засобів впливу на осіб, які вчинили конкретне діяння, що містить всі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого конкретною статтею (частиною статті), недостатньо дієва, виникає необхідність переосмислення всіх правореалізаційних процесів у кримінальному праві для з'ясування причин неефективності дії багатьох норм кримінального права. Це пов'язано, на його думку насамперед з тим, що для виявлення функціонально здатного до роботи стану абстрактних моделей (конструкцій конкретної норми, її зав'язків з іншими нормами кримінального права), що показують структурно-функціональні взаємозалежності та сучасний зміст правореалізаційних процесів, необхідно

постійно моніторити результати функціонування механізму реалізації кримінальної відповідальності при здійсненні того чи іншого суспільно небезпечного діяння. Такий підхід, на його думку, дозволить не тільки виявити недоліки в застосуванні норм кримінального права, а й створити надійну систему орієнтирів для своєчасної криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь [142, с. 26].

Ба більше, на думку зазначеного вище науковця, дія механізму реалізації кримінальної відповідальності за схемою: юридичний факт – норма кримінального права – кримінально-правові відносини – індивідуальне кримінально-правове регулювання – процесуальні кримінальні правовідносини – індивідуальне кримінально-правове регулювання – кримінально-правові засоби впливу на осіб, визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень, – виконавчі кримінальні правовідносини, – дозволяє відвести центральне місце в ньому системі правових відносин [142, с. 26].

К.В. Муравйов досить багато в науковому плані приділяв уваги дослідженню адміністративно-правового забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

На думку К.В. Муравйова, під механізмом реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань варто розуміти систему організаційно-правових та інших засобів і заходів, а також інституцій (установ, організацій тощо), якими вони втілюються (впроваджуються, реалізуються) у життя, спрямованих на забезпечення виконання завдань і досягнення цілей державно-управлінської діяльності у даній сфері. Під елементами механізму реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань варто розуміти сукупність інструментів, що перебувають у системній єдності і через які держава вирішує відповідні організаційно-правові, управлінські та інші питання у сфері виконання кримінальних покарань, забезпечує її якісне, стабільне, ефективне та дієве функціонування [144, с. 25].

Останнім часом все більше науковців-кримінологів звертають свою увагу на дослідження механізму кримінологічної діяльності в різних сферах суспільного буття. Здебільшого автори погоджуються, що ефективність кримінологічної діяльності залежить від налагодженого та результативного механізму її реалізації, що в свою чергу безпосередньо зумовлює актуальність таких досліджень.

Так, серед вітчизняних вчених кримінологів можна виділити наступних науковців та їх дослідження: О.С. Іщук досліджував механізм реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури (2016 рік), Є.І. Огородник досліджував механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі (2017 рік), Н.С. Сидоренко досліджувала механізм реалізації кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства (2021 рік), С.І. Спільник досліджував механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України (2021 рік), К.Е. Косяченко досліджувала механізм реалізації кримінологічної діяльності неурядових організації (2022 рік).

Зокрема, О.С. Іщук досліджуючи механізм реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури зазначає, що механізм реалізації кримінологічної діяльності прокуратури є системою правових норм і відносин, відповідних суб'єктів застосування та об'єктів реалізації, що характеризує спрямованість, способи і засоби діяльності органів прокуратури щодо всебічного забезпечення режиму законності, підвищення її ефективності, досягнення реальності й створення гарантій досягнення цілей органів прокуратури. Складовими цього механізму є: специфічний об'єкт впливу – правові відносини у сфері протидії злочинності; правове джерело і засоби впливу – норми права, що разом з іншими складовими створюють режим законності; характер впливу – системність, повторюваність, відносно тривалі просторово-часові межі; мета – забезпечення безпеки особи, соціуму, держави, захист від кримінальних загроз [86, с. 24].

Є.І. Огородник, досліджуючи механізм реалізації кримінально-

виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі, зазначав, що механізм реалізації кримінально-виконавчої політики – це система кримінально-виконавчих норм та відносин, суб'єктів та об'єктів застосування цих норм, що характеризує спрямованість, способи і засоби діяльності держави, громадських організації і громадян у сфері виконання кримінальних покарань, підвищення ефективності цієї діяльності, забезпечення гарантій досягнення мети покращення. До функціоналу такого механізму відноситься: специфічний об'єкт впливу, суб'єкти та учасники механізму, засоби впливу, мета функціонування механізму [151, с. 11].

Н.С. Сидоренко, досліджуючи теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України, зазначає, що під механізмом реалізації кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства варто розуміти систему взаємозалежної діяльності органів кримінального судочинства, покликаної з метою виявлення та усунення причин і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, а також пошуку шляхів і засобів попередження вчинення нових кримінальних правопорушень. В цьому контексті автором розвинуто твердження тих вчених, які вважають, що сама кримінологічна діяльність органів кримінального судочинства може здійснюватися в рамках досудового розслідування (у формі досудового слідства, якщо розслідуються злочини, або у формі дізнання, якщо розслідуються кримінальні проступки) та/або на етапі досудового розгляду. Безпосередньо кримінологічна діяльність органів кримінального судочинства в свою чергу розглядатися в двох значеннях: у широкому та вузькому. У широкому сенсі дане поняття охоплює всю роботу учасників кримінального процесу, проведену ними з метою попередження кримінальних правопорушень, виявлення та усунення причин і умов розслідуваних кримінальних правопорушень, правового виховання громадян тощо. У вузькому значенні – це діяльність органів кримінального судочинства щодо виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень [206, с. 395].

К.Е. Косяченко в свою чергу здійснювала авторське дослідження механізму реалізації кримінологічної діяльності в контексті неурядових організацій України.

Так, автор зазначає, що під механізмом реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій нами пропонується розуміти – сукупність нормативно-правових актів та відносин взаємозалежної системи суб'єктів кримінологічної діяльності (з однієї сторони суб'єкти кримінологічної діяльності можуть виступати будь-якої форми власності, а з іншої обов'язково об'єднання або організацій недержавної форми власності), що спрямовані на виявлення причин та умова, а також попередження злочинної діяльності [110, с. 80].

С.І. Спільник, досліджуючи теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, виділяв механізм реалізації яку ключову складову в контексті боротьби зі злочинністю.

Так, під механізмом реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти систему взаємозалежних правових елементів Державної кримінально-виконавчої служби, яка спрямована на забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень серед останніх. Ефективність механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України досягається шляхом реалізації мети кримінально-виконавчої діяльності із найменшими для останньої витратами [234, с. 296].

Отже, можемо впевнено констатувати, що ефективність кримінологічної діяльності невиробничої сфери України залежить від налагодженого та результативного механізму реалізації такої діяльності, що зумовлює актуальність проведення таких досліджень в різноманітних галузях кримінологічної діяльності.

Під механізмом реалізації кримінологічної діяльності в невиробничій

сфері України доцільно розуміти цілісну систему організаційно-правових, методологічно-наукових, інформаційно-аналітичних та інших засобів і заходів, за допомогою яких уповноважені суб'єкти органів державної влади, місцевого самоврядування та громадянського суспільства здійснюють ефективне запобігання та усунення криміногенних чинників у сфері освіти, здоров'я, науки, культури та інших галузях невиробничої сфери.

Висновки до розділу 2

Таким чином, кримінологічна діяльність повинна займати визначне та пріоритетне місце в рамках соціальної політики держави. Тільки в такому випадку, вона буде сприяти забезпеченню основоположних прав і свобод людини, які гарантуються на законодавчому рівні. Кримінологічна діяльність має характеризуватися певними відмінностями, які залежать від сфери її провадження та специфіки реалізації. Тоді, можна буде вести мову, про ефективну кримінологічну політику у сфері запобігання кримінальним правопорушенням.

Враховуючи вищезазначене, під кримінологічною діяльністю у невиробничій сфері України пропонуємо розуміти – діяльність уповноважених суб'єктів щодо попередження, виявлення, дослідження, аналізу, прогнозування та усунення причин (детермінант) і умов, які сприяли вчиненню характерного виду кримінальних правопорушень для цієї сфери.

Отже, можемо впевнено констатувати, що ефективність кримінологічної діяльності невиробничої сфери України залежить від налагодженого та результативного механізму реалізації такої діяльності, що зумовлює актуальність проведення таких досліджень в різноманітних галузях кримінологічної діяльності.

Під механізмом реалізації кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України доцільно розуміти цілісну систему організаційно-правових,

методологічно-наукових, інформаційно-аналітичних та інших засобів і заходів, за допомогою яких уповноважені суб'єкти органів державної влади, місцевого самоврядування та громадянського суспільства здійснюють ефективне запобігання та усунення криміногенних чинників у сфері освіти, здоров'я, науки, культури та інших галузях невиробничої сфери.

Розділ 3

СТАН КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В НЕВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

3.1. Кримінологічна характеристика корупції в невинробничій сфері України

У кримінологічному відношенні корупція – це суспільний феномен деформації публічної влади через її підкорення приватним, здебільшого корисливим інтересам; він виконує загальносоціальну визначальну роль стосовно відтворення корупційних зв'язків та відносин, їх прояву у корупційних вчинках і діяльності, зокрема передкримінального та кримінального характеру, їх корупційної мотивації, що зумовлює суспільну потребу системної антикорупційної запобіжної діяльності як щодо феномену корупції, так і її проявів, передусім злочинних [80, с. 195].

Боротьба зі злочинністю є одним із головних державних завдань на будь-якій стадії суспільного розвитку. Зріст злочинності в Україні може бути зупинений поєднанням законодавчих і організаційних заходів та наукових розробок. Основні завдання, які повинна вирішувати наука у вказаному напрямку – актуалізація наукового і методичного забезпечення боротьби зі злочинністю, підвищення її результативності шляхом впровадження в діяльність правоохоронних органів найновіших наукових досліджень і передового досвіду [74, с. 65].

Згідно з інформаційним звітом, розміщеним на офіційному сайті Transparency international Ukraine, 36 балів зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік, і тепер наша країна посідає 104 місце поміж 180 країн [85]. Проте, варто розуміти, що найважливішим показником виступає саме кількість балів, а не сходинка зайнята країною серед загальної кількості.

Національне агентство з питань запобігання корупції зауважує, що зростання України на 3 бали – один із найкращих результатів за 2023 рік у світі. Всього за останні 10 років Україна додала 11 балів – це найбільший приріст серед країн, які зараз мають статус кандидаток до ЄС. Минулого року Україна набрала 33 бали (+1 бал), та посіла 116 місце. Дослідження покриває період з лютого 2021 року по вересень 2023 року. І суттєвий приріст показника країна отримала саме за час великої війни. Експерти Transparency International Ukraine виділяють ключові події, які вплинули на результат: ухвалення та реалізація Антикорупційної стратегії та Державної антикорупційної програми (ДАП); активізація затримань і розслідувань у топкорупційних справах; проведення більшості закупівель у Prozorro [85].

Водночас на основі комплексного аналізу стану корупції в Україні Transparency international Ukraine було окреслено перспективні напрямки боротьби з корупцією у 2024 році.

Зокрема, до них Transparency international Ukraine віднесли наступні:

1. Підвищення ефективності боротьби з топкорупцією:

а) збільшити спроможність про провести об'єктивний конкурсний добір працівників НАБУ, прокурорів САП та суддів Вищого антикорупційного суду;

б) розпочати реформу судово-експертної служби, щоб забезпечити своєчасний і непохитний доступ до судово-експертних знань під час розслідувань корупційних кримінальних правопорушень на високому рівні;

в) усунути суперечності в кримінальному законодавстві та забезпечити розгляд кримінальних правопорушень у розумні строки.

2. Ефективно використовувати на потреби держави активи корупціонерів та поплічників росії:

а) змінити процедури відбору керівництва та провести незалежний аудит діяльності АРМА (Агентство з розшуку та менеджменту активів);

б) вдосконалити конфіскаційні механізми та правову базу для повернення активів, узгодивши їх із міжнародними стандартами;

в) вдосконалити процеси блокування (про)російських активів (як санкції, що передують конфіскації) і запровадити криміналізацію обходу санкцій.

3. Розпочати реформу Рахункової палати та Державної аудиторської служби України. Для ефективного використання коштів в умовах їх критичної нестачі необхідно забезпечити належну роботу Рахункової палати та Держаудитслужби:

а) розробити та ухвалити законопроект щодо реформування Рахункової палати та оновити процедуру відбору її керівництва та членів. До проведення реформи законодавства відбір і призначення на посади Рахункової палати потрібно зупинити;

б) змістити фокус моніторингів публічних закупівель Держаудитслужби з постконтролю на превенцію. Проводити моніторинги й виявляти суттєві порушення необхідно до укладання договору, щоб запобігти збиткам та іншим негативним наслідкам [85].

Як можемо побачити, на формування звіту Corruption Perceptions Index, щодо Індексу сприйняття корупції в Україні, вплинув військовий конфлікт, спричинений збройною агресією росії. Це також вплинуло і на окреслення перспективних напрямків боротьби з корупцією в Україні на 2024 рік.

Цікаво також навести результати соціологічних досліджень щодо ставлення українського суспільства до корупційних проявів, які відображають вже усталений менталітет народу. Зокрема, варто звернути свою увагу на Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки» від 04 березня 2023 року № 220.

Так, останні соціологічні дослідження щодо ставлення населення до корупції в Україні засвідчують існування в українському суспільстві своєрідного соціально-психологічного феномену, який полягає в тому, що, з одного боку, абсолютна більшість громадян України вважають корупцію неприпустимим явищем, вони розуміють, що корупція призводить до ряду

негативних наслідків (зокрема гальмує економічний і соціально-політичний розвиток України), а також засуджують людей, які вдаються до корупції; а з іншого боку, коли йдеться не про загальний опис корупції чи корупцію інших осіб (особливо політиків, чиновників, суддів, правоохоронців тощо), а про особисті проблеми громадянина, необхідність задоволення тих чи інших власних потреб (чи потреб близьких), ті самі громадяни переконані, що немає нічого поганого в тому, що вони усунуть ці проблеми у корупційний спосіб [169].

Відповідно до мети зазначеної вище антикорупційної програми на 2023–2025 роки, Кабінетом Міністрів України сформовано цілу низку проблемних питань, вирішення яких повинно сприяти боротьбі з корупційними проявами в Україні.

До таких проблем у невиробничій сфері віднесено:

- проблема 2.7.2. Пацієнти не отримують необхідне лікування за кордоном, а також під час надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації через корупційні практики, зумовлені недостатньою врегульованістю відповідних процедур та непрозорістю обліку;

- проблема 2.7.3. Електронна система охорони здоров'я є недостатньо інтегрованою з іншими базами даних, що створює можливості для зловживань під час реалізації окремих функцій (зокрема надання виплат унаслідок непрацездатності, проведення профілактичних та обов'язкових медичних оглядів, встановлення групи інвалідності);

- проблема 2.7.4. Недостатньо прозорі процедури добору кадрів у закладах охорони здоров'я знижують конкуренцію та створюють можливості для проявів корупції при призначенні на такі посади;

- проблема 2.7.5. Доступ до закладів освіти та перебіг освітнього процесу містять корупційні ризики. Присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань нерідко відбувається із значним використанням корупційних практик та інших проявів недоброчесності;

- проблема 2.7.7. Відсутній належний облік та прозорість у

використанні коштів, передбачених у бюджетах усіх рівнів на соціальний захист для всіх категорій отримувачів соціальної допомоги [169].

Антикорупційна програма затверджена Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки» від 04 березня 2023 року № 220 деталізує конкретні заходи, щодо реалізації антикорупційної стратегії. Наразі антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки розроблена Національним агентством з питань запобігання корупції.

Метою цієї Антикорупційної стратегії є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У цій Антикорупційній стратегії корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів [2, с. 7].

Поміж цього варто розуміти, що антикорупційна стратегія виступає інструментом реалізації державної антикорупційної політики. Засади державної антикорупційної політики затверджені Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX.

Метою цієї Антикорупційної стратегії є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У цій Антикорупційній стратегії корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів [168].

Також вартим уваги, на нашу думку, є огляд даних інтерв'ювання стосовно домінуючих напрямів боротьби з корупцією. Який надано у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX.

Так, згідно з даними стандартного опитування щодо рівня корупції

найбільш пріоритетним напрямом боротьби з корупцією і для бізнесу (57 відсотків респондентів), і для населення України (52 відсотків респондентів) є очищення від корупції судової системи. Для населення України наступними за пріоритетністю (у порядку спадання) є такі напрями: охорона здоров'я (38 відсотків), поліція і прокуратура (37 відсотків), державний сектор економіки (27 відсотків), податкова і митна сфери (25 відсотків), а також фінансування партій та виборчих кампаній (21 відсоток). На думку представників бізнесу, найбільш пріоритетними напрямами у протидії корупції є: поліція і прокуратура (41 відсоток), податкова і митна сфери (32 відсотки), фінансування партій та виборчих кампаній (25 відсотків), охорона здоров'я (24 відсотки), оборона і безпека (23 відсотки). Схожими за змістом є оцінки бізнесу та експертів щодо найбільш корумпованих сфер на поточний момент. Ними є митниця, земельні відносини, містобудування, будівництво великих інфраструктурних об'єктів, судочинство. Різні дослідження досвіду корупції свідчать про те, що найчастіше громадяни мають його при отриманні медичних послуг, а бізнес – при взаємодії з органами правопорядку та прокуратури [168].

Як можемо побачити, результати стандартного опитування щодо рівня корупції говорять про те, що одним із найбільш пріоритетних напрямків боротьби з корупцією в Україні виступає сфера послуг, а саме при отриманні медичних послуг.

Разом із тим, за результатом аналізу стану корупції в Україні, ефективності антикорупційної політики попередніх періодів, міжнародних стандартів та найкращих світових практик у сфері запобігання та протидії корупції було сформульовано такі основні принципи антикорупційної політики на 2021-2025 роки:

- 1) оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, реалізація чого передусім передбачає: усунення дублювання повноважень різними органами; тимчасове припинення реалізації малоефективних повноважень, що супроводжуються високим рівнем корупції, до

запровадження належних процедур, які мінімізуватимуть відповідні корупційні ризики; усунення випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики;

2) цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності;

3) створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб;

4) забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин;

5) формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права [2, с. 8].

Таким чином, можемо зробити висновок, що ефективна боротьба з корупцією в невиробничій сфері вимагає симбіозу антикорупційної політики, стратегії та програми. Антикорупційна політика формує загальні принципи, за допомогою антикорупційної стратегії конкретизуються цілі та задачі. Далі, на основі стратегії, розробляється антикорупційна програма, яка передбачає вже безпосередньо практичні заходи реалізації.

У свою чергу, 27 травня 2021 року Національне агентство з питань запобігання корупції видало наказ № 277/21 «Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особа) з питань запобігання та виявлення корупції».

Типове положення визначає основні завдання, функції та права уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції. Основними завданнями уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) є: розроблення, організація та контроль за проведенням заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням та

правопорушенням, пов'язаним з корупцією; організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення відповідних пропозицій керівнику відповідного органу; надання методичної та консультаційної допомоги з питань додержання законодавства щодо запобігання корупції; здійснення заходів з виявлення конфлікту інтересів, сприяння його врегулюванню, інформування керівника відповідного органу та Національного агентства з питань запобігання корупції про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання; перевірка факту подання декларацій суб'єктами декларування та повідомлення Національного агентства про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному відповідно до Закону порядку; здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, у тому числі у територіальних (міжрегіональних) органах, на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях (юридичних особах, що належать до сфери управління відповідного органу); розгляд повідомлень про порушення вимог Закону, у тому числі у територіальних (міжрегіональних) органах та юридичних особах, що належать до сфери управління відповідного органу; здійснення повноважень у сфері захисту викривачів відповідно до Закону; інформування керівника відповідного органу, Національного агентства або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції у випадках, передбачених законодавством, про факти порушення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції [177].

Завдяки цьому, уповноважений підрозділ (уповноважена особа) відповідно до покладених на нього (неї) завдань:

- 1) розробляє проекти актів з питань запобігання та виявлення корупції у відповідному органі;
- 2) надає працівникам відповідного органу, його структурним підрозділам методичну та консультаційну допомогу з питань додержання законодавства щодо запобігання корупції;

3) здійснює контроль за дотриманням антикорупційного законодавства у відповідному органі, його територіальних (міжрегіональних) органах та юридичних особах, що належать до сфери управління відповідного органу;

4) здійснює координацію діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) територіальних (міжрегіональних) органів та юридичних осіб, що належать до сфери управління відповідного органу;

5) взаємодіє з уповноваженими підрозділами (уповноваженими особами) інших відповідних органів, Національним агентством, іншими спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції;

6) за результатами роботи за звітний рік надає до Національного агентства інформацію щодо своєї діяльності до 10 лютого наступного за звітним року, за формою згідно з додатком до цього Типового положення;

7) у разі зміни структури, штатної чисельності, контактних даних, а також керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) повідомляє про це Національне агентство протягом десяти робочих днів;

8) організовує роботу з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, вносить керівнику відповідного органу пропозиції щодо таких заходів, залучається для виконання цих функцій до роботи комісії з оцінки корупційних ризиків;

9) забезпечує підготовку антикорупційної програми відповідного органу (іншого документа за результатами оцінки корупційних ризиків та визначення заходів з їх усунення – для відповідного органу, який не має обов'язку затверджувати антикорупційну програму), змін до неї, подання її на погодження та моніторинг її виконання;

10) здійснює підготовку звітів за результатами періодичного моніторингу та оцінки виконання антикорупційної програми, а також надає пропозиції щодо внесення змін до неї;

11) щопівроку надає Національному агентству інформацію щодо виконання заходів передбачених антикорупційною програмою відповідного

органу;

12) візує проєкти актів з основної діяльності, адміністративно-господарських питань кадрових питань (особового складу) залежно від їх видів;

13) вживає заходів з виявлення конфлікту інтересів та сприяє його врегулюванню, інформує керівника відповідного органу та Національне агентство про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання;

14) надає консультаційну допомогу в заповненні декларацій особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

15) проводить перевірку факту подання суб'єктами декларування, які працюють у відповідному органі (працювали або входять чи входили до складу утвореної у відповідному органі конкурсної комісії, до складу Громадсько ради доброчесності), відповідно до частини першої статті 51–2 Закону декларацій та повідомляє Національне агентство про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному законодавством порядку;

16) співпрацює з викривачами, забезпечує дотримання їхніх прав та гарантій захисту, передбачених Законом;

17) надає працівникам відповідного органу або особам, які проходять у ньому службу чи навчання або виконують певну роботу, методичну допомогу та консультацію щодо здійснення повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону та захисту викривачів, проводить внутрішні навчання з цих питань;

18) організовує роботу внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень вимог Закону, отримує та організовує розгляд повідомленої через такі канали інформації;

19) здійснює перевірку отриманих повідомлень про можливі факти

корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону;

20) інформує керівника відповідно органу, Національне агентство або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції у випадках, передбачених законодавством, про факти що можуть свідчити про вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень та інших порушень вимог Закону працівниками відповідного органу;

21) здійснює моніторинг Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, з метою забезпечення дотримання відповідним органом вимог частини першої статті 59 та частини другої статті 65–1 Закону;

22) повідомляє у письмовій формі керівника відповідного органу про вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією, та інших порушень вимог Закону працівниками відповідного органу з метою забезпечення дотримання вимог частини другої, четвертої та п'ятої статті 65–1 Закону;

23) у разі отримання офіційної інформації стосовно вчинення працівником відповідного органу корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, здійснює моніторинг офіційного вебпорталу «Судова влада України», Єдиного державного реєстру судових рішень з метою отримання інформації щодо результатів розгляду відповідної справи судом;

24) організовує роботу та бере участь у службовому розслідуванні, яке проводиться з метою виявлення причин та умов, що призвели до вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення або невиконання вимог Закону в інший спосіб, за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції або приписом Національного агентства;

25) інформує Національне агентство у разі ненаправлення службою управління персоналом відповідного органу засвідченої в установленому

порядку паперової копії розпорядчого документа про накладення дисциплінарного стягнення та інформаційної картки до розпорядчого документа про накладення (скасування розпорядчого документа про накладення) дисциплінарного стягнення на особу за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень для внесення відомостей до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

26) веде облік працівників відповідного органу, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією;

27) здійснює інші заходи щодо запобігання та виявлення корупції [177].

Як можемо побачити з тексту Наказу Національного агентства з питань запобігання корупції № 277/21 від 27 травня 2021 року «Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції», до основних завдань уповноваженого підрозділу (повноваженої особи) віднесено виявлення причин та умов, що призвели до вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення. Це твердження, на нашу думку, ще раз підтверджує актуальність проведення сучасних кримінологічних досліджень. Зокрема, кримінологічної характеристики корупції в невиробничій сфері України.

Варто опиратись також на те, що корупцію визначають як зловживання службовими і посадовими особами своїми правами і повноваженнями з метою одержання неправомірної вигоди та особистого збагачення, а також активні дії щодо підкупу таких осіб з боку громадян. Корупцію деякі автори не обмежують отриманням неправомірної вигоди і не звужують тільки до підкупу включно державних службовців. За думкою О.Ю. Шостко, корупція значно поширена у бізнесовому середовищі (приватному секторі), відносинах комерційних структур між собою та державними органами [287, с. 69].

Вичерпний перелік корупційних кримінальних правопорушень та правопорушень пов'язаних із корупцією законодавцем надано у примітці до ст. 45 КК України.

Так, корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до КК України вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу. Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 362-2, 366-3 цього Кодексу [114].

На підставі вищевикладеного С.М. Гусаров зазначає, що: 1) корупційні правопорушення можуть поставати у вигляді корупційних кримінальних правопорушень, а також правопорушень або правопорушень адміністративного, дисциплінарного чи цивільно-правового характеру, що пов'язані з корупцією; 2) корупційним правопорушенням є умисне зловживання службовим становищем або умисне зловживання шляхом використання службових повноважень чи службового становища, тобто здійснення службовою особою будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, з метою одержання або прийняття неправомірної вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших адресатів або, відповідно, здійснення службовою особою дій у вигляді обіцянки/пропозиції або надання такої вигоди певним адресатам з метою схилити уповноважену особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень; 3) під кримінальними правопорушенням, пов'язаними із корупцією, на думку автора, варто розуміти суспільно небезпечні умисні або необережні діяння службової особи, що, будучи порушеннями законодавства, не містять ознак корупції, але можуть сприяти або приховувати вчиненню/вчинення корупційного кримінального правопорушення і, як наслідок, тягнути настання кримінальної

відповідальності; 4) поряд зі кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, у вітчизняному законодавстві наявні правопорушення, пов'язані з корупцією, але за їх вчинення передбачена адміністративна, дисциплінарна або цивільно-правова відповідальність [53, с. 55].

Таким чином, можна зробити висновок, що згідно з українським законодавством, корупційні правопорушення не обмежуються лише у вигляді кримінальних правопорушень, а й набувають адміністративного, дисциплінарного та цивільно-правового відображення.

Якщо звернутись до тлумачення слова «характеристика», то це опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак, кого-, чого-небудь. З цього виходить, що характеризувати, тобто описувати, визначати якісь риси, особливості кого-, чого-небудь [28, с. 1556].

Зокрема, об'єктивна необхідність надання характеристик тих чи інших об'єктів, явищ чи процесів виникає в різних сферах діяльності. Окремі вимоги до формування та опрацювання кількісних, якісних та інших характеристик містяться у нормативно-правових актах.

Так, згідно ст. 38 Закону України «Про рослинний світ» від 09 квітня 1999 року № 591-XIV державний облік і кадастр рослинного світу ведуться з метою обліку кількісних, якісних та інших характеристик природних рослинних ресурсів, обсягу, характеру та режиму їх використання, а також для здійснення систематичного контролю за якісними і кількісними змінами в рослинному світі і для забезпечення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також власників та користувачів (в тому числі орендарів) земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, відомостями про стан рослинного світу [186].

Згідно п. 20 ст. 2 Кодексу цивільного захисту України класифікаційна ознака надзвичайних ситуацій – технічна або інша характеристика небезпечної події, що зумовлює виникнення обстановки, яка визначається як надзвичайна ситуація [101].

Згідно з Порядком розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 року № 337 зазначено, що у разі підозри наявності в працівника хронічного професійного захворювання (отруєння) з метою встановлення діагнозу складається санітарно-гігієнічна характеристика умов праці, що є одним з документів, з урахуванням якого вирішується питання про зв'язок хронічного професійного захворювання (отруєння) з впливом шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу [176].

Отже, визначення істотних характеристик, особливостей та ознак, кримінологічних явищ має як теоретичне, так і практичне значення. Сприяє як формуванню уявлення про причини та умови злочинності, так і розробці заходів щодо її попередження та подолання.

Як зазначає В.М. Руфанова та О.О. Титаренко, для забезпечення глибокого пізнання злочинності або окремих видів кримінальних правопорушень юридична наука має у своєму арсеналі різні підходи до її вивчення. Останні реалізуються шляхом надання кримінально-правової, кримінологічної, кримінально-процесуальної, оперативно-розшукової характеристики. Така різноманітність підходів, на думку автора, пояснюється багатогранністю злочинності та окремих її видів, а також різним об'єктом дослідження цих галузей юридичних науки [200, с. 23].

Проте, перед тим як перейти до визначення поняття кримінологічної характеристики, варто наголосити на предметі кримінології. Адже саме предмет встановлює межі й напрямки здійснення досліджень.

Як зазначають О.М. Джужа та В.В. Василевич, предметом кримінології є дослідження закономірностей і властивостей усіх її структурних елементів. Таким чином, автори до предмету кримінології відносять перелік наступних елементів:

- безпосередньо кримінальні правопорушення і злочинність, особу

злочинця, причини й умови злочинності, заходи і засоби запобігання злочинам;

- група елементів, пов'язаних з соціальною патологією, під якою розуміють такі соціальні «фонові» явища, як алкоголізм, пияцтво, наркоманія, проституція, жебрацтво, суїцидальна поведінка і т.п.;

- елементом предмета кримінології є жертва кримінального правопорушення, оскільки своєю поведінкою вона здатна впливати на формування мотиву кримінального правопорушення;

- історія кримінології;
- кримінологічні проблеми зарубіжних країн;
- спеціальні кримінологічні теорії, у рамках яких розробляються спецкурси кримінології, присвячені окремим видам і типам злочинної поведінки) [116, с. 13].

С.А. Шалгунова за предметом дослідження кримінології виділяє наступні чотири складові частини:

- а) вчення про злочинність;
- б) вчення про детермінацію кримінальних правопорушень;
- в) вчення про особу злочинця та жертву від кримінальних правопорушень;
- г) вчення про засоби протидії злочинності [115, с. 39].

У свою чергу В.В. Василевич принагідно зауважує, що у процесі свого розвитку кримінологія окреслила і сформулювала свій предмет, до якого входять такі основні елементи: 1) кримінальні правопорушення та злочинність; 2) особа злочинця; 3) жертва злочину; 4) причини та умови (детермінанти) кримінальних правопорушень і злочинності; 5) запобігання кримінальним правопорушенням. Разом із тим, на думку автора, зазначені основні елементи предмета кримінології не вичерпують всього його змісту. Щоб повніше, глибше і ефективніше вирішувати завдання, що стоять перед нею, кримінологія вивчає і питання, які до недавнього часу не виділялися в рамках її предмета, або визначалися як факультативні. До них, зокрема, автор

відносить:

1) прогнозування злочинності, а також планування заходів щодо її запобігання. Актуальність і перспективність цієї проблеми він пояснює тим, що вона є складовою частиною більш широкого поняття «злочинність», яке охоплює її минуле, сучасне і майбутнє. Крім того, на авторську думку, застосування необхідних заходів запобігання неможливе без відповідного прогнозування та планування цих процесів;

2) кримінальна статистика, яка є основою статистичного аналізу стану злочинності у суспільстві. Вона допомагає правоохоронним органам за результатами аналітичних висновків правильно організувати свою роботу щодо удосконалення запобіжних заходів і боротьби із злочинністю;

3) Методика аналізу злочинності. При проведенні кримінологічних досліджень використовуються різні методи – соціологічні, статистичні, математичні, психологічні та інші. Застосування цих методик, на його думку, дозволяє кримінології проникнути у суть досліджуваних явищ, успішно вирішувати завдання, що стоять перед нею;

4) Негативні соціальні явища, що в кримінології часто визначаються «фоновими явищами», а в соціології – «соціальними» явищами. На думку автора, кримінологія не може не брати їх до уваги, бо їх вплив на злочинність доволі значний, а в деяких випадках – прямий причинний;

5) Жертва злочину. Для позначення цього аспекту в науковій літературі з'явився термін «віктимологія» – вчення про жертву злочину;

6) Проблема суїцидальної поведінки (проблема доведення до самогубства). Автор вважає, що ця проблема носить міждисциплінарний характер, вона має відношення до психіатрії, психології, кримінального права, але існує і її кримінологічний аспект;

7) Зарубіжні теорії злочинності. Успішному розвитку самої науки кримінології сприяє аналіз її історії, розвиток порівняльних кримінологічних досліджень в інших країнах. Усе це, на думку автора, забезпечує подальше поглиблення кримінологічних знань, підвищує ефективність запобіжної

діяльності, покращує підготовку законодавчих та інших нормативно-правових актів [116, с. 13].

З цього логічно виходить, що кримінологічна характеристика є складовим та системоутворюючим елементом предмету кримінологічної науки. Зокрема, кримінологічна характеристика слугує інструментом для здійснення досліджень, щодо з'ясування закономірностей злочинних проявів.

Поміж цього варто взяти на увагу зауваження які робить А.П. Закалюк стосовно цього питання. Зокрема, автор констатує, що стосовно належності до предмета певної науки і відповідної видової характеристики деяких різних елементів (аспектів) одного явища, зокрема суспільної небезпечності, можуть мати місце два варіанти, за якими вони: а) належать до предмета одної з різних наук, кримінального права або кримінології, і відповідно, до різних характеристик виду кримінальних правопорушень – кримінально-правової чи кримінологічної; б) одночасно є складовими елементами предметів різних наук: і кримінального права, і кримінології, що знаходить відображення у відповідних галузевих характеристиках виду кримінальних правопорушень. Віднесення певних (не всіх, наголошує автор) особливостей суспільної небезпечності виду кримінальних правопорушень до певної, зокрема кримінально-правової його характеристики, зовсім не означає однозначної необхідності подібного приєднання інших її особливостей, що належать до предмета інших наук, як кримінології [80, с. 15].

О.М. Литвинов принагідно зауважує, що наукове пізнання протидії злочинності відбувається через відповідну дослідницьку діяльність, об'єктами якої є протиправна діяльність та діяльність зі здійснення антикриміногенного впливу. Результатами наукової діяльності є розробка теоретичних положень, рекомендацій з окремих методичних, організаційних або тактичних аспектів практичної діяльності щодо протидії злочинності. Значне місце при цьому відводиться науковим розробкам питань профілактики окремих видів та груп кримінальних правопорушень. Тому, здійснюючи розробку проблем профілактики правопорушень, на думку

автора, слід мати об'єктивну інформацію, яка дозволить виділити їх специфічні властивості та ознаки. Узагальнення та аналіз протиправної діяльності і практики протидії дозволяє одержати докладну характеристику суспільно небезпечних діянь окремого виду. Кримінальне правопорушення, будучи за суттю актом взаємодії людини і навколишнього середовища, містить сукупність ознак, які характеризують зовнішню і внутрішню природу протиправної діяльності. Сукупність цих ознак може піддаватися дослідженню в криміналістичному, кримінально-правовому, кримінально-процесуальному і кримінологічному аспектах. Системність опису найбільш значимих ознак виду або групи кримінальних правопорушень утворюють їх галузеву характеристику, в якій проявляються певні особливості протиправної діяльності, що формують уявлення про неї та забезпечують вирішення наукових завдань [125, с. 581]. Ба більше, у цьому контексті набуває важливості поняття кримінологічної характеристики, яка в свою чергу уособлює найбільш важливі ознаки окремих кримінальних правопорушень або групи.

О.В. Маміна зазначає, що категорія «кримінологічна характеристика» часто використовується в наукових дослідженнях. Її значення важко переоцінити. Кримінологічна характеристика окремих видів кримінальних правопорушень є невід'ємною складовою сучасних навчальних підручників, посібників та дисертаційних досліджень. Практична її цінність очевидна під час розгляду окремих складових для вирішення питань протидії злочинності. Описане в повній мірі стосується змісту кримінологічної характеристики неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником. Проте, на сьогоднішній час відсутнє його чітке визначення [130, с. 163].

Так, О.В. Тихонова зазначає, що, загалом, у розумінні змісту кримінологічної характеристики погляди науковців можна об'єднати у дві великі групи – ті, хто пропонують скорочений перелік складових, які містять показники математичного характеру, та ті, хто пропонують розширений

перелік, у якому до математичних показників додаються детермінаційні та попереджувально-значущі ознаки. Авторка в свою чергу, сприймаючи кримінологічну характеристику як сукупність певних статистичних показників, які ілюструють тенденції злочинних явищ, наголошує на необхідності побудови ретроспективної моделі певного виду злочинності та побудови її ретроспективної моделі. І лише за результатами аналізу якісних показників, які можна отримати при вивченні матеріалів кримінальних проваджень, судових рішень, вироків тощо, думок фахівців та інших джерел інформаційної та їх імплементації з математичними моделями можна виявити ті або інші детермінанти, які притаманні певній динаміці. Науковець переконана, що запропонований підхід дозволяє виявити тенденції, які у минулому спостерігались у певній сфері суспільного життя, та на підставі отриманих результатів з використанням наявного математичного інструментарію побудувати прогнозовані показники на майбутнє. А також визначити ті сегменти, які потребують найбільшого запобіжного впливу та які є найменш вразливими до наявних кримінальних загроз [241, с. 248].

О.В. Маміна в свою чергу також погоджується з тим, що в кримінологічній науці існують різні підходи з приводу встановлення змісту поняття кримінологічної характеристики злочинності. На її думку, спільними для них є опис характерних рис злочинності через кількісних і якісних показники. Відмінними – відомості про особистість злочинця, детермінанти та попередження. Дані про особистість злочинця, як складова характеристики, може мати місце при визначенні конкретного роду або виду кримінального правопорушення. Так, на думку авторки до кримінологічної характеристики конкретного кримінального правопорушення слід відносити визначення найбільш істотних його особливостей, якостей, ознак через кількісно-якісні показники (абсолютну кількість кримінальних правопорушень та злочинців, коефіцієнти злочинності (коефіцієнт злочинності інтенсивності та коефіцієнт злочинної активності), динаміку злочинності, структуру злочинності, географію злочинності, її ціну),

відомості про особистість злочинця та жертви. Інформацію про останню слід відносити до кримінологічної характеристики тому, що потерпілий нерозривно пов'язаний із особою, яка вчиняє кримінальні правопорушення. З точки зору віктимології, відносини злочинця і жертви тісно пов'язані з суспільно небезпечним діянням. На її думку, на основі розробки цього питання можна розробити прогнози про майбутніх потерпілих, знизити рівень віктимізації, визначити рівень латентності кримінального правопорушення тощо [130, с. 165].

Тоді як на думку О.М. Литвинова, кримінологічна характеристика специфічна за своєю суттю. Хоча її елементи забезпечують пізнання елементів складу кримінального правопорушення і обставин протиправної діяльності, вона їх не повторює. Наведення елементів кримінологічної характеристики побудовано так, що вони несуть інформацію, яка має суто кримінологічне значення: пошукове та профілактичне. Ключові кримінально-правові та криміналістичні поняття в кримінологічній характеристиці використовуються лише як правова оболонка для наповнення її кримінологічним змістом. З урахуванням цього, автор робить наступні висновки:

1) жодна з галузевих характеристик не здатна всебічно охопити ознаки, що мають важливе значення для організації та здійснення протидії злочинності. Відомості, наведені в цих характеристиках, не однопорядкові і не конкуруючі, хоча і досить близькі за суттю. Вони призначені для вирішення різних завдань і є складовими елементами різних систем, тому повинні бути досліджені паралельно і в комплексі;

2) кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень може розглядатися в двох аспектах: а) як поняття, що безпосередньо характеризує особливе явище (продукт діяльності людини) з виділенням в ньому характерних якостей, в яких відображаються його кримінальні властивості; б) як поняття, що є науковою абстракцією та містить у собі загальні риси, властиві кримінологічним характеристикам певних груп кримінальних

правопорушень;

3) як будь-яка вихідна для науки категорія, кримінологічна характеристика являє собою абстракцію, значення якої обумовлюється закладеними в ній можливостями змістовної інтерпретації охоплюваного класу явищ;

4) прикладний характер кримінологічної характеристики забезпечують встановлені в ході дослідження кореляційні зв'язки та залежності між її елементами, що сприяє визначенню невідомих компонентних складових [125, с. 585].

В.В. Пивоваров вбачає доцільність використання, як скороченого так і розширеного підходу до розуміння кримінологічної характеристики залежно від завдань дослідження.

Так, на думку В.В. Пивоварова кримінологічна характеристика включає в себе кількісно-якісні показники досліджуваного виду злочинності в Україні (рівень, структура, динаміка, тенденції подальшого розвитку, оцінка рівня їх латентності), причини й умови, що їх детермінують, характерні риси й особливості осіб правопорушників, які вчиняють кримінальні правопорушення певного виду, заходи загальносоціального й спеціально-кримінологічного їх попередження. Проте, автор наголошує, що під час розгляду кримінологічної характеристики окремого виду злочинності основну увагу слід зосередити саме на статистично значущих показниках цього виду злочинності та особи злочинця, що відбивають їх кількісний і структурний стан (рівень, структуру, динаміку правопорушень, рівень їх латентності, істотні риси і властивості особи злочинця) [158, с. 10].

В такому випадку скорочений підхід можна використовувати для отримання інформації щодо кількісно-структурної характеристика злочинності. А розширений підхід задовольняє потреби глибокого аналізу злочинності, ураховуючи чинники, особи злочинця та безпосередньо заходів профілактики.

В.М. Руфанова та О.О. Титаренко дотримуються розширеного

розуміння кримінологічної характеристики. Так, автори зазначають, що кримінологічна характеристика повинна включати аналіз кількісно-якісних показників окремої групи злочинів, кримінологічно значущих груп ознак особи злочинця. Ба більше, науковців вважають, що доцільно включити до кримінологічної характеристики кримінологічних детермінант, які обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, оскільки вони допомагають зрозуміти сутність та соціальну природу кримінальних правопорушень, а також встановити кореляційний зв'язок між соціальними, економічними, політичними, організаційно-управлінськими причинами та умовами вчинення конкретних кримінальних правопорушень. Адже саме на підставі отриманого уявлення про стан вчинення кримінальних правопорушень, їх детермінанти виникає можливість визначити найбільш достовірні та ефективні в конкретних умовах заходи запобігання кримінальним правопорушенням. Спираючись на це, науковців зазначають, що кримінологічна характеристика – це опис найбільш значущих властивостей таких кримінальних правопорушень, які мають значення для наукового розуміння детермінант та розробки заходів їх запобігання. За допомогою кримінологічних прийомів, засобів та методів можна дослідити причини та умови, які обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, запропонувати систему заходів загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання [200, с. 23–24].

На думку А.С. Лукаш, кримінологічна характеристика становить собою відомості про рівень, коефіцієнти, структуру й динаміку кримінальних правопорушень, опис особистості тих, хто їх учиняє, мотиви й цілі їх злочинної поведінки, а також характеристики особистості потерпілої особи, особливостей її поведінки й дані про латентність [127, с. 8].

У ході дослідження кримінологічної характеристики та запобігання злочинам проти моральності С.Г. Кулик [121, с. 46] спробував поставити під сумнів необхідності та доцільності включення до кримінологічної характеристики детермінантів кримінальних правопорушень, зокрема причин

та умов.

У такому випадку на думку автора кримінологічна характеристика має охоплювати кількісні та якісні показники, а також характеристику осіб тих, хто їх вчиняє, мотивів і цілей їх злочинної поведінки. Проте, якщо відійти від цієї дискусії, і повернутись до загальноприйнятого розуміння кримінальної характеристики, то на думку С.Г. Кулик кримінологічна характеристика повинна включати характеристику кількісно-якісних показників, а саме: рівень, коефіцієнти, структуру та динаміку даної категорії суспільно небезпечних діянь, кримінологічних аналіз особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, дані про латентність та її причини, а також аналіз детермінантів, зокрема причин та умов вчинення кримінальних правопорушень даної групи. При цьому інформаційну основу, на думку автора, складають відомості, що містяться в державній звітності про злочинність та судимість в Україні [121, с. 47].

А.С. Негода кримінологічну характеристику визначає як сукупність достатньої інформації про визначену групу кримінальних правопорушень або конкретне суспільно-небезпечне діяння, яка використовується для здійснення запобіжного впливу на осіб, схильних до вчинення кримінального правопорушення. На думку автора при такому розумінні з'являється можливість отримати інформацію про кількісно-якісні показники, детермінанти (причини та умови), особистість злочинця. І варто зупинитися на початкових даних про злочинність, а робота з протидії їй повинна виступати самостійним елементом і не охоплюватися поняттям кримінологічної характеристики [148, с. 194].

Також вартими уваги в цьому напрямі дослідження є висновки зроблені Д.С. Мельником та Б.Д. Леоновим стосовно розуміння та тлумачення поняття та змісту кримінологічної характеристики.

Так, науковці зазначають, що кримінологічна характеристика будь-якого виду кримінальних правопорушень дає можливість встановити їх особливостей, показати, які підвиди протиправної поведінки є найбільш

розповсюдженими і небезпечними, та відповідно до цього здійснювати діяльність із запобігання. Така характеристика є стрижнем дослідження, яка покликана вказати на істотні показники, та базою для розроблення і реалізації заходів запобігання певному виду кримінальних правопорушень та явищу злочинності загалом. Виходячи з цього, науковці наголошують, що кримінологічна характеристика має включати низку складових (елементів), перша група з яких повинна охоплювати наступні кількісно-якісні показники: 1) відомості про абсолютну кількість злочинів досліджуваного виду, вчинених на певній території протягом певного періоду часу, зафіксовану в офіційних документах, та фактичну поширеність, а також осіб, які їх вчинили (обсяг); 2) частку фінансування злочинності в загальній структурі злочинності – співвідношення кількості кримінальних правопорушень, вчинених на певній території за певний проміжок часу, та осіб, які їх вчинили, до чисельності населення території з розрахунку на 100 або 10 тисяч осіб, які досягли віку кримінальної відповідальності та її зміну протягом окремих проміжків часу (рівень); 3) динаміку (інтенсивність) злочинності, тобто зміни кількості випадків фінансування тероризму протягом визначеного, але досить тривалого періоду; 4) структуру фінансування, тобто співвідношення його видів, форм та способів, структурних елементів до всієї маси фактів вчинення цього виду кримінальних правопорушень в тому чи іншому регіоні за конкретний період; 5) територіальну поширеність злочинності в окремих регіонах України та на різних напрямках державного кордону (географія); 6) ціну фінансування тероризму, тобто розмір шкоди, яку це кримінальне правопорушення завдає суспільству й державі, та його економічні, соціальні, моральні та інші шкідливі наслідки. До другої групи автори включають детермінанти, насамперед які розкривають причини і умови вчинення кримінальних правопорушень, а також взаємозв'язки між ними з огляду на їх важливість для запобігання цьому досліджуваному виду кримінальних правопорушень. Такий підхід, на їх погляд, дає можливість для поглибленого

пізнання механізму причинності злочинності. Третя група має розкривати кримінологічні дані щодо типових криміногенних особистісних якостей осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення досліджуваного виду [135, с. 90–91].

На думку В.В. Дем'янова, кримінологічна характеристика злочинності обумовлює одержання об'єктивної інформації про рівень, структуру, географію, інтенсивність (у тому числі в регіональному рівні), динаміку та прогнозування кримінальних правопорушень досліджуваного виду, й так само оцінка ступеня прихованості злочинності та її окремих видів і факторів, які її визначають тощо [58, с. 354].

Таким чином, можемо погодитись із М.І. Фіалкою, що переважна більшість розбіжностей, полягає в тому, що кожна з точок зору передбачає різну кількість складових елементів цієї характеристики. При цьому спірність питання точиться навколо предмета дослідження кримінології як науки. Автор наголошує, що в кримінологічній науці певною мірою сформувалася позиція щодо того, що утворює цей предмет. І в цій ситуації до нього відносять: злочинність як соціальне явище, детермінанти злочинності, особистість злочинця та систему протидії злочинності. Це, так би мовити, ті основні елементи, з якими погоджується переважна більшість кримінологів. Певна кількість з них намагається вести до нього свою особисту позицію і тим самим розширює коло дослідження, але вищенаведені елементи становлять основу предмета кримінології як науки. Так, зауважує автор, коли виникає потреба дати кримінологічну характеристику злочинності, не зовсім зрозуміло, на підставі чого окремі науковці поряд з аналізом злочинності як явища починають залучати до цього процесу інші елементи предмета кримінології, а саме детермінанти (причини та умови) злочинності, особистість злочинця та систему протидії злочинності. Тому погоджуємось із автором, що всі ці елементи хоча і пов'язані зі злочинністю, але мають своє самостійне значення та зміст, і ні в жодному разі не поглинаються злочинністю як явищем. Коли окремі науковці дають кримінологічну

характеристику злочинності (видам злочинності), то здійснюють аналіз як детермінантів злочинності, так і система протидії [250, с. 40].

Таким чином, якщо вести мову про вузький підхід що розуміння кримінологічної характеристики злочинності, то варто наголосити увагу на тому, що вони мають зосереджуватися на описі конкретних статистичних і кількісних показників, які надають можливість проведення аналізу злочинності як соціального явища.

Так, В. В. Голіна зазначає, що кримінологічна характеристика злочинності – сукупність статистично відображених ознак злочинності, окремих її видів та якостей особистості злочинців, які використовуються для наукового аналізу. Аналіз кримінологічної характеристики злочинності здійснюється через соціально-демографічні, морально-психологічні, кримінально-правові та кримінологічні ознаки [89, с. 95].

М.І. Фіалка є прибічником позиції, що кримінологічна характеристика злочинності – це опис характерних рис злочинності як явища, який здійснюється через призму аналізу її кількісно-якісних показників, а саме: абсолютна кількість злочинів та злочинців, коефіцієнти злочинності (коефіцієнт злочинної інтенсивності та коефіцієнт злочинної активності), динаміка злочинності, структура злочинності, географія злочинності та ціна злочинності [250, с. 244]. Своє бачення цієї наукової категорії автор аргументує виходячи з визначення злочинності, так в кримінологічній науці він виділяє наступні сформовані та основні кримінологічні ознаки злочинності: 1) соціальна природа злочинності, як проявляється в тому, що вона існує тільки у людському суспільстві: особи, які вчиняють злочин, та особи, на інтереси яких вчиняються посягання – члени суспільства; 2) кримінально-правова ознака злочинності: злочинність складається з системи передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь; 3) історична мінливість злочинності: злочинність є соціальним явищем, і соціальні умови, що існують на різних етапах розвитку суспільства обумовлюють і визначають кількісні та якісні характеристики злочинності;

4) масовість злочинності визначає, що остання є масовим явищем суспільного життя; 5) усталеність злочинності означає, що вона має властивості з року в рік відновлюватися приблизно в однакових обсягах; 6) іррегулярність злочинності – відсутність внутрішніх зв'язків, нові події злочинів не пов'язані з раніше вчиненими у часі й просторі; 7) територія і період часу: вивчаючи злочинність, досліджується її прояв на певній території за певний проміжок часу [250, с. 242].

О.Г. Кулик у свою чергу вважає, що поняття кримінологічної характеристики мають детально відображати, в першу чергу ознаки, які описують її суть. Так, автор зазначає, що кримінологічна характеристика становить сукупність усіх її ознак як соціального акту, а саме час, місце, характер діяння, використані способи, засоби, предмет або предмети тощо; ситуацію вчинення (наявність свідків, стан освітлення тощо); характер та розмір заподіяної шкоди (фізичної, матеріальної, моральної); стать, вік, стан на момент вчинення, соціальний статус тощо особи або осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; аналогічні дані відносно потерпілого або потерпілих. Поміж цього, науковець зауважує, що це широкий, приблизний перелік ознак, що становлять кримінологічну характеристику кожного конкретного кримінального правопорушення. В реальності він може бути значно меншим, зокрема при виявленні кримінального правопорушення часто відсутня інформація про злочинця, не повністю відомі обставини діяння тощо. Але навіть у скороченому вигляді така сукупність ознак дозволяє визначити сутність даного кримінального правопорушення як соціального акту, оцінити реальний рівень його суспільної небезпечності, ціль та мотиви вчинення [120, с. 90–91].

Тільки наступним кроком, на думку О.Г. Кулика, є побудова кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень певного виду, тобто групи. Вона, на його думку, може бути розроблена шляхом вивчення репрезентативної вибіркової сукупності таких кримінальних правопорушень і встановлення сукупності ознак кримінологічної характеристики кожного

окремого кримінального правопорушення, який входить до цієї вибіркової сукупності. На основі цих даних автор виділяє підгрупи кримінальних правопорушень даного виду, які мають схожі ознаки кримінологічної характеристики і можуть бути визначені як типи кримінальних правопорушень даного виду. Їх кількість визначається ступенем диференціації ознак кримінологічної характеристики кожного окремого факту вчинення кримінального правопорушення. При цьому, автор наголошує на необхідності збереження максимальної конкретності ознак кримінологічної характеристики кожного типу кримінальних правопорушень досліджуваного виду, уникати їх невиправданого узагальнення. Сукупність типів кримінальних правопорушень певного виду утворюють його кримінологічну характеристику [120, с. 91].

У підтвердження слів О.Г. Кулика вітчизняні правники Г.З. Яремко та Н.І. Устрицька зазначають, що кримінологічна характеристика злочинності – це якісно-кількісний опис істотних ознак злочинності певного виду, який розкривається через аналіз основних показників такої [295, с. 14].

Таким чином, при дослідженні варто диференціювати кримінологічну характеристику окремого кримінального правопорушення, кримінальну характеристику окремого виду кримінальних правопорушень та кримінальну характеристику злочинності. Окреслена диференціація кримінологічної характеристики зумовлюється необхідністю всебічного аналізу та формування заходів щодо профілактики злочинності.

Поряд із цим кримінологічна характеристика злочинності має зосереджуватися на аналізі фактичного стану, структури та динаміки злочинності. Детермінанти злочинності та заходи протидії, на думку окремих правників, виходять за межі дослідження кримінологічної характеристики злочинності.

Дещо складнішим, на думку М.І. Фіалки, з відповіддю на питання, чи потрібно в межах кримінологічної характеристики аналізувати особистість злочинця. На погляд автора, прибічники такого підходу базують свою точку

зору на тому, що злочинність як соціальне явище не може існувати окремо від свого носія, а саме особистості злочинця. На думку правника, все це було б безумовним, якби мова йшла про окреме кримінальне правопорушення. Так, в цій ситуації окреме кримінальне правопорушення у кримінології розглядається як індивідуальна протиправна поведінка і має свій відповідний механізм, в якому обов'язково присутня і особистість злочинця. У випадку зі злочинністю, мова йде про сукупність кримінально караних діянь. Тому, на його думку, відповідь на це питання полягає в розумінні самого змісту поняття «злочинність». Саме розуміння злочинності не містить в собі поєднання самого явища і особистості злочинця. Тому кримінологічна характеристика повинна розглядатися, не враховуючи особистість злочинця [250, с. 241].

Поміж цього виникають питання, щодо віднесення особистості злочинця до структури кримінологічної характеристики й у інших вітчизняних науковців кримінологічної науки.

Так, на думку О.Ю. Шостко, до кримінологічної характеристики має включатися інформація про особистість злочинця. Зокрема, стосовно цього питання автор зазначає, що в особистості корупціонера найважливішими є морально-психологічні й соціально-рольові ознаки. Щодо перших, то корупціонери у переважній більшості є комунікабельними людьми, легко встановлюють соціальні контакти, контролюють власну поведінку, їм не притаманні імпульсивність, агресивність, емоційна нестабільність. В основі мотивації полягає гіпертрофоване прагнення до задоволення матеріальних потреб, брак духовного розвитку, схильність до ризику, байдужість до інтересів інших людей, заздрісність, амбіційність, користолюбство, кар'єризм, здирство і зажерливість, культ грошей та матеріальних цінностей, жадоба накопичення і влади. Усе це, на думку науковця, з чим ми і погоджуємось, свідчить про деформовану ціннісну орієнтацію таких осіб [287, с. 74].

Попри те, стосовно цього питання іншої позиції дотримуються

Д.С. Мельник та Б.Д. Леонов, які зазначають, що окремі науковці надмірно розширяють поняття кримінологічної характеристики, включаючи до її структури також особистість злочинця, причини та умови, котрі сприяли кримінальним правопорушенням, та обставини, які мають значення для запобігання кримінальним правопорушенням. На їх переконання з точки зору методології наукових досліджень такий підхід призводить до порушення співвідношення загального (системи попередження злочинності) та окремого (пізнання) [135, с. 88].

У свою чергу О.В. Герасимов зазначає, що головне завдання кримінологічної характеристики полягає в відображенні якісних і кількісних показників явища злочинності, дослідження його стану та динаміки тощо. Тому, на його авторську думку термін «кримінологічна характеристика» можна розуміти, як визначення істотних характерних особливостей та ознак злочинності через опис її стану, що включає кількісні та якісні показники злочинності, структуру, динаміку, рівень латентності та інші дані про злочинність як соціальне явище. Ба більше, автор наголошує, що кримінологічна характеристика є окремим дослідження, що проводиться з метою розробки та реалізації заходів протидії злочинності. Також правник вбачає за доцільне розглядати протидію злочинності як цілісну систему, а кримінологічну характеристику її однією з складових частин, а іншими: кримінологічну характеристику особистості злочинця і розробку та реалізацію заходів протидії злочинності [45, с. 204].

Ба більше, А.П. Закалюк зазначає, що кримінологічна характеристика кримінального правопорушення, виду кримінальних правопорушень, осіб, що їх вчиняють, згідно з інтересами кримінології включає повністю або частково характеристики названих об'єктів, що належать іншим наукам. Так, щодо кримінального правопорушення, виду кримінальних правопорушень як кримінально-правових понять кримінологічна характеристика повністю містить кримінально-правову їх характеристику. Стосовно розуміння злочинності як суспільного феномена кримінологічна характеристика містить

деяку інформацію соціологічного характеру, про злочинність як прояв неприйнятної активності частини членів суспільства, суспільні відносини як об'єкт протиправного посягання, соціальний статус, соціальні ролі, спрямованість особистості та інтереси осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, а також стосовно яких із високим ступенем ймовірності прогнозується вчинення останніх тощо. Більше того, автор зазначає, що багато психологічних ознак та властивостей протиправного вчинку, протиправної поведінки, протиправної діяльності запозичені кримінологією з психології та містяться у кримінологічній характеристиці. Значна її частина за своєю формою є статистичною, розглядається як різновид статистичної характеристики. Загалом кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень запозичує низку відомостей, що належать до їх характеристики, з інших наук. Так само останні, у разі «своєї» галузевої характеристики злочинності, або видів кримінальних правопорушень, або окремого протиправного прояву, частково використовують ознаки і показники кримінологічної характеристики [80, с. 11].

Враховуючи вищевикладене, можемо зробити такий висновок. Особистість злочинця має виступати саме основоположною складовою злочинності. Злочинність не може існувати окремо від суспільства, від осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення. Аналіз типових рис, які характерні окремим категоріям злочинців (вік, стать, освіта, зайнятість тощо), може сприяти розумінню певних закономірностей вчинення кримінальних правопорушень за регіонами, часовими періодами тощо. Виходячи з цього виключення особи злочинця з кримінологічної характеристика може сприяти втраті розуміння самої природи злочинності.

Ба більше, злочинність досліджується багатьма науками, кожна з яких намагається вивчити та описати його соціальний, кримінологічний, морально-етичний, криміналістичний та інші аспекти. Кожна з них досліджує ті елементи і риси злочинності, що належать до її предмету, акцентує увагу на найбільш суттєвих рисах цього суспільно-небезпечного соціального

явища [126, с. 177].

Так, важливе місце в наукових дискусіях займає питання відмінності та співвідношення кримінологічної характеристики та інших характеристик. Зокрема, кримінально-правовою, криміналістичною, кримінальною процесуальною, оперативно-розшуковою характеристиками тощо. У цьому контексті особливої уваги заслуговує наукова позиція О.М. Литвинова.

Зокрема, автор зазначає, що тільки кримінологічна характеристика, на відміну від кримінально-правової або криміналістичної характеристик, найбільш повно враховує типові відомості про особу злочинця та жертву злочинного посягання, використовувані злочинні механізми тощо, які мають принципове значення з точки зору організації попередження кримінальних правопорушень даного виду, встановлення та викриття винних осіб. На відміну від кримінально-правової характеристики, в основу якої покладено предмет доказування, зміст якого наповнюють обставини, перелічені у ст. 91 КПК України та узагальнені до такої міри, що поширюються на будь-яке кримінальне правопорушення, кримінологічна характеристика окремих видів кримінальних правопорушень насичена конкретним якісним знанням у формі інформаційно-статистичних зведень [125, с. 582].

В підтвердження вищезазначеного, М.І. Фіалка зазначає, що кримінально-правова наука насамперед визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями. Внаслідок цього, кримінально-правова характеристика надається не злочинності як явищу, а окремому кримінальному правопорушенню і містить в собі аналіз окремих елементів, що утворюють склад кримінального правопорушення: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона кримінального правопорушення. Тобто наголошує автор, на відміну від кримінології, де об'єктом дослідження є злочинність як явище, кримінальне право дає характеристику складу кримінального правопорушення, наявність якого в суспільно небезпечному діянні вчиненому особою є підставою притягнення до кримінальної відповідальності цієї особи. А криміналістична наука в свою чергу,

здійснюючи характеристику кримінальних правопорушень, підкреслює той факт, що ця характеристика являє собою систему даних про певну категорію кримінальних правопорушень, знання яких дає можливість розкрити та розслідувати ці кримінальні правопорушення [250, с. 238–239].

У свою чергу аргументовано зазначає А.П. Закалюк, що, по-перше, частина ознак та особливостей кримінального правопорушення є одночасно елементами систем різної галузевої юридичної характеристик виду кримінальних правопорушень. По-друге, віднесення до системи елементів кримінально-правової характеристики тих чи інших ознак (особливостей) кримінальних правопорушень, на його думку, зовсім не означає, що вони з іншого боку (в іншому аспекті) не можуть бути елементами іншої видової характеристики кримінальних правопорушень, як кримінології або криміналістичної. І по-третє, є низка ознак особливостей кримінальних правопорушень, які охоплюються предметом лише однієї науки, кримінології, і належать до елементів системи лише однієї видової характеристики, наразі кримінологічної, та не охоплюються іншою видовою характеристикою, кримінально-правовою, оскільки не є предметом науки кримінального права. Принциповим критерієм належності тих чи інших ознак (особливостей) виду кримінальних правопорушень до тієї чи іншої видової їх характеристики або одночасно до двох видів останньої, є належність цих ознак (особливостей) до предмета відповідної науки кримінально-правового циклу або одночасно з різних їх аспектів – до предметів декількох таких наук [80, с. 16].

Окрім цього, варто нагадати, що кримінологічна характеристика корупційної злочинності знаходиться в прямій залежності від причин та умов виникнення корупції.

Зокрема, з цього приводу наголошує І.В. Маслій, що врахування наукової думки вчених щодо виділення причин та умов виникнення корупції, а також наукового підходу щодо визначення корупційної злочинності як злочинного прояву корупції, дозволяє вказати на визначення трьох груп

причин та умов корупційної злочинності. Першу групу складають причини та умови виникнення й функціонування тіньової економіки. Ця група причин та умов є спільною для всіх видів злочинних проявів тіньової економіки. Другу групу складають причини та умови корупційної злочинності на загальносоціальному рівні. До третьої групи належать причини та умови корупційної злочинності на індивідуальному рівня – рівні конкретної посадової особи, враховуючи її морально-етичні, культурні якості [133, с. 361].

Так, на думку автора зміст корупції визначає її кризовий характер, що означає наявність кризових умов її виникнення: криза соціально-економічного розвитку держави (недостатній для економічного розвитку рівень ВВП, а отже резюмує автор, порівняно низький рівень заробітних плат та соціальних гарантій у системі публічної служби) та кризові прояви в системі управління державними справами (ситуативність організаційних перетворень, відсутність врахування професійних та особистих здібностей службовця, недоліки кадрової роботи тощо). Серед причин та умов вчинення корупційних кримінальних правопорушень на загальносоціальному рівні, на думку науковця, можна назвати такі: 1) конфліктність інтересів у сфері діяльності органів державної влади; 2) низька розвиненість інституту публічної служби, що проявляється в недостатньому нормативному врегулюванні її інститутів та публічної служби в цілому; 3) відсутність належних засобів правового захисту, з позицій дотримання прав, свобод, законних інтересів; 4) недосконалість внутрішнього й зовнішнього контролю виконання обов'язків за посадою. До індивідуальних причин та умов вчинення корупційних кримінальних правопорушень автор відносить такі: 1) морально-психологічний стан особистості суб'єкта (спотворена ієрархія цінностей, жадібність, заздрість, моральна нестійкість); 2) наявність обставин, які спонукають особу до вчинення протиправної дії (ініціативних підкуп з одночасним шантажем особи, яку провокують; залежність від особи, яка дає хабар чи спонукає до вчинення протиправних дій; шантаж; загальна

обстановка в організації де працює особа; провокування вчинення протиправних дій) [133, с. 362].

Як можемо побачити із зазначеного вище, корупційна злочинність проявляється в цілому спектрі явищ, які можуть бути обумовлені системою причин та умов декількох рівнів. Зокрема, якщо брати за основу класифікацію за рівнем, то можна виділити: економічний рівень, соціальний рівень та індивідуальний рівень. В свою чергу кожний рівень характеризується наявністю окремого переліку причин та умов виникнення корупції.

Тоді як А.П. Закалюк наголошує, що розгляд системи детермінації корупції та її проявів у сучасному українському суспільстві показує, що ця система є складною, багаторівневою, різноелементною та водночас взаємопов'язаною. У ній відіграють свою належну їм детермінаційну роль:

- об'єктивні та суб'єктивні соціальні, економічні, політичні передумови корупції, серед яких визначальних вплив чинять ті, що мають суб'єктивне походження, тобто є результатом дії та значною мірою бездіяльності або видимості діяльності влади;

- корупційні відносини: потенційні та реальні, а також корупційні ситуації, за яких відбувається трансформація суспільного феномену корупції у її діяльнісні прояви;

- зумовлені попередніми детермінантами соціально-психологічні стереотипи та їх індивідуально-психологічні утворення стосовно допустимості та можливості задоволення у корупційний спосіб життєвих, а також гіпертрофованих особистих потреб; соціально-психологічні детермінанти становлять суб'єктивну причину корупції та конкретних корупційних діянь; умови, які сприяють вчиненню корупційних проявів, у тому числі ті, що безпосередньо зумовлюють конкретні корупційні вчинки та корупційну діяльність [80, с. 218].

На думку В.В. Василевич, на сьогодні спроби суспільства й держави подолати цей всеохоплюючий різновид злочинності не досягли бажаних

результатів. Отже, для продовження процесів антикорупційних змін в Україні необхідно:

- розробити стратегію кадрової політики у сфері державного управління на основі принципів доброчесності, професійності, незаангажованості та високої моральності;

- невідкладно забезпечити прозоре функціонування незалежних антикорупційних органів (Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного антикорупційного бюро і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури), передбачивши їх належне фінансування в бюджеті;

- удосконалити порядок автоматизованої перевірки даних електронного декларування, що створило б правове підґрунтя для притягнення до відповідальності осіб, які не зможуть надати пояснення легального походження матеріальних активів;

- імплементувати закон про прозоре фінансування політичних партій та обмежити олігархічний контроль за їх діяльністю;

- реалізувати реальну судову реформу та забезпечити роботу антикорупційного суду. Припинити суддівську практику звільнення високопосадовців-хабарників від ув'язнення;

- забезпечити принцип невідворотного покарання для посадовців, що вчинили корупційне кримінальне правопорушення, зокрема за подання неправдивої інформації в декларації;

- знизити корупційні ризики під час закупівель за державні кошти;

- забезпечити ефективний громадський контроль за діяльністю центральних органів державної влади й місцевого самоврядування у процедурі витрачання бюджетних коштів [24, с. 28].

Окреслене вище, дозволяє погодитись із думкою І.І. Войтович, що поряд з позитивними кроками на шляху протидії корупції, очевидно, було б доцільно зосередити увагу на усунення всіх можливих корупційних ризиків, недопущення можливості суб'єктами корупційних правопорушень приймати

рішення на власний розсуд та в своїх інтересах, які часто суперечать інтересам служби та держави. За наявності сформованої системи правоохоронних антикорупційних інституцій, важливим є забезпечення їх ефективного функціонування на благо держави та реального притягнення винних осіб до відповідальності. Тільки за умови забезпечення комплексного підходу до здійснення державної антикорупційної політики, формування патріотичного, доброчесного кадрового апарату, реальне, а не формальне запровадження зарубіжного досвіду боротьби з корупцією, впровадження в практику інноваційних методів управління, усунення бюрократизму у справі протидії корупції дозволить покращити стан протидії корупційної злочинності [42, с. 147].

З окресленого вбачається, що з метою розробки ефективних заходів протидії корупції в невиробничій сфері України виникає зумовлена необхідність дослідження в межах кримінологічної характеристики також причин, умов і латентності. Що свідчить про розширений підхід до розуміння кримінологічної характеристики. На нашу думку, саме широкий підхід до розуміння кримінологічної характеристики корупції в невиробничій сфері України може забезпечити багатофакторний аналіз, що в свою чергу буде сприяти комплексному вирішенню питання проблем корупційної злочинності досліджуваного виду.

Таким чином, можемо погодитись із В.В. Коваленко, що ефективна боротьби з корупцією вимагає наукової концепції її запобігання. Однією з головних засад якої має бути розуміння корупції як соціально обумовленого явища. Запобігання корупційній злочинності потребує вивчення умов, в яких формується і реалізовується антикорупційні стратегія в Україні в сучасний період, оцінки політики держави в цілому напрямі, а також виокремлення кримінологічно значимих проблем застосування конкретних механізмів такого запобігання [99, с. 206]. Ба більше, на думку автора, з метою удосконалення діяльності правоохоронних органів, що здійснюють боротьбу із кримінальними правопорушеннями у сфері службової діяльності,

необхідно:

1) переорієнтувати їх з виявлення незначних фактів корупції на виявлення найбільш небезпечних кримінальних правопорушень, а також проявів у найбільш важливих сферах життя держави та у сферах, у яких ця злочинність набула найбільшого розповсюдження;

2) розробити і запровадити в діяльність правоохоронних органів необхідні методики виявлення та збору інформації про факти корупції на різних рівнях державного управління, у тому числі на найвищих, у сферах розпорядження державними коштами, приватизації, охорони здоров'я, освіти;

3) розв'язати колізію, що існує у чинному законодавстві, щодо порядку надання інформації правоохоронним органам стосовно коштів та майна окремих юридичних і фізичних осіб; уніфікувати та конкретизувати в єдиному законодавчому акті умови та порядок надання такої інформації правоохоронним органам [99, с. 213].

Отже, можна зробити висновок, що кримінологічна характеристика виступає складовим та системоутворюючим елементом предмету кримінологічної науки. Кримінологічна характеристка корупції в невиробничій сфері України надає можливість встановити особливості та закономірності вчинення кримінальних правопорушень які їй характерні. Вбачається, що дослідження кримінологічної характеристики корупції в невиробничій сфері України може позитивно вплинути на боротьбу з корупцією в цілому, зокрема шляхом розробки ефективної системи запобігання їй.

На нашу думку, саме розширений підхід до визначення поняття кримінологічної характеристики задовольняє потреби глибокого аналізу злочинності, ураховуючи чинники, особу злочинця та взаємопов'язану з нею особу жертви від кримінального правопорушення.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, вважаємо, що кримінологічна характеристика корупції в невиробничій сфері України – це

комплексна сукупність кількісно-якісних показників (інформація про рівень, структуру, динаміку, географію, латентність та ціну злочинності), відомості про особистість злочинця, а також особистість жертви, причини (детермінанти) і умови, які сприяли вчиненню характерного виду кримінальних правопорушень для невиробничої сфери України.

3.2. Окремі кримінологічні показники корупції в невиробничій сфері України

Злочинність є негативним соціальним явищем. Але незважаючи на тривалий історичний період розвитку суспільства і удосконалення державного управління сферами суспільного життя, підвищення «якості життя» не призводить до значного зниження рівня злочинності. В такому контексті цілком справедливо стверджує В.О. Хаврук про злочинність як постійно наявне соціальне явище, яке притаманне будь-якому державному устрою та суспільству. Цілком справедливо виникає проблема характеристики злочинності – виявлення особливостей злочинності, вчинення певних видів кримінальних правопорушень окремими особами [260, с. 118].

Згідно з аналітичним звітом за результатами опитування населення та бізнесу у 2024 році корупція залишилася на другому місці серед основних проблем, перелік яких пропонувався респондентам (у 2022 році корупція була на третьому місці, а в 2023 – піднялася до другого). До того ж актуальність корупції як проблеми зросла. У 2024 році корупцію назвали дуже серйозною проблемою 79,4% громадян, що є більшим за аналогічний показник у 2023 році на 7,8 в.п. Таким чином, оцінка серйозності корупції статистично значуще зростає другий період поспіль (2023 і 2024 рр.). У 2024 році цей показник досяг найбільшого значення з 2021 року. У середовищі бізнесу оцінка корупції як проблеми також значуще зросла і продовжує

посідати друге місце у рейтингу загалом (або, як і серед населення, перше серед інших проблем, якщо «винести за дужки» збройну агресію росії). Дуже серйозною проблемою вважають корупцію 76,0% представників суб'єктів господарювання України (це на 3,0 в.п. більше, ніж у 2023 році; хоча статистичної значущості зміни показника не зафіксовано, тренд на зростання проблематики є досить яскравим; зокрема зростання, порівняно з 2022 роком, становить плюс 20,8 в.п.). Таким чином, оцінка корупційних загроз в аудиторії бізнесу перевищила рівень 2021 «довоєнного» року [107, с. 7].

Як вже було зазначено в попередньому підрозділі, для забезпечення глибокого пізнання злочинності або окремих видів злочинів юридична наука має у своєму арсеналі різні підходи до її вивчення. Останні реалізуються шляхом надання кримінально-правової, кримінологічної, кримінально-процесуальної, оперативно-розшукової характеристики. Таку різноманітність підходів пояснюють багатогранністю злочинності та окремих її видів, а також різним об'єктом дослідження цих галузей юридичної науки [42, с. 151].

Так, дослідження кримінологічної характеристики корупції в невиробничій сфері України, як комплексної сукупності кількісно-якісних ознак дозволяє перейти до критичного аналізу та подальшого осмислення кримінологічних показників. Без чого неможливо досягнути сучасний стан корупції в невиробничій сфері України.

У цьому аспекті варто погодитись із С. Шило, що стратегічним напрямом боротьби з корупцією є її запобігання. Комплексні запобіжні заходи – це шлях, який може зменшити обсяг корупційних проявів та їх негативний вплив на суспільство. До головних антикорупційних заходів в Україні, автор відносить:

- 1) визначення стратегії соціально-економічного розвитку та здійснення адміністративної реформи. Будівництво правової держави і громадянського суспільства – основа запобігання корупційній злочинності. Косметичні зміни у системі державного управління, навіть за умови їх

зовнішньої привабливості, не здатні поліпшити ситуацію боротьби з корупцією;

2) формування ідеології державної служби, тобто її моральних принципів і цінностей. Комуністичні постулати відійшли в минуле, а ідеали української державності ще не розроблені та не впроваджені у практичну діяльність. Пануючий серед чиновництва дух невизначеності й непевності в завтрашньому дні – один із важливих чинників корупційної злочинності;

3) забезпечення прозорості державної влади, що вирішує такі завдання: повертає віру людей до державних структур; створює несприятливі умови для вчинення корупційних кримінальних правопорушень; реалізовує конституційні права громадян на достовірну інформацію у цій сфері;

4) вдосконалення антикорупційного законодавства. Хоча й прийняті відповідні законодавчі акти, що загалом надають правоохоронним органам можливість реагувати на різні корупційні прояви, починаючи з неетичної поведінки державного службовця і закінчуючи його участю у хабарництві чи діяльності організованих злочинних угруповань, проте нормативно-правова база потребує подальшого удосконалення. Це стосується як регулювання порядку державної служби, так і юридичної відповідальності за корупційні правопорушення;

5) реальний вияв політичної волі. Політична воля в будь-якій державі, а особливо з недостатньо розвинутими демократичними інститутами, є дієвим засобом запобігання корупції. За відсутності такої волі найдосконаліше законодавство має декларативний характер, а діяльність правоохоронних органів лише імітує боротьбу з корупційною злочинністю;

6) зробити корупцію ризикованою та не вигідною. До тих пір, поки державному службовцю буде вигідно брати хабарі й зловживати владою, а ризик понести покарання буде мінімальним, ніякі репресивні заходи не дадуть позитивного результату. Збільшення соціальної ціни державної служби (престиж, матеріальна забезпеченість) та ризик корупційних кримінальних правопорушень – основа антикорупційної політики [281,

Таким чином, враховуючи вищевикладені головні антикорупційні заходи в Україні, автор вважає, що запобігання вчиненню посадових кримінальних правопорушень становить узгоджену систему заходів політичного, економічного, соціального, організаційно-правового характеру, що спрямоване на випередження прояви передумов таких кримінальних правопорушень, їх ослаблення, нейтралізацію та усунення. Здійснення цих заходів повинно сприяти реалізації антикриміногенного потенціалу суспільства, його окремих інститутів. Головні з них повинні бути передбачені в Концепції боротьби з корупцією. Тільки таким шляхом, на його думку, має бути закладено підґрунтя успішної роботи зі зменшення посадових кримінальних правопорушень до мінімального рівня [281, с. 240].

А.П. Закалюк зазначав, що показники злочинності підлягають вимірюванню для отримання уявлення про її розміри, міру змінюваності, ймовірність та величину майбутнього прояву, а також для розроблення відповідно до цього предметних заходів щодо запобігання та протидії злочинним проявам. Вимірювання злочинності за основними її параметрами здійснюється насамперед через збір та накопичення офіційних статистичних показників за формами державної статистики. Функцію реєстрації та накопичення інформації щодо проявів злочинності виконують окремі підрозділи правоохоронних органів. У судовій системі ведеться статистичний облік осіб, стосовно яких постановлені вироки судів за розглянутими кримінальними провадженнями (судова статистика). Державні статистичні звіти нерідко за потребою доповнюють даними відомчого обліку деяких показників проявів злочинності. Їх вимірювання інколи відбувається за результатами спеціальних вибіркового досліджень, які проводяться із дотримання загальних правил статистики [81, с. 156].

Отже, варто погодитись, що запобігання корупції неможливе без встановлення кримінологічних показників, які мають бути рушійною силою цієї діяльності державних органів. З цього, варто звернути свою увагу саме

на кримінологічні показники корупції в невиробничій сфері України.

В. Бесчастний з цього приводу зазначає, що формування ефективної системи протидії злочинності в Україні неможливе без отримання, обміркованого аналізу та використання достовірних даних про поточний стан злочинності та її тенденції на сучасному етапі. Актуальність і масштабність вирішення зазначеного завдання, на його думку, пов'язана принаймні з двома групами взаємозумовлених причин. Перша полягає у наявності вкрай негативних тенденцій злочинності в Україні в період з початку 90-х р.р. минулого століття і до теперішнього часу, що супроводжується наростанням фактичного відставання можливостей правоохоронної системи від розвитку злочинності. Останнє відбувається як через об'єктивні закономірності розвитку суспільства, так і через недоліки та прорахунки систем забезпечення діяльності правоохоронних органів, що зумовлює надвисокий рівень латентності злочинності, безкарність винних у вчиненні кримінальних правопорушень та в цілому неспроможність правоохоронних органів у сучасних умовах ефективно протидіяти злочинності. Друга, відповідно, полягає у необхідності розроблення нової концепції протидії злочинності, що враховує високий рівень криміналізації, можливості держави і суспільства здійснювати протидію кримінальним проявам, помилки і недоліки попередніх концептуальних підходів до організації протидії злочинності, її забезпечення і практики реалізації. Відповідно, вивчення та кримінологічний аналіз кількісних та якісних показників злочинності на сучасному етапі розвитку українського суспільства є необхідною передумовою реалізації кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні [12, с. 207].

Отже, продовжуючи, відзначимо, що, за М.І. Фіалкою, показники злочинності – це сукупність основних статистичних характеристик злочинності, що дають можливість здійснити кількісно-якісне вимірювання даного явища, а саме: створити уявлення про її розмір, міру змінюваності, ймовірність та величину майбутнього прояву, а також для розроблення відповідно до цього предметних заходів щодо запобігання та протидії

злочинним проявам [251, с. 361].

Як зазначає В.О. Хаврук, аналіз стану злочинності в Україні здійснюється правоохоронними органами з використанням статистичної інформації про кількість кримінальних правопорушень за певний період часу (місяць, квартал, рік). Але, провівши порівняння лише кількості кримінальних правопорушень за аналогічні попередні і поточні періоди, не вдається отримати більш деталізовану об'єктивну інформацію про криміногенну ситуацію в країні, а тому використання таких якісних показників злочинності, як структура, характер та географія злочинності, набуває особливо важливого значення [260, с. 118].

Таким чином, у контексті дослідження корупції в невиробничій сфері України варто звернути свою увагу на інформаційні дані про рівень, структуру, динаміку, географію, латентність та ціну злочинності. Адже, варто погодитись із О.М. Джужею та В.В. Василенко, що для здійснення повного та всебічного аналізу злочинності необхідно використовувати весь набір зазначених показників, чітко визначаючи кримінологічне значення кожного з них. Лише на такій методичній основі можна отримати розуміння основних тенденцій та закономірностей сучасної злочинності, цього складного соціального феномену [63, с. 42].

У жовтні-листопаді 2024 року було проведено шосте національне опитування населення та представників бізнесу з метою комплексної оцінки корупційної ситуації в Україні. Перша хвиля дослідження проведена у 2017 р., друга – п'ята – у 2020–2023 роках відповідно. Результати соціологічного дослідження 2024 року засвідчують негативне ставлення до корупції переважної більшості громадян України та представників бізнесу. Незважаючи на критичну оцінку респондентами результатів боротьби з корупцією в Україні, частка тих, хто реально мав корупційний досвід у 2024 році, суттєво не змінилася з минулого року. Дослідники також зауважують, що з другого року від початку повномасштабного вторгнення росії представники бізнесу децю частіше стикаються з корупцією, ніж

населення. Натомість до 2022 року включно саме населення частіше повідомляло про наявність корупційного досвіду. Відсутність зростання цього показника та відносна стабілізація на одному рівні у 2022–2024 роках частки громадян, які стикалися з корупцією, може бути одним із маркерів дієвості заходів з протидії корупції в низці сфер, з якими контактує населення [107, с. 5].

Однозначно позитивним є факт сталого зростання частки українців (населення та бізнесу), які повідомили компетентні органи про корупцію стосовно себе. Динаміка щодо зростання цього показника фіксується з початку збору відповідних даних за усталеною методикою (2020–2021 рр.), а у 2024 році він мав найбільше значення порівняно з попередніми роками. Так, цього року про факти корупції щодо себе, якщо вона мала місце, повідомив кожен шостий представник бізнесу та кожен десятий мешканець України. Реальні результати у боротьбі з корупцією та її негативним впливом на рівень життя неможливі без безпосередньої залученості громадян до цього процесу. Наразі в українському суспільстві ще не сформувалася критична маса «борців з корупцією», проте вже можна казати про статистично відчутну активну меншість. Наприклад, у 2020 році відсоток населення, яке повідомляло про корупцію щодо себе, був ледь вищим за статистичну похибку. Стале зростання цього показника (як серед населення, так і бізнесу) може свідчити про певні результати у процесі формування в українців нульової толерантності до корупції та правових навичок боротьби з нею [107, с. 6].

У цьому контексті варто зазначити, що ефективне запобігання корупційній злочинності неможливе без встановлення кримінологічних показників, які є передумовою якісної кримінологічної політики. В той же час, дослідження корупційної злочинності в невиробничій сфері України ускладняється високим ступенем латентності, а також широким спектром різноманітних форм прояву, що об'єктивно ускладнює надання об'єктивної оцінки реальним масштабам її поширення. Таким чином, дослідження

теоретичних основ аналізу рівня, структури та динаміки корупційної злочинності в невиробничій сфері України є ключовим чинником у формуванні ефективної системи запобігання та протидії цьому явищу.

Рівень злочинності – це її кількісна характеристика, що являє собою абсолютну кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та осіб, що їх вчинили, на певній території за конкретний проміжок часу (місяць, квартал або рік). Основними показниками, що характеризують рівень злочинності, є кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та кількість виявлених осіб, що вчинили кримінальні правопорушення. Рівень судимості – абсолютна кількість кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили, стосовно яких винесений обвинувальний вирок суду, на певній території за певний проміжок часу. На основі даних, які містяться в «Статистичній картці на підсудного (обвинуваченого)», органами Державної судової адміністрації складаються звіти про роботу судів, аналізуються дані про судимість, її рівень, структуру і динамку в Україні в цілому або окремих регіонах, містах, районах, а також про причини і умови вчинення кримінальних правопорушень. Цей показник завжди нижчий, ніж рівень злочинності [251, с. 361].

Варто також погодитись із думкою В.В. Коваленко, що ефективна боротьба з корупцією вимагає наукової концепції запобігання їй. Однією з головних засад такої концепції має бути розуміння корупції як соціально обумовленого явища. Запобігання корупційній злочинності потребує вивчення умов, в яких формується і реалізовується антикорупційна стратегія в Україні в сучасний період, оцінки політики держави в цьому напрямі, а також виокремлення кримінологічно значимих проблем застосування конкретних механізмів такого запобігання [99, с. 206].

У цьому контексті ефективна протидія корупції в невиробничій сфері України неможлива без досліджень, які проводяться за допомогою кримінологічних інструментів. Одним із таких ключових інструментів є кримінологічний аналіз.

Як зазначає І.В. Маслій, актуальність проведення кримінологічного аналізу корупційної злочинності визначена насамперед високим ступенем суспільної небезпеки корупції та новелізацією чинного законодавства, обумовленою посиленням нормативних гарантів законності правоохоронної діяльності у сфері протидії цій злочинності [133, с. 356].

Аналіз (грец. *analysis*) – метод наукового дослідження, що полягає в уявному або практичному розчленуванні цілісного об'єкта, що вивчається, на складові частини з метою виявлення його будови, складу, властивостей, ознак, взаємозалежностей (явища, предмета) на складові частини з метою виявлення його будови, складу, властивостей і ознак, взаємозв'язків і взаємозалежностей. Кримінологічний аналіз як його різновид – це процес вивчення, зіставлення, порівняння кримінологічно значущих явищ і процесів, статистичних даних і даних, отриманих унаслідок вибірових кримінологічних досліджень, з реальними криміногенними процесами в суспільстві з метою встановлення закономірностей і тенденцій у розвитку злочинності та розроблення заходів з її запобігання. Під час опрацювання й аналізу кримінологічної інформації використовують методи: загальнонаукові, статистичні, психологічні, економічні, математичні, кібернетичні [89, с. 15].

Водночас І.А. Федчак зазначає, що практична значимість дослідження кримінально (розвідувальної) аналітичної діяльності обумовлюється тим, що сучасний стан справ у сфері протидії поширенню злочинності серйозно перешкоджає проведенню демократичних реформ, порушує соціально-економічну та соціальну рівновагу в суспільстві, – це по перше. По-друге, незважаючи на наявність значної кількості наукових публікацій, присвячених вивченню організованих форм злочинності, потребують дослідження питання аналітичного супроводу як на етапі оперативно-розшукової діяльності, так і під час проведення досудового розслідування кримінальних проявів. По-третє, динаміка активності організованої злочинності свідчить про те, що заходи, які застосовуються правоохоронними органами,

видаються недостатньо ефективним, тому неодмінним є внесення коректив, запровадження змін нормативно-правового й організаційно-тактичного характеру їхньої діяльності, що може знайти світ вираз у вивченні та втіленні концептуальних положень кримінального аналізу задля зміни тенденцій протидії злочинності в бік зменшення. Таким чином, на його думку, одним із пріоритетних завдань для органів та підрозділів Національної поліції України є перебудова моделі її діяльності з урахуванням сучасних провідних тактик і стратегій, розроблених та успішно запроваджених у правоохоронну діяльність США, Канади, Великої Британії, країн Європейського Союзу, котрі керуючись викликами інформаційного суспільства, суттєво вдосконалили процеси аналітичного пошуку й аналітичної діяльності на підставі реструктуризації та оптимізації потоків інформації. Тому автор наголошує, що кримінальний аналіз виступає специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікації та щонайточнішому визначенні внутрішніх зав'язків між різними видами інформації (відомостями, даними), що стосуються кримінального правопорушення, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанні в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки [249, с. 9–10].

Кримінологічний аналіз, зі свого боку, здійснюється завдяки використанню широкого спектру наукових методів, ключову роль серед яких відіграє математична статистика.

Математична статистика – це розділ математики, який присвячується математичним методам систематизації, опрацювання та використання статистичних даних. На думку В.В. Голіни, методи математичної статистики, без перебільшення, є важливим інструментом кримінологічної науки [89, с. 105–106].

Математична статистика вивчає і одночасно відображає імовірнісну (випадкову) природу процесів і подій, що значною мірою є характерною рисою соціальної, політичної, педагогічної та інших сфер життя та

діяльності. Проте, В.М. Руденко зазначає, що залучення математичної статистики стимулювалося не внутрішньою логікою розвитку наукових психологічних ідей, а суб'єктивним бажанням математиків застосовувати імовірісно-статистичні методи до широкого кола явищ гуманітарного характеру. І тільки з XX ст. починається цілеспрямована розробка й ефективне використання статистичних методів для аналізу емпіричних даних (при вимірюванні, оцінюванні, перевірці причинно-наслідкових гіпотез і т.д.). З'являються такі потужні багатомірні статистичні методи, як факторний аналіз, суттєвий внесок у розробку якого на початковій стадії зробив Чарльз Спірмен (1863–1945), дисперсійний аналіз, пов'язаний з ім'ям Рональда Фішера (1890–1862), та інші методи [198, с. 7–8].

Предметом математичної статистики є методи реєстрації, опису й аналізу статистичних експериментальних даних, які можна подати як сукупність значень одно- чи багатовимірної випадкової величини, що дозволяє застосовувати апарат теорії ймовірностей. У свою чергу, математична статистика служить. Базою для створення методів обробки й аналізу статистичного матеріалу в різних конкретних сферах людської діяльності. На сьогодні, у зв'язку з розвитком багатьох природничих та технічних наук, розвитком нових технологій й методів аналізу великих даних, актуальним є широке застосування імовірнісних та статистичних методів у багатьох галузях науки і техніки [46, с. 4–5].

Отже, математична статистика відіграє ключову роль в здійсненні кримінологічного аналізу, який в свою чергу є кримінологічним інструментом ефективної протидії корупції в невиробничій сфері України.

Стосовно структури злочинності А.П. Закалюк зазначає, що на відміну від показників рівня та інтенсивності, які характеризують злочинність кількісно, структура останньої має розкривати її склад, поширеність та співвідношення між складовими видами протиправних проявів, її вчинення у конкретних умовах простору (території) та часу, за визначальних ознак злочинних діянь та осіб, які їх вчиняють. Усе це разом повинно складати

уявлення, хоча б за зовнішніми, здебільшого статистичними показаннями, про злочинність у внутрішньо-якісному відношенні. Структура злочинності визначається за методом порівняння, згідно з яким зіставляються кількісні та якісні показники класифікованих певним чином (за певною підставою) окремих видів і категорій кримінальних правопорушень, осіб, які їх вчинили, ознак цих об'єктів спостереження. Разом із тим, автор принагідно зауважує, що більш складною за змістом та способами отримання є кримінологічна структура злочинності. Структуризація злочинності в кримінологічних інтересах, яку часто називають класифікацією, має, передусім, відповідати призначенню кримінології – створювати наукове знання та обґрунтування з метою визначення кримінологічно значущих чинників та удосконалення запобіжного впливу на них з метою запобігання відповідному виду кримінальних правопорушень та злочинності загалом. Проте, автор зауважує, що статистична інформація, яка здебільшого є джерелом структурування кримінальних правопорушень, як правило, не дає безпосереднього уявлення про кримінологічно значущі чинники та їх кримінологічний потенціал [81, с. 161–163].

За Г.З. Яремко, структура злочинності – це кримінологічний показник, що виражає співвідношення окремого виду або групи кримінальних правопорушень до всієї маси злочинності у тому або іншому регіоні за конкретний період. Показник виражається через питому вагу тих чи інших видів злочинності у загальній структурі злочинності [295, с. 18].

М.І. Фіалка під структурою злочинності пропонує розуміти якісну характеристику, що характеризує її внутрішню побудову як співвідношення між групами (видами) кримінальних правопорушень, які можна аналізувати за кримінально-правовими, соціально-демографічними або кримінологічними критеріями [251, с. 365].

З метою повного та всебічного дослідження, варто більш детально варто розглянути запропоновані М.І. Фіалкою критерії, за допомогою яких можна аналізувати певним чином угрупованні кримінальні правопорушення.

Так, на думку автора, в основу кримінально-правової структури покладені такі ознаки, що характеризують кримінальні правопорушення, як:

- ступінь тяжкості – всі вчинені суспільно небезпечні діяння згідно КК України можна поділити на проступки та злочини. Злочини за ступенем тяжкості поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі;

- спрямованість – види кримінальних правопорушень за їх класифікацією, передбаченою в Особливій частині КК України (проти основ національної безпеки, проти життя та здоров'я особи, проти волі, честі та гідності особи, проти власності, у сфері господарської діяльності тощо);

- форма вини – всі кримінальні правопорушення поділяються на умисні та необережні;

- домінуюча мотиваційна спрямованість – насильницькі (агресивні), корисливі, корисливо-насильницькі, хуліганські, з помсти, ревнощів, побутових причин, міжнаціональних, релігійних відносин і т.д. [251, с. 365].

Соціально-демографічна структура, на його думку розкриває співвідношення між кількістю злочинців за:

- статтю – жінки та чоловіки;

- віком – неповнолітні: 14–15 та 16–17 років, молодь: 18–24, 25–28 років, середнього віку: 29–39 років, зрілого віку: 40–49 років, старшого віку: 50–59 років, похилого віку: 60 років і старше;

- освітою на час вчинення кримінального правопорушення – повна вища і базова вища, професійно технічна, повна загальна середня та базова загальна середня, початкова загальна та без освіти;

- зайнятістю на час вчинення кримінального правопорушення – працюючі по найму, робітники сільського господарства, підприємці без утворення юридичної особи, власники, співвласники підприємств, військовослужбовці, працівники правоохоронних органів, працівники органів державної влади та управління, члени громадських об'єднань, працівники фінансово-кредитної та банківської системи, працездатні, які не працюють і не навчаються, безробітні, учні та студенти вищих навчальних закладів, інші;

– громадянством і місцем проживання на час вчинення кримінального правопорушення – громадяни України, іноземні громадяни, у т.ч. громадяни СНД, особи без громадянства, мігранти, біженці [251, с. 365–366].

У свою чергу, кримінологічна структура за М.І. Фіалкою будується як розподіл кримінальних правопорушень та осіб, що їх вчинили, за сферами економіки (у сфері зовнішньоекономічної діяльності, в сфері банківської діяльності, на об'єктах паливно-енергетичного комплексу, агропромисловому комплексі, в області високих технологій тощо), окремими регіонами (АР Крим, Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська обл. і т.д.), характеристиками особи злочинця (групова та організована злочинність, рецидивна злочинність, злочинність неповнолітніх, злочинність жінок і т.д.) та ін. [251, с. 366].

Поміж цього А.П. Закалюк відзначає, що в основу опрацювання уявлення щодо кримінологічної структури злочинності можуть бути покладені такі методологічні положення:

– основною метою та критерієм кримінологічної структуризації злочинності є диференціація кримінальних правопорушень на види залежно від типового комплексу їх обумовлення, який визначається певними кримінологічно значущими чинниками. Це є своєрідна класифікація злочинності лише за названою кримінологічною підставою, якою вона відрізняється від інших її класифікацій за будь-якою ознакою;

– серед загальних індивідуально-психологічних елементів обумовлення кримінальних правопорушень більш виразними для зовнішнього спостереження та придатними для аналізу і оцінки є мотиви протиправних діянь, які більшою мірою встановлюються за кримінальними провадженнями, за змістом яких прямо або опосередковано визначається належність кримінального правопорушення до того чи виду злочинності, що представлені у формі державної статистики; тобто практично за належністю кримінального правопорушення до певного виду злочинності здебільшого можна зробити висновок щодо його визначального мотиву [81, с. 167].

Разом із тим, дослідження, що зосереджується тільки на структурних характеристиках корупційної злочинності, не дозволяє всебічно надати оцінку сучасній криміногенній ситуації. Тому, важливим етапом дослідження корупційної злочинності в невиробничій сфері України є аналіз злочинної динаміки, що дасть змогу з'ясувати тенденції та спрогнозувати потенційні ризики.

І.В. Маслій зазначає, що динаміка, а також зміна якісних статистичних показників корупційних кримінальних правопорушень свідчать принаймні про чотири обставини:

1) вони вказують на те, що тенденції виявлення фактів вчинення корупційних дій впливає стан розвитку антикорупційного законодавства, дієвість виконання правоохоронними органами функцій боротьби зі злочинністю, забезпечення громадської безпеки;

2) зміна в кількісних і якісних показниках вчинення корупційних злочинів в офіційній статистиці залежить від встановлення в чинному законодавстві їх складу;

3) визначення в законодавстві складу корупційних кримінальних правопорушень відображає загальні тенденції формування й розвитку соціально-економічних і політичних процесів у державі;

4) показник індексу сприйняття корупції не можна точно визначити, оскільки його побудова здійснюється на результатах обробки суб'єктивної думки респондентів, проте він достатньо показовий для оцінки рівня корумпованості спільною думкою [133, с. 359].

Злочинність, як і будь-який суспільний прояв людської активності, є мінливим. Залежно від дії чинників, які її обумовлюють, умов у яких вона проявляється, в тому числі від реагування і загалом протидії їй правоохоронної системи та суспільства в цілому, злочинність, її рівень, інтенсивність та інші кількісні та якісні показники перебувають у постійній зміні, мають певну динаміку. Так, на думку А.П. Закалюка, динаміка злочинності – показник, що відбиває зміни рівня, інтенсивності, структури,

структурних елементів останньої та будь-яких інших її ознак протягом певного часу, періоду. Науковець також наголошує, що показником динаміки злочинності є, як правило, темп, алгоритм зміни її кількісних значень (їхнє збільшення або зменшення) порівняно з даними періоду, взятого для порівняння. Показники динаміки злочинності можуть подаватися в абсолютних або відносних величинах, у тому числі останні – як відсотки, рази, індекси [81, с. 169–170].

О.Г. Кальман зазначає, що динаміка злочинності – це зміни всіх кількісних і якісних показників злочинності за певний період часу на певній території. Обчислюється у відсотках, як співвідношення показників звітного періоду до показників якого-небудь минулого періоду, прийнятого за базу порівняння. Злочинність загалом та її складові частини зазнають постійних змін. Змінюється не тільки рівень, а й окремі елементи структури злочинності в часі. Для характеристики цих змін у кримінології використовують такі показники динаміки злочинності: абсолютний приріст, темп зростання, темп приросту. Динаміка злочинності перебуває в залежності від низки соціальних і правових чинників. Соціальні чинники: зміна історичних і соціально-економічних умов життя суспільства, що детермінують злочинність; демографічна ситуація (особливо статево-вікова структура населення); міграція та урбанізація; зміни територіальних кордонів; соціальні катаклізми тощо. Правові чинники: зміни кримінального законодавства (криміналізація та декриміналізація діянь); стан та ефективність правоохоронної та правозастосовчої діяльності (активність діяльності органів кримінальної юстиції, розкриття кримінальних правопорушень, коливання та помилки у застосуванні правових норм, повнота реєстрації та ін.). У зв'язку з цим, на думку автора, аналіз динаміки злочинності має проводитися з урахуванням цих чинників [89, с. 52].

Ба більше, автор наголошує, що для обчислення показників динаміки злочинності застосовують базисний і ланцюговий способи. Ланцюговий спосіб застосовується в тих випадках, коли потрібно вивчити зміни у

злочинності за короткі проміжки часу. Для цього кожен наступний показник зіставляють із кожним попереднім. Для виявлення глибших закономірностей у динаміці злочинності застосовують базисний спосіб. Суть його полягає в тому, що всі наступні періоди зіставляються з одним попереднім періодом, прийнятим за базу порівняння. Завдяки цьому способу коливання злочинності за короткі відрізки часу затушовуються, і більш виразно виявляється закономірність у розвитку явища за тривалий період часу [89, с. 52–53].

Отже, динаміка корупційної злочинності в невиробничій сфері України є досить складним і багатоаспектним показником, який відображає як кількісні явища, так і зміни її змістовних характеристик в часі.

Для Т.О. Давидової очевидним є те, що динаміка злочинності – змішаний показник, що фіксує зміну кримінальних правопорушень у часі (темпи їх приросту, зниження). Встановлення цього показника досягається шляхом встановлення відношення обсягу та структури (кількісно-якісна характеристики) злочинності теперішнього часу чи іншого періоду, який цікавить, до обсягів і структури попередніх років. Авторка зауважує, що на динаміку злочинності впливає низка заходів, зокрема: демографічна ситуація; стан таких соціальних явищ і процесів, які детермінують злочинність; зміна соціально-економічних умов життя; зміни законодавства про кримінальну відповідальність; стан і заходи ефективності правоохоронної та правозастосовної діяльності. У динаміці корупційних правопорушень і її проявів показниками виступають абсолютний приріст (зниження), темп зростання, темп приросту (зниження) обсягу чи рівнями [56, с. 109].

Таким чином, можемо погодитись із думкою Г.З. Яремко та Н.І. Устрицької, що динаміка злочинності – це кримінологічний показник, що виражає зміни у стані, структурі, характері, географії злочинності, які відбувалися протягом певного періоду (величина збільшення позначається знаком «+», зменшення знаком «-») [295, с. 10]. Поміж цього, варто погодитись із Д.В. Колодчин, що під «відносною масовістю» необхідно

розуміти те, що злочинність не є абсолютною, вона динамічна і залежно від суспільно-політичних факторів може зростати або знижуватися. Наприклад наводить правник, початок воєнних (бойових) дій на території України у 2022 році мав значний вплив на рівень злочинності, окремі види якої суттєво знизилися, а інші зросли [102, с. 554].

Отже, можна зазначити, що ефективне запобігання корупційній злочинності унеможлиблюється без якісного встановлення кримінологічних показників, які є передумовою забезпечення кримінологічної політики державних інституцій. Поряд із цим, дослідження корупційної злочинності в невиробничій сфері України ускладняється високим ступенем латентності, а також широким спектром різноманітних форм прояву, що об'єктивно перешкоджає формуванню об'єктивної оцінки реальних масштабів і поширення. В контексті дослідження кримінологічних показників корупції в невиробничій сфері України, на думку автора, варто зосередити увагу на встановленні показників рівня, структури, динаміки, географії, латентності та ціни суспільно небезпечного явища.

Варто зазначити, що насамперед варто розпочати дослідження кількісних та якісних показників корупційної злочинності в невиробничій сфері України із формування її структури. Цей базовий кримінологічний показник дозволить відобразити внутрішню будову цього явища, а також виокремити характерні корупційні кримінальні правопорушення у цій сфері.

Враховуючи специфіку корупції в невиробничій сфері України та зміст нормативних положень які викладені законодавцем в примітці до ст. 45 КК України, серед корупційних кримінальних правопорушень у цій сфері можна виділити:

- 1) ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»;
- 2) ст. 210 КК України «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлення бюджетних призначень або з їх перевищенням»;

- 3) ст. 354 КК України «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації»;
- 4) ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем»;
- 5) ст. 364-1 КК України «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»;
- 6) ст. 365-2 КК України «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»;
- 7) ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»;
- 8) ст. 368-3 КК України «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»;
- 9) ст. 368-4 КК України «Підкуп особи, яка надає публічні послуги»;
- 10) ст. 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»;
- 11) ст. 369-2 КК України «Зловживання впливом».

Як можемо побачити більшість корупційних кримінальних правопорушень, які передбачені у примітці до ст. 45 КК України можуть бути вчинені у невиробничій сфері України. Спробуємо охарактеризувати базові закономірності які їм характерні.

Характерним прикладом учинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», може слугувати текст ухвали Київського апеляційного суду у справі 752/7603/23, провадження 11-сс/824/5113/2023.

У тексті ухвали зазначено, що розпорядженням Голови Київської міської голови ОСОБА_8 за № 526 від 13.07.2017, ОСОБА_5 призначено на посаду директора Департаменту житлово-комунальної інфраструктури

виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) з 17.07.2017. Приблизно в жовтні 2020 року, точну дату та час в ході досудового розслідування не встановлено, директор Департаменту житлово-комунальної інфраструктури виконавчого органу Київської міської ради (далі – Департамент) ОСОБА_5, за попередньою змовою з директором ТОВ «САБ ЕНТЕРПРАЙЗ» (код ЄДРПОУ 37605927, юридична адреса – 08132, Київська область, Києво-Святошинський район, м. Вишневе, вул. Чорновола, буд. 52) (далі – ТОВ «САБ ЕНТЕРПРАЙЗ»), інженером технічного нагляду ТОВ «Інжинірингова компанія Стратегія» (код ЄДРПОУ 38914550, юридична адреса – 01014, м. Київ, вул. Соловцева Миколи 2 оф. 38) (далі – ТОВ «ІК Стратегія»), діючи умисно та всупереч інтересам служби, підозрюється у вчиненні розтрата бюджетних коштів в інтересах ТОВ «САБ ЕНТЕРПРАЙЗ», які виділені відповідно до розпорядження виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 19.10.2020 № 1648 «Про будівництво водопроводу для підключення житлових будинків на АДРЕСА_2, АДРЕСА_3, АДРЕСА_4, АДРЕСА_5, та спортивного комплексу дитячо-юнацької спортивної школи «АТЛЕТ» на вулиці Зрошувальній, 4-А у Дарницькому районі м. Києва, що фінансується в 2020 році за рахунок бюджетних коштів по Департаменту житлово-комунальної інфраструктури виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації)» [248].

Згідно КК України ст. 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлення бюджетних призначень або з їх перевищенням» передбачає кримінальну відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів службовою особою, а так само здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах [114].

Так, згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку перерахування органами Пенсійного фонду України або структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських рад коштів установам (закладам), у яких особи перебувають на повному державному утриманні, та їх використання» від 04 березня 2004 року № 269 встановлено, що цей Порядок визначає механізм перерахування органами Пенсійного фонду України або структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських рад (структурні підрозділи з питань соціального захисту населення) коштів установам (закладам), у яких особи перебувають на повному державному утриманні, та їх використання. Ба більше, зарахування та використання коштів, що перераховані установам, здійснюється згідно з вимогами бюджетного законодавства для поліпшення умов перебування осіб в установах. Перелік товарів, робіт і послуг, на закупівлю яких спрямовуються зазначені кошти, затверджується Мінсоцполітики [175].

Зазначений вище перелік товарів, робіт і послуг затверджено наказом Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Переліку товарів, робіт та послуг, на закупівлю яких спрямовуються кошти, що підлягають перерахуванню Пенсійним фондом України та структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських рад установам, де особи перебувають на повному державному утриманні» від 20 березня 2012 року № 150.

Зокрема, у зазначеному вище нормативно-правовому акті міститься вичерпний перелік товарів, робіт та послуг, на закупівлю яких спрямовуються кошти за кодами економічної класифікації видатків бюджету (далі – КЕКВ). Згідно наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації

видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету» від 12 березня 2012 року № 333, економічна класифікація видатків бюджету призначена для розмежування видатків бюджетних установ та одержувачів бюджетних коштів за економічними характеристиками операцій, які здійснюються відповідно до функцій держави та місцевого самоврядування. Економічна класифікація видатків бюджету забезпечує єдиний підхід до всіх учасників бюджетного процесу з точки зору виконання бюджету. Видатки на проведення публічних закупівель здійснюються за відповідними кодами економічної класифікації видатків бюджету залежно від економічної суті платежу [170].

Так, до переліку товарів, робіт та послуг, на закупівлю яких спрямовуються кошти за кодами економічної класифікації видатків бюджету відносяться:

- 1) за КЕКВ 2210 «Предмети, матеріали, обладнання та інвентар»;
- 2) за КЕКВ 2220 «Медикаменти та перев'язувальні матеріали»;
- 3) за КЕКВ 2230 «Продукти харчування»;
- 4) за КЕКВ 2240 «Оплата послуг (крім комунальних)»;
- 5) за КЕКВ 3310 «Придбання обладнання і предметів довгострокового користування» на придбання активів, віднесених згідно із законодавством до основних засобів та окремих інших необоротних матеріальних активів;
- 6) за КЕКВ 3131 «Капітальний ремонт житлового фонду (приміщень)» направляти видатки на капітальний ремонт житлових будівель (житлових кімнат, передпокоїв, санвузлів, кімнат для відпочинку або віталень, холів, ванних кімнат, душових з місцем для роздягання);
- 7) за КЕКВ 3132 «Капітальний ремонт інших об'єктів» проводити капітальний ремонт інших об'єктів (допоміжних приміщень – культурно-дозвільні, фізкультурно-спортивні та лікувально-трудова (або виробничі) приміщення, їдальні, пральні, бойлерні, вуличні туалети);
- 8) за КЕКВ 3131, 3132 здійснюється капітальний ремонт окремих вузлів та систем, які є складовою частиною об'єктів, а саме: водопостачання,

газопостачання, каналізації, кондиціювання, сміттєпроводів, пасажирських та вантажних ліфтів тощо;

9) виконання робіт відповідно за КЕКВ 3131 «Капітальний ремонт житлового фонду (приміщень)» та КЕКВ 3132 «Капітальний ремонт інших об'єктів» здійснюється за погодження з відповідними структурними підрозділами з питань соціального захисту населення Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій виключно послідовно лише у разі: стовідсоткового виконання добових натуральних норм харчування; забезпечення медикаментами; м'яким інвентарем; надання окремих видів послуг; придбання обладнання; виникнення аварійної ситуації (відхилення від нормальних умов життя і діяльності людей, які призвели (можуть призвести) до загрози життю та здоров'ю людей, руйнування будівель, споруд, обладнання) [173].

Окремо варто наголосити, що досліджуючи питання нецільового використання бюджетних коштів, необхідно звертати увагу на окремі підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють питання окремого виду КЕКВ. Так, зокрема використання бюджетних коштів за КЕКВ 2230 «Продукти харчування» додатково регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження натуральних добових норм харчування в інтернатних установах, навчальних та санаторних закладах сфери управління Міністерства соціальної політики» від 13 березня 2002 року № 324.

Так, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження натуральних добових норм харчування в інтернатних установах, навчальних та санаторних закладах сфери управління Міністерства соціальної політики» від 13 березня 2002 року № 324 затверджено натуральні добові норми харчування і інтернатних установах для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації сфери управління Мінсоцполітики, натуральні добові норми харчування в дитячих

будинках-інтернатах I-IV профілю, професійно-технічних училищах для дітей з інвалідністю з фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями сфери управління Мінсоцполітики, натуральні добові норми харчування громадян, які відпочивають у санаторіях сфери управління Мінсоцполітики [171].

Разом із тим, в умовах збройної агресії проти України що спричиняє масштабні гуманітарні напрямки державного фінансування видозмінюються. Так тому свідчить Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів з рахунка Міністерства економіки для фінансування заходів гуманітарного розмінування» від 18 липня 2023 року № 760.

Зазначеною вище постановою затверджено Порядок використання коштів з рахунку Міністерства економіки для фінансування заходів гуманітарного розмінування. Цей Порядок визначає механізм використання коштів для фінансування заходів гуманітарного розмінування, що надійшли як добровільні внески (благодійні пожертви) від фізичних і юридичних осіб приватного права та/або публічного права на рахунок Мінекономіки, відкритий у Національному банку, які є джерелом формування спеціального фонду державного бюджету. Так розподіл та/або передача коштів здійснюється в межах наявних на рахунку коштів, а також невикористаних коштів на відповідних рахунках спеціального фонду державного бюджету за результатами виконаних завдань за напрямками використання коштів. У разі необхідності проведення цільового залучення коштів для задоволення першочергових потреб у сфері гуманітарного розмінування Мінекономіки після розгляду та прийняття рішення комісією затверджується перелік першочергових потреб у сфері гуманітарного розмінування, зокрема потреби щодо закупівлі матеріалів та обладнання для здійснення обов'язкової сертифікації механізованих засобів гуманітарного розмінування відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 8 березня 2024 року № 271 «Про реалізацію експериментального проекту щодо здійснення обов'язкової

сертифікації механізованих засобів розмінування (гуманітарного розмінування), пов'язаних з ними виробів, компонентів та обладнання» [174].

Водночас підставами для прийняття рішення про відмову у розподілі та/або передачі коштів заявникам за рішенням комісії є:

1) відсутність на рахунку коштів, а також наявність невикористаних коштів на рахунку спеціального фонду державного бюджету для відповідного головного розпорядника коштів державного бюджету в розмірі, достатньому для фінансування поданої заявником пропозиції;

2) невідповідність пропозиції пріоритетам, установленим щодо заходів гуманітарного розмінування (дотримання черговості розмінування територій, визначених рішеннями Кабінету Міністрів України, національною програмою протимінної діяльності або відповідними планами з розмінування державного рівня);

3) економічна недоцільність та необґрунтованість (завищена ціна спеціальної техніки та обладнання для розмінування, виконання робіт, надання послуг або перевезень) з розрахунку співвідношення фінансових витрат до економічного ефекту [174].

Прикладом учинення кримінального правопорушення передбаченого ч. 1 ст. 210 КК України в невиробничій сфері може слугувати вирок Довгинцівського районного суду міста Кривого Рогу від 27 червня 2019 року у справі № 211/2306/19 провадження № 1-кп/211/477/19.

Так, ОСОБА_5, відповідно до розпорядження голови Довгинцівської районної в місті ради № 269-к від 21.12.2011, призначений на посаду начальника відділу освіти виконкому Довгинцівської районної в місті ради, який розташований за адресою: м. Кривий Ріг, Довгинцівський район, вул. Дніпровське шосе, буд. 16, код ЄДРПОУ 04544501.

Займаючи з 21.12.2011 посаду начальника відділу освіти виконкому Довгинцівської районної в місті ради, ОСОБА_5, відповідно до своєї посадової інструкції № 80 від 01.07.2016, з якою під підпис ознайомлений

01.07.2016, забезпечує реалізацію державної політики в галузі освіти, організовує виконання та контролює додержання законодавства щодо реалізації гарантованого Конституцією України права громадян на освіту, здійснює організаційно-розпорядчі, консультаційно-дорадчі функції щодо керівництва діяльністю відділу (п. 1.1.); здійснює керівництво, несе персональну відповідальність за організацію роботи відділу освіти та підпорядкованих навчальних закладів (п. 2.2.); забезпечує ефективне використання бюджетних коштів на освіту, аналіз перевірки їх використання (п. 2.5.); несе відповідальність за неякісне або несвоєчасне виконання посадових завдань та обов'язків, бездіяльність або невикористання наданих йому прав, недотриманням вимог чинного законодавства та регламенту районної в місті ради (п. 4.1.).

Таким чином, ОСОБА_5, перебуваючи на посаді начальника відділу освіти виконкому Довгинцівської районної в місті ради, в силу покладених на нього організаційно-розпорядчих функцій, згідно ч.3 ст. 18 КК України, будучи службовою особою та керівником бюджетної установи, вчинив злочин у сфері господарської діяльності при наступних обставинах.

Так, реалізуючи свій злочинний умисел, ОСОБА_5 30.05.2017 підписав та скріпив гербовою печаткою відділу освіти виконкому Довгинцівської районної в місті ради довідку про зміни до кошторису на 2017 рік № 768 від 30.05.2017, довідку про зміни до плану асигнувань (за винятком надання кредитів з бюджету) загального фонду бюджету на 2017 рік № 768 від 30.05.2017 та листом № 995 від 30.05.2017 клопотав перед начальником Управління освіти і науки виконкому Криворізької міської ради про надання додаткових бюджетних асигнувань по загальному фонду по КПКВК МБ 1011020 «Надання загальної середньої освіти загальноосвітніми школами (в т.ч. школою-дитячим садком, інтернатом при школі), по КЕКВ 2111 «Заробітна плата» в сумі 2 456 238,00 грн. та КЕКВ 2120 «Нарахування на оплату праці» в сумі 540 365,00 грн., з метою оплати заробітної плати педагогічним працівникам шкіл, що працюють в класах для дітей з

особливими освітніми потребами.

У подальшому ОСОБА_5 06.06.2017, після затвердження Управлінням освіти і науки виконкому Криворізької міської ради змін до кошторису на 2017 рік та зміни до плану асигнувань загального фонду бюджету на 2017 рік, підписав та скріпив гербовою печаткою заявку до Управління освіти і науки виконкому Криворізької міської ради на фінансування за рахунок вищевказаної субвенції відпускних за період з 11.06.2017 по 20.06.2017 та матеріальної допомоги на оздоровлення по відділу освіти виконкому Довгинцівської районної в місті за червень місяць 2017 року на загальну суму 1 136 868,43 грн., але при цьому достовірно розуміючи, що педагогічні працівники, яким призначались відпускні, не надавали дітям корекційно-розвиткові послуги.

На підставі вищевказаної заявки з транзитного рахунку № НОМЕР_1 Управлінням освіти і науки виконкому Криворізької міської ради перераховано 09.06.2017 на реєстраційний рахунок відділу освіти виконкому Довгинцівської районної в місті ради № 35418004253153 грошові кошти з бюджетним призначенням за КПКВК 2211220 «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами» на загальну суму 1 136 868,43 грн.

У цей же день ОСОБА_5, продовжуючи реалізацію свого злочинного умислу на нецільове використання бюджетних коштів, перебуваючи у денний час доби на своєму робочому місці, яке розташоване у відділі освіти виконкому Довгинцівської районної в місті ради за адресою: м. Кривий Ріг, Довгинцівський район, вул. Дніпровське шосе, буд. 16, підписав та скріпив гербовою печаткою платіжні доручення відділу освіти виконкому Довгинцівської районної в місті ради № 6-10 від 09.06.2017, які стали підставою для перерахування 12.06.2017 Управлінням Державної казначейської служби України у м. Кривому Розі грошових коштів з бюджетним призначенням за КПКВК 2211220 «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з

особливими освітніми потребами» на загальну суму 1 136 868,43 грн.

Згідно з висновком експерта № 33/49-19 від 13.02.2019 за результатами судово економічної експертизи встановлено, що бюджетні кошти в сумі 1 136 868, 43 грн., отримані відділом освіти виконкому Довгинцівської районної в місті ради міста Кривого Рогу з державного бюджету з призначенням КПКВК 2211220 «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами», встановленим Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік», спрямовано у червні 2017 року на наступні цілі:

- відпускні вчителям, які не надавали корекційно-розвиткові послуги особам з особливими освітніми потребами, за червень
- військовий збір з відпускних 13 977,89 грн.;
- податок на доходи фізичних осіб з відпускних 167 734, 69 грн.;
- профспілкові внески з відпускних 9 318,59 грн.
- єдиний соціальний внесок на відпускні 205 009,06 грн.

Таким чином, начальник відділу освіти виконкому Довгинцівської районної в місті ради ОСОБА_5, достовірно знаючи про порядок та умови використання грошових коштів з бюджетним призначенням за КПКВК 2211220 «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами», діючи з прямим умислом, тобто усвідомлюючи суспільну небезпечність вчинюваних ним дій та бажаючи вчинити такі дії, в порушення п. 4 Порядку, ч. 4 ст. 20, ст. 119 Бюджетного кодексу України, використав кошти вказаної субвенції на цілі, що не відповідають напрямам використання бюджетних коштів, визначеним у порядку використання бюджетних коштів, тобто здійснив нецільове використання бюджетних коштів на загальну суму 1 136 868, 43 грн., що складає 1 421 неоподаткованих мінімумів доходів громадян на момент вчинення злочину та є великим розміром [30].

З огляду на це, з метою встановлення статистичних даних щодо статистики вчинення корупційних кримінальних правопорушень у вигляді

нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, звернемося до офіційних статистичних даних Офісу генерального прокурора України.

Так, згідно з офіційною статистикою, оприлюдненою Офісом Генерального прокурора України за період з 2014 по 2024 роки за ст. 210 КК України зареєстровано 195 випадків, з огляду на те, що загальна кількість корупційних кримінальних правопорушень які можуть бути вчинені в невинувачувальній сфері України становить 183 881 випадків. В процентному співвідношенні частка кримінальних правопорушень передбачених ст. 210 КК України становить лише 0,11%. За весь досліджуваний період зареєстровано лише 14 повідомлень про підозру особам у вчиненні кримінальних правопорушень передбачених ст. 210 КК України. Процентна частка повідомлень про підозру за ст. 210 КК України 2017 року 740 828, 20 грн.; становить лише 0,07 серед усіх досліджуваних корупційних підозр. Зафіксовано лише 1 випадок вчинення даного виду корупційного кримінального правопорушення повторно, і лише 2 випадки вчинення групової корупційної злочинності.

У цьому контексті варто також навести результати дослідження І.С. Огерука щодо переліку корупційних кримінальних правопорушень передбачених кримінальним кодексом України.

Так, автор констатує, що оскільки вчинення корупційного кримінального правопорушення тягне за собою додаткові негативні кримінально-правові наслідки для особи, яка його вчинила, то перелік корупційних кримінальних правопорушень повинен відповідати умовам законодавчо визначених понять «корупція» та «корупційне правопорушення», зазначених у Законі України «Про запобігання корупції». Однак, на його переконання, не всі статті КК України, підпадають під дане твердження. Зокрема, особа, яку підкуповують, та суб'єкт вчинення кримінального правопорушення ст. 354 КК України не зазначені у ч. 1 ст. 3

Закону України «Про запобігання корупції», що суперечить обов'язковим ознакам законодавчого закріпленому поняття «корупція». Кримінальне правопорушення передбачене ст. 210 КК України, не відповідає ознакам поняття «корупція» з об'єктивної сторони вчинення кримінального правопорушення. Таким чином, включення вказаних статей до переліку корупційних кримінальних правопорушень, є суперечливим, оскільки вони не містять всіх обов'язкових ознак поняття «корупція», а відтак не можуть вважатися «корупційними правопорушеннями», визначення якого надано Законом України «Про запобігання корупції» [150, с. 158].

Таким чином, можемо зробити висновок, що нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, як корупційне кримінальне правопорушення, передбачене ст. 210 КК України, потребує подальших наукових досліджень, чому можуть слугувати отримані під час цього дослідження результати. Серед перспективних напрямів подальших досліджень варто виділити: 1) законодавчу регламентацію ст. 210 КК України як корупційного кримінального правопорушення; 2) проблематику, що виникає під час досудового розслідування цього виду небезпечних діянь; 3) аналіз судової практики застосування зазначеної кримінально-правової норми; 4) встановлення характеру та рівня латентності цього діяння, з огляду на незначну кількість зареєстрованих випадків.

Прикладом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації», може слугувати типова справа у галузі охорони здоров'я № 206/2175/15-к.

Так, згідно з вироком Самарського районного суду м. Дніпропетровська у справі № 206/2175/15-к, провадження № 1-кп/206/3/18 йдеться, що ОСОБА_3 наказом № 54 від 18.06.2012 року був призначений на посаду лікаря-хірурга Державної установи «Відділкова лікарня станції Нижньодніпровськ-Вузол» ДП «Придніпровська залізниця», розташованої за

адресою: м. Дніпропетровськ (нині м. Дніпро), вул. Іларіоновська, 9 (далі за текстом ДУ «ВЛСНВ» ДП «ПЗ»).

Відповідно до посадової інструкції лікар-хірург ОСОБА_3 був зобов'язаний: здійснювати амбулаторний прийом за графіком, затвердженим адміністрацією поліклініки; проводити диспансерне спостереження за хворими з хірургічною патологією; забезпечувати проведення експертизи тимчасової непрацездатності і своєчасний напрям хворих з хронічними формами захворювання в лікувально-консультативні і медико-соціальні експертні комісії; здійснювати відповідно з показаннями своєчасну госпіталізацію хворих; здійснювати контроль та керівництво роботою середнього медичного персоналу хірургічного кабінету; вести медичні карти амбулаторних хворих, виписувати рецепти; забезпечувати правильне ведення медичної документації медичною сестрою кабінету; направляти хворих на обов'язкові медичні огляди з метою виявлення туберкульозу, педикульозу, венеричних хвороб.

Для виконання своїх завдань і обов'язків ОСОБА_3 був наділений можливостями отримувати необхідну для виконання обов'язків інструктивну та методичну інформацію; призначати та відміняти діагностично-лікувальні засоби (препарати); приймати рішення про госпіталізацію хворих в разі ургентного стану; залучати лікарів інших спеціальностей для проведення консультації хворим; віддавати розпорядження підлеглому середньому медичному персоналу, контролювати його роботу.

Відповідно до доположень «Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій залізничного транспорту, метрополітенів та підприємств міжгалузевого промислового залізничного транспорту України», затвердженого наказом Міністерства транспорту і зв'язку України 29.04.2010 року № 240 (далі за текстом Наказ № 240), до складу ЛЕК в обов'язковому порядку входить лікар-хірург.

У зв'язку з цим наказом в.о. головного лікаря Державної установи «Відділкова лікарня станції Нижньодніпровськ-вузол» ДП «Придніпровська

залізниця» № 6 від 09.01.2015 року «Про затвердження лікарсько-експертної комісії поліклініки (ЛЕК)», лікар-хірург ОСОБА_3 був призначений членом лікарсько-експертної комісії (далі по тексту ЛЕК).

Відповідно до вимог наказу № 240 кожен лікар, який бере участь в обстеженні працівника, направленого на ЛЕК, повинен:

- забезпечити належну якість медичного огляду, дати висновок щодо стану здоров'я та працездатності працівника, засвідчити висновок особистим підписом та особистою печаткою, брати участь в остаточному обговоренні придатності обстежуваної особи до роботи за обраною професією (п. 2.15);

- у кожному окремому випадку питання придатності працівника до роботи вирішувати індивідуально з урахуванням особливостей функціонального стану організму за результатами основних та додаткових методів обстеження (наявності хронічних захворювань, характеру, ступеня прояву патологічного процесу) та умов праці. За результатами медичного огляду працівника ЛЕК складає висновок про стан здоров'я працівника та можливість виконання ним передбачуваної посадою роботи (п. 2.19).

Маючи та виконуючи вищевказані повноваження та посадові обов'язки, ОСОБА_3 вчинив кримінальні правопорушення за наступних обставин.

27.01.2015 року приблизно о 09-00 годині ОСОБА_3 знаходився на своєму робочому місці, а саме в кабінеті № 18 Державної установи «Відділкова лікарня станції Нижньодніпровськ-вузол» ДП «Придніпровська залізниця» за адресою: м. Дніпропетровськ, вул. Іларіоновська, 9.

У вказаний час до нього, як лікаря-хірурга названого медичного закладу, звернувся громадянин ОСОБА_7 з проханням оформити, тобто констатувати у відповідній графі «Направлення на обов'язковий попередній медичний огляд співробітників підприємства» і «Картки працівника, який підлягає попередньому (періодичному) медичному огляду» висновок про те, що ОСОБА_7 «Придатний до роботи» та засвідчити такий висновок особистим підписом лікаря-хірурга ОСОБА_3 без проведення ним

необхідного медичного огляду ОСОБА_7, а також сприяти в підписанні такого висновку іншими членами ЛЕК без фактичного проходження медичного огляду.

В силу виконання покладених на нього обов'язків, ОСОБА_3 було відомо, що згідно Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій, затвердженого Наказом Міністерства охорони праці України від 21.05.2007 року за № 246 (далі за текстом Наказ № 246) для працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці (пункт 1.2.), обов'язкове проходження медичних оглядів.

Усвідомлюючи, що необхідні ОСОБА_7 документи містять інформацію про професійну придатність, та є обов'язковими для працевлаштування останнього на посаду бетонщика, а також те, що особи, які не пройшли обов'язковий медичний огляд або отримали висновок ЛЕК про професійну непридатність, до роботи не допускаються, у ОСОБА_3 в той же день та час виник умисел на отримання неправомірної вигоди від ОСОБА_7, за виконання в його інтересах необхідної тому дії підписання висновку про професійну придатність «Картки працівника, який підлягає попередньому (періодичному) медичному огляду» шляхом використання посади лікаря-хірурга, яку він займав у Державній установі «Відділкова лікарня станції Нижньодніпровськ-Вузол» ДП «Придніпровська залізниця».

Реалізуючи свій раптово виниклий злочинний умисел, ОСОБА_3, будучи працівником державної установи, який не є службовою особою, 27.01.2015 року приблизно о 9-00 год повідомив ОСОБА_7 про те, що він може виконати його прохання за умови надання останнім неправомірної вигоди на користь ОСОБА_3, а саме грошових коштів в розмірі 2000 грн., на що ОСОБА_7 погодився.

Таким чином, ОСОБА_3, будучи працівником державної установи, який не є службовою особою, висунув ОСОБА_7 прохання надати неправомірну вигоду для себе за вчинення в інтересах ОСОБА_7 необхідні тому дії констатацію у «Картці працівника, який підлягає попередньому

(періодичному) медичному огляду» та «Направлення на обов'язковий попередній медичний огляд співробітників» висновку про професійну придатність ОСОБА_7 за обраною ним спеціальністю та засвідчення своїм підписом вказаного висновку без проведення необхідного медичного огляду та перевірки стану його здоров'я, шляхом використання посади лікаря-хірурга, яку ОСОБА_3 займав у Державній установі «Відділкова лікарня станції Ніжньодніпровськ-вузол» ДП «Придніпровська залізниця» [38].

Згідно зі ст. 364 КК України встановлено кримінальну відповідальність за зловживання владою або службовим становищем.

Зокрема, встановлено, що зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, – карається пробаційним наглядом на строк до трьох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, із штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [114].

Для розуміння сутності кримінального правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 364 яке може вчинятися в невиробничій сфері звернемо свою увагу на вирок Миронівського районного суду Київської області від 03 червня 2016 року у справі № 317/1252/15-к провадження № 1-кп/371/4/16. В матеріалах справи наведено класичний приклад кримінального порушення в

невиробничій сфері України.

22 лютого 2014 року державний інспектор сектору митного оформлення поста «Святошин» Київської митниці Міндоходів України ОСОБА_8, перебуваючи у своєму службовому кабінеті приміщення сектору митного оформлення № 8 на другому поверсі приміщення ТОВ «Термінал» за адресою м. Миронівка Київської обл. вул. Паризької комуни, 2, достовірно знаючи порядок проведення митного оформлення та митного контролю за розміщенням та відпуском товарів з митного складу і їх переміщенням до митниці призначення, зловживаючи своїм посадовим становищем, діючи умисно в супереч інтересам служби з метою одержання неправомірної вигоди компанією «Ksandro Enterprise Ltd.» у виді несплати обов'язкових платежів, у порушення зазначених вище вимог Конституції України, Митного кодексу України, наказу Міністерства фінансів України № 657 від 31 травня 2012 року, Порядку заповнення митних декларації на бланку єдиного адміністративного документа, затвердженого наказом Міністерства фінансів України № 651 від 30 травня 2012 року, Порядку виконання митних формальностей при здійсненні транзитних переміщень, затверджених наказом Міністерства фінансів України № 1066 від 9 жовтня 2012 року, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України за № 2120/22432 від 19 грудня 2012 року, своєї посадової інструкції видав завідомо неправдиві періодичні митні декларації типу ЕК 11 РР: 125130008/2014/600252 (паливо дизельне ДТ-3-К4, вага нетто 2616699 кг); 125130008/2014/640253 (паливо дизельне ULSD 10 PPM EN590, вага нетто 574648 кг); 125130008/2014/6400254 (бензин автомобільний Аи-95-К5-Євро, вага нетто 160542 кг); 125130008/2014/640256 (бензин автомобільний Unleaded Gasoline RON 95 вага нетто 3153691 кг); 125130008/2014/640257 (дизельне пальне (ДТ-3-К5) вага нетто 1299150 кг) про нібито вивезення вказаного палива, що належить компанії «Ksandro Enterprise Ltd.» автомобільним транспортом, перелік якого зазначено у Реєстрі номерів транспортних засобів, до Південної митниці на адресу портового терміналу ТОВ «Лагуна Рені», за

його відсутності.

Вантаж до пункту митного призначення Південної митниці Міндоходів України не прибув, що спричинило ненадходження до державного бюджету України 25 702 539, 04 грн. обов'язкових платежів, що в 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, чим державі було завдано збитків на вказану суму, що є тяжкими наслідками.

За твердженням досудового розслідування, ОСОБА_8 обвинувачується у зловживанні своїм посадовим становищем, тобто умисному, з метою одержання неправомірної вигоди для юридичної особи використанні свого службового становища всупереч інтересам служби, що спричинило тяжкі наслідки, а також видачі службовою особою завідомо неправдивого документу, вчинив кримінальні правопорушення.

ОСОБА_9 обвинувачується у зловживанні своїм посадовим становищем, тобто умисному, з метою одержання неправомірної вигоди для юридичної особи використанні свого службового становища за попередньою змовою в супереч інтересам служби, що спричинила тяжкі наслідки вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ст. 364 ч. 2 КК України [33].

Прикладом учинення кримінального правопорушення передбаченого ст. 364-1 КК України «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» може слугувати вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 20 червня 2019 року у справі № 201/242/19.

Так, обвинувачений ОСОБА_4, працюючи, на підставі рішення засновників товариства з обмеженою відповідальністю «Украгрошина» від 02.07.2015 року та наказу № 1 від 02.07.2016 року, на посаді директора товариства з обмеженою відповідальністю «Украгрошина», зареєстрованого за адресою: м. Дніпро, вул. Петра Калнишевського, 57/25 (колишня адреса – АДРЕСА_1), уповноважений статутом товариства підписувати від імені товариства цивільно-правові угоди без обмеження за сумою договору, розпоряджатись майном та коштами товариства, отримувати позики,

кредити, відкривати кредитні лінії в установах банків, а також продавати, передавати іншим підприємствам, організаціям, установам, здавати в оренду, надавати у безоплатне користування або в позику належні товариству матеріальні цінності Товариства, приймати на роботу та звільнити з неї працівників товариства, застосовувати щодо них заохочення та стягнення, тощо. Виконуючи організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції, тобто будучи службовою особою юридичної особи приватного права, обвинувачений ОСОБА_4 вчинив злочин у сфері службової діяльності, при наступних обставинах.

01 вересня 2017 року між ТОВ «Боненкамп», в особі директора ОСОБА_8, та ТОВ «Украгрошина», в особі директора ОСОБА_4, укладено Договір зберігання № БН-УАШ-зберігання/01, відповідно до п. 1.1 якого, Поклажедавець (ТОВ «Боненкамп») передає, а Зберігач (ТОВ «Украгрошина») приймає на зберігання шини, диски, колеса та комплектуючі до них для сільськогосподарської техніки, спецтехніки і фототехніки в кількості, що визначена у акті приймання-передачі товару.

Згідно з п. 1.3. договору, під зберіганням в цілях цього договору розуміється комплекс послуг, пов'язаних з прийманням Товару, забезпечення розташування Товару та його зберігання в складському приміщенні, яке відповідно до п. 3.3 Договору визначено за адресою: м. Дніпро, вул. Журналістів, 13.

Відповідно до п. 2.2. Договору, товар приймається на зберігання по кількості згідно акту прийому-передачі без права використання Товару Зберігачем.

08 вересня 2017 року за адресою: м. Дніпро, Лоцманський узвіз, 22, на виконання умов Договору зберігання № БН-УАШ-зберігання/01 від 01.09.2017 року, ТОВ «Боненкамп», в особі директора ОСОБА_8, передало, а ТОВ «Украгрошина», в особі директора ОСОБА_4, отримало за актом приймання передачі Майна на зберігання № 1 від 08.09.2017 року майно, належне ТОВ «Боненкамп» на загальну суму 883180 грн.

На підставі актів повернення майна № 393 від 27.10.2017 року, № 414 від 08.11.2017 року, № 445 від 27.11.2017 року, ТОВ «Украгрошина» документально повернуло ТОВ «Боненкамп» майно на загальну суму 211200 грн.

У невстановлені у ході досудового слідства дату, час та місце у обвинуваченого ОСОБА_4, який є службовою особою юридичної особи приватного права, виник умисел на використання всупереч інтересам ТОВ «Украгрошина» своїх повноважень, з метою одержання неправомірної вигоди для себе шляхом звернення на свою користь майна, належного ТОВ «Боненкамп» на загальну суму 671980 грн., що було предметом Договору зберігання № БН-УАШ-зберігання/01 від 01.09.2017 року.

Реалізуючи свій злочинний умисел, директор ТОВ «Украгрошина» обвинувачений ОСОБА_4, будучи достовірно обізнаним, про відсутність будь-яких підстав на використання та розпорядження майном, належним ТОВ «Боненкамп», у невстановлений у ході досудового слідства дату, час перебуваючи за адресою: м. Дніпро, вул. Журналістів, 13, зловживаючи повноваженнями, умисно, з метою одержання неправомірної вигоди для себе, використовуючи всупереч інтересам ТОВ «Украгрошина» свої повноваження, вивіз зі складських приміщень, розташованих за адресою: м. Дніпро, вул. Журналістів, 13, та звернув на свою користь майно, належне ТОВ «Боненкамп» на загальну суму 671980 грн., що було предметом Договору зберігання № БН-УАШ-зберігання/01 від 01.09.2017 року, яким розпорядився на власний розсуд, внаслідок чого, ТОВ «Боненкамп» спричинено збитків на суму 671980 грн., що у 762 рази перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, тобто є тяжкими наслідками [31].

Прикладом учинення корупційного кримінального правопорушення передбаченого ст. 365-2 КК України «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги» у невиробничій сфері може слугувати вирок Київського районного суду м. Полтави від 22 грудня 2015

року в справі № 555/2170/15-к, провадження № 1-кп/552/378/15.

Так, ОСОБА_9, маючи ліцензію арбітражного керуючого № 600827 серії АВ від 15.06.2012 року, видану згідно наказу Міністерства юстиції України від 05.06.2012 року № 824/5, будучи призначеним, відповідно до постанови господарського суду міста Полтави від 04.12.2012 року у справі № 18/257 ліквідатором боржника Відкритого акціонерного товариства «Бурова компанія «Букрос» (ідентифікаційний код 00143136, 36000, м. Полтава, вул. Монастирська, 12), та наділеним повноваженнями керівника (органів управління) банкрута, в тому числі з управління та розпорядження майном банкрута, реалізації майна банкрута для задоволення вимог, включених до реєстру вимог кредиторів, у порядку, передбаченому Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», тобто виконуючи адміністративно – господарські та організаційно – розпорядчі функції, в період ліквідаційної процедури з 04.12.2012 р. до 19.03.2013 р. всупереч цілям та завданням із здійснення заходів щодо задоволення в порядку вказаного Закону вимог кредиторів шляхом продажу майна боржника, заради досягнення і вирішення яких він ними наділений, попри покладені на нього обов'язки приреалізації своїх прав та обов'язків діяти сумлінно та розумно з урахуванням інтересів боржника та його кредиторів, додержуватися вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 року № 3206-VI щодо обмеження використання своїх повноважень з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, одержання дарунків (пожертв), діючи з прямим умислом та корисливим мотивом, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, з метою надання неправомірної вигоди для ТОВ «Інвест-Нафтогазвидобування» у вигляді набуття за договором купівлі-продажу даною юридичною особою права власності на 12 свердловин за ціною в 852 500 грн., яка є нижчою станом на 01.03.2013 за мінімальну ринкову на 471400

447 грн.

Так, 01.03.2013 року ОСОБА_9, перебуваючи в м. Києві за адресою: м. Київ, Дніпровський район, вул. Марини Раскової, будинок 23, офіс 216, уклав шляхом підписання від імені ВАТ «Бурова компанія «Букрос» (Продавець) з директором ТОВ «Інвест-Нафтогазвидобування» (Покупець) ОСОБА_10 договір купівлі-продажу індивідуально-визначеного майна, відповідно до умов якого Продавець зобов'язується передати у власність Покупцеві індивідуально-визначене майно, а саме визначений перелік свердловин.

На виконання умов Договору купівлі-продажу індивідуально-визначеного майна від 01.03.2013 року того ж дня в той же час за вищевказаною адресою ОСОБА_9 від імені ВАТ «Бурова компанія «Букрос» (Продавець), ОСОБА_10 від імені ТОВ «Інвест-Нафтогазвидобування» (Покупець) підписаний акт приймання-передачі майна від 01.03.2013 року таким чином відбулася фактична передача майна, що було предметом купівлі – продажу. 22.03.2013 року ТОВ «Інвест-Нафтогазвидобування» перераховано на рахунок ВАТ «Бурова компанія «Букрос» № НОМЕР_1 в ПАТ «Мегабанк» оплату за майно в розмірі 852 500 грн. згідно договору купівлі-продажу індивідуально-визначеного майна від 01.03.2013 року.

Таким чином, за даним договором відчужено 12 свердловин за загальною ціною 852 500 грн. без ПДВ, при мінімальній ринковій вартості даного майна на час укладення договору в розмірі 472 252 947 грн., з огляду на що ТОВ «Інвест-Нафтогазвидобування» одержано неправомірну вигоду у вигляді набуття права власності на 12 свердловин за ціною на 471 400 447 грн. нижче за мінімальну ринкову, а для ВАТ «Бурова компанія Букрос» спричинено тяжкі наслідки у вигляді майнової шкоди в розмірі 471 400 447 грн., що в 821 971 раз перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян [32].

Досить розповсюдженим кримінальним правопорушенням у невиробничій сфері України є діяння, передбачене ст. 368 КК України

«Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою». Типовим прикладом можуть слугувати корупційні діяння щодо похоронно-ритуального обслуговування.

Так, згідно з вироком Октябрського районного суду м. Полтави від 14 лютого 2024 року у справі № 554/9256/21, провадження № 1-кп/554/327/2024 йдеться, що відповідно до обвинувального акту, ОСОБА_8, згідно з наказом начальника управління житлово-комунального господарства виконавчого комітету Полтавської міської ради ОСОБА_13 В 13-К від 01.04.2021 призначений на посаду начальника комунального підприємства «Спецкомбінат похоронно-ритуального обслуговування» і згідно статуту підприємства, контракту та посадової інструкції, із якою ОСОБА_8 ознайомився 02.04.2021, виконував організаційно-розпорядчі і адміністративно-господарські функції та відповідно до примітки до ст. 364 КК України був службовою особою.

Так, 26.07.2021 близько 14 год. 00 хв. ОСОБА_9, перебуваючи за адресою вул. Європейська, 154 у м. Полтаві, звернувся до адміністратора комунального підприємства «Спецкомбінат похоронно-ритуального обслуговування» з приводу виділення місця під поховання тіла його дядька ОСОБА_10 та бронювання місця під поховання іншого родича у майбутньому.

У ході розмови адміністратор комунального підприємства повідомила, що всі питання з даного приводу вирішуються з начальником комунального підприємства «Спецкомбінат похоронно-ритуального обслуговування» ОСОБА_8, кабінет якого розташований за адресою вул. Європейська, 154, у м. Полтаві.

Цього ж дня ОСОБА_14 з приводу виділення місця під поховання тіла його дядька ОСОБА_10 та бронювання місця під поховання іншого родича у майбутньому звернувся до начальника вищевказаного комунального підприємства ОСОБА_8.

У цей час у ОСОБА_8, який діяв в злочинній змові з робітником

зеленого будівництва 3-го розряду комунального підприємства «Спецкомбінат похоронно-ритуального обслуговування» ОСОБА_15, та розумів невідкладність проведення процедури поховання тіла ОСОБА_10, виник злочинний умисел, спрямований на отримання неправомірної вимоги від ОСОБА_16 за надання місця для поховання тіла ОСОБА_10 та бронювання місця під поховання іншого родича у майбутньому. ОСОБА_8, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, повідомив ОСОБА_12, що з вказаного приводу останньому необхідно звернутися до ОСОБА_17.

У подальшому 26.07.2021 близько 14 год. 30 хв. ОСОБА_14, перебуваючи за адресою АДРЕСА_5, звернувся до ОСОБА_17, який, діючи за попередньою змовою з начальником комунального підприємства «Спецкомбінат похоронно-ритуального обслуговування» ОСОБА_8, висунув вимогу ОСОБА_12 про необхідність здійснення офіційного платежу через касу підприємства, а також надання додатково неправомірної вигоди в сумі 10 000 грн. за кожную земельну ділянку. У разі не надання вищевказаної суми ОСОБА_18, у наданні місця для поховання померлого ОСОБА_10 та бронювання місця під майбутнє поховання начальником комунального підприємства «Спецкомбінат похоронно-ритуального обслуговування» ОСОБА_8 буде відмовлено.

Разом з цим у ході розмови ОСОБА_11 повідомив, що питання з приводу бронювання земельної ділянки під поховання у майбутньому вирішить після поховання ОСОБА_10.

30.07.2021 року об 11 год. 21 хв. ОСОБА_14, перебуваючи за адресою АДРЕСА_5, виконуючи незаконну вимогу ОСОБА_17 передав останньому неправомірну вигоду в сумі 10 000 грн. за виділення начальником комунального підприємства «Спецкомбінат похоронно-ритуального обслуговування» ОСОБА_8 місця для поховання тіла ОСОБА_10.

31.07.2021 року на території Центрального міського кладовища за

адресою вул. Європейська, 154, у м. Полтаві було поховано тіло ОСОБА_10.

У подальшому, ОСОБА_8, 02.08.2021 близько 15 год. 30 хв., перебуваючи поряд із територією комунального підприємства «Спецкомбінат похоронно-ритуального обслуговування» за адресою вул. Європейська, 154, у м. Полтаві, повідомив ОСОБА_12, що надасть вказівку ОСОБА_18 про зменшення суми неправомірної вигоди за бронювання місця під майбутнє поховання, яку необхідно буде передати ОСОБА_18

03.08.2021 року о 14 год. 57 хв. ОСОБА_11, діючи за попередньою змовою з начальником комунального підприємства «Спецкомбінат похоронно-ритуального обслуговування» ОСОБА_8, перебуваючи за адресою вул. Європейська, 154, у м. Полтаві, отримав від ОСОБА_16 неправомірну вигоду в сумі 8 000 грн. за здійснення бронювання земельної ділянки під майбутнє поховання, після чого був затриманий працівниками правоохоронного органу.

Отже, внаслідок вчинення вказаних умисних та протиправних дій ОСОБА_8 обвинувачується в одержанні службовою особою неправомірної вигоди для себе та третьої особи за вчинення такою службовою особою в інтересах того хто надає неправомірну вигоду дій з використанням службового становища, за попередньою змовою групою осіб, поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, а саме в отриманні від ОСОБА_9 через пособника ОСОБА_7 неправомірної вигоди в розмірі 18 000 грн. за надання двох земельних ділянок під поховання.

Таким чином, внаслідок вчинення вказаних умисних та протиправних дій ОСОБА_8 обвинувачується в одержанні службовою особою неправомірної вигоди для себе та третьої особи за вчинення такою службовою собою в інтересах того хто надає неправомірну вигоду дій з використанням службового становища, за попередньою змовою групою осіб, поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України. А ОСОБА_7 обвинувачується у пособництві щодо вчинення указаних дій за ч.

5 ст. 27, ч. 3 ст. 368 КК України [35].

Іншим розповсюдженим прикладом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, в невиробничій сфері України є корупція під час проведення перевірки суб'єкта господарювання та не притягнення до відповідальності.

Так, головного держінспектора по ліцензуванні ДАБІ в Закарпатській області затримали працівники прокуратури спільно із співробітниками управління захисту економіки. Посадовець ДАБІ вимагав 500 доларів США за позитивний висновок під час проведення перевірки суб'єкта господарювання та не притягнення керівника приватного підприємства до відповідальності. Про це повідомляє прес-служба прокуратури в Закарпатській області. Чоловіка було викрито при одержанні 400 доларів США неподалік адмінбудівлі ДАБІ в Закарпатській області. Посадовця затримано у порядку ст. 208 КПК України та оголошено підозру у вчиненні кримінального правопорушення за ч. 3 ст. 368 КК України [22].

Прикладом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368-3 КК України «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»Ю в невиробничій сфері України може слугувати вирок Оболонського районного суду м. Києва від 20 березня 2024 року у справі № 756/1454/24, провадження № 1-кп/7561006/24.

Так, ОСОБА_5, перебуваючи на посаді директора товариства з обмеженою відповідальністю «ФРІДОМ-МЕДІК» код ЄДРПОУ 40480382, діючи з корисливих мотивів, що виразилось в отриманні грошових коштів, незаконно видав спеціальний рецептурний бланк форми № 3 (Ф3) для виписування наркотичних та психотропних лікарських засобів, а саме рецепт на право одержання лікарського засобу, що містить наркотичний засіб чи психотропну речовину, який є документом суворої звітності, при наступних обставинах.

Так, 07.04.2023 приблизно о 12 годині 00 хвилин, ОСОБА_5, перебував на своєму робочому місці у приміщенні медичного центру ТОВ «ФРІДОМ-

МЕДІК» код ЄДРПОУ 40480382, розташованого за адресою: місто Київ, проспект Оболонський, 49. В цей час до медичного центру зайшов ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_2 для отримання медичної допомоги із замісної підтримувальної терапії. В цей час у лікаря ОСОБА_5 виник злочинний умисел, спрямований на видачу спеціального рецептурного бланку форми № 3 з корисливих мотивів.

Цього ж дня, а саме 07.04.2023, приблизно о 12 годині 19 хвилин, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх діянь, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, діючи з корисливих мотивів, що виразилось в отриманні грошових коштів, не маючи відповідних підстав та показів для видачі рецепту ОСОБА_6, відповідно до амбулаторної картки хворого за № 803, останньому встановлено діагноз «F11.30» (Психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання опіоїдів. Синдром залежності. Стан відміни неускладнений), в порушення вимог чинного законодавства та нормативно правових актів, які регулюють його діяльність.

Реалізуючи свій злочинний умисел, націлений на одержання неправомірної вигоди для себе за вчинення дій з використанням наданих повноважень, ОСОБА_5, будучи службовою особою юридичної особи приватного права, 07.04.2023 о 12:19 год., знаходячись на своєму робочому місці у приміщенні медичного центру ТОВ «ФРІДОМ-МЕДІК» (код ЄДРПОУ 40480382), розташованого за адресою: місто Київ, проспект Оболонський, 49, усвідомлюючи законний порядок проведення огляду пацієнтів перед виписуванням рецепту, діючи всупереч положень ч. 4 ст. 1, ч. 3 ст. 12 ч. 2 ст. 13 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» від 15.02.1995 року; п. 3, 6, 7 Наказу МОЗ, МВС, ГПУ за № 158/417 від 16.06.1998 року «Порядку проведення медичного огляду та медичного обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами», зареєстровано МЮУ № 482/2922 від 28.07.1998 року; п. 2.4, п. 2.5 Наказу МОЗ, МВС, ГПУ, МЮУ за

№ 306/680/21/66/5 від 10.10.1997 року «Інструкції про порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини», зареєстрованого МЮУ № 534/2338 від 05.11.1997 року; п. 26, п. 27 Постанови КМУ № 333 від 13.05.2013 року «Порядку придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я»; п. 2, 3 Розділу I Наказу МОЗ № 360 від 19.07.2005 року «Правил виписування рецептів на лікарські засоби і вироби медичного призначення», зареєстровано МЮУ № 782/11062 від 20.07.2005 року; п. 1, 3, 4, 5 розділу 6.2, додатку 15, 16 та п. 1, 11 розділу 5.2, додатку 10, 14 Наказу МОЗ № 2555 від 09.11.2020 «Про затвердження стандартів медичної допомоги «Психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання опіоїдів»; п. 11 Наказу МОЗ № 200 від 27.03.2012 року «Про затвердження Порядку проведення замісної підтримувальної терапії осіб з психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання опіоїдів», зареєстрованого МЮУ № 889/21201 від 05.06.2012, які визначають порядок призначення хворому відповідного лікування та усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх діянь, виражений у залишенні особи без надання відповідної, кваліфікаційної медичної допомоги, що може призвести до летальних наслідків у зв'язку з підвищеною відповідальністю в роботі з особами з психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання опіоїдів, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, діючи з корисливих мотивів, одержав від ОСОБА_6, який діяв під контролем правоохоронних органів, неправомірну вигоду в розмірі 450 гривень для себе за видачу рецепту № ЛЕ № 191861 від 07.04.2023 на право одержання лікарського засобу, що містить наркотичний засіб «Methadoni» та інших сильнодіючих лікарських засобів на ім'я ОСОБА_6.

Обвинувачений ОСОБА_5 свою вину визнав повністю та пояснив, що він дійсно при вказаних в обвинувальному акті обставинах, з корисливих мотивів, одержав від ОСОБА_6 неправомірну вигоду в розмірі 450 гривень

для себе за видачу йому рецепту на право одержання лікарського засобу, що містить наркотичний засіб «Methadoni» [34].

Прикладом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368-4 КК України «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» в невиробничій сфері України, може слугувати вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 12 квітня 2016 року у справі № 711/3965/15-к, провадження № 1-кп/711/28/16.

Так, обвинувачена ОСОБА_5 працюючи згідно з наказом №114-к від 30.09.2014 на посаді головного геолога ДП НАК «Надра України» «Центрукргеологія», яке є дочірнім підприємством НАК «Надра України», яка утворена постановою КМУ від 14.11.2000 № 1128 «Про утворення акціонерної компанії «Надра України», до посадових обов'язків якої входить здійснювати керівництво геологічною діяльністю відповідних служб, геологорозвідувальних загонів, партій, тобто будучи особою, яка надає публічні послуги, використовуючи надані їй повноваження, діючи умисно, з корисливих мотивів, в період часу з 03.12.2014 по 05.02.2015 одержала від представника різних суб'єктів господарювання ОСОБА_6 неправомірну вигоду загальною сумою 5000 (п'ять тисяч) гривень.

Так, ОСОБА_5, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на одержання неправомірної вигоди від представника ДП «Умань-Агро» ОСОБА_6 за надання рекомендації головного геолога щодо погодження умов на спеціальне водокористування свердловинами ДП «Умань-Агро», яка є підставою для подальшого отримання дозволу на спецводокористування даним підприємством, 22.11.2014, знаходячись в своєму службовому кабінеті в приміщенні ДП НАК «Надра України» «Центрукргеологія», за адресою: вул. Чкалова, 13, м. Черкаси, під час особистої бесіди з ОСОБА_6 запропонувала йому надати їй неправомірну вигоду в сумі 3500 (три тисячі п'ятсот) гривень за надання вищевказаних рекомендацій, шляхом перерахування вказаних грошових коштів на її картковий рахунок НОМЕР_1, відкритий в ПАТ КБ «ПриватБанк».

ОСОБА_6 03.12.2014, близько 11 години 45 хвилин, діючи згідно з попередніми домовленостями із ОСОБА_5 щодо надання їй неправомірної вигоди, знаходячись в приміщенні відділення ПАТ КБ «ПриватБанк», за адресою: вул. Вернигори, 12, м. Черкаси, перерахував на зазначений вище картковий рахунок грошові кошти в сумі 3500 (три тисячі п'ятсот) гривень.

У подальшому ОСОБА_5, діючи умисно, продовжуючи реалізовувати свій злочинний умисел, направлений на одержання неправомірної вигоди від представника СКБ «Благоустрій» ОСОБА_6 за надання рекомендації головного геолога щодо погодження умов на спеціальне водокористування свердловиною СКБ «Благоустрій», яка є підставою для подальшого отримання дозволу на спецводокористування даним підприємством, 05.02.2015, перебуваючи у своєму службовому кабінеті ДП НАК «Надра України» «Центрукргеологія», за адресою: вул. Чкалова, 13, м. Черкаси, під час особистої бесіди з ОСОБА_6 запропонувала йому надати їй неправомірну вигоду в сумі 1500 (одна тисяча п'ятсот) гривень за надання вищевказаних рекомендацій, шляхом перерахування вказаних грошових коштів на її карткових рахунок НОМЕР_1, відкритий в ПАТ КБ «Приватбанк».

ОСОБА_6 05.02.2015, близько 16 години 54 хвилин, діючи згідно з попередніми домовленостями із ОСОБА_5 щодо надання їй неправомірної вигоди, знаходячись в приміщенні відділення ПАТ КБ «Приватбанк», за адресою: бульвар Шевченка, 150, м. Черкаси, перерахував на зазначений вище картковий рахунок грошові кошти в сумі 1500 (одна тисяча п'ятсот) гривень.

Так, суд приходить до висновку, що ОСОБА_5 є особою, яка надає публічні послуги так як остання являється головним геологом ДП НАК «Надра України» «Центрукргеологія», ці послуги є загальнодоступними так як надаються на звернення будь-якої особи, правом надання таких послуг вона наділена державними органами, а саме у відповідності до постанови Кабінету міністрів України № 321 від 13.03.2002 року Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів та спеціальне водокористування,

відповідно до ч. 2 п. 3 дозволи видаються за клопотанням водокористувачів з обґрунтуванням потреби у воді яке погоджується у разі використання підземних вод з Держгеонадрами або дочірними підприємствами НАК «Надра України» за переліком, який затверджує Мінприроди такі послуги (ДП НАК «Надра України» «Центрукргеологія» таким підприємством являється), дані послуги мають юридично значущий характер, оскільки підтверджують чи посвідчують певні події, явища або факти, які породжують чи здатні породити наслідки правового характеру.

Також суд вважає, що ОСОБА_5, являючись особою, яка проводить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг одержала неправомірну вигоду від ОСОБА_6. Факт одержання грошових коштів, які були перераховані на картковий рахунок ніким не заперечується.

Прокурором дії ОСОБА_5 кваліфіковані, як одержання особою, яка провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг неправомірної вигоди для себе за вчинення дій з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає таку вигоду, вчинене повторно, тобто вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст.368-4 КК України [37].

Типовим прикладом учинення кримінального правопорушення передбаченого ст. 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» в невиробничій сфері України може слугувати вирок Сумського районного суду Сумської області від 17 листопада 2021 року у справі № 587/1261/21, провадження № 1-кп/587/234/21.

З матеріалів справи випливає, що 27 листопада 2020 року, близько 15-39 години, ОСОБА_4 рухаючись на автомобілі ВАЗ 21043 д.н.з. НОМЕР_1 в центрі с. Стецьківка Сумського району, Сумської області, був зупинений біля будинку № 2 по вул. Нова в с. Стецьківка Сумського району, Сумської області, екіпажем Сумського РВП ГУНП в Сумській області поліцейських ОСОБА_5 та ОСОБА_6, які є службовими особами, за

порушення правил дорожнього руху та запропонував останнім неправомірну вигоду в розмірі 10000,00 гривень за не притягнення його до адміністративної відповідальності за керування транспортним засобом з ознаками алкогольного сп'яніння.

Обвинувачений ОСОБА_4 свою вину визнав в повному обсязі, суду пояснив, що дійсно 27 листопада 2020 року він рухався на своєму автомобілі ВАЗ 2104 та неподалік свого будинку був зупинений працівниками поліції, розуміючи, що він перебуває в стані алкогольного сп'яніння, запропонував останнім грошові кошти в сумі 10000,00 гривень за не притягнення його до адміністративної відповідальності за керування транспортним засобом в стані алкогольного сп'яніння. У вчиненому розкаюється.

Оскільки фактичні обставини справи ніким не оспорюються, а обвинувачений та інші учасники судового розгляду правильно розуміють зміст цих обставин, сумнівів у добровільності та істинності їх позицій немає, то суд згідно ст. 349 КПК України за відсутності заперечень з боку учасників судового розгляду визнав недоцільним виклик свідків по справі, а обмежився допитом обвинуваченого та дослідженням матеріалів справи, які характеризують особу обвинуваченого.

Таким чином, суд доходить до переконання, що вина ОСОБА_4 у вчиненні кримінального правопорушення за обставин, викладених у вирокі, доведена в повному обсязі та його протиправні дії кваліфікує за ч. 1 ст. 369 КК України, як пропозиція неправомірної вигоди службовій особі, за невчинення в її інтересах дій з використанням наданого службового становища [39].

Прикладом учинення кримінального правопорушення передбаченого ст. 369-2 КК України «Зловживання впливом» в невиробничій сфері України може слугувати вирок Підволочинського районного суду Тернопільської області від 01 лютого 2024 року у справі № 604/21/24, провадження 1-кп/604/55/24.

Так, ОСОБА_5 01 вересня 2023 року, приблизно о 14.40 годині,

перебуваючи на автомобільній дорозі М-12 «Стрий-Тернопіль-Кропивницький – Знам'янка» біля с. Кам'янки Тернопільського району Тернопільської області, перебуваючи у салоні належного йому автомобіля Hyundai Tucson, реєстраційний номер НОМЕР_1, діючи згідно попередньої домовленості із військовозобов'язаним ОСОБА_6 про незаконний вплив з боку ОСОБА_5 на невстановлених досудовим розслідуванням посадових осіб ІНФОРМАЦІЯ_2 щодо вирішення питання про взяття ОСОБА_6 на військовий облік та не здійснення призову останнього на військову службу під час мобілізації, будучи в минулому (до 16.08.2023) працівником ІНФОРМАЦІЯ_2, діючи умисно, з корисливих мотивів, з метою одержання неправомірної вигоди за вплив на вказаних посадових осіб, отримав від ОСОБА_6, який попередньо звернувся до правоохоронних органів з метою викриття та припинення протиправної діяльності ОСОБА_5 та діяв під контролем правоохоронних органів, 2000 доларів США, що еквівалентно 73137,20 грн. за офіційним курсом НБУ станом на 01.09.2023 за вплив на посадових осіб ІНФОРМАЦІЯ_2 щодо вирішення питання про взяття ОСОБА_6 на військовий облік та не здійснення призову останнього на військову службу під час мобілізації [36].

Поряд із цим, працівники ДБР спільно з внутрішньою безпекою Національної поліції та СБУ затримали військовослужбовця, який намагався налагодити незаконний бізнес із продажу документів про непридатність до військової служби. Наприкінці 2024 року він запропонував місцевому мешканцю допомогти з оформленням довідки про непридатність з подальшим виключенням з військового обліку. Для цього фігурант обіцяв використати особисті зв'язки в одному з територіальних центрів комплектування на Тернопільщині. Свої «послуги» військовий оцінив у 25 тисяч доларів США – 20 тисяч авансом та ще 5 тисяч після отримання документів. У разі відмови він погрожував навпаки – прискоренням мобілізації. Зловмисника затримали одразу після передачі другої частини хабаря. Йому повідомлено про підозру за ч. 3 ст. 369-2 КК України –

одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення службовою особою, поєднане з вимаганням. Санкція статті передбачає до 8 років позбавлення волі. Розслідування триває. Встановлюється повне коло осіб, причетних до оборудки. Процесуальне керівництво здійснює Тернопільська спеціалізована прокуратура у сфері оборони Західного регіону [146].

Як можемо побачити, корупція в невиробничій сфері України є всепоглинаючим негативним соціальним явищем, яке як хвороба поширюється на здоровому тілі суспільства.

Отже, з метою встановлення рівня корупційних кримінальних правопорушень які можуть бути вчинені у невиробничій сфері України звернемось до статистичних даних Офісу генерального прокурора України. Дослідження будемо проводити враховуючи специфіку корупції в невиробничій сфері України та зміст нормативних положень які викладені законодавцем в примітці до ст. 45 КК України. Зокрема, нашому дослідженню підпадають: ст. 191, ст. 210, ст. 354, ст. 364, ст. 364-1, ст. 365-2, ст. 368, ст. 368-3, ст. 368-4, ст. 369, ст. 369-2 КК України.

Розглядаючи загальний рівень корупції в Україні можемо зазначити наступні статистичні дані: протягом 2014 року було обліковано 15722 корупційних кримінальних правопорушень, у 2015 році – 16022, у 2016 році – 16092, у 2017 році – 18375, у 2018 році – 18262, у 2019 році – 17443, у 2020 році – 19112, у 2021 році – 19257, у 2022 році – 12077, у 2023 році – 16531, у 2024 році – 14988.

Зазначені вище дані можна побачити у візуалізованому форматі на Графіку 2.2.1.

Графік 2.2.1

Аналіз статистичних даних надає змогу констатувати, що рівень зареєстрованих кримінальних правопорушень протягом 2014 – 2016 років залишався стабільним: 2014 рік – 15722, 2015 рік – 16022, 2016 рік – 16092.

У 2017-2021 роках можна було спостерігати різке зростання облікованих кримінальних правопорушень, де пік припадає на 2021 рік і становить 19257, що до речі є найвищим показником за весь досліджуваний період з 2014 по 2024 роки.

У 2022 році спостерігається різкий спад облікованих кримінальних правопорушень до 12077. На що могли мати вплив різноманітні чинники від початку повномасштабного вторгнення на територію України до позитивних результатів реформ у напрямку антикорупційної діяльності держави.

Поміж цього, протягом 2023-2024 років рівень облікованих корупційних кримінальних правопорушень підвищується – 16531 у 2023 році та 14988 у 2024 році.

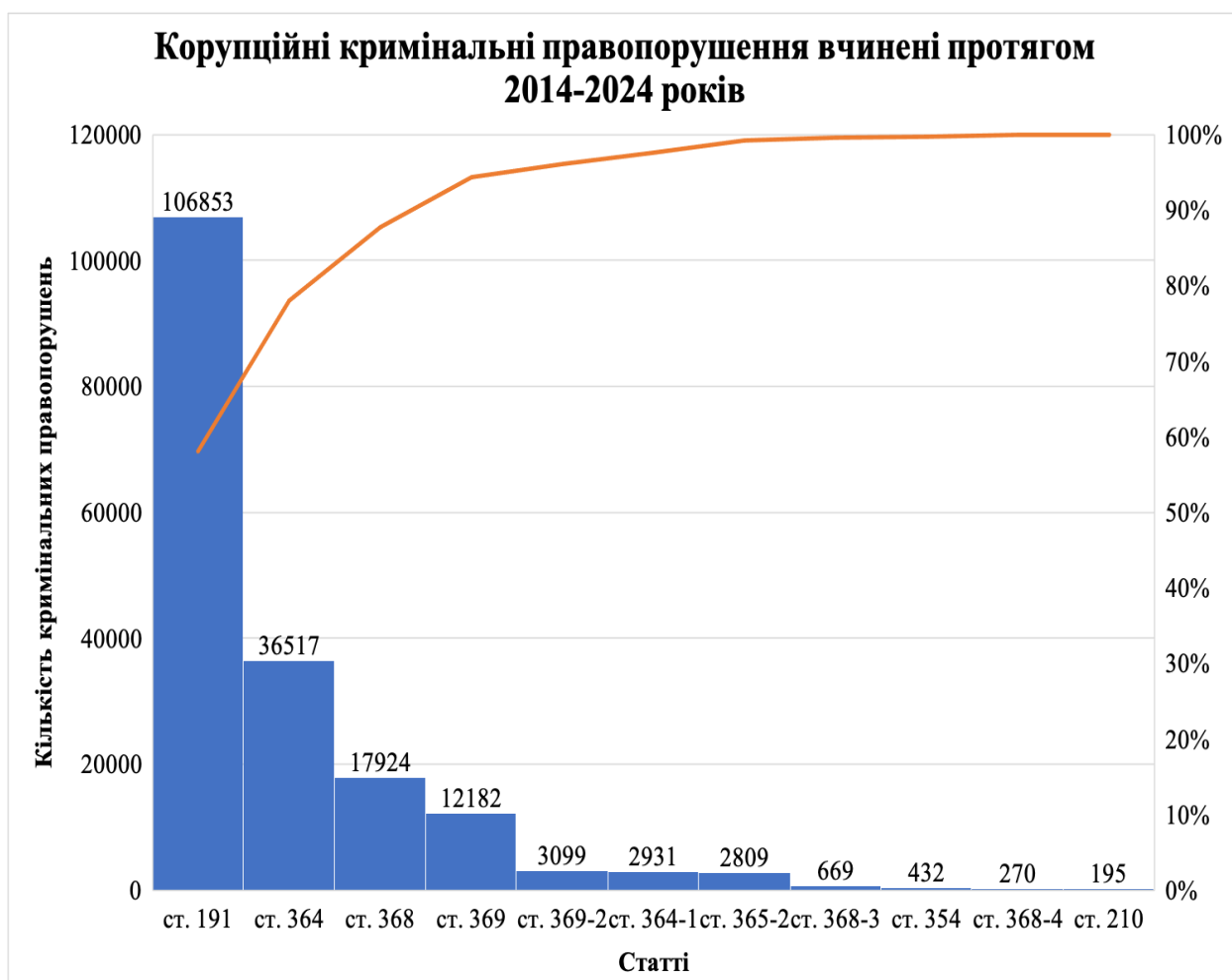
Водночас варто зазначити, що із досліджуваних облікованих корупційних кримінальних правопорушень найбільшу кількість становлять ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним

шляхом зловживання службовим становищем» та ст. 369-2 КК України «Зловживання впливом». Сумарна кількість яких у сумі понад 50% від загальної кількості облікованих випадків.

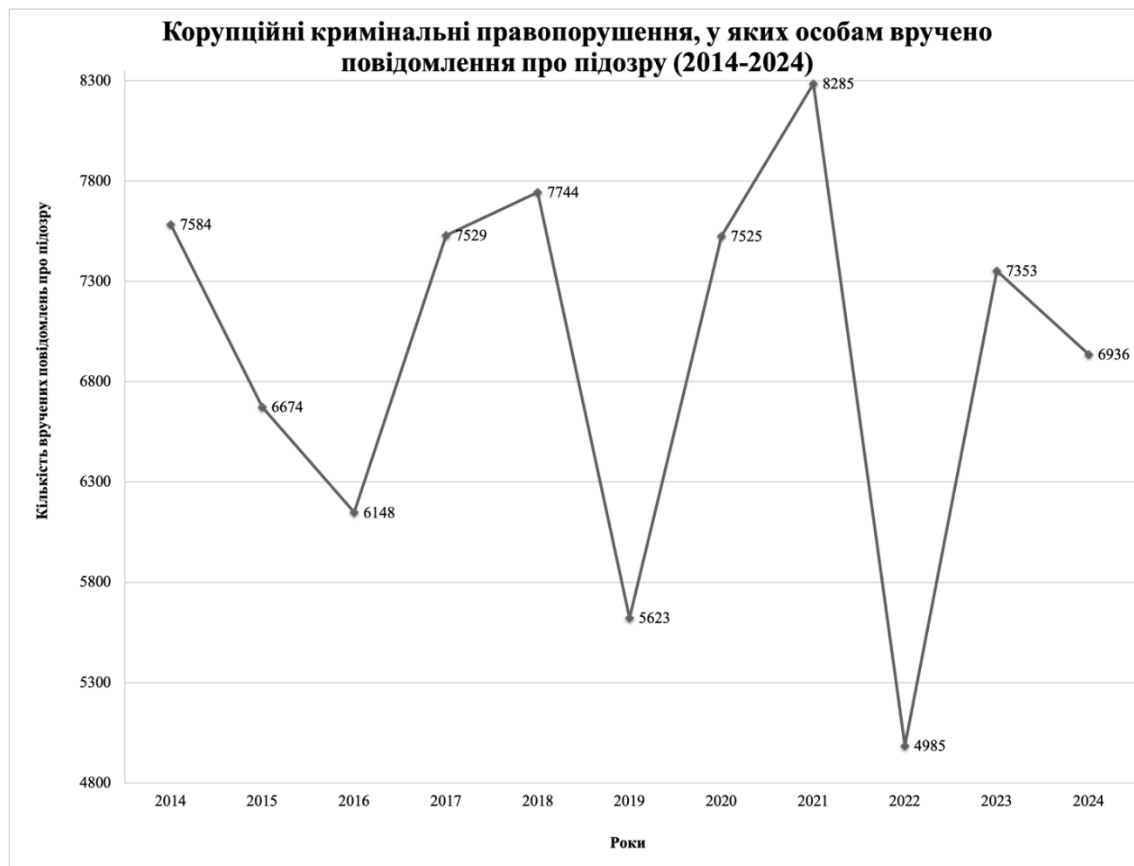
Привертає увагу помітне зростання облікованих корупційних кримінальних правопорушень за ст. 369-2 КК України «Зловживання впливом» до 707 випадків у 2014 році, що майже вдвічі більше ніж у попередньому році. Також 2024 рік характеризується найбільшою кількістю випадків вчинення діянь передбачених ст. 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» за весь досліджуваний період, що становить 2136 випадків.

Аналіз за статтями виглядає таким чином: ст. 191 КК України – 106853, ст. 210 КК України – 195, ст. 354 КК України – 432, ст. 364 КК України – 36517, ст. 364-1 КК України – 2931, ст. 365-2 КК України – 2809, ст. 368 КК України – 17924, ст. 368-3 КК України – 669, ст. 368-4 – 270, ст. 369 КК України – 12182, ст. 369-2 КК України – 3099. В загальній кількості 183881 облікованих кримінальних правопорушень Діаграма 2.2.1.

Діаграма 2.2.1.\

Графік 2.2.2.

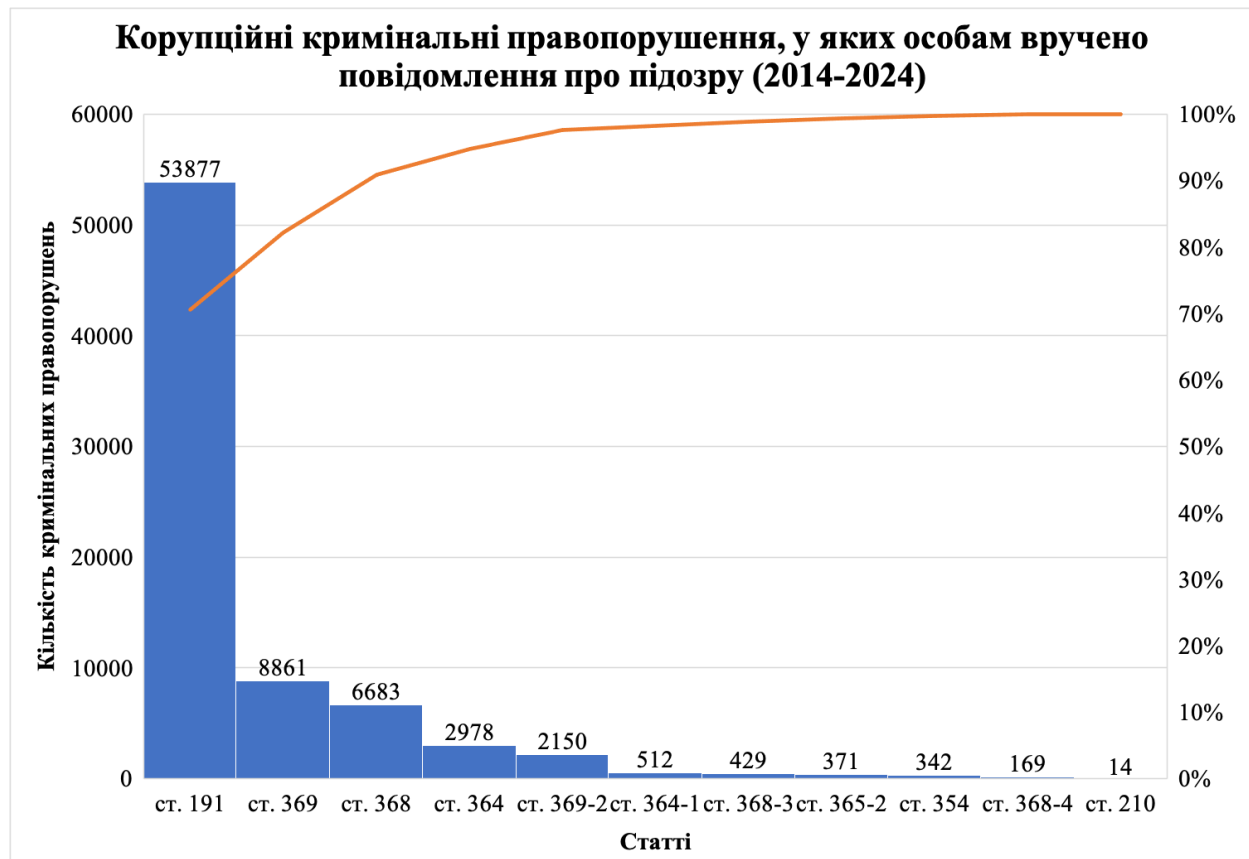

Графік 2.2.2. побудований на основі аналізу корупційних кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру. Зокрема, за роками було обліковано наступну кількість корупційних кримінальних правопорушень, у яких вручено повідомлення про підозру: 2014 рік – 7584, 2015 рік – 6674, 2016 рік – 6148 рік, 2017 рік – 7529, 2018 рік – 7744, 2019 рік – 5623, 2020 рік – 7525, 2021 рік – 8285, 2022 рік – 4985, 2023 рік – 7353, 2024 рік – 6936.

Поряд із тим, було отримано інформацію, що за досліджуваний період серед корупційних кримінальних правопорушень, у яких вручено повідомлення про підозру можна виділити: ст. 191 КК України – 53877, ст. 210 КК України – 14, ст. 354 КК України – 342, ст. 364 КК України – 2978, ст. 364-1 КК України – 512, ст. 365-2 КК України – 371, ст. 368 КК України – 6683, ст. 368-3 КК України – 429, ст. 368-4 – 169, ст. 369 КК України – 8861,

ст. 369-2 КК України – 2150 (Діаграма 2.2.2.).

Діаграма 2.2.2.

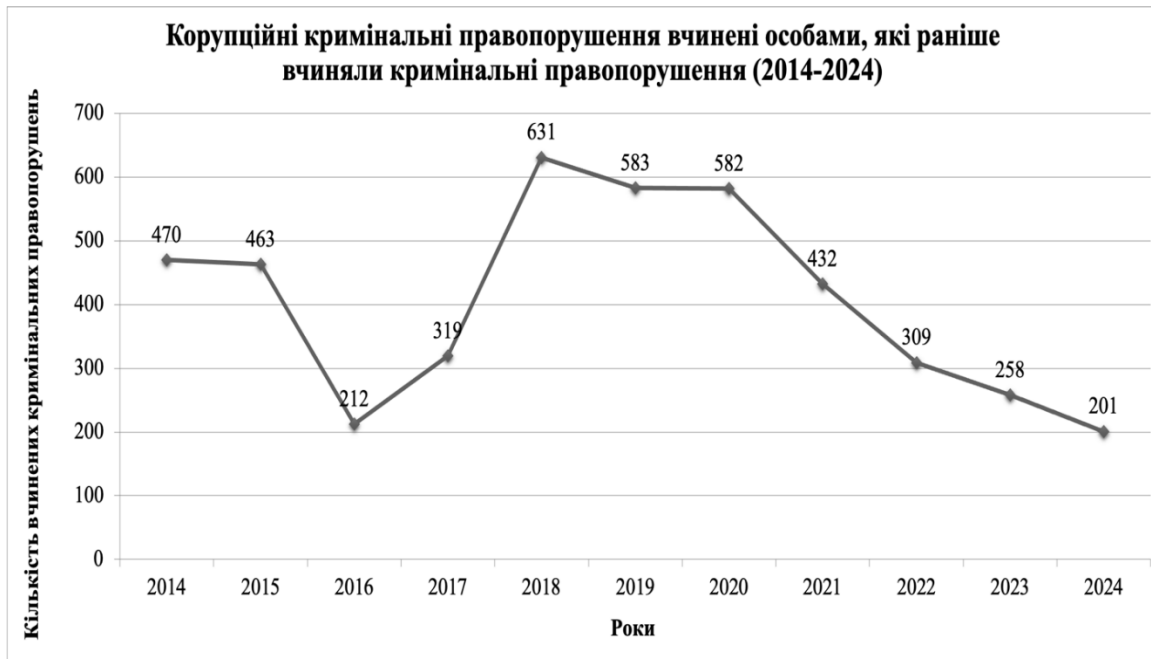
Як може побачити найнижчим показником облікованих кримінальних правопорушень, у яких вручено повідомлення про підозру є 2022 рік: лише 4985 підозр. Проте, найвищим показником характеризується 2021 рік і становить 8285 підозр.

Аналізуючи статистичну інформацію, щодо корупційних кримінальних правопорушень вчинених особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення можна зазначити наступну інформацію загальної кількості облікованих випадків протягом досліджуваного періоду за статтями: ст. 191 КК України – 3448, ст. 210 КК України – 1, ст. 354 КК України – 27, ст. 364 КК України – 91, ст. 364-1 КК України – 35, ст. 365-2 КК України – 16, ст. 368 КК України – 93, ст. 368-3 КК України – 31, ст. 368-4 – 14, ст. 369 КК України – 652, ст. 369-2 КК України – 52.

Інформацію, щодо корупційних кримінальних правопорушень вчинених особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення

протягом досліджуваного періоду за досліджуваними статтями можна наочно побачити на Графіку 2.2.3.

Графік 2.2.3.

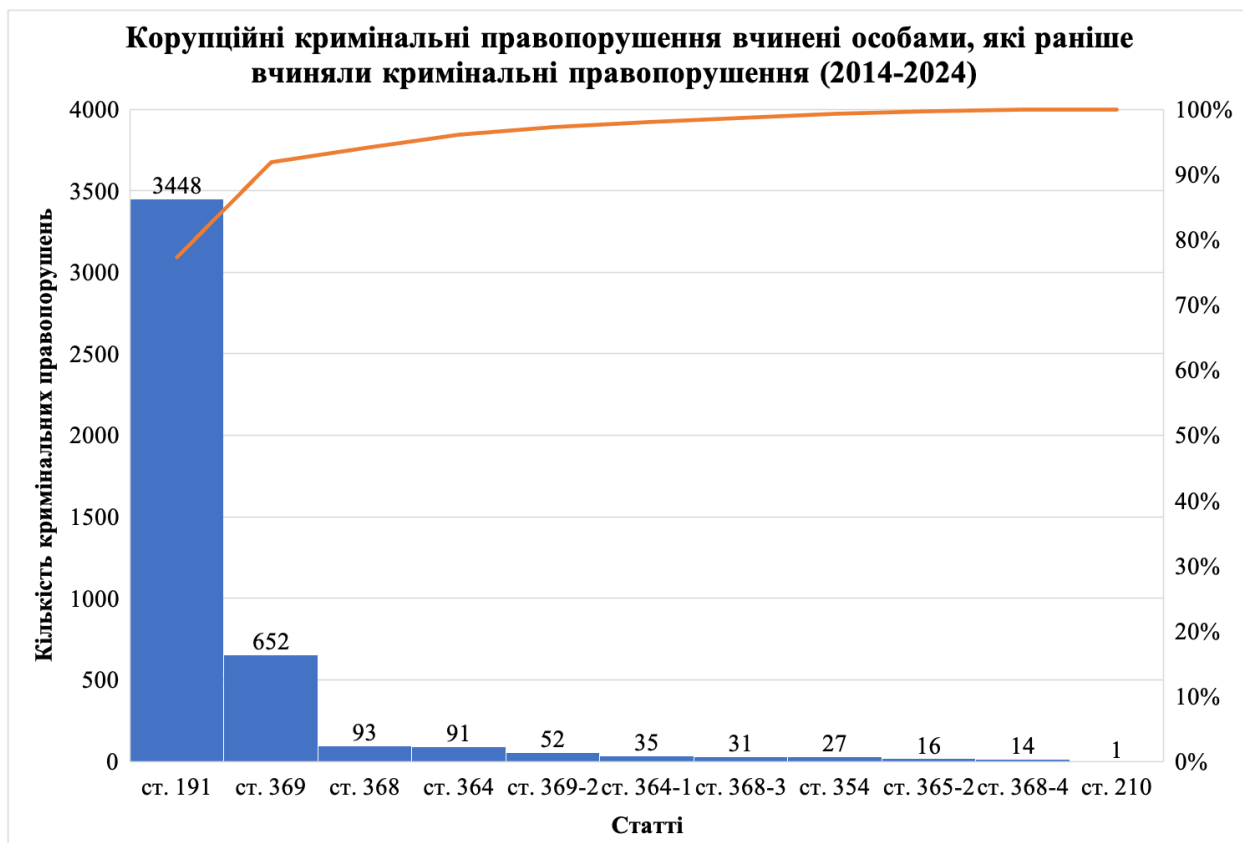

Як можемо побачити, корупційні кримінальні правопорушення вчинені особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення представлені наступним чином: 2014 рік – 470, 2015 рік – 463, 2016 рік – 212 рік, 2017 рік – 319, 2018 рік – 631, 2019 рік – 583, 2020 рік – 582, 2021 рік – 431, 2022 рік – 309, 2023 рік – 258, 2024 рік – 201. В загальній кількості 4460 випадків.

Говорячи про загальні тенденції повторюваності корупційної злочинності можна відзначити, що її пік припадає на 2018 рік і становить – 631 випадок. Після чого кожного подальшого року спостерігається позитивна тенденція до її зниження досягаючи відмітки у 2024 році – 201 випадок. Найпоширенішими статтями у такому є ст. 191 КК України – 3448 випадків та ст. 369 КК України – 652 випадки. Це в свою чергу свідчить, що привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем є найпоширенішим способом вчинення корупційної діяльності повторно. Тоді як, пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі є другим за розповсюдженістю варіантом продовження кримінального минулого.

Діаграма щодо корупційних кримінальних правопорушень вчинених особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення за статтями представлена нижче.

Діаграма 2.2.3.\

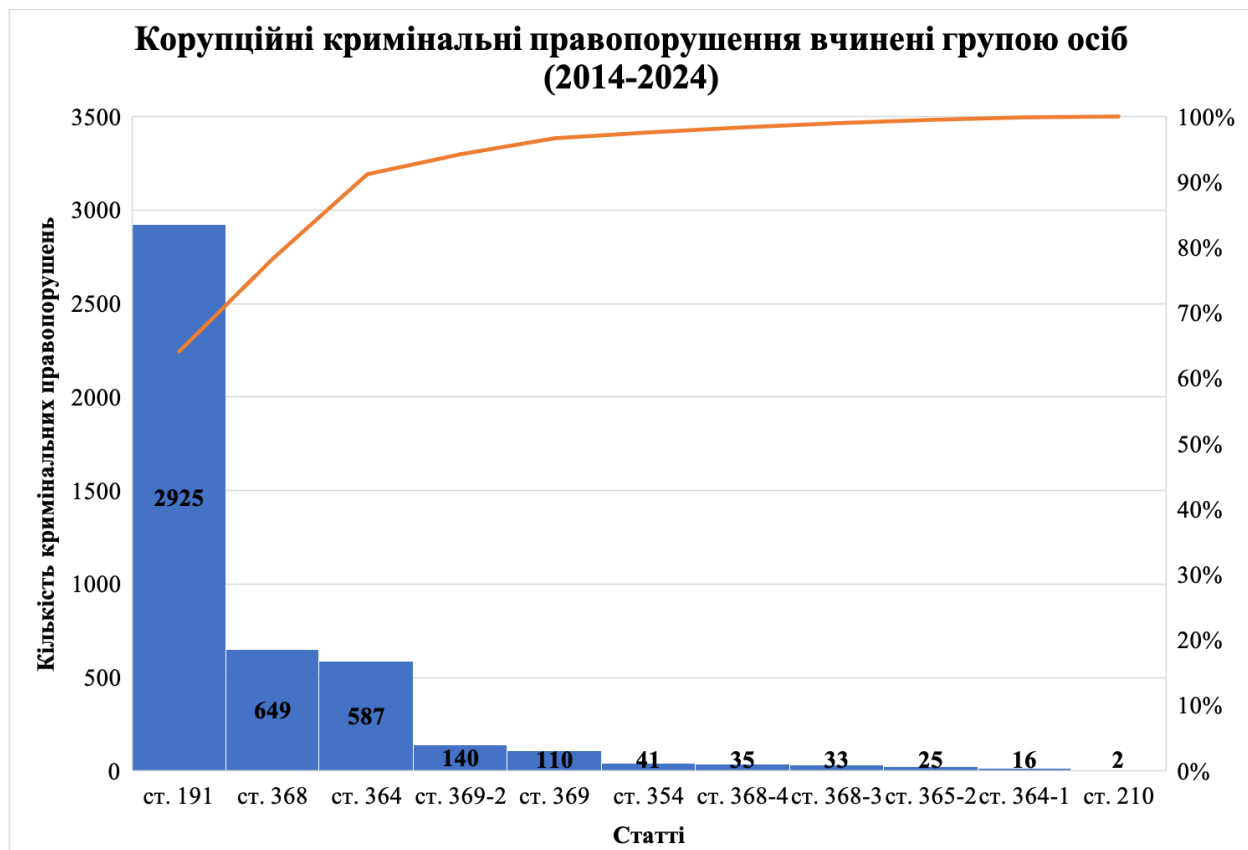
Графік 2.2.4

Аналіз корупційних кримінальних правопорушень вчинених групою осіб протягом досліджуваного періоду виглядає наступним чином: 2014 рік – 431, 2015 рік – 462, 2016 рік – 237 рік, 2017 рік – 235, 2018 рік – 400, 2019 рік – 258, 2020 рік – 473, 2021 рік – 525, 2022 рік – 175, 2023 рік – 774, 2024 рік – 593. В загальній кількості 4563 випадків.

Аналізуючи статистичну інформацію, щодо корупційних кримінальних правопорушень вчинених групою осіб можна зазначити наступну інформацію загальної кількості облікованих випадків протягом досліджуваного періоду за статтями: ст. 191 КК України – 2925, ст. 210 КК України – 2, ст. 354 КК України – 41, ст. 364 КК України – 587, ст. 364-1 КК України – 16, ст. 365-2 КК України – 25, ст. 368 КК України – 649, ст. 368-3 КК України – 33, ст. 368-4 – 35, ст. 369 КК України – 110, ст. 369-2 КК України – 140. Загальна кількість становить 4563 випадки. Запропоновані дані можна побачити на Діаграмі 2.2.4 нижче.

Діаграма 2.2.4.

Отже, з окресленого дослідження показників корупційної злочинності в Україні у період 2014-2024 років можна зазначити, що обліковані корупційні діяння відображають хвилеподібну тенденцію зниження та підвищення. Відносна стабільність облікованих корупційних кримінальних правопорушень простежується протягом 2014–2016 років. Стрімке зростання до пікової активності облікованих корупційних кримінальних правопорушень відображається у 2021 році і становить 19257 облікованих випадків. У наступному 2022 році відбулося зменшення кількості облікованих випадків на 37,3% і було досягнуто найменшої відмітки за досліджуваний період (112077 облікованих випадків).

Найпоширенішими з-поміж облікованих корупційних кримінальних правопорушень є суспільно небезпечні діяння передбачені ст. 191 КК України (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) – 106853 облікованих випадків. Наступною за поширеністю є ст. 369 КК України (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) – 12182 облікованих випадків. На третьому місці по розповсюдженості виокремлюється ст. 369-2 КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за зловживання впливом – 3099 облікованих випадків. Загалом зазначені вище статті КК України охоплюють більше ніж 60% з усіх досліджуваних корупційних кримінальних правопорушень.

Кількість повідомлень про підозру відповідно корелює із загальною тенденцією облікованих корупційних кримінальних правопорушень. Згідно чого у 2021 році зареєстровано 8285 повідомлень про підозру у вчинення корупційних кримінальних правопорушень, а у 2022 році – 4985 підозр. Це в свою чергу свідчить про те, що у 2021 році частка підозр серед облікованих кримінальних правопорушень становить 47%, а у 2022 на 1.7 відсоткових пунктів зменшилась і становила 41,3%, що говорить про меншу ефективність діяльності правоохоронних органів у період початку повномасштабного вторгнення.

Досить високий відсоток від загальної кількості облікованих корупційних кримінальних правопорушень становлять суспільно небезпечні діяння вчинені повторно. Всього обліковано 4460 випадків, де найчастіше знову згадується ст. 191 КК України (3448 облікованих випадків), що підтверджує її відносну поширеність у структурі корупційної злочинності. Таким чином 77,3% від усіх облікованих корупційних кримінальних правопорушень припадає на ст. 191 КК України.

Говорячи про корупційні кримінальні правопорушення, вчинені групою осіб, таких обліковано 4563 випадки, що в свою чергу свідчить про відносну поширеність організованої корупційної діяльності. Відповідно до цього, найбільша кількість зареєстрованих випадків складає ст. 191 КК України (2925 облікованих випадків), ст. 368 КК України (649 облікованих випадків) та ст. 364 КК України (587 облікованих випадків). Отже, найбільший відсоток припадає на корупційні кримінальні правопорушення передбачені ст. 191 КК України, що становить 64,1% від загальної кількості облікованих, ст. 368 КК України – 14,2% та ст. 364 КК України – 12,9%.

Загалом, корупційна злочинність вийшла далеко за межі загальнокримінального феномену і перетворилася на фактор, що створює реальну загрозу національній безпеці, основам державного устрою. Вона набуває організованих, транснаціональних форм із корумпованими зв'язками. Корупцією вражені органи державної влади і управління, у тому числі правоохоронні. Ця злочинність глибоко проникла в економіку, фінансову і політичну системи, органи державної влади і управління. Зберігається тенденція зростання кримінального впливу на всі сфери людської діяльності. Так, варто погодитись із Р.С. Веприцьким, що корупція, як окремий вид злочинності, видозмінюється, вона існує в суспільстві і нерозривно взаємопов'язана з ним, з'являються її нові ознаки, які виникають знову ж таки в залежності від змін суспільного життя [29, с. 51].

Не винятком стала і корупційна злочинність в невиробничій сфері України. Від корупційних проявів потерпають сфера освіти, медицини,

соціального, пенсійного забезпечення, фізичної культури, туризму, культури, науки адміністративних і фінансових послуги тощо. Конституція України передбачає обов'язок держави щодо забезпечення функціонування цих сфер (ст. 3, 24, 43, 46, 49, 53, 54 тощо).

З огляду на законодавче забезпечення, корупційні прояви в невиробничій сфері України підбивають довіру до держави як гаранта верховенства права, а також до правоохоронних органів, які повинні забезпечувати її діяльність. Так, орієнтуючись не те, що задоволення соціальних і духовних потреб суспільства є пріоритетним напрямком діяльності держави, достатні ресурси мають виділятися на запобігання кримінальним правопорушенням.

Корупційні кримінальні правопорушення в невиробничій сфері України, як і в будь-якій сфері, мають свою географічну поширеність, на що, у свою чергу, впливає ціла низка причин. Дослідження географії вчинення корупційних кримінальних правопорушень в невиробничій сфері України сприяє формуванню ефективної антикорупційної політики на загальнонаціональному та місцевому рівнях.

На підтвердження зазначених вище слів А.М. Бабенко зазначає, що одним із магістральних, найактуальніших та перспективних напрямів сучасних досліджень вважається вивчення географії злочинності і похідних від неї окремих теорій, у межах: регіональних особливостей злочинності, її територіальних відмінностей, топографії злочинності, міської та сільської злочинності і т. ін. Серед багатьох підходів осмислення феномена злочинності найдавнішим й найуніверсальнішим напрямком вважається дослідження у рамках географії злочинності. На сучасному етапі розвитку кримінологічної науки вивчення географії злочинності стало обов'язковим атрибутом будь-якого наукового дослідження. Це й не випадково, на його думку, оскільки географія злочинності дозволяє у зручній формі виявляти практично всі кількісно-якісні параметри та особливості злочинності у різних територіально-просторових системах і наглядно демонструвати отримані

результати у вигляді картограм, схем, гістограм і т. ін. [10, с. 179–180].

Отже, враховуюче вищевикладену аргументацію, актуальність та доцільність дослідження сучасного стану географічного поширення корупційної злочинності в невиробничій сфері України не викликає сумніву.

Варто погодитись із А.М. Бабенко, що сучасний стан наукового знання про злочинність, її детермінацію та особу злочинця є надзвичайно великим, однак, і такий, що не повною мірою задовольняє потреби теорії і практики запобігання злочинності. Універсальність кримінології полягає в тому, що вона є міждисциплінарною наукою і у вивченні свого об'єкта часто запозичує знання з інших наукових галузей. Саме кримінологія здатна синтезувати найсучасніші знання з різних наук і об'єднати їх у справі запобігання злочинності. У теперішній час вивчення проблем злочинності у вітчизняній кримінології проводиться у різних напрямках, які представлені багатьма науковими школами [10, с. 179].

Як зазначає В.В. Топчій, аналіз географії злочинності є необхідністю для з'ясування специфіки причин та умов злочинності в різних географічних районах з погляду впливу на них місцевих особливостей та врахування їх при розробленні заходів запобігання злочинності у певній сфері. Географія злочинності має велике практичне значення для диференційованої оцінки результатів роботи правоохоронних органів, їх служб та підрозділів, визначення ними гарячих точок, маневрування силами та засобами, планування всього процесу боротьби зі злочинністю. При вивченні географії злочинності на рівня суб'єктів держави досліджуються її кримінологічні характеристики відносно міст та районів; на рівні міста з районним поділом – відносно районів; на рівні району, міста, селища – відносно населених пунктів, мікрорайонів, адміністративних ділянок, підприємств та інших об'єктів. Також мають значення і теоретичні дослідження, оскільки з'являється можливість глибше вивчити механізм детермінації злочинності та її змін, встановити закономірності прояви та функціонування злочинності в різних за своїми соціально-економічними характеристиками регіонах,

визначати в цих закономірностях загальне та специфічне. Все це, на думку науковця, є необхідною передумовою для вироблення стратегічних заходів запобігання злочинності [243, с. 148].

Таким чином, можемо погодитись із зазначеним вище науковцем, що дослідження географічних показників корупційної злочинності в невиробничій сфері України дозволяє отримати відповіді на цілу низку важливих питань, які стосуються ефективної державної антикорупційної політики.

Зокрема, В.В. Топчій наголошує, що дослідження географії злочинності по-перше, допомагає чітко окреслити зони з найбільш високою інтенсивністю злочинності, де необхідно зосередити увагу державних органів та громадськості і виявити особливу активність і послідовність у боротьбі з протиправними діями. По-друге, такий аналіз дає можливість виділити зони з найменшою інтенсивністю злочинних проявів. Вивчення та узагальнення позитивного досвіду боротьби зі злочинністю на території району, міста, області ґрунтується на аналізі показників кримінальної статистики, що характеризують рівень злочинності як в абсолютних цифрах, так і в коефіцієнтах. По-третє, географічний підхід дозволяє диференційовано зобразити загальний стан справ зі злочинністю, визначити регіональні тенденції в напрямі організації на державному рівні та активізації боротьби в певний час та в певному місці. З метою виявлення зон росту злочинності, зон зниження її інтенсивності і, з рештою, зон, де простежується стабілізація рівня злочинних діянь, аналізуються показники динаміки злочинності. По-четверте, аналіз структури злочинності по регіонах дає можливість диференціювати кожний з них з погляду тяжкості та небезпечності основної кількості вчинених кримінальних правопорушень, а також поширення того чи іншого виду посягань. По-п'яте, дослідження демографічних процесів (як і інших соціальних явищ) з урахуванням регіональних відмінностей злочинності допомагає виявити причини антисупільної поведінки у досліджуваній сфері та виробити систему профілактичних заходів боротьби з

нею [243, с. 148].

З приводу географії злочинності М.І. Фіалка зазначає, що вона займається проблемами просторового та часового розподілу злочинності (місця злочину, місця проживання злочинця) в світі, країні, регіонах, на типах населених пунктів. Крім того, наголошує автор, вона з'ясовує вплив соціального середовища того чи іншого регіону на рівень та характер злочинності, встановлює межі та напрямки переміщень злочинців, а також вивчає регіональні відмінності в реакціях на злочинність. Інтенсивність злочинності є неоднорідною по всій території країни. На такий стан справ впливають конкретні соціальні та історичні умови того чи іншого регіону, його економічні особливості, національний склад, структура населення, рівень культурного виховання, традиції та інші чинники. Тому, на його думку, з чим ми і погоджуємось, аналіз географії злочинності дає змогу встановити, в якому регіоні потрібно докласти найбільших зусиль та зосередити більше засобів впливу на неї [251, с. 367].

За Г.З. Яремко та Н.І. Устрицькою, географія злочинності – це кримінологічний показник, що виражається в закономірності поширення злочинності в просторі [295, с. 9]. В.В. Голіна під географією злочинності розуміє – кількісну характеристику розповсюдження та прояву злочинності й окремих її видів і груп за різними регіонами та країнами світу. Нерівномірність у розподілі злочинності за регіонами автор пояснює: по-перше, конкретними соціальними та історичними умовами того чи іншого регіону; по-друге, економічною характеристикою регіону; по-третє, національним складом, традиціями та структурою населення; по-четверте, рівнем культурного виховання, організації дозвілля та побуту населення [89, с. 41].

Т.О. Давидова в свою чергу зазначає, що показник рівня є незамінним і при визначенні географії злочинності, оскільки дає можливість оперувати об'єктивними цифрами. Географія злочинності або її територіальна розповсюдженість – співвідношення обсягів злочинності на адміністративно

відокремлених одиницях, що входять до складу єдиного адміністративного утворення. Вивчення територіальних розбіжностей злочинності важливе для глибинного порівняльного аналізу соціальних умов злочинності, факторів, що впливають на загальний її стан, у перевірці кримінологічних гіпотез. На думку авторки, географічний показник при визначенні кримінологічної характеристики корупції є важливим з погляду визначення найбільш корупційних галузей у регіонах. Так, вона зазначає, що Київська, Харківська області – це регіони, у яких існують міста з розвинутою інфраструктурою, великим бюджетом, тому тут, закономірно, найкорумпованішими визнаються: бюджетна сфера, сфери приватизації майна, сфера зовнішньоекономічної діяльності, адміністративно-управлінська сфера. Такі ж області як Херсонська, Івано-Франківська тощо – це аграрні регіони, для яких часто притаманна корупція в сфері земельних відносин тощо. Водночас авторка принагідно зауважує, що відповідно за даним земельних аукціонів, на Київщині, в Одещині земні є найдорожчими в Україні, а отже в цих регіонах також фіксується зростання корупції у сфері земельних відносин [59, с. 108].

У контексті дослідження географічної розповсюдженості корупційної злочинності в невиробничій сфері України звернемо свою увагу на офіційні джерела інформації, зокрема які надані Офісом Генерального прокурора України.

Так, за даними правоохоронців, з січня по вересень 2024 року найменше кримінальних правопорушень зафіксовано у наступних регіонах: Тернопільська область – 8 299; Чернівецька область – 9 327; Івано-Франківська область – 9 235; Хмельницька область – 11 199; Кіровоградська область – 11 932; Волинська область – 13 106; Рівненська область – 13 284. За статистикою найменше кримінальних злочинів зафіксовано в Криму – 374, у Севастополі – 76, а також у Луганській області – 4 909. Але це зумовлено не низькою злочинністю, а тим що півострів перебуває під окупацією і понад 90% Луганщини зараз не підконтрольні Україні, тому дані про

правопорушення у цих регіонах не є репрезентативними. Найбільше кримінальних правопорушень з січня по вересень 2024 року зафіксовано: Київ – 48 023, Київська область – 27 348; Донецька область – 52 053; Дніпропетровська область – 51 184; Харківська область – 49 867; Запорізька область – 26 737; Одеська область – 26 728; Львівська область – 25 476. Дані по решті областях: Полтавська область – 19 910; Сумська область – 17 285; Миколаївська область – 16 675; Вінницька область – 15 588; Житомирська область – 14 775; Закарпатська область – 14 755; Херсонська область – 13 726 [147].

Таким чином, географічний показник вчинення кримінальних правопорушень свідчить, що розповсюдження кримінальних правопорушень залежить від рівня соціально-економічного розвитку територіальної одиниці, розгалуженості органів державної влади, місцевого самоврядування, розвитку галузі невиробничого сектору (сфери послуг) тощо. Таким чином, територіальна поширення злочинності виглядає наступним чином: м. Київ (10,3%), Київська область – (11,0%), Донецька область (11,2%) – проте варто робити наголос на тому, що частина території є тимчасово окупованою, з цього інформація стосовно цього регіону є не повністю об'єктивна, Дніпропетровська область (11%), Харківська область (10,7%), Запорізька область (5,7%), Одеська область (5,7%), Львівська область (5,5%). Щодо решти областей дані виглядають наступним чином: Полтавська область (4,3%), Сумська область (3,7%), Миколаївська область (3,6%), Вінницька область (3,3%), Житомирська область (3,2%), Закарпатська область (3,2%), Херсонська область (2,9%) – де також варто робити акцент на тимчасово окуповану частину території, Рівненська область (2,9%), Волинська область (2,8%), Кіровоградська область (2,6%), Хмельницька область (2,4%), Чернівецька область (2,0%), Івано-Франківська область (2,0%), Тернопільська область (1,8%), Луганська область (1,1%) – з огляду на тимчасову окупацію територій.

Отже, можна погодитись із К.Ю. Сікач, що злочинність – результат

складної взаємодії величезної кількості факторів, явищ і процесів, які відбуваються у суспільстві і мають територіальний прояв. Регіон при цьому виступає як територіальна суспільна система, в якій специфіка взаємодії природного середовища і функціонально пов'язаних підсистем виробництва, розселення, інфраструктури і життєдіяльності самого населення зумовлює територіальну неоднорідність соціальних, у т.ч. криміногенних процесів. Тобто, автор наголошує, при дослідженні кримінальної ситуації у тому чи іншому регіоні важливе значення має вивчення територіальної диференціації рівня злочинності, її динаміки у часі і просторі, територіальних відмінностей у переважаючих формах та структурі кримінальних правопорушень. На територіальні особливості поширення правопорушень впливає ціла низка причин, умова та факторів. Тому їх систематизація повинна бути приділена чи не основна увага при дослідженні злочинності як явища у географії. Формується причинно-наслідковий комплекс злочинності, його зміст відображають: причини та умови, а також фактори злочинності [209, с. 80].

Серед зазначеного вище автор зазначає, що на рівень, характер і риси злочинності у тому чи іншому регіоні здійснює вплив цілий комплекс чинників, які можна об'єднати у наступні риси:

- 1) позиційно-атрибутивні (географічне положення, розміри і компактність території, адміністративний поділ, транзитність території тощо);
- 2) природно-географічні (рельєф і наявність родовищ мінеральних ресурсів, агрокліматичні умови, сезон року тощо);
- 3) економічні (рівень економічного розвитку, структура економіки і зайнятості населення, трансформація форм власності, ситуація на ринку праці, рівень інфляції тощо);
- 4) соціальні (рівень, спосіб та якість життя населення, ступінь майнового розшарування (поляризація) населення; система освіти тощо);
- 5) демографічні (кількість і густота населення, статеві-вікова, професійно-освітня структура населення, шлюбна ситуація, етнічний склад

населення);

6) екістичні і містобудівні (особливості системи розселення, рівень урбанізації, архітектурна забудова, транспортна та інша інфраструктура тощо);

7) культурно-духовні (суспільна ідеологія, «імідж» території, рівень поширення соціально небезпечних хвороб, психічні розлади і захворюваність, релігійна активність і стан міжконфесійної взаємодії тощо);

8) екологічні (рівень антропогенного навантаження, стан земельних, водних атмосферних, біологічних ресурсів, наявність зон екологічного лиха, заповідних територій тощо);

9) політичні (рівень політичної стабільності, рівень політичних свобод і демократії, наявність конфліктних зон різної природи, корупція тощо);

10) організаційно-правові (діяльність правоохоронних органів та судової системи, наявність пенітенціарної системи тощо) [209, с. 82].

У контексті дослідження географічної поширеності корупційної злочинності в невиробничій сфері України варто зазначити, що не неї впливає цілий комплекс взаємопов'язаних факторів. Серед яких варто виокремити наступні: економічні (рівень економічного розвитку); соціальні (рівень життя населення); демографічні (кількість і структура населення); містобудівні (високий рівень урбанізації); політичні (рівень політичної стабільності); організаційно-правові (діяльність органів виконавчої та судової влади). Врахування зазначених вище факторів в межах кримінологічної політики держави сприятиме більш ефективній боротьбі з корупційною злочинністю в невиробничій сфері України.

З метою більш предметного дослідження географічних показників в невиробничій сфері України, звернемо свою увагу на офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції, на якому безпосередньо розміщено інформацію щодо регіонального розподілу вчинених корупційних кримінальних правопорушень протягом 2024 року.

Так, Львівська область є лідером за кількістю кримінальних проваджень, дані про які були внесені до Єдиного державного реєстру корупціонерів у 2024 році. Про це свідчать дані Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. З 1 січня до 31 грудня 2024 року до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення було внесено 4046 записів. З них 3516 – за рішеннями судів та ще 530 – за дисциплінарними стягненнями. У географічному розрізі найбільше записів щодо корупціонерів припадає на Львівську область – 326 справ за рік. При цьому 302 за судовими рішеннями, 24 – за дисциплінарними стягненнями. На другому місці за кількістю корупціонерів – Вінницька область. На неї припадає 310 записів у реєстрі, з яких 302 – за рішеннями судів. Далі йдуть Дніпропетровська (281 запис, з яких 263 за рішенням суду), Одеська (255 записів, 247 за рішенням суду) та Київська (250 записів, з яких 249 за рішенням суду). Ще 245 проваджень (163 за рішенням суду) припадає на Київ [128].

Якщо говорити за процентне географічне співвідношення поширеності корупційних кримінальних правопорушень, облікованих Національним агентством з питань запобігання корупції протягом 2024 року, то можна зазначити такі дані: Львівська область (8,1%), Вінницька область (7,7%), Дніпропетровська область (7%), Одеська область (6,4%), м. Київ (6,2%), Київська область (6%). У підсумку ці регіони, які мають перевагу в кількості облікованих корупційних діянь перекривають близько 41,4% від загальної кількості, решта регіонів становить 58,6%.

Отже, варто погодитись із висновком А.М. Бабенко, що наукова категорія «географія злочинності» є історично сформованою, перевіреною практикою і такою, що довела свою теоретико-практичну значущість. Стабільність правопорядку в розвинених країнах світу досягається завдяки систематичному моніторингу змін географії злочинності у всіх частинах країни, шляхом відстеження закономірностей у змінах географічної картини

злочинності на рівні вулиці, району, міста (селища), регіону (області) або країни. Географічна інформація дозволяє виявити взаємозв'язки між різними кримінологічними факторами (кримінальними, економічними, демографічними і т. ін.), відстежити систематичність злочинної діяльності, зафіксувати тривалість існування на карті тієї або іншої «кримінальної точки», виявити часові коливання статистичної інформації. Електронні кримінологічні карти можуть допомагати підтвердити або спростувати криміналістичні версії щодо використання злочинцями одних і тих же маршрутів пресування, способів вчинення кримінальних правопорушень, місця проживання та схожості типів жертв вчинених кримінальних правопорушень. Електронні карти дозволяють робити висновки про результативність роботи територіальних підрозділів правоохоронних органів, точніше здійснювати управління підрозділами, диференційовано підходити до планування заходів протидії злочинності [10, с. 185–186].

Таким чином, географічний показник вчинення корупційних кримінальних правопорушень у невиробничій сфері України свідчить, що розповсюдження даного виду кримінальних правопорушень залежить від рівня соціально-економічного розвитку територіальної одиниці, розгалуженості органів державної влади, місцевого самоврядування та розвитку галузі невиробничого сектору (сфери послуг) тощо. З огляду на це, територіальне поширення корупційної злочинності у невиробничій сфері України протягом 2024 року виглядає наступним чином: Львівська область (8,1%), Вінницька область (7,7%), Дніпропетровська область (7%), Одеська область (6,4%), м. Київ (6,2%), Київська область (6%). Тоді як, загальний рівень протиправних діянь розподілився наступним чином: Донецька область (11,2%), Дніпропетровська область (11%), Київська область (11%), Харківська область (10,7%).

У правовій державі проблеми боротьби із злочинністю, захисту прав і законних інтересів громадян від злочинних посягань є актуальною завжди. Людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека

визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, на сторожі якої повинна стояти держава, її правоохоронні органи. Важливою функцією держави є комплексна багаторівнева протидія злочинності. Її наступальний характер забезпечується поряд з іншими видами діяльності також і застосуванням моніторингових процедур, зокрема і щодо латентної злочинності [207, с. 280]. Латентна злочинність значно підриває найрезультативніший механізм протидії злочинності – принцип неминучості покарання. Надзвичайно велика кількість осіб, які вчинили правопорушення і не понесли встановленої законом відповідальності, набуває в Україні загрозливого характеру і може перерости в масові заворушення. Таке становище можливе за умови, коли не вживатимуться невідкладні заходи щодо подолання різниці між кількістю зареєстрованих заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та притягненням винних до відповідальності, серед яких майже третина, що вчинила їх повторно [208, с. 401–402].

Водночас правдива оцінка владної корумпованості, масштабів розповсюдження корупції, природи корупційних проявів допомагає здійснити правильну оцінку ситуації зі станом корупції, її структурою, спрогнозувати її можливий розвиток та наслідки, сформулювати дієву стратегію та тактику антикорупційної діяльності, а також визначити адекватні засоби запобігання корупції в Україні. Специфіка відносин в корупційних правопорушеннях, конкретні способи їх вчинення і пов'язані з ними способи приховування відображають існуючий високий рівень латентності корупційних правопорушень. Латентність корупції є причиною, що перешкоджає виявленню таких кримінальних правопорушень безпосередньо під час їхньої підготовки чи вчинення та не дає змоги орієнтуватися на конкретні умови й обставини, які є необхідними для їхнього усунення. Усі ці фактори, на думку М.В. Кікалішвілі, суттєво ускладнюють процес виявлення корупційних правопорушень, тому є необхідність застосування комплексних методів та специфічних інструментів і заходів, які відрізняються від тих, що застосовуються з метою виявлення інших видів кримінальних

правопорушень [95, с. 194].

Ефективне запобігання корупційній злочинності в невиробничій сфері України неможливе без встановлення кримінологічних показників. Дослідження кількісних та якісних показників корупційної злочинності є вирішальною передумовою ефективної системи запобігання та протидії корупційним проявам. Разом із тим, дослідження корупційної злочинності в невиробничій сфері України ускладнюється високими показниками латентності. Тому, аналіз латентності корупційної злочинності в невиробничій сфері України має вирішальне значення при побудові ефективної системи її запобігання та протидії, особливо коли корупційні прояви в невиробничій сфері України перешкоджають сталому розвитку країни та встановленні міжнародних відносин із зарубіжними партнерами.

Вимірювання рівня злочинності та інших її показників ведеться на основі даних про зареєстровані кримінальні правопорушення. Давно відомо, що з різних причин реєструються не всі вчинені кримінальні правопорушення. Фактична кількість вчинених кримінальних правопорушень завжди більша від зареєстрованої. Фактично вчинена злочинність, яка не стала предметом реєстрації кримінальних правопорушень, називається латентною. Латентна злочинність, її розміри обумовлюють викривлення, неповне уявлення про злочинність в цілому і тому мають вивчатися, визначатися для отримання більш адекватного уявлення про фактично вчинену кількість кримінальних правопорушень [81, с. 177].

Латентна злочинність – (від лат. *latens* – прихований, невидимий) – (латентна злочинність) – сукупність фактично скоєних кримінальних правопорушень, що з огляду на різноманітні обставини не знайшли свого відображення в офіційній кримінально-правовій статистиці. У структурі прихованої злочинності за механізмом її утворення виділяють такі види: 1) природна – неповна реєстрація кримінальних правопорушень у зв'язку з тим, що правоохоронним органам потерпілим, свідкам, посадовим особам та

іншим громадянам, нічого не відомо про факт скоєння кримінального правопорушення, у зв'язку з чим вони не повідомляють у правоохоронні органи; 2) прихована – сукупність кримінальних правопорушень, відомих посадовим особам чи окремим громадянам, які з будь-яких причин не повідомляють про це відповідним правоохоронним органам; 3) прикордонна – сукупність кримінальних правопорушень, інформація про які стала відома правоохоронним органам, але вони, внаслідок неправильної правової оцінки вчиненого діяння, не вбачають у ньому складу кримінального правопорушення, у зв'язку з чим це діяння не реєструють; 4) приховування кримінальних правопорушень від обліку – умисне ухилення відповідних працівників правоохоронних органів від реєстрації виявлених кримінальних правопорушень [89, с. 98–99].

Вивчаючи питання латентності, варто погодитись із думкою Ю.В. Рень, що на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства наявність приховування факту скоєння кримінальних правопорушень свідчить про те, що стан державної статистики про зареєстровану злочинність у світі й в Україні не можна визнати задовільним, з огляду на рівень латентності злочинності та недовіру громадян до правоохоронних органів. Громадяни, суспільство, держава не мають повного уявлення про справжню кримінологічну обстановку в країні, не можуть вжити належних заходів щодо контролю над злочинністю. Приховування кримінальних правопорушень, крім того, є серйозним криміногенним фактором, що детермінує подальше поширення злочинності. З огляду на сучасну парадигму дослідження рівня приховування кримінальних правопорушень, до латентної злочинності відносять кримінальні правопорушення, які залишаються невиявленими, невідомими правоохоронним органам, тобто прихованими. Ба більше цілком слушно зазначає автор, що кримінологи одностайно переконані з приводу надзвичайної складності дослідження такого феномена, що зумовлюється проблемами перш за все гносеологічного та методологічного характеру. Тому, на переконання автора, наявність

латентних кримінальних правопорушень створює в суспільстві психологічну обстановку безкарності суспільно небезпечних діянь, що, своєю чергою, заохочує осіб, що скоїли кримінальні правопорушення, продовжувати і поширювати свою протиправну діяльність [195, с. 44].

Так, оскільки корупційним правопорушенням притаманний найвищий ступінь латентності, наявні статистичні дані є лише віддзеркаленням «бажання» реальних перетворень і підтверджують тезу про тотальну імітацію боротьби з корупцією. Тому на думку О.Ю. Шостко, без кардинальної зміни системи кримінальної юстиції і головних її «гвинтиків» стають неможливими будь-які зрушення у сфері мінімізації корупційних проявів [287, с. 78].

Наголосимо, що в галузі кримінологічної науки існує значна кількість визначень поняття латентна злочинність. Проте, одностайної позиції щодо розуміння цього явища ще не досягнуто. Тому, зробимо побіжний огляд, найпоширеніших та аргументованих визначень латентності злочинності, які пропонує вітчизняна наука.

Так, на думку А.П. Закалюка, латентна злочинність визначається як частка злочинності, що становить сукупність кримінальних правопорушень різних видів, які вчинені, але з різних причин не стали предметом передбаченого законом реагування у вигляді відкриття кримінального провадження та притягнення винних у їхньому вчиненні до відповідальності. Залежно від причин і механізмів набуття латентності науковець латентну злочинність поділяє на шість основних груп:

- 1) злочинні прояви, які з низки причин (вчинення з необережності, правова некомпетентність тощо) помилково не сприймаються як передбачені Кримінальним кодексом України кримінально карані діяння;
- 2) злочини, про які потерпілі з різних мотивів не повідомляють компетентним органам;
- 3) злочини, в яких немає персоніфікованого потерпілого суб'єкта, заінтересованого повідомляти про їхнє вчинення (посягання на державні, загальносуспільні об'єкти та відносини);

4) злочини, факт вчинення яких відомий обмеженому колу осіб або лише винуватцям, проте через вжиття ними спеціальних заходів щодо нерозповсюдження відомостей про згадані прояви, а також через незацікавленість у цьому потерпілих, повідомлення про кримінальні правопорушення не надходять до правоохоронних органів;

5) злочини, інформація про які відома правоохоронним органам, але вони (помилково або свідомо) не оцінені ними у встановленому кримінальному процесуальному порядку як кримінальні карані діяння та залишені поза обліком;

6) злочини, стосовно яких прийнято необґрунтоване процесуальне рішення щодо відсутності події або складу кримінального правопорушення [81, с. 177–180].

На думку Ю.В. Рень, латентна злочинність полягає у сукупності прихованих протиправних діянь, що скоєні на певній території та у певний проміжок часу, не врахованих, не зареєстрованих в установленому порядку, які реально були скоєні, але не стали відомі органам кримінального судочинства і, відповідно, не відображаються в офіційній статистиці. Правник переконаний, що на сучасному етапі розвитку суспільства наслідком існування латентної злочинності є зниження правової захищеності громадян. Автор також наголошує, що латентні кримінальні правопорушення є більш небезпечними. Адже в результаті появи латентних кримінальних правопорушень вимоги закону по суті порушуються двічі. Перший раз це робить злочинець, що посягає на охоронювані кримінальним законом блага. Другий – коли державні органи через неочевидність фактично скоєного кримінального правопорушення чи з інших причин позбавляються можливості реагувати на це відповідним чином. Виходячи з цього, на думку автора, причинами, які зумовлюють існування латентної злочинності, є:

1) низький ступінь очевидності вчиненого діяння;

2) ретельна діяльність винного з приховування протиправного посягання;

- 3) витонченість способу скоєння кримінального правопорушення;
- 4) спеціалізація і рівень професіоналізму винного;
- 5) порушення встановленого порядку ведення статистичного обліку скоєних кримінальних правопорушень;
- 6) помилкова кваліфікація скоєного кримінального правопорушення як адміністративного, цивільно-правового і дисциплінарного делікту;
- 7) низька кваліфікація працівників правоохоронних органів, недовіра населення до їхніх можливостей;
- 8) потерпілі, свідки, очевидці і керівники організаційно-господарських структур, обізнані про скоєні кримінальні правопорушення, але з різних причин та мотивів не повідомляють відповідним органам про них [195, с. 45–46].

Водночас окремі наукові дотримуються різних підходів щодо класифікації латентності. Зокрема, Н.І. Устрицька допускає класифікацію латентних проявів як пограничну, природну та штучну.

Так, зокрема, Н.І. Устрицька під причинами розуміє латентності кримінальних правопорушень сукупність обставин соціального, правового, особистого й іншого характеру, що перешкоджають виявленню, реєстрації й обліку кримінальних правопорушень, а також їх розкриттю, зокрема й забезпеченню повноти й усебічності їх розкриття (об'єктивні та суб'єктивні). Вона наголошує, що латентність погранична охоплює сукупність тих випадків, коли факт кримінального правопорушення відбувся, але потерпілий не усвідомлює цього (потерпілий вважає, що загубив майно, насправді ж воно було вкрадене). Латентність природна охоплює сукупність тих випадків, коли факт кримінального правопорушення відбувся, але про нього не стало відомо правоохоронним органам (неповідомлення потерпілим про кримінальне правопорушення). Латентність штучна охоплює сукупність тих випадків, коли про факт кримінального правопорушення відомо компетентним органам, але з різних причин вони не облікують його (з метою створення враження успішності боротьби зі злочинністю) [295, с. 14–15].

На думку О.О. Сидорчук, при класифікації латентності можливе застосування декількох класифікаційних підстав. Так, класифікація латентної злочинності проводиться здебільшого за двома критеріями: а) за рівнем латентності окремих кримінальних правопорушень; б) за механізмом їх утворення, тобто залежно від обставин, внаслідок яких кримінальні правопорушення залишилися латентними. Проте, на переконання автора, найбільш обґрунтованим і доцільним є поділ всіх злочинів залежно від рівня їх латентності на три групи: 1) кримінальні правопорушення з низьким рівнем латентності – вчинені в умовах очевидності тяжкі кримінальні правопорушення, інформація про які швидко поширюється (вбивство, розбій, грабіж тощо); 2) кримінальні правопорушення з середнім рівнем латентності – кримінальні правопорушення, вчинення яких не є таким очевидним. Потерпілі з різних причин не звертаються за захистом до правоохоронних органів, хоча і не приховують факту вчиненого кримінального правопорушення (незначна шкода, завдана кримінальним правопорушенням; відсутність віри в можливість розкриття кримінального правопорушення правоохоронними органами); 3) кримінальні правопорушення з високим рівнем латентності – кримінальні правопорушення, про вчинення яких у більшості випадків відомо тільки злочинцю і потерпілому, а останній зацікавлений у приховуванні факту кримінального правопорушення з різних мотивів (сором, наявність хвороби, корисливі мотиви при шахрайстві, хабарництві тощо). Ця категорія кримінальних правопорушень, з чим ми погоджуємось, через їхню неочевидність та практично «нульову» активність з боку потерпілого має найменшу інформативність і найвищу латентність [207, с. 280–281].

Отже, можна погодитись із Г.М. Чернишовим, що корупційні кримінальні правопорушення характеризуються високим ступенем латентності, що ускладнює оцінку його реального рівня. Чітко оцінити масштаби латентності неможливо. Показники рівня латентності можуть бути засновані на теоретичному та емпіричному аналізі явища, припущеннями.

Характеристика злочинності відбувається на підставі узагальнених відомостей діяльності суду та правоохоронних органів про кількість офіційно зареєстрованих кримінальних правопорушень та осіб, що їх вчинили [264, с. 57].

З метою аналізу статистичних даних щодо корупційних кримінальних правопорушень у невиробничій сфері України звернемо свою увагу на офіційні відомості Офісу генерального прокурора України [167].

Статистичні показники корупційної злочинності в Україні за 2014–2024 роки свідчать про нерівномірність офіційної кількості зареєстрованих випадків. Зокрема, до 2016 року, було простежено відносну стабільність кількісних показників. Тоді як у 2021 році кількість облікованих корупційних кримінальних правопорушень досягла свого максимуму. В наступному році цей показник зменшився майже на 40%, що може свідчити про підвищений рівень латентності таких діянь.

Отже, можна зазначити, що аналіз латентності корупційної злочинності в невиробничій сфері України має вирішальне значення при побудові ефективної системи її запобігання та протидії, адже саме корупційні прояви перешкоджають сталому розвитку країни та встановленні міжнародних відносин із зарубіжними партнерами. В контексті дослідження сучасного стану корупційної злочинності в невиробничій сфері України перспективним є дослідження збитків від цього виду злочинної поведінки.

Продовжуючи дослідження, зазначимо, що у межах дослідження кількісних та якісних показників корупційної злочинності в невиробничій сфері України дослідники спільно виокремлюють «ціну» злочинного посягання. Адже кожне кримінальне правопорушення, незалежно від його характеристики, завдає збитки для держави, суспільства загалом та окремих осіб зокрема.

А.П. Закалюк, досліджуючи питання кількісних та якісних показників злочинності, окремо виділяв місце для ще одного показника, а саме «ціни» злочинного посягання. Кожне кримінальне правопорушення так чи інакше

має «ціну» для держави, суспільства та окремих людей зокрема.

З цього приводу автор зазначив, що у кримінологічній науці зародилося ціла наукова школа економічних теорій злочинної діяльності, правоохоронної діяльності, у тому числі витрат на протидію злочинності. Розвиток теорій супроводжувався виокремленням певних напрямів та опрацюванням відповідного математичного інструментарію. При цьому, пропонувалося декілька підходів. У першому має бути визначена пряма та посередня, матеріальна та нематеріальна шкода, яку завдає сама злочинність та її прояви. Другий підхід пропонується для врахування затрат, які несе держава, суспільство в цілому з метою контролю над злочинністю, спеціального запобігання та протидії їй. Витрати можуть вираховуватися і стосовно протидії окремим видам кримінальних правопорушень. При цьому, окремому обчисленню може піддаватися величина компенсації шкоди від злочинності, яку дає правоохоронна та судова діяльність. Далі пропонується порівнювати названі величини (шкоду, витрати, компенсацію) для визначення «рентабельності» діяльності щодо протидії злочинності, її окремим видам і злочинним діянням, а також рентабельності покарання як системи, так і окремої санкції [81, с. 176].

О.Ю. Шостко зазначає, що негативні наслідки корупції проявляються в тому, що вона є головною причиною бідності країни, жалюгідного стану сфери охорони здоров'я, недофінансування соціальних програм. Корупційні практики порушують основні конституційні засади щодо дотримання прав і свобод громадян, дискредитують політичні й економічні реформи, спричиняють фінансові кризи, блокують надходження інвестицій, порушують принцип рівності громадян перед законом тощо. Саме корупція стала основним гальмуючим фактором у розвитку української держави [287, с. 70].

В.В. Коваленко зауважує, що перезавантаження системи запобігання корупції, що триває в нормотворчій площині, потребує якнайшвидшого впровадження вже законодавчо закріплених положень у сфері

правозастосування, зокрема в діяльності правоохоронних та інших державних інституцій з досвідом фінансових розслідувань. З усіх проблем, пов'язаних із запобіганням корупції в Україні, найбільше на його думку, шкодить державі корупційна злочинність у правоохоронних органах, зокрема тому, що збитки, яких вона завдає суспільству, неможливо виміряти загальноприйнятою статистикою [99, с. 206].

Отже, сучасні дослідники кримінологічної науки визнають зумовлену необхідність комплексного підходу до розуміння економічних наслідків корупційної злочинності.

Т.О. Давидова з цього приводу зазначає, що ціна складається з: кримінально-правових наслідків злочинності; шкоди, яку нанесла злочинність; соціальних витрат на реагування на злочинність. Авторка наголошує, що економічні, соціальні, моральні наслідки існування та поширення корупції в Україні не піддаються точному обрахуванню, тому обчислюються в більшості непрямі збитки від корупції. До непрямих науковець відносить матеріальні збитки, в першу чергу, значні суми бюджетних коштів, які щорічно витрачаються на охорону, протидію злочинності, на фінансування правоохоронних органів та інших державних структур, на які покладені завдання у сфері протидії, утримання затриманих, судів, установ, виконання покарань та інше. Часто вчинення корупційних проявів спричиняє настання наслідків, які не підлягають точному обрахуванню і часто є об'єктом сфери духовності, моралі. Говорячи про суто економічні втрати від корупції авторка відзначає, що найнижча межа прямих втрати від корупції становить близько 12-20 млрд. доларів на рік і більше 30% усіх бюджетних затрат. А конкретні суми хабарів є досить різноманітними. Найпопулярніша сума хабара у розмірі 10 тис. у.о., але визначають і інші розміри хабарів, що рахуються як мільйонами, так і просто сотнями або тисячами гривень [56, с. 109].

На думку Г.З. Яремко та Н.І. Устрицької, ціна злочинності – це кримінологічний показник, що виражає розмір шкоди, заподіяної

злочинністю суспільству, й охоплює кримінально-правові наслідки кримінального правопорушення (як ознаку відповідних складів кримінальних правопорушень); шкоду, що заподіюється кримінальними правопорушеннями за межами їхнього складу (прямі та непрямі наслідки); витрати на боротьбу із злочинністю [295, с. 22].

М.І. Фіалка зазначає, що ціна злочинності – фізична, майнова, економічна, моральна та інші види шкоди від вчинених кримінальних правопорушень. Ціна злочинності уявлення про обсяг і характер прямого і непрямого збитку, який завдає злочинність суспільству [251, с. 361].

Разом з тим Н.С. Марушко та Н.В. Шевченко зазначають, що поміж серйозних наслідків корупції та нелегальних фінансових потоків можна виділити також формування ресурсів для фінансування тероризму. Використання незаконно отриманих коштів для підтримки терористичних організацій створює загрозу безпеці та стабільності як у власній країні, так і міжнародному контексті. Такі наслідки призводять до розвитку терористичних актів, війн та конфліктів, які мають руйнівний вплив на суспільство, економіку та політичну стабільність. На сьогодні Україна протидіє не тільки військовій агресії з боку РФ, а й корупційним зловживанням. Тому, на їх думку, боротьба з корупцією та нелегальними фінансовими потоками формує економічну безпеку на рівні не тільки держави та й у глобальному рівні [132, с. 44].

Таким чином, можна зазначити, що в нинішніх умовах воєнного стану питання корупційної злочинності в невиробничій сфері України набуває особливої уваги. У той час, коли держава потерпає від економічних загроз, внутрішні корупційні прояви завдають шкоди її фінансовій стабільності. Ціна корупційних проявів в невиробничій сфері України є багатовимірною і може включати не тільки прямі матеріальні витрати державного бюджету, а й непрямі наслідки – втрата довіри населення до державних органів тощо.

Висновки до розділу 3

За результатом дослідження кримінологічної характеристики було встановлено, що вона виступає складовим та системоутворюючим елементом предмету кримінологічної науки. Кримінологічна характеристика корупції в невинробничій сфері України надає можливість встановити особливості та закономірності вчинення кримінальних правопорушень які їй характерні. Вбачається, що дослідження кримінологічної характеристики корупції в невинробничій сфері України може позитивно вплинути на боротьбу з корупцією в цілому, зокрема шляхом розробки ефективної системи запобігання їй. В широкому розумінні кримінологічна характеристика корупції в невинробничій сфері України – це комплексна сукупність кількісно-якісних показників (інформація про рівень, структуру, динаміку, географію, латентність та ціну злочинності), відомості про особистість злочинця, а також особистість жертви, причини (детермінанти) і умови, які сприяли вчиненню характерного виду кримінальних правопорушень для невинробничої сфери України.

За результатом дослідження кримінологічних показників корупції в невинробничій сфері України було встановлено, що ефективне запобігання корупційній злочинності неможливе без встановлення кримінологічних показників, які є передумовою якісної кримінологічної політики. В той же час, дослідження корупційної злочинності в невинробничій сфері України стає більш складним процесом у зв'язку з високим ступенем латентності, а також широким спектром різноманітних форм прояву, що об'єктивно ускладнює надання об'єктивної оцінки реальним масштабам її поширення. Тому, дослідження теоретичних основ аналізу рівня, структури та динаміки корупційної злочинності в невинробничій сфері України є ключовим чинником у формуванні ефективної системи запобігання та протидії цьому явищу.

Дослідження показників корупційної злочинності в Україні у період

2014-2024 років показало, що обліковані корупційні діяння відображають хвилеподібну тенденцію зниження та підвищення. Відносна стабільність облікованих корупційних кримінальних правопорушень простежується протягом 2014–2016 років. Стрімке зростання до пікової активності облікованих корупційних кримінальних правопорушень відображається у 2021 році і становить 19257 облікованих випадків. У наступному 2022 році відбулося зменшення кількості облікованих випадків на 37,3% і було досягнуто найменшої відмітки за досліджуваний період (112077 облікованих випадків).

Найпоширенішими з-поміж облікованих корупційних кримінальних правопорушень є суспільно небезпечні діяння, передбачені ст. 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) – 106853 облікованих випадків. Наступною за поширеністю є ст. 369 КК України (Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) – 12182 облікованих випадків. На третьому місці по розповсюдженості виокремлюється ст. 369-2 КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за зловживання впливом – 3099 облікованих випадків. Загалом зазначені вище статті КК України охоплюють більше ніж 60% з усіх досліджуваних корупційних кримінальних правопорушень.

Кількість повідомлень про підозру відповідно корелює із загальною тенденцією облікованих корупційних кримінальних правопорушень. Згідно чого у 2021 році зареєстровано 8285 повідомлень про підозру у вчинення корупційних кримінальних правопорушень, а у 2022 році – 4985 підозр. Це в свою чергу свідчить про те, що у 2021 році частка підозр серед облікованих кримінальних правопорушень становить 47%, а у 2022 на 1.7 відсоткових пунктів зменшилась і становила 41,3%, що говорить про меншу ефективність діяльності правоохоронних органів у період початку повномасштабного вторгнення.

Досить високий відсоток від загальної кількості облікованих

корупційних кримінальних правопорушень становлять суспільно небезпечні діяння вчинені повторно. Всього обліковано 4460 випадків, де найчастіше знову згадується ст. 191 КК України (3448 облікованих випадків), що підтверджує її відносну поширеність у структурі корупційної злочинності. Таким чином 77,3% від усіх облікованих корупційних кримінальних правопорушень припадає на ст. 191 КК України.

Говорячи про корупційні кримінальні правопорушення, вчинені групою осіб, таких обліковано 4563 випадки, що в свою чергу свідчить про відносну поширеність організованої корупційної діяльності. Відповідно до цього найбільша кількість зареєстрованих випадків складає ст. 191 КК України (2925 облікованих випадків), ст. 368 КК України (649 облікованих випадків) та ст. 364 КК України (587 облікованих випадків). Отже, найбільший відсоток припадає на корупційні кримінальні правопорушення передбачені ст. 191 КК України, що становить 64,1% від загальної кількості облікованих, ст. 368 КК України – 14,2% та ст. 364 КК України – 12,9%.

У контексті дослідження географічної поширеності корупційної злочинності в невиробничій сфері України встановлено, що не неї впливає цілий комплекс взаємопов'язаних факторів. Серед яких варто виокремити наступні: економічні (рівень економічного розвитку); соціальні (рівень життя населення); демографічні (кількість і структура населення); містобудівні (високий рівень урбанізації); політичні (рівень політичної стабільності); організаційно-правові (діяльність органів виконавчої та судової влади). Врахування зазначених вище факторів в межах кримінологічної політики держави сприятиме більш ефективній боротьбі з корупційною злочинністю в невиробничій сфері України.

Географічний показник учинення корупційних кримінальних правопорушень у невиробничій сфері України свідчить, що розповсюдження даного виду кримінальних правопорушень залежить від рівня соціально-економічного розвитку територіальної одиниці, розгалуженості органів державної влади, місцевого самоврядування та розвитку галузі

невиробничого сектору (сфери послуг) тощо. З огляду на це територіальне поширення корупційної злочинності у невинробничій сфері України протягом 2024 року має такий вигляд: Львівська область (8,1%), Вінницька область (7,7%), Дніпропетровська область (7%), Одеська область (6,4%), м. Київ (6,2%), Київська область (6%). Тоді як, загальний рівень протиправних дій розподілився наступним чином: Донецька область (11,2%), Дніпропетровська область (11%), Київська область (11%), Харківська область (10,7%).

Дослідження ціни корупційної злочинності в невинробничій сфері України надало змогу стверджувати, що у той час, коли держава потерпає від економічних загроз, внутрішні корупційні прояви завдають шкоди її фінансовій стабільності. Ціна корупційних проявів в невинробничій сфері України є багатовимірною і може включати не тільки прямі матеріальні витрати державного бюджету, а й непрямі наслідки – втрата довіри населення до державних органів тощо.

За результатом аналізу латентності корупційної злочинності в невинробничій сфері України було встановлено, що вона має вирішальне значення при побудові ефективної системи її запобігання та протидії, адже саме корупційні прояви перешкоджають сталому розвитку країни та встановленні міжнародних відносин із зарубіжними партнерами.

Розділ 4

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ КОРУПЦІОНЕРА ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НЕВИРОБНИЧІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

4.1. Особа злочинця-корупціонера в невиробничій сфері України

Вивчення особи злочинця є однією з центральних проблем, що має теоретичне і практичне значення [59, с. 70]. Незважаючи на те, що на загальному рівні корупція є соціально-економічним явищем, у своїх конкретних проявах вона завжди має реальне прізвисько – осіб, які неналежно виконують свої обов'язки, «приватизують» посаду і збагачуються особисто (або разом із членами сім'ї, друзями) за рахунок державного бюджету або інших громадян. Саме з кожного з них вибудовується корупційна система. Оскільки корупційні відносини відбуваються за двосторонньої зацікавленості, це призводить до складності виявлення окремих правопорушень і покарання винних. Саме безкарність є тим чинником, який дозволяє поширюватись і поступово зміцнюватись корупційним практикам. Від корупції тимчасово можуть «вигравати» тільки особи, які незаконно збагачуються або «вирішують» за її допомогою власні проблеми [287, с. 70].

Ба більше, ефективність запобігання злочинності можлива лише у тому випадку, коли увага буде сконцентрована на особі злочинця, оскільки саме особа є носієм причин вчинення кримінального правопорушення. Особа злочинця – основний та важливий елемент всього механізму злочинної поведінки. Ті її особливості, які породжували таку поведінку, повинні бути безпосереднім об'єктом запобіжного впливу. Тому проблема особи злочинця належить до числа основних і водночас складних проблем [97, с. 127].

Отже, дослідження особи злочинця-корупціонера в невиробничій сфері України є необхідним і обов'язковим елементом наукового пошуку в рамках

сучасної кримінологічної політики. Поряд із цим, дослідження особи злочинця має спиратися на філософсько-соціальні категорії: людина, індивід, особа, особистість.

Людина (*homo sapiens* – людина розумна) – вищий ступінь розвитку живих організмів на Землі, жива істота, наділена розумом. Поняття, що відмежовує даний вид живого організму від інших живих істот [89, с. 231]. Індивідуум (індивід – від лат. *individuum* – неподільне) – окремо взята людина, представник людського роду, що має своєрідні психофізіологічні особливості, які відрізняють його від інших індивідуумів. Найзагальніша характеристики індивідуума полягає в цілісності психофізіологічної організації, стійкості у взаємодії з навколишнім світом, соціальній та біологічній активності [89, с. 69]. Особа – це окрема людина («людський індивід») як свідомо-вольовий учасник взаємовідносин людей, суб'єкт суспільних відносин, суб'єкт соціально значущої поведінки, який має певні соціальні й природні якості [288, с. 122].

Як зазначає В.В. Голіна, особистість – цілісна, усталена система, сукупність взаємопов'язаних вроджених психологічних якостей, процесів і станів, а також набутих в процесі соціалізації та суспільної діяльності соціально важливих індивідуальних властивостей і якостей характеру, темпераменту, інтелекту, волі, а також виконуваних соціальних ролей. Індивідуальність стає особистістю в процесі соціальної практики та володіння соціальними цінностями. І цей процес відбувається не в кожного індивіда однаково. Людина винятково складна істота, грані особистісних характеристик доволі рухливі і їхні прояви часто не передбачувані. Внутрішня будова особистості не менш складна, ніж будова світу, в якому ми живемо. Тому, наголошує автор, вивчення особистості необхідно вести на чотирьох рівнях: соціальному, біологічному, психологічному і психопатологічному. З огляду на це в структурі особистості, науковець виділяє 4 підструктури, що перебувають у постійній взаємодії та ієрархічній побудові: 1) ціннісні орієнтації особистості та її спрямованість;

2) підструктура соціального досвіду; 3) інтелектуально-вольові та емоційні особливості; 4) біологічні особливості, властивості та якості [89, с. 101–102].

З огляду на сказане вище, можемо погодитись із А.М. Шульгою, що сьогодні при визначенні поняття людина поряд із традиційним терміном «біосоціальна істота» нерідко використовуються також термін «біопсихосоціальна істота», проте у змістовному плані їх характеристики збігаються. Під індивідом розуміється людина як відносно відокремлена соціальна одиниця певного соціуму. Зважаючи на потреби юридичної науки і практики, на думку автора, термін «індивід» слід передусім пов'язувати з терміном (поняттям) «індивідуальний суб'єкт права» (є поняттям теорії правовідносин). Юридизація бачення особистості припускає її розуміння як людини, котра отримала розвиток у суспільстві, здатна до свідомої, вольової як можливої, так і належної поведінки. Громадянин – спеціальна юридична категорія, яка вказує на існування у часі і просторі формально-юридичного зв'язку між конкретною людиною і державою [289, с. 68].

Отже, принагідно зауважимо, що ціннісні орієнтири, соціальний досвід, інтелектуально-вольові та емоційні риси, а також біологічні характеристики мають вирішальний вплив на становлення особистості. Особистість може піддаватися як сприятливим змінам, так і формуванню негативних якостей. Так, коли особистість піддається впливу негативних факторів, вона набуває криміногенних якостей, і формується криміногенна особистість.

Криміногенна особистість – це індивід, який володіє певною сукупністю стійких негативних властивостей і якостей, за наявності яких можна з високим ступенем імовірності прогнозувати кримінальну поведінку [89, с. 103].

Тоді як криміногенна особистість, маючи схильність до протиправної поведінки, ще може залишитися в рамках закону, то особистість злочинця вже переступає цей бар'єр та вчиняє протиправні дії.

Так, особистість злочинця – це поняття, що визначає осіб, які вже вчинили правопорушення і котрі характеризуються сукупністю таких стійких

та глибоких морально-психологічних деформацій, які тією чи іншою мірою притаманні особам, які займаються злочинною діяльністю, або які вчинили умисні тяжкі чи особливо тяжкі кримінальні правопорушення у зв'язку із наявністю яких, вона набуває властивість суспільної небезпеки, що реалізується в конкретних фактах вчинення кримінальних правопорушень [89, с. 103].

Разом із тим О.Г. Кальман пише, що у практичній діяльності правоохоронних органів врахування особливостей особистісних характеристик відіграє дуже важливу роль для: статистичного аналізу особистості та здійснення угруповань залежно від особистісних характеристик; вивчення особистості на стадії досудового розслідування та розв'язання питань щодо відкриття кримінального провадження, обрання запобіжного заходу, виявлення причин та умов, що сприяють скоєнню кримінальних правопорушень, оцінки ситуації скоєння кримінального правопорушення тощо; проведення індивідуальної виховної роботи службами та служб адміністративного нагляду та його здійснення; оцінки оперативної обстановки за кількістю кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами, особами які раніше відбували покарання, неповнолітніми тощо; виявлення криміногенних об'єктів, розшуку особи яка вчинила кримінальне правопорушення на основі формування психологічного розшукового портрета; розв'язання питання щодо розміщення засуджених, подання їх до умовно-дострокового звільнення; призначення судами справедливого й обґрунтованого покарання [89, с. 104].

А.С. Негода в свою чергу зазначає, що особистість злочинця – це сукупність усіх соціально-значимих якостей і властивостей індивіда (здебільшого негативного характеру), що зумовлюються впливом всієї сукупності соціальних відносин на внутрішній світ людини, що призводить до вчинення кримінального правопорушення. При цьому, автор наголошує, що є потреба в розмежуванні «злочинців» на особі осудних, які досягли віку,

з якого може наставати кримінальна відповідальність, та неосудних – осіб, які не є суб'єктами кримінальних правопорушень. Останні не є об'єктом вивчення кримінолога. Здебільшого він дотримується позиції, що виділяють п'ять груп ознак для характеристики особистості злочинця: соціально-демографічні, кримінально-правові, соціально-рольові, морально-психологічні та біологічні [148, с. 194]. Ба більше, науковець також зазначає, що глибокий аналіз особистості злочинця здійснюється шляхом узагальнення офіційних статистичних даних, які характеризують засуджених осіб. Не є особистостями особи, які не досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, та неосудні особи, які не можуть усвідомлювати свої дії або керувати ними [148, с. 190].

З останнім твердженням А.С. Негоди варто не погодитися з огляду на те, що, як було зазначено вище, кожна людина є особистістю від народження, незалежно від правових або фізичних обмежень. Особи, які не досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, та неосудні особи є особистостями. У цьому контексті автором було змішано поняття особистості злочинця із поняттям особистості у загальному його розумінні.

Поміж цього І.О. Христич виділяє поняття особистість суб'єкта кримінального правопорушення. Зокрема, на думку автора особистість суб'єкта кримінального правопорушення – це сукупність соціально-демографічних, морально-психологічних і кримінально-правових характеристик фізичних, осудних, таких, що досягли віку кримінальної відповідальності, осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння (дію чи бездіяльність), передбачені кримінальним законом [89, с. 104].

У свою чергу кримінологічна характеристика особи злочинця – це система соціально-важливих взаємопов'язаних особливостей, які характеризують соціальні ознаки особи, які вчинила кримінальне правопорушення, які прямо чи опосередковано пов'язані з антисоціальною поведінкою людини, зумовлюючи або полегшуючи його вчинення, що допомагають зрозуміти причини його вчинення. Аналіз кримінологічної

характеристики особи злочинця здійснюється за соціально-демографічними, морально-психологічними, кримінально-правовими ознаками [89, с. 94–95].

На думку В.В. Голіни, структура особистості суб'єкта кримінального правопорушення (від лат. *structura* – розміщення, побудова) – охоплює ціннісні орієнтації; соціальний досвід; інтелектуально-вольову та емоційну сферу; біологічні властивості і задатки, та інші кримінологічно значущі властивості і якості, що характеризують суб'єктів, які вчинили кримінальне правопорушення. Структура особистості суб'єкта кримінального правопорушення вивчають за демографічними, соціально-рольовими, кримінально-правовими, психологічними, біологічними та іншими значущими з кримінологічної точки зору властивостями [89, с. 209].

Як можемо побачити, розуміння особистості злочинця базується на окремих та взаємопов'язаних елементах його структури. Окремі науковці вкладають в розуміння поняття особистості злочинця власне розуміння його якостей і властивостей.

Зокрема, варто погодитись із В.В. Чернеєм, що дослідження особи злочинця не може бути плідним і цілісним, якщо не систематизувати характерні для нього ознаки, не звести їх у групи відповідно до різних категорій. На сьогоднішній день в юридичній літературі залежно від характеру систематизації осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, виділяють класифікацію і типологію злочинців. Класифікація злочинців є найбільш простим рівнем узагальнення таких осіб і полягає в розподілі статистичної сукупності на групи за певними чіткими ознаками. У рамках класифікації автор фактично визначає не особу у комплексі її характеристик, а контингенти злочинців. При цьому виявляє поширеність серед них тих чи інших ознак. В основі класифікації покладає будь-які критерії, пов'язані із злочинною поведінкою, навіть коли цей зв'язок може не носити істотного або закономірного характеру. При чому В.В. Черней прибічник наступного класифікаційного групування особи злочинця за наступними критеріями:

- 1) за соціально-демографічними критеріями (стать, вік, місце

проживання і народження, національність);

2) за соціально-економічними критеріями (рівень освіти, професія, місце роботи, матеріальне становище тощо);

3) за громадянством (громадяни України, іноземці та особи без громадянства);

4) за станом особи в момент вчинення кримінального правопорушення (алкогольне чи наркотичне сп'яніння, перебування в місцях позбавлення волі, чи закладах охорони здоров'я);

5) за видами вчинених кримінальних правопорушень (вбивці, злодії, насильники, хулігани, грабіжники, шахраї, корупціонери тощо). Ґрунтується на виді кримінального правопорушення і менше – на особливостях особи злочинця, для якої кримінальне правопорушення хоч і вагоме, але не єдина характерна ознака;

6) залежно від ступеня тяжкості кримінального правопорушення (особи, які вчинили кримінальні правопорушення невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі) [116, с. 114].

Д.С. Мельник та Б.Д. Леонов відносяться до тих науковців, які вважають, що найбільш прийнятним уявляється існуючий у кримінологічній науці підхід згідно з яким якості та властивості, що становлять характеристику особистості, яка вчинила кримінальне правопорушення, можуть бути зведені до п'яти груп (блоків):

1) соціально-демографічні (стать, вік, освіта, місце народження і проживання, громадянство, сімейний стан, склад сім'ї, освітній рівень, спеціальність, фах, трудовий стаж, національність, етнічну й релігійну належність, рівень достатку);

2) соціально-рольові (соціальний стан, відношення до трудової діяльності, сімейний стан, майновий рівень, соціальні зв'язки та роль у суспільстві тощо);

3) морально-психологічні (моральні якості; інтелектуальні властивості особи; ціннісні орієнтації та соціально значущі моральні риси;

потребно-мотиваційна сфера; мотивація, стан у момент вчинення кримінального правопорушення);

4) психофізіологічні (схильності, спрямування, риси характеру, тілесна організація людини, фізичні або нервово-психічні аномалії тощо);

5) кримінально-правові ознаки (спрямованість протиправної поведінки; мотиви та способи вчинення кримінального правопорушення; вина й роль у протиправній діяльності; вчинення кримінального правопорушення групою осіб, повторне вчинення кримінального правопорушення, належність до злочинних груп і організацій тощо) [135, с. 91].

Іншу наукову позицію, щодо класифікації властивостей та ознак, які становлять характеристику особи злочинця, пропонують Г.З. Яремко та Н.І. Устрицька.

Так, у першу чергу автори зазначають, що особа злочинця – це сукупність соціально значущих ознак, зв'язків і відносин, які характеризують особу, винну в порушенні норм кримінального права, разом з іншими умовами й обставинами, що впливають на її злочинну поведінку. До них на їх думку належать:

– соціально-демографічні ознаки: стать, вік, освіта, місце народження та проживання, громадянство й інші відомості демографічного характеру;

– кримінально-правові ознаки: дані про склад учиненого кримінального правопорушення, спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, одноосібний чи груповий характер злочинної діяльності, види співучасті (виконавець, організатор, підбурювач, пособник), інтенсивність кримінальних виявів, наявність судимості тощо;

– соціально-рольові ознаки: функції індивіда, обумовлені його становищем у системі суспільних відносин, належністю до певної соціальної групи, взаємодією з іншими людьми й організаціями у різних сферах життя (робітник чи службовець, рядовий виконавець чи керівник, неодружений чи глава сім'ї, працездатний чи непрацездатний, безробітний тощо);

– риси правової та моральної свідомості: світогляд, духовність, погляди, переконання, ціннісні орієнтації;

– психологічні ознаки: особливості її інтелектуальних, емоційних і вольових якостей тощо [295, с. 16–17].

Цікавої позиції щодо структури особи злочинця дотримується С.Ф. Денисов. Зокрема, на думку науковця, структуру особи злочинця складають такі взаємопов'язані елементи:

1) соціально-демографічні ознаки, які охоплюють відомості про стать, вік, рівень освіти, сімейний стан, рід занять, наявність постійної роботи, її тривалість, частоту зміни місця роботи, інші джерела матеріального доходу, національність, громадянство, місце проживання тощо;

2) особистісно-рольові властивості, оскільки кожна людина у різні періоди свого життя виконує певні соціальні «ролі»; наявна соціальна структура пропонує особистості, яка формується, велику кількість соціальних ролей, що породжуються сучасним потенціалом розвитку економіки, управління та соціального середовища, а усвідомлення своєї соціальної ролі дає особі змогу краще пристосовуватися до суспільного життя;

3) морально-психологічні якості, а саме її внутрішній світ, переживання та почуття – ця група ознак структури особистості охоплює широке коло найрізноманітніших проявів внутрішнього «Я», потрібнісно-мотиваційні й інтелектуальні властивості, широту світогляду, ціннісні орієнтації і суспільно значущі риси характеру, емоційно-вольові якості тощо;

4) риси правової та моральної свідомості відіграють важливу роль у становленні особистості, оскільки життя в соціумі зумовлює необхідність дотримання певних правил поведінки та законів; правова свідомість визнається одним із різновидів суспільної свідомості, що відображається на колективному або індивідуальному рівні та проявляється в усвідомленій повазі до права, розумінні його цінності, знанні та дотриманні прав та обов'язків, а також у правовій діяльності, що забезпечує мирне та гармонійне

співіснування; моральна свідомість особистості проявляється в її ставленні до загальноприйнятих і усталених норм моралі, правил поведінки та взаємоповаги і добровільному їх дотриманні;

5) психічні відхилення, спричиненні черепно-мозковими травмами, психічними захворюваннями (олігофренія, психопатія тощо) або іншим хворобливим станом, установленим під час проведення судово-психіатричних експертиз;

6) кримінально-правові ознаки – згідно з кримінальним законодавством України суд під час призначення покарання має враховувати характер і ступінь суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення, особу винного, його ставлення до вчиненого й обставин справи, які пом'якшують або обтяжують відповідальність, зокрема до таких ознак, науковець відносить характеристики вчиненого кримінального правопорушення, те, чи було воно вчинено одноособово чи групою осіб, вчинення кримінального правопорушення сталося вперше чи неодноразово, інформацію про попередній антисуспільний спосіб життя особи; вид і строк призначеного покарання, визнання вини у вчиненому кримінальному правопорушенні тощо; обставинами, що пом'якшують або обтяжують покарання, визнаються встановлені судом за конкретною справою (провадженням) об'єктивні та суб'єктивні чинники, що не є ознаками конкретного складу кримінального правопорушення і не впливають на його кваліфікацію, проте свідчать про зниження чи підвищення суспільної небезпечності вчиненого діяння та/або особи винного, а отже, вважаються підставами для пом'якшення чи посилення покарання;

7) загальнозначущі позитивні людські якості мають не обмежувальний характер і знаходять свій вияв у прагненні до позитивної діяльності, творчості тощо, що може відвернути особу від вчинення кримінального правопорушення або суттєво підвищити шанси на повернення її до соціуму і в майбутньому приносити користь суспільству [59, с. 155–157].

Також вартими уваги є результати дослідження С.А. Шалгунової в

контексті аналізу особи злочинця. Зокрема, науковець у своєму дослідженні підкреслювала доцільність виділення п'яти структурних елементів особи злочинця.

Зокрема, С.А. Шалгунова в структурі особи злочинця виділяла такі елементи:

1) соціально-демографічні ознаки: стать, вік, освітній рівень, соціальний стан і рід занять, сімейний стан, матеріальні й житлово-побутові умови, приналежність до сільського або міського населення та ін.;

2) кримінально-правові властивості: дані про характер вчиненого кримінального правопорушення, його мотивацію, активність у його вчиненні, про рецидив тощо, що дозволяє характеризувати ступінь суспільно небезпечності особистості такого злочинця;

3) соціальні прояви: становище людини в існуючій системі суспільних відносин, її приналежність і тяжіння до різних соціальних груп, її взаємини з іншими особами, групами людей, у родині, виробничих, навчальних, суспільно-політичної сфери;

4) моральні властивості і психологічні особливості: моральні властивості (морально-політичні, світоглядні та моральні властивості, до яких належать: погляди, переконання, оцінки, життєві очікування й прагнення, ціннісні орієнтації тощо); психологічні особливості (інтелектуальні, емоційні та вольові сторони особистості злочинця);

5) біофізіологічні особливості особистості (рівень розумового розвитку, культурної-освітній рівень, знання, навички, вміння; моральні якості, ціннісні орієнтації та прагнення особистості, її соціальні позиції й інтереси, потреби, нахили, звички; психічні процеси, властивості й стани особистості; фізіологічні ознаки (стать, вік, стан здоров'я, особливості фізичної конституції) [278, с. 485–486].

На думку В.В. Чернея кримінологічна типологія злочинців має будуватися на двох підставах: характер і зміст мотивації та глибина мотивації на основі чого він виділяє наступні типи злочинців:

1) з політико-ідеологічною мотивацією (характеризуються особистою незгодою з існуючим політичним режимом, або конкретними посадовими особами, можуть вчиняти кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки);

2) з корисливою мотивацією (можуть характеризуватися різною мотивацією, зокрема, з мотивів отримання необхідного соціального статусу в певній соціальній групі або мотивів самоствердження; з мотивів виробничого характеру (крадіжки необлікованих товарів на виробництві); з мотивів отримання гострих вражень і відчуттів (почуття тривоги, небезпеки); з мотивів забезпечення дезадаптированого способу життя, пов'язаного із вживанням алкоголю або наркотиків);

3) з насильницькою (агресивною) мотивацією (характеризуються негативно-зневажливим ставленням до людської особи, її найважливіших благ: життя, здоров'я, тілесної недоторканності);

4) з анархічно-індивідуалістичною мотивацією (характеризуються зневажливим ставленням до своїх суспільних обов'язків та з орієнтацією на абсолютний пріоритет своїх власних (а також рідних і близьких) потреб);

5) з легковажно-безвідповідальною мотивацією (характеризуються поверхневим відображенням реальної дійсності, спотвореним передбаченням майбутніх подій, недбалим ставленням до соціальних цінностей і власних обов'язків в суспільстві) [116, с. 115–116].

Поряд із цим В.В. Черней пропонує розрізняти особу злочинця залежно від глибини і стійкості антисуспільної мотивації: випадкові злочинця – особи, які вперше вчинили кримінальне правопорушення в результаті випадкового збігу непередбачуваних обставин і всупереч із загальною позитивною характеристикою всієї попередньої поведінки; ситуативні злочинці – особи, які вперше вчинили кримінальне правопорушення під впливом несприятливих умов формування і життєдіяльності особи, але які в цілому характеризуються, крім цього кримінального правопорушення, переважно позитивно, ніж негативно; нестійкі злочинці – особи, які

неодноразова вчиняли кримінальні правопорушення, у тому числі і раніше засуджені; особливо злісні злочинці – особи, які неодноразово систематично вчиняли тяжкі та особливо тяжкі кримінальні правопорушення [116, с. 114].

Деякі науковці розробляють типологію корупційних злочинців за морально-психологічними, соціально-рольовими та кримінально-правовими структурами особистості винних.

Так, О.Ю. Шостко виокремлює тип активного корупціонера. У межах цього типу, на думку автора, слід розрізняти ситуативного і звичного корупціонера (хабародавця), ініціативного та політичного. Перший використовує підкуп для вирішення особистих питань лише в окремих випадках. Важливе значення має несприятлива життєва ситуація, яка терміново виникла. Звичні хабародавці умисно і постійно досягають певних особистих цілей або задовольняють інтереси інших осіб не за рахунок власних умінь, професійних навичок, дотримання законних процедур тощо, а шляхом надання неправомірної вигоди службовій чи посадовій особі. Щодо корупційних правопорушень, які вчиняють спеціальні суб'єкти, то, на думку науковця, винна особа відрізняється особливою соціальною позицією – наявністю владних повноважень чи виконанням службових обов'язків, без яких не можуть вчинятися корупційні діяння, тобто дії особи зумовлені її становищем у системі суспільних відносин: чим вищий її статус, тим більші корупційні ризики має той чи інший посадовець. Згідно з міжнародно-правовими документами більшість корупційних злочинів цього виду автор відносить до пасивної корупції. Виходячи з цього, таких суб'єктів корупційних правопорушень умовно поділяє на такі типи:

1) «дрібний корупціонер» (ситуативний тип), який одержує час від часу неправомірну вигоду у незначних розмірах (гроші, а також промислові товари або продукти) за вирішення щоденних життєвих проблем пересічних громадян. Ці особи використовують сприятливу ситуацію, що склалася (недотримання певних вимог, процедур, правил із боку особи, яка здійснює підкуп). Саме з цим типом корупціонерів найчастіше стикаються громадяни

(у медичних, освітніх закладах, державних адміністративних органах тощо);

2) представник корупційної системи (звичний корупціонер). Особливістю цього типу є те, що особа не вважає себе злочинцем. Вона просто дотримується «правил гри», які склалися в тій чи іншій організації, установі. Своїми конформістськими діями особа виявляє лояльність до системи, яку інакше називають «корпоративною культурою». Зазвичай такі суб'єкти корупційних правопорушень віддають частину корупційних прибутків безпосередньому керівнику;

3) ініціативний корупціонер (злісний тип) сам створює криміногенну ситуацію, має сталу мотивацію до отримання неправомірної вигоди. Найчастіше така особа посідає керівні посади на підприємствах, в організаціях різних форм власності, в тому числі й у правоохоронних органах, судах, органах місцевого самоврядування або представницьких органах тощо. Особи, які належать до цього типу, постійно вишукують можливості для одержання неправомірної вигоди або «продажу» своїх повноважень, хоча ініціатива щодо її отримання може мати завуальований вигляд. Такі особи прагнуть за будь-яку ціну одержати посади, є жорстокими кар'єристами. Саме вони створюють корупційні мережі і керують ними, активно просувають родичів, близьких осіб на керівні посади. Діють зазвичай через посередників;

4) особливо злісний (політичний) корупціонер. Це особи, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та належать до 1–2 категорії державної служби, незаконно й неправомірно використовують свій державний статус для отримання переваг (соціальних, політичних, економічних тощо) для себе, близьких осіб, однопартійців тощо. Від інших корупціонерів подібні особи відрізняється обсягами і масштабністю владних можливостей для самозбагачення та отримання інших вигод. Завдяки офіційному статусу, політичному, владному і фінансовому впливу цих осіб нейтралізується діяльність правоохоронних органів із виявлення їх злочинів. Більше того, наголошує науковець, у своїх

протиправних цілях вони активно використовують останні, а також суди (наприклад, у політичній боротьбі за владу, фальсифікуючи результати виборів) [287, с. 75–76].

Таким чином, можемо зробити проміжний висновок, що особі злочинця в невиробничій сфері України притаманні ознаки, які характеризують особу корупційного злочинця.

З цього приводу І. Мезенцева наголошує, що більшість корупційних правопорушень вчиняють особи у віці 30–35 років. Як правило, на відповідальні посади з певним обсягом повноважень призначаються особи, які мають необхідний стаж роботи. Зайняття відповідної посади та повноваження нерідко створюють в окремих осіб хибне уявлення щодо можливості використання їх для задоволення особистих інтересів або інтересів інших осіб. Водночас надання неправомірної вигоди може бути здійснено будь-якою особою незалежно від посади, яку вона обіймає. З огляду на зміни суспільних відносин та реалізацію гендерної політики корупційні правопорушення вчиняються як особами чоловічої, так і жіночої статі [134, с. 111].

З метою отримання повної та об'єктивної інформації щодо осіб, які за офіційною статистикою вчиняють корупційні кримінальні правопорушення в невиробничій сфері України, звернемо свою увагу на Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, оприлюднений Офісом Генерального прокурора України за період 2016–2024 років [71].

Враховуючи те, що суб'єктом корупційного кримінального правопорушення відповідно до чинного законодавства України може бути лише особа, яка досягла віку 16-річного віку, у межах цього дослідження будуть враховуватися статистичні дані, наведені в Єдиному звіті Офісу Генерального прокурора України починаючи з віку 16 років.

Таблиця 3.1.1.

Розподіл осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення за віковими групами (2016–2024 рр.) Проблемне співвідношення вікових груп серед осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення (17991 особа) протягом 2016–2024 рр.								
№ з/п	Стаття КК України	16-17 років	18-28 років	29-39 років	40-54 років	55-59 років	60 років і більше	Разом
1.	ст. 191	3	1030	1667	1688	360	331	5079
2.	ст. 210	0	0	2	1	0	4	7
3.	ст. 364	0	39	174	313	105	101	732
4.	ст. 364-1	0	15	57	42	17	16	147
5.	ст. 365-2	0	7	65	60	5	15	152
6.	ст. 368	0	496	1123	988	213	173	2993
7.	ст. 368-3	0	15	61	68	14	22	180
8.	ст. 368-4	0	4	23	25	9	8	69
9.	ст. 369	6	1228	2528	2567	468	387	7184
10.	ст. 369-2	0	193	491	535	139	90	1448
Разом		9	3027	6191	6287	1330	1147	17991

Т
аблиця
3.1.2.

Я
К
можем
о
побачи
ти із
розпод
ілу
осіб,

з/п	Вікова група	Кількість осіб	Частка від загального обсягу
1.	16–17 років	9	0,05%
2.	18–28 років	3027	16,82%
3.	29–39 років	6191	34,41%
4.	40–54 років	6287	34,94%
5.	55–59 років	1330	7,39%
6.	60+ років	1147	6,38%

які вчинили корупційні кримінальні правопорушення за віковими групами (2016–2024 рр.), більшість корупційних кримінальних правопорушень вчиняють особи віком від 40 до 54 років, що становить майже 35% від загальної кількості. Така статистика може свідчити про те, що в доволі зрілому віці посадовці вже мають певний авторитет серед підлеглих та вищого керівництва, а також значних досвід роботи, чим відкриваються можливості до здійснення корупційних схем.

Наступною за кількісним показником є вікова група 29–39 років, що становить майже 34,5% від загальної кількості. Злочинці у цьому віці вже можуть активно обіймати керівні посади в публічному секторі, мати певний професійний досвід та розуміння функціонування системи державних органів. Доволі велика облікована кількість представників цієї групи дозволяє наголосити на небезпечності цього віку осіб у контексті вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

Отже, варто наголосити, що вікова група 29–39 років (6191 випадок) та вікова група 40–54 (6287 випадків) становлять майже 70% від загальної кількості облікованих випадків. В цьому контексті доцільно говорити про

схильність осіб віком 29–54 років до вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

Третім за обсягом сегментом виступає вікова група 18–28 років і становить (3027 зареєстрованих випадків), тобто 16,82% від загальної кількості. Це свідчить про сучасне включення в корупційне середовище більш молодого покоління. На цей стан речей може впливати негативний приклад корупційної діяльності старшого покоління, а також залучення молодих працівників до корупційних схем керівниками структурних підрозділів.

Вікова група 55–59 років налічує 1330 облікованих випадків, що становить 7,39% від загальної кількості. Корупціонери цього віку, як правило, обіймають відповідальні керівні посади в органах державної влади або бюджетних установах. У зв'язку з тривалим перебуванням на службі мають напрацьований авторитет серед колег, а також доступ до вже існуючих корупційних схем.

Вікова група 60 років і більше представлена у вигляді 1147 випадків, що становить 6,38% від загальної облікованої кількості випадків. Корупціонери передпенсійного та пенсійного віку часто залишаються керівних або консультативних посадах. Авторитет, досвід роботи, довіра вищого керівництва дозволяє приймати участь в корупційних схемах, а досить часто і очолювати їх.

В найменшій кількості облікованих випадків представлена вікова категорія 16–17 років (лише 9 випадків), що становить 0,05%. В такому юному віці особи переважно не займають посади, які дозволяють приймати участь в корупційних кримінальних правопорушеннях. На це також впливає і відсутність довіри, в такому віці, серед корупціонерів.

Таблиця 3.1.3.

**Процентне співвідношення рівнів освіти серед осіб, які вчинили
корупційні кримінальні правопорушення (17991 особа)
протягом 2016–2024 рр.**

**Розподіл осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення за рівнем освіти
(2016–2024 рр.)**

№ з/п	Стаття КК України	Вища і фахова передвища	Професійна (професійно- технічна)	Базова середня та профільна середня	Початкова	Без освіти	Разом
1.	ст. 191	2664	946	1460	9	0	5079
2.	ст. 210	7	0	0	0	0	7
3.	ст. 364	643	60	29	0	0	732
4.	ст. 364-1	116	11	20	0	0	147
5.	ст. 365-2	148	2	2	0	0	152
6.	ст. 368	2696	148	149	0	0	2993
7.	ст. 368-3	115	30	34	1	0	180
8.	ст. 368-4	63	4	2	0	0	69
9.	ст. 369	1572	1567	3935	85	25	7184
10.	ст. 369-2	1161	94	191	1	1	1448
Разом		9185	2862	5822	96	26	17991

з/п	Рівень освіти	Кількість осіб	Частка від загального обсягу
1.	Вища і фахова передвища	9185	51,04%
2.	Професійна (професійно-технічна)	2862	15,91%
3.	Базова середня та профільна середня	5822	32,37%
4.	Початкова освіта	96	0,53%
5.	Без освіти	26	0,14%

які вчинили корупційні кримінальні правопорушення (17991 особа) протягом 2016–2024 рр. слід відзначити переважну кількість корупціонерів із вищою та фаховою передвищою освітою. Зокрема на цю категорію припадає 9185 осіб, що становить 51,04% від загальної кількості зареєстрованих. Тобто, більш половини від облікованого масиву. Це може свідчити про те, що переважно корупціонери обіймають посади які передбачають наявність вищої освіти, а також в силу своєї фахової обізнаності орієнтуються в законодавстві, що дозволяє вчиняти та приховувати корупційні кримінальні правопорушення.

Другою за чисельністю є група осіб, які мають базову та профільну середню освіту. Облікована категорія в загальній кількості становить 5822 осіб, що становить 32,37% від загальної кількості. До цієї категорії осіб відносяться переважно технічні працівники, які залучаються до корупційних схем, а також посадовці невисокого рангу.

Серед осіб з професійною (професійно-технічною) освітою обліковано 2862 випадки, що становить 15,91% від загальної облікованої маси. Це може свідчити про залучення осіб з професійною (професійно-технічною) освітою як «інструментів» корупційної діяльності. Зазначені особа можуть на місцях

виконувати завдання корупційного характеру, які можуть входити в їх

**Розподіл осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення за
громадянством (2016–2024 рр.)**

професійну компетенцію.

Найменші показники під час аналізу було встановлено серед осіб, які мають початкову освіту – 96 осіб, що становить 0,53% від загальної кількості та без освіти – 26 осіб, що становить 0,14% від загальної кількості. Ці показники є досить логічними, адже зазначені особи зазвичай не допускаються до посад, які передбачають відповідальність за прийняття рішень.

№ з/п	Стаття КК України	Українці	Іноземці	Особи без громадянства	Мігранти	Біженці	Разом
1.	ст. 191	5065	14	0	0	0	5079
2.	ст. 210	7	0	0	0	0	7
3.	ст. 364	731	1	0	0	0	732
4.	ст. 364-1	146	1	0	0	0	147
5.	ст. 365-2	152	0	0	0	0	152
6.	ст. 368	2991	2	0	0	0	2993
7.	ст. 368-3	180	0	0	0	0	180
8.	ст. 368-4	69	0	0	0	0	69
9.	ст. 369	6910	262	7	2	3	7184
10.	ст. 369-2	1440	8	0	0	0	1448
Разом		17691	288	7	2	3	17991

Таблиця 3.1.6.

Процентне співвідношення громадянства осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення (17991 особа) протягом 2016–2024 рр.			
№ з/п	Категорія	Кількість осіб	Частка від загального обсягу
1.	Громадяни України	17691	98,33%
2.	Іноземні громадяни	288	1,6%
3.	Особи без	7	0,039%

	громадянства				
4.	Розподіл осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення за статтю 2 (2016–2024 рр.)		0,011%		
	Нелегальні мігранти				
5.	№ з/п	Стаття КК України	Чоловіки	Жінки	Разом
		Біженці	3	0,017%	
	1.	ст. 191	3382	1697	5079

наліз вчинених корупційних кримінальних правопорушень за приналежністю до громадянства наглядно демонструє домінування громадян України у 98,33% (17691 випадків). Це свідчить про внутрішньодержавну проблему корупції в межах українського суспільства.

Процентне відношення іноземних громадян у вигляді 1,6% (288 випадків) свідчить про участь іноземців в якості «ініціаторів» корупційної діяльності. В переважній більшості це кримінальні правопорушення передбачені ст. 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» (262 випадки).

Таблиця 3.1.7.

2.	ст. 210	5	2	7
3.	ст. 364	560	172	732
4.	ст. 364-1	128	19	147
5.	ст. 365-2	104	48	152
6.	ст. 368	2605	388	2993
7.	ст. 368-3	154	26	180
8.	ст. 368-4	46	23	69
9.	ст. 369	6704	480	7184
10.	ст. 369-2	1232	216	1448
Разом		14920	3071	17991

--

А
наліз
учинен
их
корупц
ійних
кримін
альних
правоп
оруше
нь
надав
змогу
зрозум
іти, що
перева
жна
більші
сть
корупц
іонерів
– це
чолові
ки
(14920
випадк

Розподіл осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення за статтю у процентному співвідношенні (2016–2024 рр.)			
№ з/п	Стаття КК України	Чоловіки %	Жінки %
11.	ст. 191	55,59	33,41
12.	ст. 210	71,43	28,57
13.	ст. 364	76,50	23,50
14.	ст. 364-1	87,07	12,93
15.	ст. 365-2	68,42	31,58
16.	ст. 368	87,01	12,99
17.	ст. 368-3	85,56	14,44
18.	ст. 368-4	66,67	33,33
19.	ст. 369	93,32	6,68
20.	ст. 369-2	85,04	14,96
Разом		82,93	17,07

ів), що становить 82,93% від загальної кількості. Злочинці чоловічої статі домінують у всіх категоріях досліджуваних кримінальних правопорушень. Найбільша частка чоловіків (понад 93%) вчинили кримінальні

правопорушення передбачені ст. 369 КК України.

Частка злочинців жіночої статі представлена у вигляді 17,07%, що становить 3071 випадок. Найбільший відсоток жінок вчинили корупційні кримінальні правопорушення передбачені ст. 191 КК України (33,41%), ст. 368–4 КК України (33,33%) та ст. 365–2 КК України (31,58%). Отримана статистика може свідчить про те, що жінки переважно вчиняють корупційні кримінальні правопорушення у сфері бухгалтерії або фінансів, не займаючи високі керівні посади. В підтвердження цього твердження можна наголосити на невеликому проценті жінок у вчиненні кримінальних правопорушення передбачених ст. 368 КК України (12,99%) та ст. 364–1 КК України (12,93%), як посадовців високого рівня.

Отже, на основі зазначених вище офіційних статистичних даних оприлюднених Офісом Генерального прокурора України можна стверджувати, що більшість корупційних правопорушень вчинили особи віком 40–54 роки, що становить від загальної кількості 34,94% та 29–39 років, що становить 34,41%. В такому контексті варто говорити про схильність осіб цих вікових категорій до вчинення корупційних кримінальних правопорушень в силу займаної посади, професійного досвіду та доступу до управлінських рішень.

За статистикою, понад 51% осіб мають вищу або фахову передвищу освіту, ще 32,4 осіб мають середню або профільну освіту. Показники підкреслюють те, що корупційні злочинці в переважній своїй кількості є освіченими особами. Добре володіють законодавством, а також мають відповідні професійні знання, які відповідають займаним посадам.

Дослідження гендерного аспекту корупційної діяльності свідчить про те, що корупціонерами є переважно особи чоловічої статі (82,93%). Гендерний дисбаланс корупції зумовлюється тим, що більшість керівних посад, які передбачають прийняття управлінських рішень займають чоловіки. Жінки в свою чергу частково представляють корупційну злочинність у сфері фінансів.

Дослідження статистики, щодо громадянства осіб які вчиняють корупційні кримінальні правопорушення показало, що 98,33% – це громадяни України, що говорить про внутрішньодержавний характер корупції. Іноземці представлені лише у 1,6% випадків, і переважно у вчинення кримінальних правопорушень передбачених ст. 369 КК України, у якості «ініціаторів».

Отже, за результатом дослідження було встановлено, що особі злочинця в невиробничій сфері України притаманні ознаки, які характеризують особу корупційного злочинця. Особа злочинця-корупціонера в невиробничій сфері України – це чоловік вікової категорії 29–39 або 40–54 роки, має вищу, фахову передвищу, середню або профільну освіту, обіймає керівну посаду з доступом до управлінських рішень, має значний професійний досвід, користується авторитетом серед колег і підлеглих.

4.2. Ефективність кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України

У сучасному суспільстві, де значна сфера суспільних відносин поставлена під охорону органами державної влади, збереження грані між їх імперативною діяльністю і правами людини та громадянина, безпековими питаннями і демократичними цінностями, дозволяє Україні зберігати свій проєвропейський шлях та залишатись суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою в умовах протидії збройній агресії російської федерації [237, с. 28]

Боротьба зі злочинністю виступає одним з головних векторів діяльності держави. Вона повинна здійснюватися на основі ґрунтовно розробленої політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка є важливим напрямком внутрішньої політики держави. Україна визначила для себе шлях до європейської інтеграції, національна політика у сфері боротьби зі

злочинністю що має узгоджуватися з міжнародною політикою, яка формується та реалізується у цій сфері [93, с. 1].

Ефективність є однією з головних вимог до діяльності у сфері протидії злочинності. Проте О.С. Іщук зазначає, що спостереження за перебігом її реалізації поки що засвідчує незадовільну якість її законодавчого забезпечення та невисоку результативність застосування правових норм, що її регламентують. Головним показником ефективності кримінологічної діяльності має бути досягнення її універсальної мети – такого стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, коли забезпечуються постійний розвиток суспільства своєчасне виявлення, запобігання і припинення реальних та потенційних загроз. Тому, формула ефективності кримінологічної діяльності виводиться через якісні показники, які повинні розглядатися крізь призму нормативно-правового, інституційного та соціального аспектів [87, с. 67].

Водночас, забезпечення ефективного функціонування кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України, у тому числі і шляхом запобігання корупційним кримінальним правопорушенням, є конституційним обов'язком держави.

Розділяємо думку Ю.В. Орлова та Д.М. Миронюка, що правотворчість – один з найбільш дієвих, та водночас, соціально ризикованих інструментів політичного впливу. Останнє зумовлюється з одного боку, цілком природними примусовими характеристиками механізму реалізації правових приписів з використанням засобів юридичної відповідальності, а з іншого – властивістю набувати значення дискурсивну авангарду правлячої політичної еліти. Як перший, так і другий аспекти онтологізації правової матерії пов'язані з криміногенними ризиками, що продукуються на рівні її принципових розбіжностей із внутрішніми закономірностями суспільного розвитку. Відтак, суто політичний вплив на суспільні відносини із використанням позитивного права втілюється у кримінологічну проблему існування синтетичних криміногенних факторів політико-правової природи.

Протидія їх відтворенню потребує, по-перше, поєднання на єдиній гносеологічній платформі знань кримінологічного, політологічного державно-управлінського, юридичного характеру та, по-друге, – організації реальної політико-кримінологічної практики, яка передбачає використання в кримінально-превентивних цілях можливостей політичних акторів. Втім, науковому розробленню цих питань має перебувати осмислення кількох вихідних категорій, що дозволятимуть до певної міри формалізувати процес пізнання та втілити його, зрештою, у дієві практичні рекомендації в означеному напрямі. Серед таких категорій звертає на себе увагу ефективність правового регулювання у сфері протидії злочинності, а також її критерії [152, с. 75–76].

У державному секторі немає такого чіткого засобу вимірювання результату діяльності яким є прибуток у приватному секторі, і постає проблема співвідношення соціальної справедливості та ефективності при ухваленні рішень, існує великий вплив громадськості, політичних сил, преси, судової та законодавчої влади як на процес ухвалення рішень, так і на оцінку результатів управління. Узагальнений підхід до оцінки успішності управління, який є визнаним у новому публічному менеджменті, передбачає виділення трьох складових: результативність (effectiveness); ефективність (efficiency); економічність (economy). Результативність – це досягнуті результати порівняно з цілями, зіставлені з використаними для досягнення цих цілей ресурсами. Ефективність – це співвідношення між продуктом у вигляді товарів (послуг) та ресурсами, використаними для їх виробництва. Економічність – це характеристика вартості ресурсів, витрачених на діяльність, з огляду на відповідну якість [70, с. 101–102].

Ба більше, органічно пов'язана з результативністю ефективність державного управління, яка є ціною управлінського результату. Вона має два виміри: загальносоціальний та конкретно-управлінський. Суто управлінська ефективність визначається за такими критеріями, як доцільність, затрати часу і витрати економічних, соціальних, технічних, кадрових, інформаційних та

інших ресурсів, рівень складності організації, подолання або стимулювання ризиків тощо [70, с. 11]. Тому, домінуючим показником ефективності може виступати задоволення від досягнутих цілей [238, с. 259]. Разом із тим, варто погодитись, що поняття «ефект» необхідно відмежовувати від поняття «ефективність» так і поняття «результат» від «результативність» [108, с. 385].

Таким чином, державна політика у сфері боротьби зі злочинністю неможлива без ефективного державного управління. Завдяки механізмам управління втілюються у життя стратегічні наміри та нормативні рішення.

В контексті дослідження ефективності кримінологічної діяльності звернемо свою увагу на дослідження Н.С. Сидоренко, щодо теоретико-прикладних засад кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України.

Так, у ході дослідження автор встановив, що під ефективністю кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства необхідно розуміти досягнення поставленої мети (виявлення та усунення причин і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, а також пошук шляхів і засобів попередження вчинення нових кримінальних правопорушень) із найменшими затратами. Вимір же кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства, може бути здійснений шляхом моніторингу тенденції до зменшення рівня злочинної поведінки в окремих регіонах та країні в цілому. Однак, не враховуючи це, в органах кримінального судочинства наразі ще залишається негативна тенденція, наслідувана ще за часів Радянського Союзу, спрямована на виконання показників. Разом із тим, автор підтримує тих вчених, які вважають, що використання синергетичних конструкцій у кримінології зможе позитивно вплинути на ефективність кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства, в такому випадку, досягається шляхом самоорганізації суспільства, без стороннього впливу, або з мінімальним впливом на початковому етапі, з боку правоохоронних та судових органів. Де в ідеальному варіанті, органи кримінального судочинства можуть виступати лише стимулюючим фактором

самоорганізації суспільства. У зв'язку з чим, автором вбачається, що застосування синергетичного підходу під час кримінологічної діяльності, допоможе з іншого боку поглянути на ефективність органів кримінального судочинства, виміром якої може слугувати зниження рівня злочинності [206, с. 382].

У свою чергу С.І. Спільник досліджуючи кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України зазначає, що досягнення її ефективності має стратегічне значення для здійснення подальшої наукової розробки.

Так, у ході дослідження джерельний базис авторської наукової розвідки складають доктринальні праці, які диференційовані автором на такі групи: а) роботи дослідників, в яких з'ясовувалась сутність кримінологічної діяльності як явища правової дійсності, а також особливості її здійснення різними суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями; б) праці, в яких вчені досліджували види кримінологічної діяльності, зокрема кримінологічне прогнозування, кримінологічне планування, кримінологічну профілактику та кримінологічну експертизу; в) доробки вчених, у центрі дослідження яких була юридична природа кримінологічного забезпечення та кримінологічного супроводу; г) наукові джерела, присвячені особливостям попереджувальної (запобіжної) діяльності, що здійснюється органами та установами Державної кримінально-виконавчої служби України). Допоки в юридичній науці не розроблена та необґрунтована теоретична модель здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, що залишається актуальним завданням для правової спільноти. Наразі ґрунтовно не дослідженими у кримінологічній науці залишаються питання, що торкаються: а) методологічного інструментарію дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; б) поняття, принципів та структури кримінологічної діяльності і Державної кримінально-виконавчої служби України; в) пріоритетів, рівнів та наукових засад управління кримінологічної

діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; г) взаємодії Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності при здійсненні кримінологічної діяльності; д) зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності пенітенціарних установ; е) правового регулювання та ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, її виміру; є) механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; ж) інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України [235, с. 94–95].

Власне авторське визначення ефективності запропонували Ю.В. Орлов та Д.М. Миронюк у рамках дослідження політико-кримінологічного аспекту ефективності правового регулювання у сфері протидії злочинності. Зокрема, в рамках окресленої роботи автори виділяють дві дослідницькі категорії – кримінологічну ефективність нормативно-правового акту та кримінологічну ефективність правового регулювання у сфері протидії злочинності.

За авторською позицією кримінологічна ефективність нормативно-правового акту, як об'єктивованої форми норми права є критерієм її кримінологічної якості. Остання визначається з урахуванням можливості позитивно впливати засобами правового регулювання на виконання завдань системи протидії злочинності на всіх її рівнях та формах. У відповідності до цього, концептуальними параметрами кримінологічної неефективності нормативно-правового акту слід, на їх думку, визнавати: а) детермінування вчинення кримінальних правопорушень; б) блокування дії антикримінальних заходів. Таким чином, під кримінологічною ефективністю правового регулювання можливо, на авторську думку, розуміти міру прямого чи опосередкованого впливу нормативно-правового акту через реалізацію або застосування його положень на кримінологічну ситуацію в бік зменшення кількості або інтенсивності дії криміногенних факторів та/або удосконалення роботи спеціалізованих суб'єктів, а також створення сприятливих умов для

функціонування неспеціалізованих суб'єктів протидії злочинності з найменшими витратами людських, фінансових, часових та інших ресурсів [152, с. 78].

Також, поміж іншого, автори зазначають, що кримінологічна ефективність правового регулювання у сфері протидії злочинності є поняттям комплексним, а його критерії залежать як від телеологічних засад, так і від наукової обґрунтованості окремих складових його механізму з огляду на доктринальні вимоги відповідної галузі права, засади організації функціонування системи протидії злочинності, а також реально існуючі запити у забезпеченні криміногенної безпеки. При цьому, конкретизації вказаних критеріїв досягається за рахунок виявлення показників кримінологічної неефективності. Їх наявність дозволяє встановити вади у кримінологічній, кримінально-виконавчій, кримінально-правовій політиці держави, з'ясувати їх глибинні причини. В цьому сенсі показники неефективності правового регулювання виконують сигнальну функцію, дають підстави для організації подальшої аналітичної роботи з метою виявлення як стратегічних прорахунків політичного характеру, так і тактичних недоліків в організації кримінально-превентивних практик [152, с. 91].

Таким чином, варто говорити про наявність негативних причин і умов, які впливають на ефективність кримінологічної політики держави.

На думку Ю.С. Дмитрієнко, серед причин і умов, які негативно впливають на ефективність запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань та пов'язані з предметом даного виду інформації, звертають на себе увагу наступні із них: низька обізнаність суб'єктів правозастосування про зміст і сутність кримінологічних відомостей, а також про їх потенційні правові можливості; неналежний обмін цією інформацією з іншими учасниками кримінально-виконавчих правовідносин, які на законних підставах сприяють реалізації мети і завдань законодавства України у сфері виконання покарань; неврахування кримінологічної інформації при розробці

заходів, спрямованих на усунення, блокування, нейтралізацію детермінант, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень у процесі виконання покарань; т. ін. [64, с. 50].

На думку К.Е. Косяченко, ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій полягає у досягненні заздалегідь поставленої мети, цілей або завдань, щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, які передбачені статутом неурядової організації відповідно до ст. 11 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI, у співвідношенні до затрачених ресурсів, які були використані на отримання бажаного результату кримінологічної діяльності (виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, зменшення статистичних показників, щодо вчинення кримінальних правопорушень тощо). Проте, автор вважає, що неможливо досягти ефективності кримінологічної діяльності коли відсутній або неналагоджений механізм її реалізації, в чому, зокрема, і має зумовлюється напрям подальших наукових пошуків [108, с. 387].

Разом із тим, окрім з'ясування сутності поняття ефективності кримінологічної діяльності вартими уваги є питання які стосуються оцінки ефективності кримінологічної діяльності.

Так, на думку окремих авторів, оцінка кримінологічної ефективності правового регулювання суспільних відносин у сфері протидії злочинності ґрунтується, перш за все, на вихідних спеціальних цілях функціонування системи кримінально-превентивної діяльності, що здатні виходити за більш вузькі межі, які ставляться перед певним нормативно-правовим актом чи навіть їх комплексом. Такі цілі можуть диференціюватися за різними критеріями: рівнем охоплення запобіжним впливом, його сферою, напрямом, стадією, суб'єктами, природою застосовуваних заходів, галуззю правового регулювання тощо. Головне, що їх єднає – зниження ступеню криміналізації суспільства спеціально-кримінологічними засобами, які забезпечені відповідним правовим супроводженням. Виходячи з цього, на їхню думку,

доцільно виділити дві підпорядковані їй цілі, що відображають внутрішньо-системну та зовнішньо-системну спрямованість регулюючого впливу, а саме: 1) мета оптимізації функціонування самої системи протидії злочинності, як з точки зору організації, так і конкретного змісту окремих її складових; 2) мета підвищення кримінально-превентивної результативності дії складових зазначеної системи. Проте, автори принагідно зауважують, що розподіл телеологічних основ відтворення у суспільстві антикримінального сегменту соціальної діяльності є вельми умовним, адже не може бути жодної внутрішньо-системної цілі, так чи інакше, не пов'язаної із завданнями досягнення певних зовнішніх по відношенню до цієї системи результатів [152, с. 79].

Таким чином, підвищення ефективності протидії злочинності в сучасних умовах вимагає значного поліпшення організації цієї діяльності на всіх рівнях та ланках системи правоохоронних і правозастосовних органів [252, с. 8].

Отже, дослідження ефективності кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України є необхідним і обов'язковим елементом наукового пошуку в рамках сучасної кримінологічної політики держави.

У сучасних реаліях державна політика у сфері боротьби зі злочинністю неможлива без ефективного державного управління. Завдяки механізмам державного управління втілюються у життя стратегічні наміри та нормативні рішення. Водночас, забезпечення ефективного функціонування кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України, у тому числі і шляхом запобігання корупційним кримінальним правопорушенням, є конституційним обов'язком держави. Досягнення її ефективності має стратегічне значення для забезпечення соціальних гарантій, довіри громадян до державних інституцій та суспільного розвитку. З огляду на це, дослідження ефективності кримінологічної діяльності в невиробничій сфері має не лише наукове, а й практичне значення.

Разом із тим під час дослідження ефективності кримінологічної

діяльності в невиробничій сфері, окрім з'ясування сутності поняття ефективності кримінологічної діяльності, особливої уваги потребують питання, які стосуються оцінки ефективності кримінологічної діяльності.

Ба більше, під ефективністю кримінологічної діяльності в невиробничій сфері можна розуміти – результат діяльності уповноважених суб'єктів, які можуть відноситись до публічної форми власності (державна, комунальна) та непублічної форми власності (неурядові організації) щодо виявлення, попередження та припинення корупційної злочинності в невиробничій сфері України. Критерія ефективності кримінологічної діяльності в невиробничій сфері виступає співвідношення між поставленими цілями та фактично досягнутими результатами такої діяльності.

Дослідження ефективності кримінологічної діяльності в невиробничій сфері надало змогу сформуванню підґрунтя для подальшого дослідження шляхів удосконалення кримінологічної діяльності.

4.3. Інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної в невиробничій сфері України

У зв'язку із запровадженням 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану після початку збройного нападу російської федерації кримінальна ситуація в Україні загострилась, про що говорить деяке збільшення кількості вчинених кримінальних правопорушень, а також підвищення їх суспільної небезпеки. Для формування ефективної системи протидії злочинності необхідно вивчити та провести кримінологічний аналіз стану злочинності на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Крім того, зазначає В.Ю. Калугін та І.В. Федоров, що напружена динаміка росту соціальних процесів породжує величезні неконтрольовані, суперечливі потоки інформації, які потребують відповідного дослідження, аналізу, контролю, що без ефективних сучасних аналітичних технологій неможливо зробити. Для

успішного вирішення завдань, пов'язаних з підвищенням ефективності боротьби зі злочинністю, необхідно, щоб органи, що протидіють злочинності, мали вичерпну, перевірену та своєчасну інформацію про стан, структуру, динаміку злочинності та інші антигромадські прояви, про обставини, що сприяють їх вчиненню, про боротьбу зі злочинами різної категорії [88, с. 168].

Водночас процеси докорінної зміни національної державності, що відбуваються в останнє десятиріччя, істотним чином торкнулися сфери правоохоронної діяльності. Стан і рівень злочинності в Україні, тенденції її розвитку змушують вчених і практиків щоразу звертатися до пошуку шляхів активізації боротьби з нею. Еволюція злочинності відбувається такими стрімкими темпами і набула таких форм, що привернула увагу правоохоронців не тільки в нашій країні, а й за кордоном. Згідно огляду проведеного О.С. Іщуком багато кримінологів, головною особливістю сучасної злочинності є не її кількісні коливання й темпи зростання або зниження (хоча і це дуже важливо, відзначає правник), а суттєві якісні зміни. Основними з них є: посилення корисливої мотивації кримінальної поведінки; географічний перерозподіл злочинності, викликаний концентрацією кримінальної активності навколо великих фінансово-промислових угруповань, сфери фінансів, у тому числі нелегальних, можливості швидкого їх обороту та отримання надприбутків; нові тенденції в організованій злочинності (зрощування організованих злочинних груп насильницької спрямованості з групами, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері економіки, створення власних легальних силових і контррозвідувальних структур на базі підприємств приватної охоронної та детективної діяльності, широке використання у протиправній діяльності досвіду фахівців, у тому числі з правоохоронних органів та ін.); поява нових видів протиправної діяльності (створення незаконних збройних формувань, тероризм, політичний екстремізм кримінальної спрямованості, кіберзлочинність тощо) [86, с. 1].

Ба більше, ефективність запобігання кримінальним правопорушенням залежить від якості інформаційного забезпечення формування та реалізації кримінологічної політики. Тому на сучасному етапі розвитку держави перед кримінологічною наукою гостро постає питання про обґрунтування ідеї створення автоматизованої системи кримінологічної інформації. У зв'язку з цим існує нагальна потреба в самостійних дослідженнях, присвячених різним аспектам кримінологічної інформації [23, с. 162].

Водночас кримінологічна діяльність в невиробничій сфері України безпосередньо залежить від механізму реалізації, а також засобів і заходів, які здійснюють уповноважені суб'єкти кримінологічної політики. Серед яких має ключове значення інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності.

Сьогодні в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, всеохоплюючої інформатизації та діджиталізації, коли інформаційні технології стали невід'ємною частиною людського життя, ефективність кримінологічної діяльності перейшла в безпосередню залежність від інформаційно-аналітичного забезпечення. Стрімкий та впевнений процес розвитку інформаційних технологій піднімає на якісно новий рівень актуальності дослідження, які спрямовані на вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення підсистем державної політики у сфері боротьби зі злочинністю [233, с. 92].

Важливе значення для розробки заходів протидії злочинності має інформаційно-аналітичне забезпечення. Воно передбачає наявність інформації про стан, динаміку, структуру кримінальних правопорушень, вплив на злочинність соціально-економічного стану держави, діяльність суб'єктів запобігання злочинності. При цьому, принагідно зауважує О. Кальман та О. Вавренюк, необхідно мати в своєму розпорядженні досить повну інформацію, що відображала б реальний стан злочинності в країні та фактори, які призводять до її виникнення. Але отримання такої інформації та її аналіз пов'язані з певними проблемами. Першою проблемою є

розосередженість в обліку кримінальних правопорушень по окремих відомствах. Кримінально-правова статистика ведеться у Верховному Суді України, прокуратурі, податковій, митних органах, Службі безпеки України. Кожен із вказаних правоохоронних органів досить часто допускає помилки при заповненні документів первинного обліку і статистичної звітності. Внаслідок цього інформація про стан злочинності, її структура, динаміку та ефективність роботи з протидії їй стає недостовірною і неточною [90, с. 49].

З цього можна погодитись, що використання методології інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинності, причини та умови цього явища, дозволяють оптимально інтегрувати ці структури та процедури в систему відповідного механізму. При цьому змістовні компоненти названого забезпечення не зводяться винятково до аналізу і обробки відомостей в оперативно-службових цілях, а застосовуються для вирішення більш широкого кола завдань протидії злочинності за усіма напрямками [296, с. 101].

Наразі базисом нормативно-правового регулювання використання інформації, в тому числі і правоохоронними органами України, є Закон України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року № 2657-XII.

Зокрема, законом визначено, що інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. За змістом інформації поділяється за змістом на такі види: інформація про фізичну особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про стан довкілля (екологічна інформація); інформація про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація; податкова інформація; правова інформація; статистична інформація; соціологічна інформація; критична технологічна інформація [179]. Безпосередньо саме статистична інформація, щодо вчинених кримінальних правопорушень по державі дозволяє сформувати розуміння сучасного стану злочинності, а також її тенденції та закономірності.

Статистична інформація – це документована інформація, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства. Офіційна державна статистична інформація підлягає систематичному оприлюдненню. Держава гарантує суб'єктам інформаційних відносин відкритий доступ до офіційної державної статистичної інформації, за винятком інформації, доступ до якої обмежений згідно із законом. Держава гарантує суб'єктам інформаційних відносин відкритий доступ до офіційної державної статистичної інформації, за винятком інформації, доступ до якої обмежений згідно із законом. Правовий режим офіційної державної статистичної інформації визначається Законом України «Про офіційну статистику», іншими законами України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [179].

Відзначимо, що у тексті Закону України «Про офіційну статистику» від 16 серпня 2022 року № 2524-IX законодавцем запропоновано дещо інакше визначення поняття «статистична інформація» аніж запропоновано у ст. 18 Закону України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року № 2657-XII.

Так, згідно з п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про офіційну статистику» від 16 серпня 2022 року № 2524-IX офіційна державна статистична інформації – це задокументована кількісна та якісна, агрегована та репрезентативна інформація, отримана за результатами державних статистичних спостережень або сформована на основі адміністративних даних, що характеризує масові явища і процеси, які відбуваються в економічній, соціальній, демографічній, екологічній, культурній та інших сферах життя суспільства в Україні та її регіонах. Відповідно до цього визначення державна статистична діяльність – це сукупність дій, пов'язаних з проведенням державних статистичних спостережень та спрямованих на виробництво і поширення офіційної державної статистичної інформації [184].

У свою чергу статистичне спостереження – це планомірно науково

організований процес виробництва статистичної інформації щодо масових явищ і процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, демографічній, екологічній, культурній та інших сферах життя суспільства в Україні та її регіонах, з подальшим поширенням цієї статистичної інформації [184].

Окремі питання інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності регулюються положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII.

Так, завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави (ст. 1). Ураховуючи завдання використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності використовуються для попередження, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень, розвідувально-підбивних посягань проти України, розшук осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та осіб, які безвісти зникли [182].

Р.В. Комісарчук з цього приводу зазначає, що предметна сфера інформаційно-аналітичного забезпечення включає в себе велике різноманіття окремих теоретичних побудов, що охоплюють досить широку область наукових знань. До яких він відносить теорію оперативно-розшукової діяльності, принципи ведення оперативно-довідкових і криміналістичних обліків, інформаційне забезпечення, створення й обслуговування баз даних, збір, аналіз і передачу інформації та інші. Стосовно суто криміналістичних побудов – це діагностика й ідентифікація, вирішення ситуаційних завдань, організація і планування, прогнозування та ін. Для запропонованої системи об'єднуючим началом виступає діяльність інформаційно-аналітичного забезпечення розкриття злочинної діяльності. На думку автора,

інформаційно-аналітична система повинна складатися з наступних розділів: 1) загальні положення пропонованої системи; 2) інформація стратегічного рівня; 3) тактична інформація; 4) система інформаційної комунікації; 5) аналітичні алгоритми й моделі, технології. Система інформаційної комунікації стосується методів збору, накопичення, систематизації і передачі інформації. Аналітичні алгоритми і моделі служать для якісного аналізу інформації, її оцінки та реалізації. Найважливішим елементом цього інформаційно-аналітичного забезпечення виступає аналіз та систематизація способів вчинення злочинів. Більшість їх належить від базової спрямованості злочинних формувань [103, с. 101–102].

Поряд із цим об'єктом інформаційного забезпечення протидії злочинності, у широкому сенсі, є будь-яка інформація, що становить інтерес при здійсненні кримінологічного впливу, що може бути представлена в різних формах. До таких форм, на думку окремих авторів, можна віднести:

- 1) довідкові обліки, які містяться в інформаційних підрозділах правоохоронних органів;
- 2) інформаційні масиви різних державних і недержавних установ і організацій (банки даних, що містять відомості про жителів населених пунктів, працівників підприємств і організацій, картотеки медичних установи та ін.);
- 3) регіональні банки даних науково-технічної інформації, розвиток яких є найбільш перспективним напрямком інформаційного забезпечення науково-технічними відомостями практичних працівників правоохоронних органів;
- 4) методичні й практичні рекомендації з організації запобігання кримінальним правопорушенням;
- 5) дані кримінальної статистики [296, с. 96–97].

Інформаційно-аналітичне забезпечення протидії злочинності передбачає вдосконалення системи статистичного обліку і звітності в країні, інформування про стан, динаміку, структуру кримінальних правопорушень,

критеріїв оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів, збору необхідної й достатньої інформації для ефективної діяльності суб'єктів профілактики і прийняття відповідних управлінських рішень щодо запобігання злочинності [91, с. 193].

Вітчизняний вчений О.М. Гончарук також інформаційно-аналітичне забезпечення відносить до основних компонентів забезпечення ефективної діяльності підрозділів кримінального аналізу Національної поліції України.

Так, інформаційно-аналітичне забезпечення передбачає скоординовану діяльність щодо визначення змісту, обсягів, якості інформації, необхідної для забезпечення злочинності, та заходів щодо найбільш доцільного збору, систематизації, накопичення та оброблення зазначеної інформації за допомогою використання різних способів, методів, методик та можливостей технічних засобів. Сфера аналітичної діяльності є різнобічною та різномірною за своєю динамікою, через це вона потребує постійного покращення взаємодії суб'єктів її використання, що можливе тільки за високої ефективності інформаційно-аналітичної діяльності. Ця діяльність здійснюється у внутрішньому і зовнішньому середовищі та базується на власній інформації суб'єктів застосування, яка збирається та обробляється в рамках повноважень, наданих законодавством, а також спільної інформації, що формується в результаті комунікації зазначених суб'єктів [50, с. 356–357].

С.І. Спільник здійснював дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. В ході нього на основі доктринальних положення кримінології він сформував власне авторське визначення досліджуваного правового явища.

Зокрема, на думку автора, інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України – це здійснення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб Державної кримінально-виконавчої служби України та/або діяльність уповноважених

суб'єктів Державної кримінально-виконавчої служби України щодо збирання, обробки та використання відомостей щодо обвинувачених (підсудних), засуджених, виправданих та осіб, судимість яких знята або погашена. В свою чергу, автор переконаний, що вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно здійснювати у наступних напрямках: підвищення матеріально-технічного забезпечення та наукового супроводження; залучення до інформаційно-аналітичної діяльності досвідчених фахівців у галузі інформаційних технологій; забезпечення належного рівня безпеки інформаційних баз даних; актуалізація нормативно-правової бази шляхом внесення змін та доповнень тощо [233, с. 95].

У цьому контексті вартими уваги є висновки зроблені Н.С. Сидоренко щодо інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності.

Так, автором зроблено висновок про те, що наразі забезпечення безпеки баз даних, які використовуються під час інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства, не встигає за стрімким розвитком інформаційного суспільства. Це, зокрема, зумовлено браком висококваліфікованих кадрів з технічною освітою у сфері ІТ; недостатнім матеріальним забезпеченням (мається на увазі сучасне обладнання); недостатнім рівнем фінансування та ін. Автор підтримує тих учених, які вважають, що інформаційно-аналітична діяльність правоохоронних органів – це пошук, обробка, внесення, аналіз та інформаційне зберігання (утворення баз даних), чи інформаційно-аналітична робота, що покликана та основною метою якої є опрацювання даних щодо злочинів та кримінальних проступків, їх зберігання аби окреслити тенденції злочинності, а також інформаційної допомоги в розкритті вже вчинених кримінальних правопорушень. Констатовано, що інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності органів

кримінального судочинства взаємопов'язані між собою, і тільки у поєднанні можуть дати в кінцевому результаті наукові доробки, які в подальшому можуть бути впроваджені у практичну діяльність та/або освітній процес закладів вищої освіти відповідного профілю, що в свою чергу, може сприяти профілактиці та попередженню вчинення кримінальних правопорушень в країні [206, с. 396].

Як зазначає Ю.С. Дмитрієнко, впорядкування та в цілому удосконалення чинного законодавства України з питань інформаційного забезпечення слід віднести до необхідної та об'єктивно детермінованої умови підвищення рівня ефективності запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України, з урахуванням при цьому правової обізнаності та культури суб'єктів застосування кримінологічної інформації, а також її відмінностей від інших видів відомостей та даних, що стосуються процесу виконання відбування покарань [64, с. 53].

Разом із тим, згідно з нормативними положеннями Стратегії боротьби з організованою злочинністю від 16 вересня 2020 року № 1126-р зазначено, що побудова ефективної системи боротьби з організованою злочинністю, що складається з підсистем правового, інституційного, наукового, інформаційно-аналітичного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення, координації та взаємодії, контролю, а також міжнародного співробітництва [188].

Таким чином, на основі вищезазначеного можна підсумувати, що інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України – це система заходів, пов'язаних з проведенням державних статистичних спостережень та спрямованих на збирання, накопичення, перевірку, обробку та інтерпретацію інформації щодо причин (детермінант) і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень у сфері освіти, медицини, соціального, пенсійного забезпечення, фізичної культури, туризму, культури, науки, адміністративних і фінансових послуги тощо.

Поряд із цим дослідження інформаційно-аналітичного супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України показало цінність засобів та заходів, за допомогою яких уповноважені суб'єкти здійснюють запобігання та усунення криміногенних чинників. Тому актуальним залишається дослідження наукового супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України.

У сучасному суспільстві, де значна сфера суспільних відносин поставлена під охорону органами державної влади, збереження грані між їх імперативною діяльністю і правами людини та громадянина, безпековими питаннями і демократичними цінностями, дозволяє Україні зберігати свій проєвропейський шлях та залишатись суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою в умовах протидії збройній агресії російської федерації [237, с. 28].

До кола найважливіших надбань людства, безумовно, належить наука, яка відігравала та продовжує відігравати одну із ключових та визначальних ролей у забезпеченні його розвитку. Наука – є вкрай важливою сферою людської діяльності, зміст якої полягає у формуванні та перевірці достовірності знань, їх накопиченні, систематизації, переданні та відтворенні. А відтак, наголошує Р.І. Богданов, науково-методичне забезпечення є невід'ємною складовою діяльності будь-якої державної установи, а також підприємств та організацій всіх форм власності [18, с. 398–399].

Отже, наукове супроводження, як і інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України, є обов'язковими складовими цілісної системи та механізму реалізації кримінологічної політики держави.

Варто погодитись із В.Ю. Кікінчуком, що в умовах воєнного стану, коли сили безпеки і оборони держави зіштовхнулися з небаченими раніше викликами, від їх наукового забезпечення залежить стійкість національного супротиву, ефективність діяльності органів і підрозділів під час перманентної адаптації до надзвичайно мінливого та непередбачуваного безпекового

середовища [96, с. 480].

Таким чином, наразі наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері Україні потребує удосконалення з урахуванням сучасних викликів, які постають перед країною в умовах військово-політичних трансформацій.

Згідно із загальноприйнятим визначенням наука – це особливий вид пізнавальної діяльності, спрямований на отримання об'єктивних, обґрунтованих, системно організованих знань про світ; соціальний інститут, що забезпечує прирощення, поширення, збереження, застосування, розвиток знань; окрема галузь знань, що має власний предмет дослідження і пізнавальний апарат [69].

З метою з'ясування понятійно-категоріального апарату нашого дослідження варто також звернути свою увагу на задекларовані нормативні положення чинного законодавства України.

Згідно зі ст. 15 Закон України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року № 2657-XII науково-технічна інформація – будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Правовий режим науково-технічної інформації визначається Законом України «Про науково-технічну інформацію», іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [179].

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 року № XII зазначено, що науково-технічна інформація охоплює отримувані в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності результати, зафіксовані у формі, яка забезпечує їх відтворення, використання та поширення. Науково-технічна інформація є суспільним

надбанням, необхідною умовою продуктивної інтелектуальної діяльності, зокрема наукової і технічної творчості. Науково-технічна інформація, що є продуктом інтелектуальної творчої праці, становить об'єкт права інтелектуальної власності, а відносини щодо її придбання, зберігання, переробки, використання і поширення регулюються чинним законодавством [180].

Серед цього зазначено, що держава з метою створення та розвитку національної системи науково-технічної інформації забезпечує: створення державних мереж первинного збирання, обробки та зберігання усіх видів науково-технічної інформації; проведення заходів для поширення і підвищення якісного рівня інформаційної продукції та послуг; фінансову, в тому числі валютну, підтримку надходження науково-технічної інформації до державних органів і служб науково-технічної інформації, наукових і науково-технічних бібліотек, створення їх мереж і відповідного технічного забезпечення; підготовку кадрів у сфері інформатики і науково-інформаційної діяльності через систему навчальних закладів вищої та середньої освіти, підвищення рівня інформаційної підготовки спеціалістів народного господарства; вільну конкуренцію між органами науково-технічної інформації, іншими підприємствами та організаціями усіх форм власності, які здійснюють науково-інформаційну діяльність; захист суб'єктів відносин в галузі науково-технічної інформації від прояву недобросовісної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах науково-інформаційної діяльності [180].

Окремим спеціальним нормативно-правовим актом, який регулює питання наукового супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України є Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. Закон оперує такими поняттями як: «наукова діяльність», «наукова (науково-технічна робота)», «наукова (науково-дослідна, науково-технологічна, науково-технологічна, науково-технічна, науково-практична) установа», «науково-

технічна діяльність».

Так, згідно із Законом встановлено, що наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Наукова (науково-технічна) робота – наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки, проведені з метою одержання наукового, науково-технічного (прикладного) результату. Основними видами наукової (науково-технічної) роботи є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, дослідно-технологічні, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання, керівництво науковою роботою/наукове консультування аспірантів (ад'юнктів), докторантів. Наукова (науково-дослідна, науково-технологічна, науково-технічна, науково-практична) установа – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, утворена в установленому законодавством порядку, для якої наукова та (або) науково-технічна діяльність є основною. Науково-технічна діяльність – наукова діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки [181].

Серед вітчизняних кримінологів науковому супроводженню кримінологічної діяльності приділяли увагу такі вчені як: Н.С. Сидоренко (в контексті діяльності органів кримінального судочинства, 2021 рік), С.І. Спільник (в контексті діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, 2021 рік), К.Е. Косяченко (в контексті діяльності неурядових організацій, 2022 рік), Н.Є. Філіпенко (в контексті діяльності криміналістичних установ, 2022), Р.І. Богданов (в контексті діяльності

територіальних управлінь Державного бюро розслідувань, 2023 рік), В.Ю. Кікінчук (в контексті діяльності Національної поліції України, 2025 рік).

Так, Н.С. Сидоренко підтримує тих вчених, які вважають, що використання синергетичних конструкцій у кримінології зможе позитивно вплинути на ефективність кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства. Ефективність кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства в такому випадку, досягається шляхом самоорганізації суспільства без стороннього впливу, або з мінімальним впливом на початковому етапі, з боку правоохоронних та судових органів. Де в ідеальному варіанті, органи кримінального судочинства можуть виступати лише стимулюючим фактором самоорганізації суспільства. Ув'язку з чим, автором вбачається, що застосування синергетичного підходу під час кримінологічної діяльності, допомагає з іншого боку поглянути на ефективність діяльності органів кримінального судочинства, виміром якої може слугувати зниження рівня злочинності [205, с. 266].

Разом із тим Н.С. Сидоренко зазначає, що дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства дозволило констатувати, що інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства взаємопов'язані між собою, і тільки у поєднанні можуть дати в кінцевому результаті наукові доробки, які в подальшому можуть бути впроваджені у практичну діяльність та/або навчальний процес закладів вищої освіти відповідного профілю, що в свою чергу може сприяти профілактиці та попередженню вчинення кримінальних правопорушень в країні [206, с. 383].

На актуальності дослідження наукового супроводження та інформаційно аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності в контексті функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України наголошує С.І. Спільник.

Так, автор зазначає, що дослідження наукових садах здійснення кримінологічного моніторингу Державної кримінально-виконавчої служби України дозволило вести мову про таке. Під кримінологічним моніторингом запропоновано розуміти форму кримінологічної діяльності, спрямовану на оптимізацію системи протидії злочинності, що полягає у безперервному спостереженні за злочинністю та пов'язаними з нею явищами, виявленні характеру, тенденцій і закономірностей в їх розвитку, обробленні, узагальненні, оцінці отриманої інформації. Автором доведено, що кримінологічний моніторинг та моніторинг криміногенної ситуації не є тотожними поняттями, адже перший являє собою більш широке за обсягом поняття, що охоплює моніторинг криміногенної ситуації (під яким розуміється система постійного спостереження, змістом якої є збирання, аналіз та оцінка факторів, що формуються на момент вчинення кримінального правопорушення). У ході проведення кримінологічного моніторингу суб'єкт має дотримуватися ряду принципів, серед яких: принцип законності (кримінологічна інформація; принцип добросовісності (Державна кримінально-виконавча служба України, як суб'єкт моніторингу, повинна чітко керуватися визначеними засадами та принципами проведення даного напрямку діяльності), принцип відповідності та актуальності (суб'єкт отримує від пенітенціарних установ та інших органів лише актуальну інформацію), принцип обов'язкового врахування (отримані внаслідок проведення кримінологічного моніторингу результати повинні бути враховані в подальшій діяльності). В той же час, автор зазначає, що реалізації кримінологічного моніторингу Державної кримінально-виконавчою службою України має включати у себе наступні стадії:

- 1) підготовча (полягає у визначенні об'єкта дослідження, методів, завдань, засобів, алгоритму тощо);
- 2) отримання первинної інформації (полягає в отриманні достовірної інформації);
- 3) аналізу та обробки інформації про процеси та явища, що

впливають на розвиток факторів, пов'язаних з об'єктами вивчення;

4) підсумкова (підведення підсумків кримінологічного моніторингу, створення відповідних прогнозів та проєктів, спрямованих на підвищення ефективності протидії злочинності) [236, с. 358–359].

Поряд із цим про необхідність синтезу дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності наголошувала також і К.Е. Косяченко в контексті діяльності неурядових організацій.

Так автор зазначає, що відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю інститути громадянського суспільства виступають, як превенційні суб'єкти організованої злочинності у сфері формування ефективної системи боротьби зі злочинністю. Відповідним чином інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій може здійснюватися на підставі партнерства з організаціями як державної так і публічної форми власності у сфері боротьби зі злочинністю. Під інформаційно-аналітичним забезпеченням кримінологічної діяльності неурядових організацій запропоновано розуміти – діяльність уповноважених суб'єктів у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на накопичення, збір та обробку інформації щодо причин і умов вчинення кримінальних правопорушень або підтримання такої діяльності неурядових організацій іншими суб'єктами публічної політики у сфері боротьби зі злочинністю на підставі партнерства. Під науковим супроводженням кримінологічної діяльності неурядових організацій нами пропонується вважати – діяльність суб'єктів публічної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка полягає у формуванні методичних рекомендацій щодо виявлення причин і умов кримінальних правопорушень, розробці пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного та міжнародного законодавства, організації регіональних, загальнонаціональних та міжнаціональних форумів з обговорення актуальних проблем попередження злочинності тощо [109, с. 561].

Р.І. Богданов, досліджуючи науково-методичне забезпечення діяльності територіальних управлінь Державного бюро розслідувань, зазначає, що на сьогодні стан науково-методичного забезпечення територіальних управлінь Державного бюро розслідувань потребує покращення, адже наразі маємо цілий ряд невирішених питань, які перешкоджають належній реалізації засад науковості у роботі досліджуваних суб'єктів. Вирішення цих проблем потребує внесення змін і деяких поліпшень як на нормативно-правовому, так і на організаційно-управлінському рівні, адже для того, щоб науково-методичне забезпечення було дійсно якісним та дієвим, тобто таким, що реально впливає на показники ефективності та результативності роботи територіальних Державного бюро розслідувань, засади цього забезпечення мають бути належним чином закріплені на рівні чинного законодавства, а також впроваджені у практичну площину через відповідні інституції та інструменти, які на сьогодні все ще не працюють на належному рівні [18, с. 403].

Серед останніх досліджень серед вітчизняних вчених, які стосуються питання науково супроводження кримінологічної діяльності Національної поліції України варто виділити праці В.Ю. Кікінчука.

Так, автор зазначає, що наукова діяльність, спрямована на осмислення проблемних аспектів діяльності Національної поліції України, лежить в основі розроблення системи комплексного методичного забезпечення, розвитку професійного навчання поліцейських, реалізації проєктів спільно з громадськістю, спрямованих на підвищення правової культури населення та запобігання вчиненню правопорушень. Наукове забезпечення діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану має бути спрямоване на постійне осмислення актуальних практичних проблем, зокрема у сфері використання безпілотних літальних апаратів, новітніх зразків екіпірування поліцейських, проведення експериментів, різного роду анкетувань (опитувань) з метою з'ясування наявних в органах і підрозділах Національної

поліції України проблем. Важливим на думку автора є багатоаспектний підхід до розуміння наукового забезпечення діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану, у ході якого слід враховувати загальну спрямованість правоохоронної діяльності на забезпечення національної безпеки, останні цифрові та технологічні інновації, активну співпрацю з інститутами громадянського суспільства та міжнародними організаціями, забезпечення міждисциплінарного характеру досліджень. Наукове забезпечення діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану багато в чому пов'язане з діяльністю закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, їх кадровим, матеріально-технічним потенціалом, залученістю здобувачів освіти-майбутніх поліцейських до проведення наукових досліджень, постійною співпрацею з практичними підрозділами та постійним генеруванням новітніх ідей, зокрема у сфері адміністративно-правової доктрини [96, с. 486].

Отже, ефективне наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України є запорукою дієвої системи боротьби з організованою злочинністю. Наукове супроводження, як і інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України, є обов'язковими складовими цілісної системи та механізму реалізації кримінологічної політики держави. Проте, наразі наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України потребує удосконалення з урахуванням сучасних викликів, які постають перед країною в умовах військово-політичних трансформацій.

Враховуючи вищевикладене, наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України – це діяльність наукових (науково-дослідних, науково-технологічних, науково-технічних, науково-практичних) установ спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування щодо причин (детермінант) і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень у сфері освіти, медицини,

соціального, пенсійного забезпечення, фізичної культури, туризму, культури, науки, адміністративних і фінансових послуги тощо.

Висновки до розділу 4

За результатом дослідження кримінологічної характеристики особи корупціонера та шляхів удосконалення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України було зроблено відповідні висновки.

Встановлено, що особі злочинця в невиробничій сфері України притаманні загальні ознаки, які характеризують особу корупційного злочинця, водночас маючи певні специфічні ознаки. Так, особа злочинця-корупціонера в невиробничій сфері України – це чоловік вікової категорії 29–39 або 40–54 роки, має вищу, фахову передвищу, середню або профільну освіту, обіймає керівну посаду з доступом до управлінських рішень, має значний професійний досвід, користується авторитетом серед колег і підлеглих.

Дослідження ефективності кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України є необхідним і обов'язковим елементом наукового пошуку в рамках сучасної кримінологічної політики держави. В сучасних реаліях державна політика у сфері боротьби зі злочинністю неможлива без ефективного державного управління. Завдяки механізмам державного управління втілюються у життя стратегічні наміри та нормативні рішення. Водночас, забезпечення ефективного функціонування кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України, у тому числі і шляхом запобігання корупційним кримінальним правопорушенням, є конституційним обов'язком держави. Досягнення її ефективності має стратегічне значення для забезпечення соціальних гарантій, довіри громадян до державних інституцій та суспільного розвитку. З огляду на це, дослідження ефективності кримінологічної діяльності в невиробничій сфері має не лише наукове, а й

практичне значення.

Під ефективністю кримінологічної діяльності в невиробничій сфері можна розуміти – результат діяльності уповноважених суб'єктів, які можуть відноситись до публічної форми власності (державна, комунальна) та непублічної форми власності (неурядові організації) щодо виявлення, попередження та припинення корупційної злочинності в невиробничій сфері України. Критерія ефективності кримінологічної діяльності в невиробничій сфері виступає співвідношення між поставленими цілями та фактично досягнутими результатами такої діяльності.

Ефективність кримінологічної діяльності невиробничої сфери України залежить від налагодженого та результативного механізму реалізації такої діяльності. Під механізмом реалізації кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України доцільно розуміти цілісну систему організаційно-правових, методологічно-наукових, інформаційно-аналітичних та інших засобів і заходів, за допомогою яких уповноважені суб'єкти органів державної влади, місцевого самоврядування та громадянського суспільства здійснюють ефективне запобігання та усунення криміногенних чинників у сфері освіти, здоров'я, науки, культури та інших галузях невиробничої сфери.

Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України – це система заходів, пов'язаних з проведенням державних статистичних спостережень та спрямованих на збирання, накопичення, перевірку, обробку та інтерпретацію інформації щодо причин (детермінант) і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень у сфері освіти, медицини, соціального, пенсійного забезпечення, фізичної культури, туризму, культури, науки, адміністративних і фінансових послуги тощо.

Ефективне наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України є запорукою дієвої системи боротьби з організованою злочинністю. Наукове супроводження, як і інформаційно-

аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України, є обов'язковими складовими цілісної системи та механізму реалізації кримінологічної політики держави. Проте, наразі наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України потребує удосконалення з урахуванням сучасних викликів, які постають перед країною в умовах військово-політичних трансформацій.

Наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України – це діяльність наукових (науково-дослідних, науково-технологічних, науково-технічних, науково-практичних) установ спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування щодо причин (детермінант) і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень у сфері освіти, медицини, соціального, пенсійного забезпечення, фізичної культури, туризму, культури, науки, адміністративних і фінансових послуги тощо. Актуальним напрямком подальшого дослідження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України є огляд зарубіжного досвіду.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми – сформовано цілісну концепцію теоретико-прикладних засад запобігання корупції в невиробничій сфері в Україні, а також вироблено на цій основі напрями вдосконалення правового забезпечення охорони законності в Україні.

1. Кримінологічна діяльність у невиробничій сфері України – це діяльність уповноважених суб'єктів щодо попередження, виявлення, дослідження, аналізу, прогнозування та усунення причин (детермінант) і умов, які сприяли вчиненню характерного для цієї сфери виду кримінальних правопорушень.

Незважаючи на підвищену увагу з боку вітчизняних науковців до питання проблеми запобігання корупції у сфері послуг, наявні наукові розробки характеризуються оглядом корупційних проявів лише в окремих сферах діяльності. Що, в свою чергу, свідчить про відсутність комплексного монографічного дослідження стосовно запобігання корупції в невиробничій сфері України в цілому.

На підставі аналізу наукових напрацювань щодо запобігання корупції у невиробничій сфері України вбачається, що сучасний стан забезпечення невиробничої сфери від корупційних проявів вимагає поступового переходу сфери послуг у бік цифровізації, що сприятиме прозорому та якісному наданню послуг кінцевому споживачу.

2. Задля всебічності дослідження проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України використано цілий спектр методологічної різноманітності наукового пізнання, принципів, підходів та методів. Зокрема, серед діалектичних виділено принципи загального зв'язку, суперечності, історизму, єдності історичного і логічного. З-поміж методологічних підходів – системно-структурний та синергетичний. З-посеред загальнонаукових вибрано методи порівняння, абстрагування, аналізу та синтезу, моделювання,

індукції, дедукції, а також абдукції. Серед спеціально-наукових методів використано компаративістський та метод правового регулювання.

3. У результаті дослідження кримінологічної характеристики було встановлено, що вона виступає складовим та системоутворюючим елементом предмета кримінологічної науки. Кримінологічна характеристика корупції в невиробничій сфері України надає можливість установити особливості та закономірності вчинення кримінальних правопорушень, які їй характерні. Вбачається, що дослідження кримінологічної характеристики корупції в невиробничій сфері України може позитивно вплинути на боротьбу з корупцією в цілому, зокрема шляхом розробки ефективної системи запобігання їй. У широкому розумінні кримінологічна характеристика корупції в невиробничій сфері України – це комплексна сукупність кількісно-якісних показників (інформація про рівень, структуру, динаміку, географію, латентність та ціну злочинності), відомостей про особистість злочинця, а також особистість жертви, причини (детермінанти) і умови, які сприяли вчиненню характерного для невиробничої сфери України виду кримінальних правопорушень.

Аналіз кримінологічних показників корупції в невиробничій сфері України засвідчив, що ефективне запобігання корупційній злочинності неможливе без установлення кримінологічних показників, які є передумовою якісної кримінологічної політики. Водночас дослідження корупційної злочинності в невиробничій сфері України стає більш складним процесом у зв'язку з високим ступенем латентності, а також широким спектром різноманітних форм прояву, що ускладнює надання об'єктивної оцінки реальним масштабам її поширення. Тому дослідження теоретичних основ рівня, структури та динаміки корупційної злочинності в невиробничій сфері України є ключовим чинником у формуванні ефективної системи запобігання та протидії цьому явищу.

4. Дослідження показників корупційної злочинності в Україні у період 2014–2024 рр. засвідчило, що обліковані корупційні діяння відображають

хвилеподібну тенденцію зниження та підвищення. Відносна стабільність облікованих корупційних кримінальних правопорушень простежується протягом 2014–2016 рр. Стрімке зростання до пікової активності облікованих корупційних кримінальних правопорушень спостерігається у 2021 р., коли було обліковано 19 257 випадків. У наступному, 2022 р. відбулося зменшення кількості облікованих випадків на 37,3 % і було досягнуто найменшої відмітки за досліджуваний період (112 077 облікованих випадків).

Найпоширенішими з-поміж облікованих корупційних кримінальних правопорушень є суспільно небезпечні діяння, передбачені ст. 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) – 106 853 обліковані випадки. Наступними за поширеністю є ті, що передбачені ст. 369 КК України (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) – 12 182 обліковані випадки. На третьому місці за розповсюдженістю – небезпечні діяння, передбачені ст. 369-2 КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за зловживання впливом, – 3099 облікованих випадків. Загалом зазначені вище статті КК України охоплюють більше ніж 60 % усіх досліджуваних корупційних кримінальних правопорушень.

Кількість повідомлень про підозру відповідно корелює із загальною тенденцією облікованих корупційних кримінальних правопорушень. Так, у 2021 р. зареєстровано 8285 повідомлень про підозру у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень, а у 2022 р. – 4985. Це, у свою чергу, свідчить про те, що у 2021 р. частка підозр серед облікованих кримінальних правопорушень становила 47 %, а у 2022 вона зменшилася на 1,7 відсоткових пунктів і становила 41,3 %, що свідчить про меншу ефективність діяльності правоохоронних органів у період початку повномасштабного вторгнення.

Досить високий відсоток від загальної кількості облікованих корупційних кримінальних правопорушень становлять суспільно небезпечні діяння, вчинені повторно. Загалом обліковано 4460 випадків, де найчастіше знову згадується ст. 191 КК України (3448 облікованих випадків), що

підтверджує її відносну поширеність у структурі корупційної злочинності. Таким чином, 77,3 % усіх облікованих корупційних кримінальних правопорушень припадає на ст. 191 КК України.

Щодо корупційних кримінальних правопорушень, вчинених групою осіб, то таких обліковано 4563 випадки, що, в свою чергу, свідчить про відносну поширеність організованої корупційної діяльності. Відповідно до цього найбільша кількість зареєстрованих випадків припадає на ст. 191 КК України (2925 облікованих випадків), ст. 368 КК України (649 облікованих випадків) та ст. 364 КК України (587 облікованих випадків). Отже, найбільший відсоток складають корупційні кримінальні правопорушення, передбачені ст. 191 КК України (64,1 % від загальної кількості облікованих), ст. 368 КК України (14,2 %) та ст. 364 КК України (12,9 %).

5. У контексті дослідження географічної поширеності корупційної злочинності в невиробничій сфері України встановлено, що не неї впливає цілий комплекс взаємопов'язаних чинників. Із-поміж них варто виокремити: економічні (рівень економічного розвитку); соціальні (рівень життя населення); демографічні (кількість і структура населення); містобудівні (високий рівень урбанізації); політичні (рівень політичної стабільності); організаційно-правові (діяльність органів виконавчої та судової влади). Врахування зазначених вище чинників у межах кримінологічної політики держави сприятиме більш ефективній боротьбі з корупційною злочинністю в невиробничій сфері України.

Географічний показник вчинення корупційних кримінальних правопорушень у невиробничій сфері України свідчить, що розповсюдження цього виду кримінальних правопорушень залежить від рівня соціально-економічного розвитку територіальної одиниці, розгалуженості органів державної влади, органів місцевого самоврядування та розвитку галузі невиробничого сектору (сфери послуг) тощо. З огляду на це територіальне поширення корупційної злочинності у невиробничій сфері України протягом 2024 р. має такий вигляд: Львівська область (8,1 %), Вінницька область

(7,7 %), Дніпропетровська область (7 %), Одеська область (6,4 %), м. Київ (6,2 %), Київська область (6 %). Тоді як загальний рівень протиправних діянь розподілився так: Донецька область (11,2 %), Дніпропетровська область (11 %), Київська область (11 %), Харківська область (10,7 %).

Дослідження ціни корупційної злочинності в невиробничій сфері України надало змогу стверджувати, що у той час коли держава потерпає від економічних загроз, внутрішні корупційні прояви завдають шкоди її фінансовій стабільності. Ціна корупційних проявів у невиробничій сфері України є багатовимірною і може містити не тільки прямі матеріальні витрати державного бюджету, а й непрямі наслідки – втрату довіри населення до державних органів тощо.

6. За результатом аналізу латентності корупційної злочинності в невиробничій сфері України було встановлено, що вона має вирішальне значення при побудові ефективної системи запобігання та протидії їй, адже саме корупційні прояви перешкоджають сталому розвитку країни та встановленню міжнародних відносин із зарубіжними партнерами.

Аналіз вчинених корупційних кримінальних правопорушень дав змогу констатувати, що переважна більшість корупціонерів – це чоловіки (14 920 випадків), що становить 82,93 % від загальної кількості. Злочинці чоловічої статі домінують у всіх категоріях досліджуваних кримінальних правопорушень. Найбільша частка чоловіків (понад 93 %) вчинила кримінальні правопорушення, передбачені ст. 369 КК України.

Частка злочинців жіночої статі представлена у вигляді 17,07 %, що відповідає 3071 випадку. Найбільший відсоток жінок вчинили корупційні кримінальні правопорушення, передбачені ст. 191 КК України (33,41 %), ст. 368-4 КК України (33,33 %) та ст. 365-2 КК України (31,58 %). Отримана статистика свідчить про те, що жінки переважно вчиняють корупційні кримінальні правопорушення у сфері бухгалтерії або фінансів, не обіймаючи високих керівних посад. Підтвердженням такого твердження слугує невеликий відсоток жінок як посадовців високого рівня у вчиненні

кримінальних правопорушень, передбачених ст. 368 КК України (12,99 %) та ст. 364-1 КК України (12,93 %).

Зазначені вище офіційні статистичні дані, оприлюднені Офісом Генерального прокурора, дозволяють стверджувати, що більшість корупційних правопорушень вчинили особи віком 40–54 роки, що становить від загальної кількості 34,94 %, та 29–39 років, що становить 34,41 %. У такому контексті варто говорити про схильність осіб цих вікових категорій до вчинення корупційних кримінальних правопорушень із огляду на займану посаду, професійний досвід та доступ до управлінських рішень.

За статистикою, понад 51 % осіб мають вищу або фахову передвищу освіту, ще 32,4 % – середню або профільну освіту. Показники підкреслюють, що корупційні злочинці в переважній кількості є освіченими особами. Добре володіють законодавством, а також мають відповідні професійні знання, які відповідають займаним посадам.

Дослідження гендерного аспекту корупційної діяльності свідчить про те, що корупціонерами є переважно особи чоловічої статі (82,93 %). Гендерний дисбаланс корупції зумовлюється тим, що більшість керівних посад, які передбачають прийняття управлінських рішень, обіймають чоловіки. Жінки, в свою чергу, частково представляють корупційну злочинність у сфері фінансів.

Дослідження статистики щодо громадянства осіб, які вчиняють корупційні кримінальні правопорушення, засвідчило, що 98,33 % – це громадяни України, що відображає внутрішньодержавний характер корупції. Іноземці представлені лише у 1,6 % випадків і переважно як «ініціатори» у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 369 КК України.

У результаті дослідження було встановлено, що особі злочинця в невиробничій сфері України притаманні ознаки, які характеризують особу корупційного злочинця. Особа злочинця-корупціонера в невиробничій сфері України – це чоловік вікової категорії 29–39 або 40–54 роки, має вищу, фахову передвищу, середню або профільну освіту, обіймає керівну посаду з

доступом до управлінських рішень, має значний професійний досвід, користується авторитетом серед колег і підлеглих.

7. Дослідження ефективності кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України є необхідним і обов'язковим елементом наукового пошуку в межах сучасної кримінологічної політики держави.

Під ефективністю кримінологічної діяльності в невиробничій сфері слід розуміти результат діяльності уповноважених суб'єктів, які можуть належати до публічної форми власності (державної, комунальної) та непублічної форми власності (неурядові організації), щодо виявлення, попередження та припинення корупційної злочинності в невиробничій сфері України. Критерієм ефективності кримінологічної діяльності в невиробничій сфері виступає співвідношення між поставленими цілями та фактично досягнутими результатами такої діяльності.

Дослідження ефективності кримінологічної діяльності в невиробничій сфері надало змогу сформулювати підґрунтя для подальшого дослідження шляхів удосконалення кримінологічної діяльності.

8. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України – це система заходів, пов'язаних із проведенням державних статистичних спостережень та спрямованих на збирання, накопичення, перевірку, обробку та інтерпретацію інформації щодо причин (детермінант) і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень у сфері освіти, медицини, соціального, пенсійного забезпечення, фізичної культури, туризму, культури, науки, адміністративних і фінансових послуг тощо.

9. Ефективне наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України є запорукою дієвої системи боротьби з організованою злочинністю. Наукове супроводження, як і інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України є обов'язковими складовими цілісної системи та механізму реалізації кримінологічної політики держави. Проте наразі наукове

супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України потребує удосконалення з урахуванням сучасних викликів, які постають перед країною в умовах військово-політичних трансформацій.

Наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України є діяльністю наукових (науково-дослідних, науково-технологічних, науково-технічних, науково-практичних) установ, спрямованою на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування щодо причин (детермінант) і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень у сфері освіти, медицини, соціального, пенсійного забезпечення, фізичної культури, туризму, культури, науки, адміністративних і фінансових послуг тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко А.В. Злочинність у сфері туристичного бізнесу: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія. Ужгород : ТОВ «ІВА», 2016. 220 с.
2. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. 55 с. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>.
3. Аналіз ст. 364 КК України у розрізі вчинення дій в інтересах держави. *Gracers*. URL : <https://gracers.com/pres-centr/analiz-st-364-kk-ukrayini-u-rozrizi-vchinennya-diy-v-interesah-derzhavi-219/>.
4. Базір С. Становлення та розвиток законодавства щодо протидії хабарництву, корупції та одержанню неправомірної вигоди суддями. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 223–228.
5. Басиста І. В. Щодо звільнення від відбування покарання з випробуванням при вчиненні корупційного кримінального правопорушення, кримінального правопорушення, пов'язаного із корупцією. *Конференції Державного університету «Житомирська політехніка»*. URL : <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/3.pdf>.
6. Березняк В. Кримінологічна характеристика отримання неправомірної вигоди як предмета кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаних з наданням публічних послуг. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 582–585. URL : http://lsej.org.ua/3_2025/143.pdf.
7. Березняк В. Посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану: чи потрібні зміни до статті 368 ККУ. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 610–616.
8. Березняк В. Застосування практики Європейського суду з прав людини в кримінальному праві України. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 91–98.

9. Бондаренко О. С. Історичний аспект формування поняття «неправомірна вигода». *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія : Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. № 2 (31). С. 20–23.
10. Бабенко А. М. Актуальні проблеми вивчення географії злочинності: деякі питання теорії та практики. *Науковий вісник Сіверщини. Серія : Право*. 2017. № 2 (2). С. 179–187.
11. Барановська Т. В. Запобігання та протидія кримінальним правопорушенням проти економічної системи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Житомир, 2023. 540 с.
12. Бесчастний В. Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 207–213.
13. Білик О. І., Новікова О. В. Обґрунтування шляхів подолання корупції у сфері охорони здоров'я. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 10. С. 30–35.
14. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011. 308 с.
15. Белікова А. Основні причини та умови жіночої злочинності. *Юридичний журнал*. 2016. № 1/2. С. 116–118.
16. Блажівський Є. М., Козьяков І. М., Головкін О. В. та ін. Захист прокурором прав громадян та інтересів держави у сфері охорони довкілля : навч. посібник. Київ : Національна академія прокуратури України, 2012. 235 с.
17. Бойко А. М. Детермінація злочинності як вид соціальної детермінації. *Право України*. 2009. № 7. С. 39–44.
18. Богданов Р. І. Науково-методичне забезпечення діяльності територіальних управлінь державного бюро розслідувань. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2 (29). С. 398–404.
19. Бондаренко О. С. Корупційні ризики у вищій освіті: види, прояви

та протидія. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. № 1 (19). С. 226–237.

20. Буравська А. А., Стаднік І. В. Академічна доброчесність в системі правових засобів протидії корупції у сфері освіти та науки. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2021. Вип. 13. Т. 2. С. 88–93.

21. Бурак М. В. Корупція у сфері охорони здоров'я як загроза національним інтересам і безпеці України. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 31 бер. 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 43–44.

22. На хабарі у \$3700 затримали Держінспектора з будівництва та архітектури Закарпаття. *mukachevo.net*. URL : https://mukachevo.net/news/nakhabari-u-3700-zatrymaly-derzinspektora-z-budivnytstva-ta-arkhitektury-zakarpattia_240742.html.

23. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.

24. Василевич В. В. Тенденції корупційної злочинності в Україні. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 25–28.

25. Василевич В. В. Теоретичне підґрунтя створення та розвитку кримінологічної політики. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право*. 2014. Вип. 1. С. 200–206.

26. Василенко О. О. Адміністративно-правові засади запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням : дис. ... д-ра філос. : 081 Право. Ужгород, 2023. 250 с.

27. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / за ред. А. М. Киридон. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.

28. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і

допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

29. Веприцький Р. С. Характерні риси сучасної корупційної злочинності в Україні. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 31 бер. 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 50–51.

30. Вирок Довгинцівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області у справі № 211/2306/19 від 27 червня 2019 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82679556>.

31. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська у справі № 201/474/19 від 20 червня 2019 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82501258>.

32. Вирок Київського районного суду м. Полтави у справі № 552/2170/15-к від 22 грудня 2015 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/54482394>.

33. Вирок Миронівського районного суду Київської області у справі № 371/1252/15-к від 03 червня 2016 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58108629>.

34. Вирок Оболонського районного суду м. Києва у справі № 756/1454/24 від 20 березня 2024 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117869874>.

35. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави у справі № 554/9256/21 від 14 лютого 2024 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116972545>.

36. Вирок Підволочинського районного суду Тернопільської області у справі № 604/21/24 від 01 лютого 2024 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116715735>.

37. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси у справі № 711/3965/15-к від 12 квітня 2016 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/57141296>.

38. Вирок Самарського районного суду м. Дніпропетровська у справі

№ 206/2175/15-к від 31 травня 2018 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74383555>.

39. Вирок Сумського районного суду Сумської області у справі № 587/1261/21 від 17 листопада 2021 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101160259>.

40. Вітренко А. Сутність нематеріальної послуги як особливої теоретичної категорії в системі сучасної постіндустріальної економіки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. № 8 (173). С. 42–49.

41. Войтович І. І. Кримінологічні засади протидії корупції у сфері воєнної безпеки : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 394 с.

42. Войтович І. І. Протидія корупції у сфері воєнної безпеки : монографія. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2020. 392 с.

43. Генеральна угода про торгівлю послугами (додаток 1В до Угоди про заснування Світової організації торгівлі від 15.04.1994). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017#Text.

44. Географія сфери обслуговування : метод. вказівки з навч. дисципліни / уклад. О. Г. Корнус. Суми : СумДПУ, 2012. 32 с.

45. Герасимов О. В. Кримінологічна характеристика та аналіз злочинів у банківській сфері. *Вісник Харківського національного університету імені Н.В. Каразіна. Серія : Право*. 2017. Вип. 24. С. 203–206.

46. Герич М. С., Синявська О. О. Математична статистика : навч. посібник. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2021. 146 с.

47. Гладкий М. А. Роль держави в підтримці розвитку сфери послуг. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили*. 2014. Вип. 223. С. 14–19.

48. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посібник. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

49. Голіна В. Кримінологічна політика в Україні: деякі теоретико-прикладні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 2 (53).

50. Гончарук О. М. Основні компоненти забезпечення ефективної діяльності підрозділів кримінального аналізу Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 88. Ч. 2. С. 355–363.

51. Горбченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень : навч. посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2009. 142 с.

52. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

53. Гусаров С.М. Поняття та види корупційних правопорушень, за вчинення яких встановлено кримінальну відповідальність. *Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду : тези доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 17 жовт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 52–56. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_10_2019/pdf/14.pdf.

54. Гуторова О. О. Основи менеджменту : навч. посібник. Харків : ХНАУ, 2009. 327 с.

55. Давиденко В. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 4. С. 111–117.

56. Давидова Т. О. Система кількісних та якісних показників як основа дослідження кримінологічної характеристики корупції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 5. С. 107–110. URL: http://lsej.org.ua/5_2014/30.pdf

57. Данилюк Т. І. Сутність поняття «послуга»: теоретичні аспекти. *Ефективна економіка*. 2014. № 8. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3247>.

58. Дем'янов В. В. Кримінологічна характеристика порушення права екологічної безпеки в Україні. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2019. № 3 (65). С. 351–356.

59. Денисов С. Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152–159.
60. Державне регулювання економіки : конспект лекцій. Одеса : Одеський державний екологічний університет, 2019. 113 с.
61. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції / за заг. ред. В. Г. Герасименко, О. Л. Михайлюк. Київ : ФОП Гуляєва В.М., 2019. 332 с.
62. Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 № 1098. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1098-2011-п#Text>.
63. Джужа О. М., Василенко В. В. Основні показники злочинності: міжнародний і вітчизняний досвід. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 1. С. 37–42.
64. Дмитрієнко Ю. С. Вплив кримінологічної інформації на ефективність запобігання кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 3. С. 50–54.
65. Драган І. В. Ефективність механізму реалізації кримінальної відповідальності: соціокультурний аспект. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1 (13). С. 191–201.
66. Дриголь О. О. Причини виникнення та шляхи подолання корупції у сфері вищої освіти. *Право та державне управління*. 2022. № 2. С. 355–361.
67. Дрьомін В.М. Кримінологічні функції та кримінологічна діяльність ДБР. *Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 16 черв. 2018 р.). Одеса : Юридична література, 2018. С. 375–379.
68. Економічний словник-довідник / за ред. С. В. Мочерного. Київ : Феміна, 1995. 368 с.
69. Велика українська енциклопедія. URL : <https://vue.gov.ua>.

70. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співгол.), П. І. Надолішній (співгол.) та ін. Київ : НАДУ, 2011. 692 с.

71. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.

72. Єпринцев П. С. Прокуратура України в державному механізмі запобігання організованій злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 400–404. URL : http://lsej.org.ua/1_2022/100.pdf.

73. Ждан М. Д. Механізм реалізації кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2021. № 3 (73). С. 185–189.

74. Жеребко О.І. Значення криміналістичної характеристики в розслідуванні злочинів. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 28 лист. 2019 р.). Харків, 2019. С. 64–66.

75. Жукова Н. О. Подолання корупції у вищих навчальних закладах. *Національна академія внутрішніх справ*. URL : <https://www.naiu.kiev.ua/files/mayu-pravo/podolannya-korupcii.pdf>.

76. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ : Кондор, 2006. 365 с.

77. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?find#Text.

78. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

79. Загальний Класифікатор «Галузі народного господарства України». Класифікатор затверджено наказом Міністерства статистики України від 24.01.1994 № 21. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0021202-94#Text>. (втратив чинність)

80. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і

практика : у 3 кн. Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 712 с.

81. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Видавничий дім «Ін Юре». 2007. 424 с.

82. Запобігання та протидія корупції : навч. посібник / за ред. А. М. Михненка. Київ : ДННУ «Академія фінансового управління», 2013. 666 с.

83. Зацерковний В. І. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

84. Золотарьова В. І. Економічна сутність, класифікація та основні види продуктів сфери послуг. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 103–107.

85. Індекс сприйняття корупції – 2023. *Transparency International Ukraine*. URL : <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-korupsiyi-2023/>.

86. Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 30 с.

87. Іщук О. С. Критерії оцінки ефективності кримінологічної діяльності органів прокуратури. *Європейські перспективи*. 2015. Вип. 4. С. 67–74.

88. Калугін В. Ю., Федоров І. В. Джерела інформаційно-аналітичної діяльності. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 168–172. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/33.pdf>.

89. Кальман А. Г., Христич И. А. Понятийный аппарат современной криминологии. Терминологический словарь / под общ. ред. В. В. Голины. Харьков : Изд.-во ООО ТО «Гимназия», 2005. 272 с.

90. Кальман О., Вавренюк О. Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинності в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 1. С. 49–54.

91. Кальман О. Г. Проблеми вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 16. С. 193–202.

92. Канібер Ю. М. Визначення поняття та видів кримінологічної діяльності. *Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції : зб. матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21-22 трав. 2016 р.)*. Суми : Видав. дім «Ельдорадо», 2016. С. 153–154.

93. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 36 с.

94. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.

95. Кікалішвілі М. В. Латентність як риса корупційної злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 191–195.

96. Кікінчук В. Ю. До питання наукового забезпечення діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2025. № 1 (34). С. 480–488.

97. Клименко Д. С. Поняття і значення вивчення особи злочинця для розслідування злочинів проти життя та здоров'я. С. 127–128. *Електронний репозитарій Національної академії внутрішніх справ*. URL : <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1776de63-6282-435d-832a-2dd36d34d1b7/content>.

98. Коваленко А. В. Теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2020. 455 с.

99. Коваленко В. В. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні та запобігання їй. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 3 (9). С. 206–215. URL : [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-3\(9\)206-215](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-3(9)206-215)

100. Коваль Б. В. Напрями удосконалення антикорупційної політики у сфері охорони здоров'я. *Наукові записки. Серія : Право*. 2022. Вип. 13. С. 226–231.

101. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

102. Колодчин Д. В. Стан, рівень, динаміка та структура злочинності серед осіб, які перебувають на обліку уповноваженого органу з питань пробації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 11. С. 553–557. URL : http://lsej.org.ua/11_2022/134.pdf.

103. Комісарчук Р. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення в процесі розкриття злочинної господарської діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2017. № 26. С. 101–104.

104. Конах С. С. Роль сфери послуг у формуванні ВВП. *Молодий вчений*. 2014. № 12 (15). С. 159–162.

105. Конах С. С. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «сфера послуг». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 12. С. 46–49.

106. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

107. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність. Аналітичний звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2024. 146 с. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL : https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-83/sources/380-111340470-67a239fc55bdd.pdf?utm_source=chatgpt.com.

108. Косяченко К. Е. Ефективність кримінологічної діяльності

неурядових організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 384–387. URL : http://lsej.org.ua/1_2023/92.pdf.

109. Косяченко К. Е. Інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 558–561. URL : http://lsej.org.ua/11_2022/135.pdf.

110. Косяченко К. Е. Механізм реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 5. С. 77–81.

111. Крамченко Р. А. Державне регулювання розвитку сфери послуг. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.6. С. 188–197.

112. Кривенко А. Л. Шляхи протидії корупції у сфері державних закупівель. *Інформація і право*. 2020. № 3 (34). С. 104–109.

113. Крижановський А. Методологічні та методичні засади кримінологічного обслуговування діяльності територіальних органів Національної поліції. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2018. Вип. 889. № 1. С. 125–131.

114. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

115. Кримінологія : навч. посібник-практикум для здобувачів вищ. освіти, що навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти (081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність») / за заг. С. А. Шалгунової. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. 332 с.

116. Кримінологія : підруч. / за заг. ред. В. В. Чернея. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

117. Кримінологія : підруч. / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. Київ : Національна академія управління, 2010. 496 с.

118. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2009. 288 с.

119. Кримінологія: підруч. / за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. Харків : Право, 2018. 416 с.
120. Кулик О. Г. Кримінологічна характеристика злочинів: поняття та структура. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали міжвузівського наук.-практ. круглого столу* (м. Київ, 28 трав. 2020 р.) : у 2 ч. Київ : НАВС, 2020. Ч. 1. С. 89–92.
121. Кулик С. Г. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти моральності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2016. 266 с.
122. Кучин С. П. Сфера послуг як об'єкт державного регулювання. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2017. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2017_1_19.
123. Кучин С. П. Теоретичні аспекти розвитку соціально-культурної сфери як об'єкта впливу механізмів державного управління. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2017. № 1 (57). С. 56–60.
124. Левченко О. В. Поняття та ознаки адміністративних послуг: сучасний погляд на наукові дискусії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. № 18. Т. 1. С. 146–149.
125. Литвинов О. М. Про галузеві характеристики злочинів взагалі та кримінологічну характеристику зокрема. *Форум права*. 2010. № 4. С. 581–586.
126. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Криміналістична і оперативно-тактична характеристики злочину. *Роль правоохоронних органів у формуванні держави в умовах євроінтеграції України : матеріали Всеукр. підсумкової наук.-практ. конф.* (м. Київ, 12 бер. 2015 р.) : у 2 ч. Харків : ХНУВС, 2015. Ч. II. С. 177–179.
127. Лукаш А. С. Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх попередження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2007. 19 с.

128. Львівщина посіла перше місце в Україні за кількістю корупційних справ у 2024 році. *Еспресо*. URL : <https://zahid.espresso.tv/suspilstvo-lvivshchina-posila-pershe-mistse-v-ukraini-za-kilkistyu-koruptsiynikh-sprav-u-2024-rotsi>.

129. Макроекономіка : навч. посібник / за ред. М. П. Талавирия та О. В. Пащенко. Київ : Навчально-науковий інститут бізнесу НУБіП України, 2012. 524 с.

130. Маміна О. В. Поняття кримінологічної характеристики неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником. *Право.ua*. 2022. № 1. С. 163–167. URL : <https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2022-1/163.pdf>.

131. Маркіна А. М. Адміністративно-правове регулювання надання медичних послуг в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 219 с.

132. Марушко Н. С., Шевченко Н. В. Індикатори оцінки рівня корупції в Україні: глобальний вимір. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1. С. 43–52.

133. Маслій І. В. Корупційна злочинність та її кримінологічна характеристика. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 70. С. 356–364.

134. Мезенцева І. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 106–113.

135. Мельник Д. С., Леонов Б. Д. Поняття та зміст кримінологічної характеристики фінансування тероризму. *Інформація і право*. 2022. № 2 (41). С. 85–93.

136. Мельниченко В. І. Корупція у вищих навчальних закладах. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 37–43.

137. Мозоль С. А., Левченко Ю. О. Детермінанти, що впливають на

вчинення кримінальних правопорушень у сфері страхування в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 859–864.

138. Мельничук О. Міжнародна торгівля послугами. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 4. С. 115–128.

139. Мельченко В. І. Корупція у закладах вищої освіти. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/1/8.pdf>.

140. Менеджмент : підруч. / за заг. ред. Т. П. Остапчук. Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка» ; Вид-во «Рута», 2021. 856 с.

141. Бережнюк І. Г. Митна енциклопедія : у 2 т. Т. 1. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. 472 с.

142. Митрофанов І. І. Теоретичні засади механізму реалізації кримінальної відповідальності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 38 с.

143. Моргулець О. Б. Менеджмент у сфері послуг : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 384 с.

144. Муравйов К.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ : Міжрегіональна академія управління персоналом, 2017. 36 с.

145. Мушникова С. А. Методологія наукового пізнання: об'єктивна необхідність дослідження безпеки розвитку підприємства як економічної системи. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2019. № 3. С. 187–196.

146. На Тернопільщині ДБР затримало військовослужбовця, який намагався «продати» довідку про непридатність до служби за 25 тис. доларів США. *Державне бюро розслідувань*. URL : <https://dbr.gov.ua/news/na-ternopilshhini-dbr-zatrimalo-vijskovosluzhbovcya-yakij-namagavsya-prodati-dovidku-pro-nepridatnist-do-sluzhbi-za-25-tis.-dolariv-ssha>.

147. Найменше злочинів. Стало відомо, які області найбезпечніші в Україні. *РБК-Україна*. URL : <https://www.rbc.ua/rus/news/naymenshe-zlochiniv-stalo-vidomo-ki-oblasti-1731071621.html>.

148. Негода А. С. Модель кримінологічної характеристики злочинності. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 190–194.

149. Овчаренко Н. М., Рєзнік О. М. Запозичення досвіду подолання корупції у сфері медицини для України на прикладі провідних країн світу: США, Японії та Німеччини. *Право і суспільство*. 2017. № 3. Ч. 2. С. 236–241.

150. Огерук І. С. Щодо переліку корупційних злочинів, передбачених кримінальним кодексом України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія : право*. 2019. № 7 (19). С. 153–159.

151. Огородник Є. І. Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 16 с.

152. Орлов Ю. В., Миронюк Д. М. Ефективність правового регулювання у сфері протидії злочинності: політико-кримінологічний аспект. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 75–93.

153. Основи менеджменту : конспект лекцій : навч. посібник для студ. спеціальності 073 «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Менеджмент і бізнес-адміністрування» / уклад. : Т. В. Лазоренко, С. О. Пермінова. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2021. 166 с.

154. Панов М. І., Харитонов С. О. Суспільна небезпечність діяння в системі ознак поняття «кримінальне правопорушення». *Проблеми законності*. 2020. № 150. С. 124–140.

155. Панов М. І., Харитонов С. О. Кримінальне правопорушення: поняття та його види. *Право України*. 2021. № 3. С. 27–61.

156. Панчишин С., Грабинська Р. Про вітчизняну терміносистему фундаментальної економічної науки. *Економічна теорія*. 2020. № 2. С. 99–115.

157. Пашков В. М. Проблеми господарсько-правового забезпечення відносин в сфері охорони здоров'я : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2010. 482 с.
158. Пивоваров В. В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: кримінологічна характеристика та попередження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2003. 21 с.
159. Писаренко Г. М. Адміністративні послуги в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 26. С. 160–165.
160. Пищуліна О. Особливості боротьби з корупцією у сфері вищої освіти. *Політичний менеджмент*. 2004. № 3. С. 112–122.
161. Попченко Т. П. Розвиток державно-управлінських механізмів протидії виникненню корупції у сфері охорони здоров'я в Україні : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2010. 250 с.
162. Почтарьов С. О. Державне регулювання діяльності у сфері обслуговування. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. 37/1. С. 125–131.
163. Почтовий М. М. Особливості кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортними засобами в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи удосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 770–773. URL : http://lsej.org.ua/1_2025/185.pdf.
164. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.
165. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.
166. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
167. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

168. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

169. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text>.

170. Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету : наказ Міністерства фінансів України від 12.03.2012 № 333. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12#Text>.

171. Про затвердження натуральних добових норм харчування в інтернатних установах, навчальних та санаторних закладах сфери управління Міністерства соціальної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 № 324. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324-2002-п#Text>.

172. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання : постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2007 № 795. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/795-2007-п#Text>.

173. Про затвердження Переліку товарів, робіт та послуг, на закупівлю яких спрямовуються кошти, що підлягають перерахуванню Пенсійним фондом України та структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських рад установам, де особи перебувають на повному державному утриманні : наказ Міністерства соціальної політики України від 20.03.2012 № 150. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0516-12#Text>.

174. Про затвердження Порядку використання коштів з рахунка Міністерства економіки, довілля та сільського господарства для фінансування заходів гуманітарного розмінування : постанова Кабінету

Міністрів України від 18.07.2023 № 760. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/760-2023-п#Text>.

175. Про затвердження Порядку перерахування органами Пенсійного фонду України коштів установам (зкладам), у яких особи перебувають на повному державному утриманні, та їх використання : постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 № 269. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-2004-п#Text>.

176. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві : постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 337. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-п#top>.

177. Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції : наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 27.05.2021 № 277/21. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21#Text>.

178. Про заходи щодо упорядкування адміністративних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2009 № 737. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/737-2009-п#Text>. (втратила чинність)

179. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

180. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 червня 1993 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>.

181. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

182. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

183. Про освіту : Закон України від 05.09.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

184. Про офіційну статистику : Закон України від 16 серпня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#Text>.

185. Про підсумки акредитації закладів освіти України : наказ Міністерства освіти України від 10.11.1995 № 310. URL : <http://ak.gov.ua/МАК/20%20протокол%20МАК%20від%2019.10.1995%20року.pdf>.

186. Про рослинний світ : Закон від 09.04.1999. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#top>.

187. Про схвалення проекту Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки» : рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 29.09.2017 № 836. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/29.09-836.pdf>.

188. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.

189. Про туризм : Закон від 15.09.1995. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр#Text>.

190. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>. (втратив чинність)

191. Кальман О. Г., Козьяков І. М., Куц В. М. та ін. Проблеми протидії злочинності : підруч. / за ред. О. Г. Кальмана. Харків : Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. 352 с.

192. Бабенко К. А., Діденко Н. Г., Кондрашова М. В. та ін. Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія : навч.-метод. посібник. Київ : Грамота, 2015. 184 с.

193. Пугачевська К. Й. Сфера послуг в Україні: особливості розвитку та стратегічні перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 18 С. 52–55.

194. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Львів : Край, 2007. 192 с.

195. Рень Ю. В. Особливості кримінологічної характеристики

латентної (прихованої) злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 3. С. 44–47.

196. Рожанська Н., Вольф О. В. Корупція у вищій освіті: порівняльний аналіз соціальних уявлень студентів та викладачів ВНЗ півдня України. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки*. 2016. № 1. С. 171–176.

197. Ростовська К. В. Адміністративно-правові основи державної антикорупційної політики в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2019. 456 с.

198. Руденко В. М. Математична статистика : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 304 с.

199. Рудик М. М. Механізм формування та реалізації кримінологічної політики у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації автомобільного транспорту. *Академічні візії*. 2022. № 14. С. 1–12. URL : <https://doi.org/10.5281/zenodo.7701807>.

200. Руфанова В. М., Титаренко О. О. Запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2012. 200 с.

201. Рябчинська О. П., Большакова Д. О. Призначення покарання на підставі угод в кримінальному провадженні: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 435–440. URL : http://lsej.org.ua/3_2024/107.pdf.

202. Рябчинська О. П., Стоматов Е. Г. Особливості застосування практики ЄСПЛ в процесі кримінально-правової кваліфікації посягань на недоторканність приватного життя особи. *Правова позиція*. 2024. № 4 (45). С. 45–50.

203. Саїнчук Д. В. Сфера послуг як пріоритетний напрямок економічного розвитку в умовах переходу до економіки знань. *Збірник наукових праць «Економічні науки»*. 2010. № 10/1. С. 45–53.

204. Серія модулів з протидії корупції. Модуль 9. Корупція у сфері освіти. United Nations Office on Drugs and Crime. Відень. 37 с. *United Nations*. URL : https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/ukrainian/UA_Anti-Corruption_Module_9_Corruption_in_Education.pdf.

205. Сидоренко Н. С. Наукове супроводження кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства. *Юридична наука*. 2020. № 9 (111). С. 260–267.

206. Сидоренко Н. С. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2021. 452 с.

207. Сидорчук О. О. Щодо класифікації латентної злочинності. *Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) : у 2 т. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». Т. 2. С. 280–282.

208. Сидорчук О. О. Щодо питання методики виявлення латентної злочинності. *Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 17 вер. 2018 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 401–404.

209. Сікач К. Ю. Фактори формування і поширення злочинності: теоретичний аспект. *Економічна та соціальна географія*. 2012. Вип. 65. С. 80–88.

210. Сікірницька І. А., Кучерук С. С. Перспективи розвитку сфери послуг в Україні. *Інноваційна економіка*. 2013. № 43. С. 164–165.

211. Скочиляс-Павлів О. В. Організаційно-правові аспекти протидії корупційним діянням у сфері освіти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2012. 222 с.

212. Туренко А. М., Дмитрієв І. А., Іванілов О. С., Шевченко І. Ю. Словник економіста та підприємця. Харків : ХНАДУ, 2018. 340 с.

213. Трехов В. Ю. Діяльність правоохоронних органів України під час

війни. *Право та державне управління*. 2022. Вип. 3. С. 352–357.

214. Смірнов А. С. Визначення понятійно-категоріального апарату кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 546–553.

215. Смірнов А. С. Поняття кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 493–496. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/119>.

216. Смірнов А. С. Методологія дослідження проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 767–774.

217. Смірнов А. С. Огляд окремих економічних категорій в межах кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 746–749. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/178>.

218. Смірнов А. С. Невиробнича сфера як простір для вчинення корупційних кримінальних правопорушень за ст. 210 КК України. *Правові новели*. 2024. № 24. С. 192–200.

219. Смірнов А. С. Поняття кримінологічної характеристики корупційної злочинності в невиробничій сфері України. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2025. № 1. С. 234–240.

220. Смірнов А. С. Нормативно-правове забезпечення невиробничої сфери України. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 647–653.

221. Смірнов А. С., Шаблистий В. В. До питання про запобігання корупції у невиробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 809–815.

222. Смірнов А. С. Механізм реалізації кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 317–324.

223. Смірнов А. С. Наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2024. № 3. С. 296–301.

224. Смірнов А. С. Невиробнича сфера як об'єкт кримінальних посягань: типологія правопорушень. *Правові новели*. 2025. № 25. С. 257–266.

225. Смірнов А. С. Географія корупційної злочинності в невинробничій сфері України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 5. С. 505–509. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-5/113>.

226. Смірнов А. С. Латентність корупційної злочинності в невинробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2025. № 3. Т. 2. С. 431–437.

227. Смірнов А. С. Особа корупціонера в невинробничій сфері України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6. С. 317–321. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-6/64>.

228. Смірнов А. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності в невинробничій сфері України. *Правова позиція*. 2025. № 1 (46). С. 87–91.

229. Смірнов А. С. Ефективність кримінологічної діяльності в невинробничій сфері України. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2025. № 2. С. 169–174.

230. Совсун І. Теорія і практика корупції в освіті. *Український тиждень*. 2013. 06 вересня. URL : <https://tyzhden.ua/teoriia-i-praktyka-koruptsii-v-osviti/>.

231. Соціальна філософія : навч. посібник для саmost. роботи аспірантів / за ред. В. О. Анабїна. Київ : КПІ ім. Ігоря Сїкорського ; Вид-во «Полїтехніка», 2021. 299 с.

232. Спївак Л. С. Формування ринку послуг в трансформаційній економїї: дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01 / Київський національний економїчний університет. Київ, 2002. 192 с.

233. Спїльник С. І. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності державної кримїнально-виконавчої служби України. *Правова позиція*. 2021. № 3 (32). С. 91–96.

234. Спїльник С. І. Механїзм реалїзації кримінологічної діяльності

Державної кримінально-виконавчої служби України. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 291–297.

235. Спільник С. І. Стан наукових досліджень кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Юридична наука*. 2020. № 11 (113). С. 89–97.

236. Спільник С. І. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2021. 412 с.

237. Степанова Ю. П. Теоретико-правові засади кримінально-правового та кримінологічного забезпечення діяльності державної прикордонної служби України з протидії кримінальним правопорушенням: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Хмельницький, 2024. 641 с.

238. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник / за наук. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.

239. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : ВД «ШКОЛА», 2009. 832 с.

240. Тараненко О. П. Державно-управлінські механізми запобігання корупції у сфері публічних закупівель : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2020. 236 с.

241. Тихонова О. В. Щодо розуміння категорії «Кримінологічна характеристика». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. № 8. С. 246–249.

242. Тлумачний словник економіста / за ред. С. М. Гончарова. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 264 с.

243. Топчій В. В. Географія злочинності у сфері інтелектуальної власності в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29). Т. 1. С. 148–152.

244. Трепак В. М. Особливості дефініції поняття «корупція». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 181–194.

245. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2020. 467 с.

246. Третяк Г. С. Державне регулювання економіки та економічна політика : навч. посібник. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 128 с.

247. Удич М., Грушко В. Корупція в освіті. *Магістерський науковий вісник*. 2020. № 40. С. 103–105.

248. Ухвала Київського апеляційного суду у справі № 752/7603/23 від 07 вересня 2023 р. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/113533875?utm_source=chatgpt.com.

249. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу : навч. посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с.

250. Фіалка М. І. До проблеми визначення змісту терміна «Кримінологічна характеристика злочинності». *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1. С. 237–246.

251. Фіалка М. І. Показники злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2 (7). С. 361–367.

252. Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України : монографія. Харків : ХХХ, 2020. 392 с.

253. Фоменко А. Є. Поняття та особливості кримінологічної діяльності Національної поліції України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 8–15.

254. Фріс П. Л. До питання про Концепцію політики у сфері боротьби зі злочинністю. *Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук.-практ. конф.* (м. Київ, 05 груд. 2012 р.) / за ред. О. М. Рудневої. Київ : НІСД, 2013. С. 122–126.

255. Фріс П. Л. Ідеологія кримінально-правової політики : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2021. 389 с.

256. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра

юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 440 с.

257. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія. Київ : АТІКА, 2005. 332 с.

258. Фріс П. Л. Міньковський Генріх Михайлович – «батько» сучасної політики у сфері боротьби зі злочинністю // Шлях у науку: розповідь про вчителя / уклад. : С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. П. Рябчинська ; відп. ред. Т. А. Денисова. Запоріжжя : Просвіта, 2016. 254 с. С. 179–183.

259. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю (загальні питання). Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / за заг. ред. П. Л. Фріса, В. Б. Харченка. Івано-Франківськ ; Харків, 2016. 420 с.

260. Хаврук В. О. Якісні показники злочинності в Україні: порівняльний аналіз за 2017–2018 рр. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Вип. 2 (42). С. 118–132.

261. Царевич О. Дотримання критеріїв надання публічних послуг як один із інструментів запобігання корупції. *Law. State. Technology*. 2023. Вип. 1. С. 50–55.

262. Царевич О. Зарубіжний досвід запобігання корупційних ризиків у сфері надання публічних послуг. *Law. State. Technology*. 2022. Вип. 3. С. 41–46.

263. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

264. Чернишов Г. М. Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львів. нац. ун-т. ім. Івана Франка. Одеса, 2016. 246 с.

265. Черномаз О. Б. Адміністративно-правове регулювання правовідносин у сфері пасажирських перевезень на залізничному транспорті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2007. 214 с.

266. Шаблистий В. В. Корупція з необережності (до проблеми

встановлення вини та моменту виявлення пов'язаних із корупцією адміністративних і кримінальних правопорушень). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 230–233. URL : http://lsej.org.ua/1_2020/57.pdf.

267. Шаблистий В. В., Коломієць В. Ю. Тілесне ушкодження як злочин проти життя та здоров'я людини за кримінальним правом України : монографія / за заг. ред. В. В. Шаблистого. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2020. 164 с.

268. Шаблистий В. В., Анісімов Д. О. Історія становлення законодавства про кримінальну відповідальність за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань на території України (1845–1991 рр.). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 211–215.

269. Шаблистий В. В., Рудик М. М. Кримінальна відповідальність за хуліганство, пов'язане з опором представнику влади або представнику громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку: характеристика та форми реалізації. *Право та державне управління*. 2021. № 2. С. 68–74.

270. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

271. Шаблистий В. В., Уваров В.Г. Про нерецидивний кримінальний проступок в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (117). С. 16–21.

272. Шаблистий В. В., Щербина Н. О. Поняття «зброя» в Кримінальному кодексі України та проєкті Кримінального кодексу. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2022. № 3 (77). С. 67–71.

273. Юнін О. С., Шаблистий В. В. Законодавчі новели в сфері надання адміністративних послуг: дозвіл на зброю у період воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 604–606. URL :

http://lsej.org.ua/1_2023/141.pdf.

274. Юнін О.С., Шаблистий В.В. Забезпечення адміністративних послуг з отримання дозволу на зброю під час війни в Україні. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2023. № 1 (79). С. 230–234.

275. Шевченко С. І., Шаблистий В. В. Нормативно-правове забезпечення права працівників правоохоронних органів на повагу до їхньої діяльності під час виконання службових обов'язків. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2023. Вип. 63. С. 106–115.

276. Шаблистий В. В. Деякі особливості протидії корисливо мотивованій організованій злочинності в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73). № 5. С. 97–100.

277. Шайтуро О. П. Кримінологічні засади діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 32 с.

278. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця : монографія. 2-е вид., доп. і перероб. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2012. 548 с.

279. Шатрава С. О. Запобігання корупції у сфері надання адміністративних послуг органами Національної поліції. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.) : зб. тез доп. на Міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя створення ун-ту* (м. Харків, 22 лист. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 505–507.

280. Шемякін О. В. Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2013. 242 с.

281. Шило С. Кримінологічні напрями запобігання корупції в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 237–242.

282. Шимон О. М. Обмеження та заборони як засоби запобігання

адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у діяльності державних службовців в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081 Право. Запоріжжя, 2020. 201 с.

283. Швидка Г. Ю., Шевчук П. Є. Прогноз рівня освіти населення України до 2050 р. *Журнал Інституту демографії та соціальних досліджень*. 2007. № 2. С. 85–96.

284. Шевченко Н. С. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання забрудненню атмосферного повітря : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2024. 271 с. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/20041/1/Shevchenko_dys.pdf.

285. Шевченко О. В. Причини та умови корупційної злочинності. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 3. С.122–132.

286. Шевчук Т. А. Щодо ролі кримінологічної науки у практиці протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 160–166.

287. Шостко О. Ю. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 69–78.

288. Шульга А. М. «Особа» і «Особистість» як терміни правничої лінгвістики. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. круглого столу* (м. Харків, 27 жовт. 2017 р.). Харків, 2017. С. 221–223. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_10_2017/pdf/76.pdf.

289. Шульга А. М. Поняття «людина», «особистість», «індивід», «громадянин» як елементи професійної правосвідомості юриста. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 65–69.

290. Шульга Р. Р. Категорія «торгівля послугами»: сутність та проблеми застосування у господарському законодавстві України. *Форум*

права. 2010. № 4. С. 976–981.

291. Юрчишин В. Кримінологічна функція прокурора у досудовому розслідуванні. *Юридична Україна*. 2012. № 8. С. 96–102.

292. Юсова К. М., Акімова О. В. Корупційні прояви у системі публічних закупівель та їх класифікація. *Підприємництво та інновації*. 2020. Вип. 11-1. С. 37–42.

293. Яковенко Р. В., Тютюник Ю. Р. Сфера послуг: класифікація та економічна роль в умовах сьогодення. *Тези доповідей викладачів, аспірантів та співробітників на XLV науковій конференції* (м. Кіровоград, 17 квіт. 2014 р.). Кіровоград : КНТУ, 2014. С. 76–80. URL : <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/d5339287-41d4-44a4-b658-e73eb9138a01/content>.

294. Якушина О. С. Конституційне право на освіту: теорія та практика реалізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2018. 247 с.

295. Яремко Г. З., Устрицька Н. І. Кримінологія : навч.-метод. посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 144 с.

296. Stupnyk J, Plyska V., Getsko M. Information and analytical support of drug criminality counteracting. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 2. P. 96–103.

297. Oliinyk I., Bulavina O., Romanenko T., Tatarnikova A., Smirnov A. Artificial intelligence in developing doctoral students' research competencies. *Revista Eduweb*. 2024. Vol. 18. No. 3. P. 294–305. URL : <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.03.22>.

298. Kniaziev S., Smirnov A., Samokhvalova I., Tymoshenko Y., Morhunov O. Manipulation of Sports Competitions: Investigation and Prevention. *Pakistan Journal of Criminology Publications*. 2024. Vol 16. No 03. July–September. P. 1111–1126.

299. Babikov O., Smirnov A., Chernysh M., Syrovatka S., Pylypenko I. Use of electronic search systems in the investigation of corruption crimes in

Ukraine: opportunities and challenges for human rights. *Amazonia Investiga*. 2024. Vol. 13. Issue 76. P. 236–246.

300. Loskutov T., Yunin O., Verbytskyi V., Momotenko T., Smirnov A. Methods of information security in the investigation of corruption offences. *Lex Humana*. 2023. Vol. 16. Issue 1. P. 328–344.

301. Shablustyi V., Prymachenko V. Objectives of criminology at the current stage of development of Ukraine and in the perspective. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2020. Special Issue № 1. P. 168–173.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*Наукові праці, в яких опубліковано
основні наукові результати дисертації**Статті у наукових фахових виданнях України:*

1. Смірнов А. С. Визначення понятійно-категоріального апарату кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Право та державне управління*. 2024. №2. С. 546–553. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.75>.
2. Смірнов А. С. Поняття кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 493–496. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/119>.
3. Смірнов А. С. Методологія дослідження проблеми запобігання корупції в невиробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 767–774. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.109>.
4. Смірнов А. С. Огляд окремих економічних категорій в межах кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 746–749. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/178>.
5. Смірнов А. С. Невиробнича сфера як простір для вчинення корупційних кримінальних правопорушень за ст. 210 КК України. *Правові новели*. 2024. № 24. С. 192–200. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.26>.
6. Смірнов А. С. Поняття кримінологічної характеристики корупційної злочинності в невиробничій сфері України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025. № 1. С. 234–240. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X->

7. Смірнов А. С. Нормативно-правове забезпечення невиробничої сфери України. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 647-653. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.87>.

8. Смірнов А. С., Шаблистий В. В. До питання про запобігання корупції у невиробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 809-815. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.116>.

9. Смірнов А. С. Механізм реалізації кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 317–324. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.46>.

10. Смірнов А. С. Наукове супроводження кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 3. С. 296–301. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.3.46>.

11. Смірнов А. С. Невиробнича сфера як об'єкт кримінальних посягань: типологія правопорушень. *Правові новели*. 2025. № 25. С. 257-266. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2025.25.33>.

12. Смірнов А. С. Географія корупційної злочинності в невиробничій сфері України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 5. С. 505-509. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-5/113>.

13. Смірнов А. С. Латентність корупційної злочинності в невиробничій сфері України. *Право і суспільство*. 2025. № 3. Том 2. С. 431-437. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.58>.

14. Смірнов А. С. Особа корупціонера в невиробничій сфері України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6. С. 317-321. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-6/64>.

15. Смірнов А. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Правова позиція*. 2025. №1 (46). С. 87–91. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-1.16>.

16. Смірнов А. С. Ефективність кримінологічної діяльності в невиробничій сфері України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025. № 2.

C. 169–174. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.2.25>.

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection, Scopus або включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України:

17. Oliinyk I., Bulavina, O., Romanenko, T., Tatarnikova, A., & **Smirnov, A.** (2024). I Artificial intelligence in developing doctoral students' research competencies. *Revista Eduweb*, 18(3), P. 294–305. DOI <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.03.22>.

18. Sergii Kniaziev, **Anton Smirnov**, Iryna Samokhvalova, Yuriy Tymoshenko & Oleksandr Morhunov. Manipulation of Sports Competitions: Investigation and Prevention. *Pakistan Journal of Criminology Publications*, Vol 16, No 03, July—September 2024, P. 1111-1126. URL: <https://www.pjcriminology.com/publications/manipulation-of-sports-competitions-investigation-and-prevention/>

19. Babikov, O., **Smirnov, A.**, Chernysh, M., Syrovatka, S., & Pylypenko, I. (2024). Use of electronic search systems in the investigation of corruption crimes in Ukraine: opportunities and challenges for human rights. *Amazonia Investiga*, 13(76), P. 236-246. DOI <https://doi.org/10.34069/AI/2024.76.04.19>

20. Loskutov, T., Yunin, O., Verbytskyi, V., Momotenko, T., & **Smirnov, A.** (2023). Methods of information security in the investigation of corruption offences. *Lex Humana* (ISSN 2175-0947), 16(1), P. 328–344. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2908>

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

21. Смірнов А. С. Невиробнича сфера як актуальний напрям державної політики України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. II. С. 298-299.

22. Smirnov, A. (2024). Separate issues of providing the non-manufacturing sphere in Ukraine. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, (May 24, 2024;

Zurich, Switzerland), 88–90. DOI <https://doi.org/10.36074/logos-24.05.2024.019>.

23. Смірнов А. С. Щодо забезпечення невиробничої сфери в Україні в умовах сьогодення. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 609-610. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-168>.

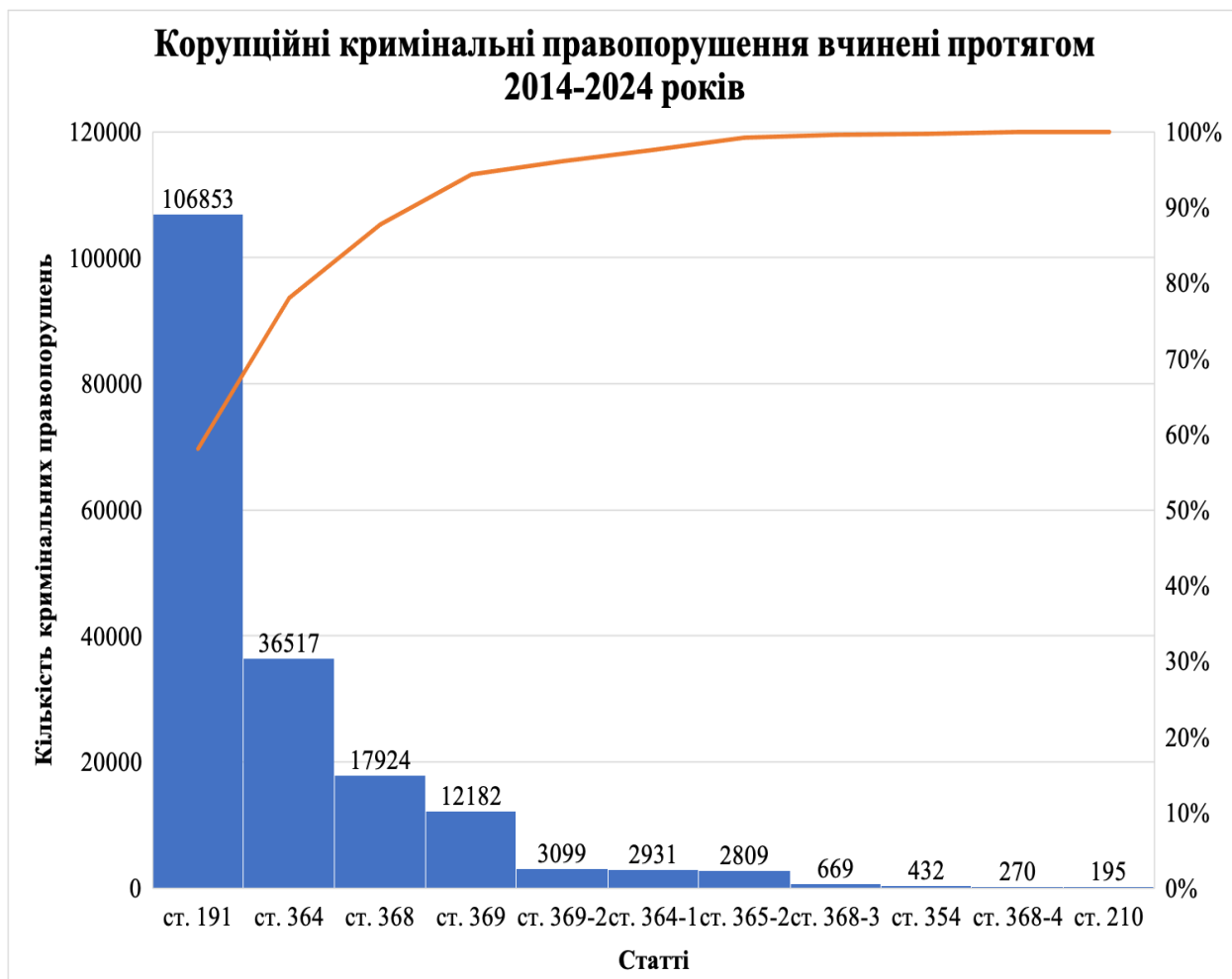
24. Смірнов А. С. Дискусійні аспекти включення особи злочинця до структури кримінологічної характеристики. International scientific conference “*Theoretical foundations of law, public management and practice of their application*” : conference proceedings (December 25–26, 2024. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 339-341. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-526-6-83>.

25. Смірнов А. С. Актуальні питання кримінологічної характеристики корупційної злочинності. *Права людини та публічне врядування* : матеріали VIII Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 30 травня 2025 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 467-470. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-123>.

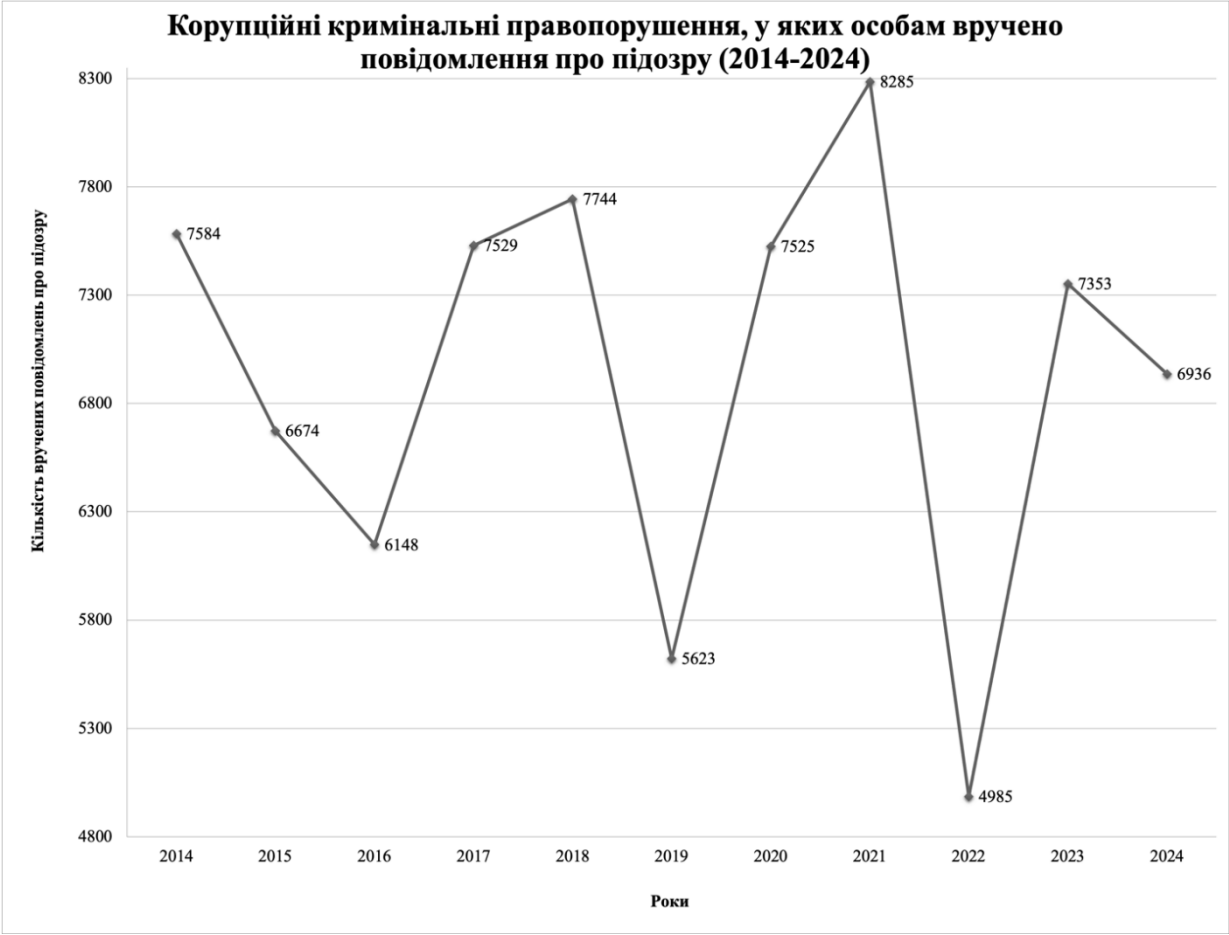
Графічне зображення показників корупційної злочинності

Графік 1

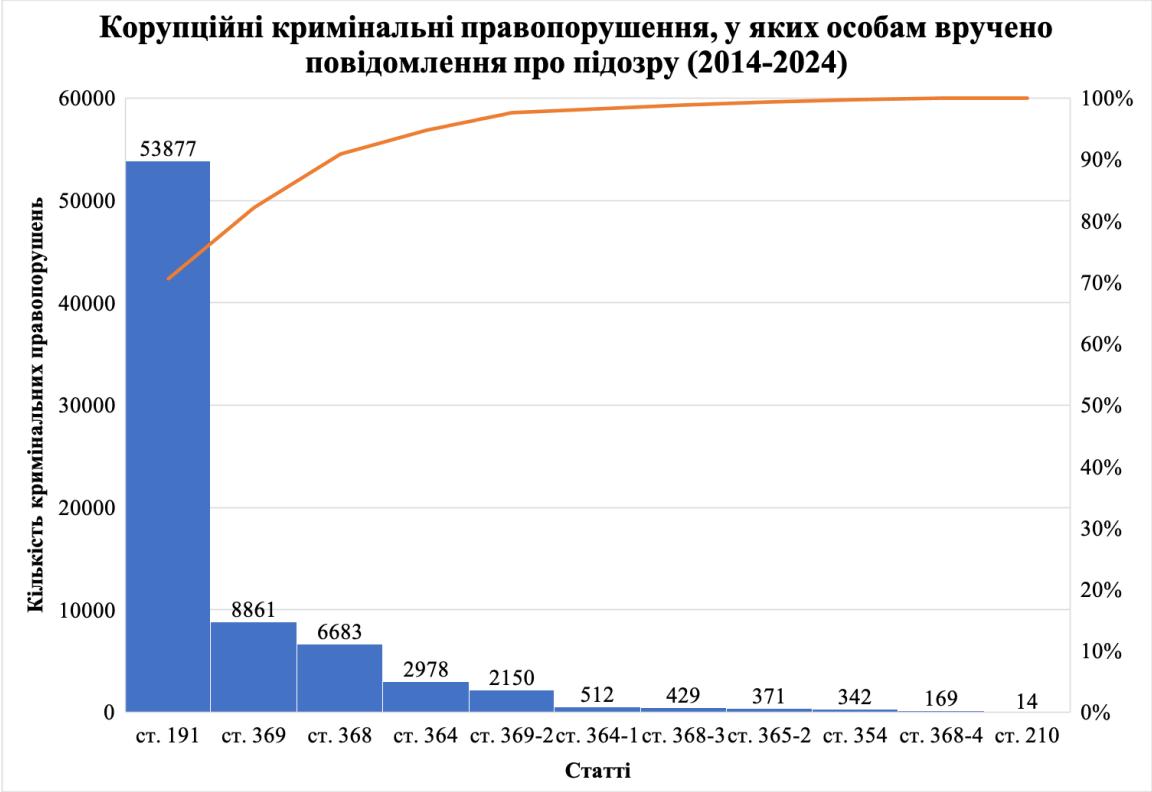

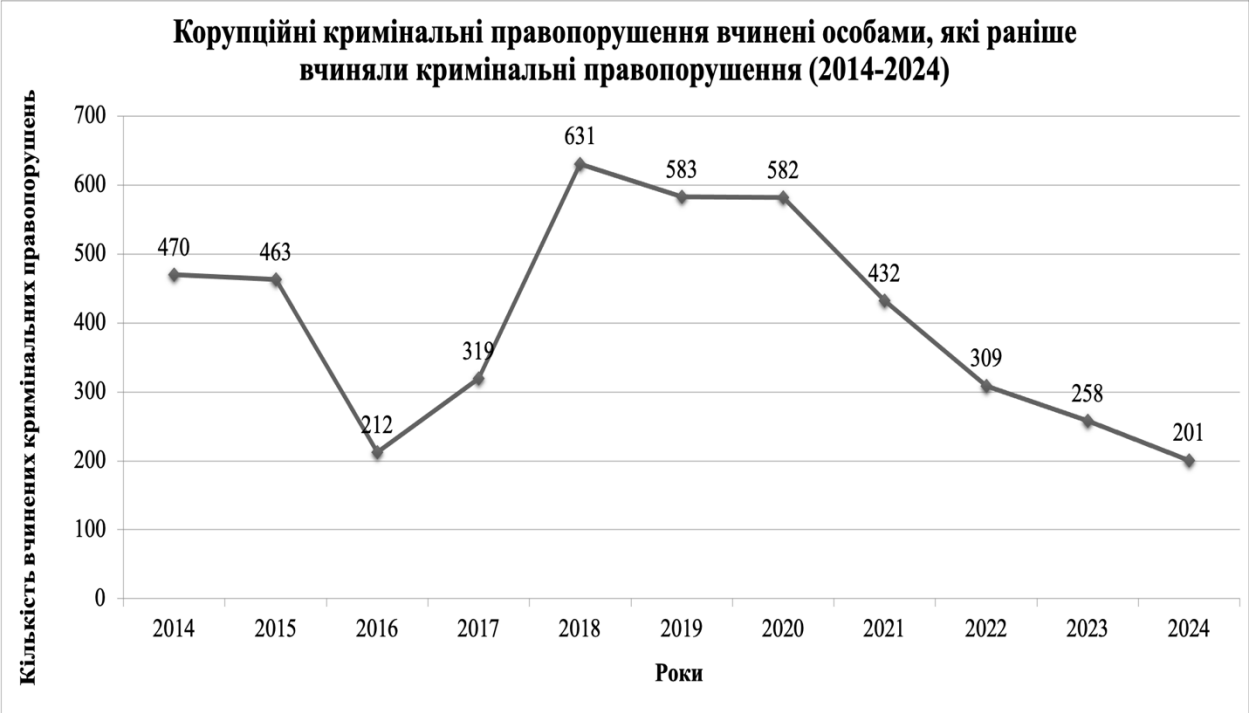
Графік 2

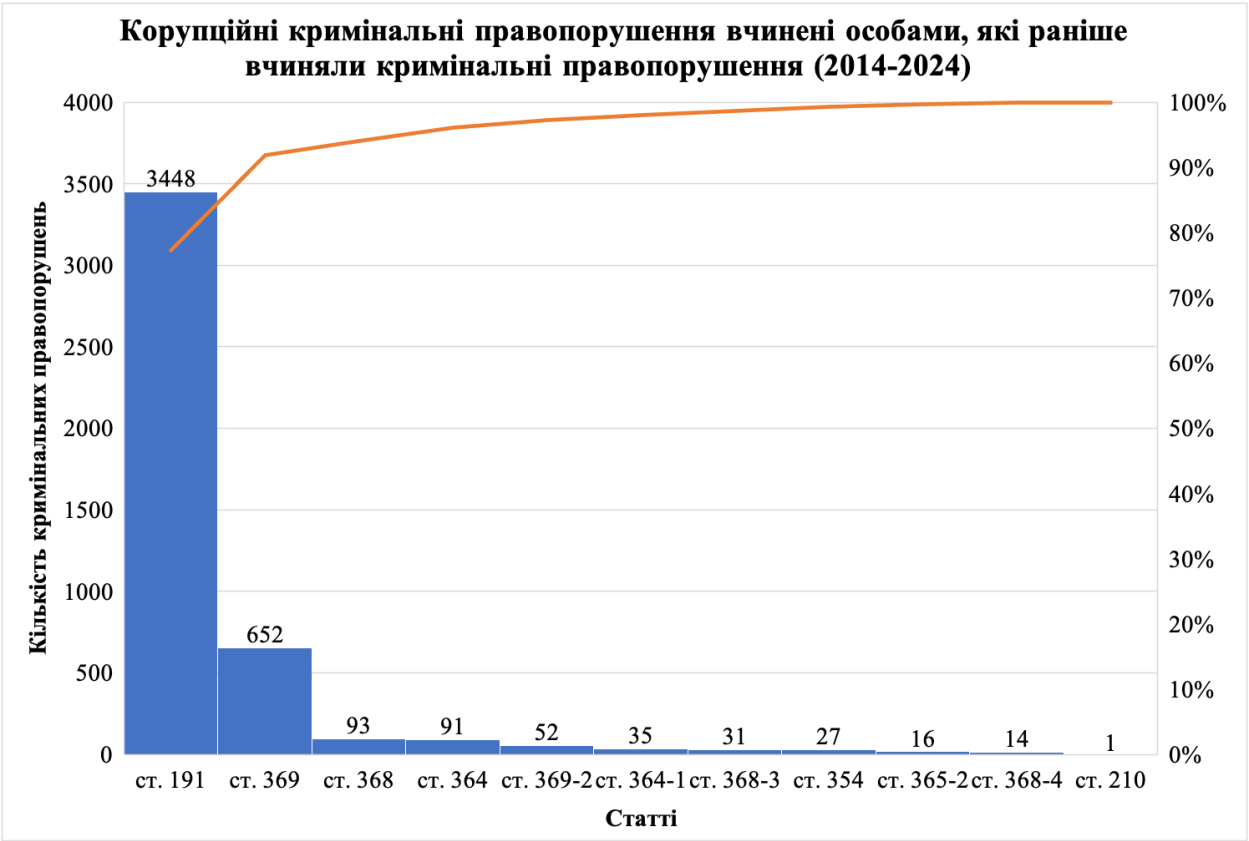
Діаграма 2

Графік 3

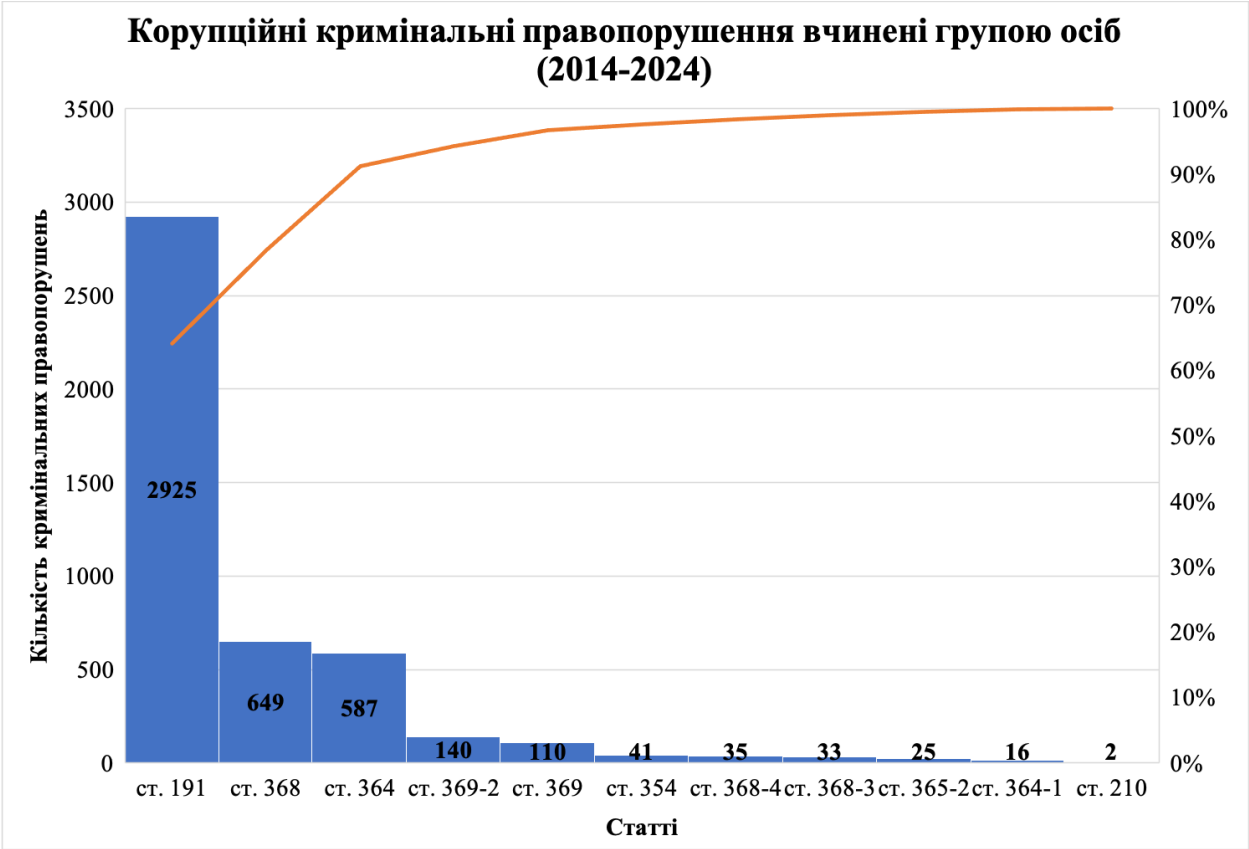

Діаграма 3

Діаграма 4

**Процентне співвідношення вікових груп серед осіб, які вчинили
корупційні кримінальні правопорушення (17991 особа)
протягом 2016–2024 рр.**

№ з/п	Вікова група	Кількість осіб	Частка від загального обсягу
7.	16–17 років	9	0,05%
8.	18–28 років	3027	16,82%
9.	29–39 років	6191	34,41%

Розподіл осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення за рівнем освіти							
Прогноз (2016–2024 рр.)							
Процентне співвідношення громадянства осіб, які вчинили							
№ з/п	Статус	Висхідний	Кримінальний	Професійний	Базова	Без	Разом
№ з/п	України	фахова	протипри	середня та	Початкова	освіти	
11.	ст. 191	2004	55–59 років	1330	1460	7,39%	5079
12.	ст. 210	7	0	0	0	6,38%	7
13.	ст. 364	643	60	29	0	0	732
14.	ст. 364-1	116	11	20	0	0	147
15.	ст. 365-2	148	2	2	0	0	152
16.	ст. 368	2696	148	149	0	0	2993
17.	ст. 368-3	115	30	34	1	0	180
18.	ст. 368-4	63	4	2	0	0	69
19.	ст. 369	1572	1567	3935	85	25	7184
20.	ст. 369-2	1161	94	191	1	1	1448
Разом		9185	2862	5822	96	26	17991

6.	Громадяни України	17691	98,33%
7.	Іноземні громадяни	288	1,6%
8.	Особи без громадянства	7	0,039%
9.	Нелегальні мігранти	2	0,011%
10.	Біженці	3	0,017%

**Процентне співвідношення рівнів освіти серед осіб, які вчинили
корупційні кримінальні правопорушення (17991 особа)
протягом 2016–2024 рр.**

№ з/п	Рівень освіти	Кількість осіб	Частка від загального обсягу
6.	Вища і фахова передвища	9185	51,04%
7.	Професійна (професійно- технічна)	2862	15,91%
8.	Базова середня та профільна середня	5822	32,37%
9.	Початкова освіта	96	0,53%
10.	Без освіти	26	0,14%

Розподіл осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення за громадянством (2016–2024 рр.)							
№ з/п	Стаття КК України	Українці	Іноземці	Особи без громадянства	Мігранти	Біженці	Разом
11.	ст. 191	5065	14	0	0	0	5079
12.	ст. 210	7	0	0	0	0	7
13.	ст. 364	731	1	0	0	0	732
14.	ст. 364-1	146	1	0	0	0	147
15.	ст. 365-2	152	0	0	0	0	152
16.	ст. 368	2991	2	0	0	0	2993
17.	ст. 368-3	180	0	0	0	0	180
18.	ст. 368-4	69	0	0	0	0	69
19.	ст. 369	6910	262	7	2	3	7184
20.	ст. 369-2	1440	8	0	0	0	1448
Разом		17691	288	7	2	3	17991

Розподіл осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення за статтю (2016–2024 рр.)				
№ з/п	Стаття КК України	Чоловіки	Жінки	Разом
21.	ст. 191	3382	1697	5079
22.	ст. 210	5	2	7
23.	ст. 364	560	172	732
24.	ст. 364-1	128	19	147
25.	ст. 365-2	104	48	152
26.	ст. 368	2605	388	2993
27.	ст. 368-3	154	26	180
28.	ст. 368-4	46	23	69
29.	ст. 369	6704	480	7184
30.	ст. 369-2	1232	216	1448
Разом		14920	3071	17991